אוצר מנהגי ישורון

אידישע מנהגים און טראַדיציעס

ISBN:0-657-12111-8 98-1515

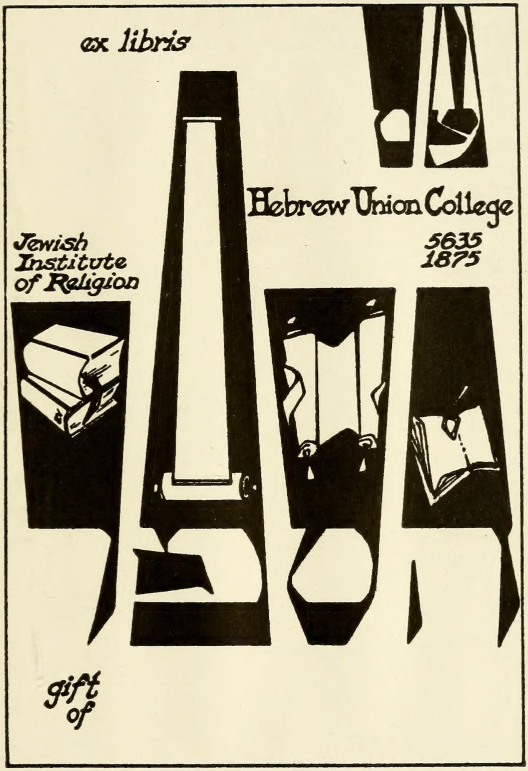
ex libris
Hebrew Union College
Jewish Institute of Religion
5635
1875
gift of

[illegible]

ספר

מנהגי ישרון

(אידישע מנהגים)

ערקלעהרט די קוועללען די אבשטאמונג פון אללע אידישע מנהגים (טראַ־דיציאנען) פון וואנען זיי זיינען גענומען געווארען און די טעמים פאר וואס מען טהוט זיי, יעדער מנהג בעזונדער פון אנפאנג יאהר ביז צור ענדע ווירד דער לעזער אין דעם ספר דעם מנהג און דעם טעם געפינען, פאר וואס ער טהוט דיעזעם אדער יענם. וויסענדיג אללעם ווירד ער אהנע צווייפעל דאפיר דאנקען דעם פערפאססער

אברהם אליעזר ב"ר **אייזיק הירשאוויץ**,

בעהמ"ח „**מורה המורים**" וס' „**בית אברהם**" בכתובים.

איש קאוונא.

(בעת משכנו בפיטטסבורג, פא. באמריקה).

שנת „מנהגי ישרון" לפ"ק.

HEBREW UNION COLLEGE
LIBRARY
CALIFORNIA SCHOOL
Rev. Abraham Hirsho
PITTSBURGH, Pa.

ווילנא

דפוס ש. פ. גארבער.

תוי ונוי:

Rev. Abraham Hirshovitz

906 Seitz str. PITTSBURG, Pa.

U. S. AMERICA.

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 12111

SEFER MINHAGE YESHURUN

Abraham Eliezer Hirshovitz

Permanent preservation of this book was made possible
by Arnold and Betty Goldstein
In memory of Oscar and Mildred Goldstein, Raphael and Rose Rogers

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust

Arie & Ida Crown Memorial

The Seymour Grubman Family

David and Barbara B. Hirschorn Foundation

Max Palevsky

Robert Price

Righteous Persons Foundation

Lief D. Rosenblatt

Sarah and Ben Torchinsky

Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE

National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

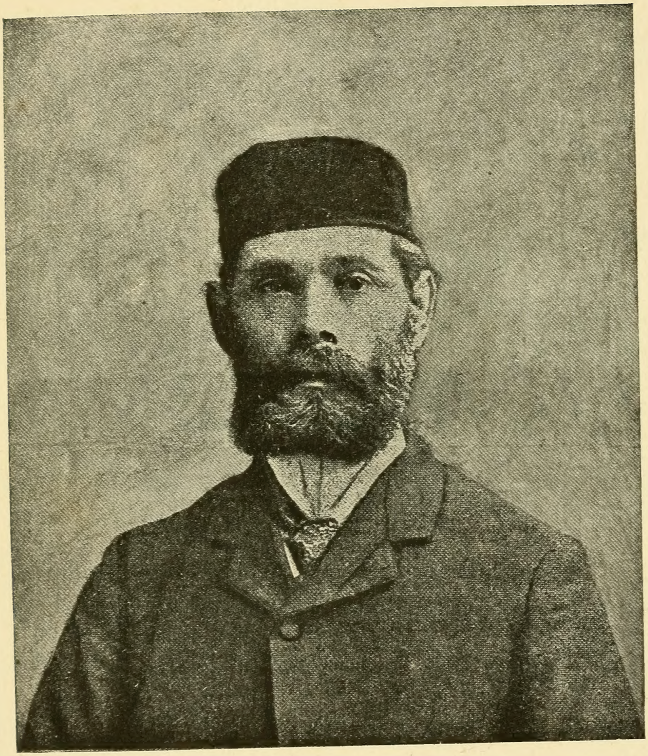

תמונת הרב המחבר מוהר"ר

אברהם אליעזר הירשאוויץ

(איש קאוונא)

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
National Yiddish Book Center

http://www.archive.org/details/seferminhageyesh00hirs

לזכרון נשמות הורי היקרים

הרבני התורני מו"ה **יצחק אייזיק** ז"ל ב"ר

ישראל ז"ל **הירשאוויץ**

שהלך לעולמו ועש"ק פ' ויצא ט' ימים לחדש

כסלו שנת תרס"ח

והישרה ונדיבת הלב מרת

בתיה דאברא נ"ע בת ר' **יצחק** ז"ל

שהלכה לעולמה יום שבת קדש פ' שופטים

ד' ימים לחדש אלול שנת תרס"ו

תנצב"ה

בנם המתאבל עליהם ומחונן עפרם

המחבר

דאס איז די ספרים פערשריבען, פון וועלכע די טעמי המנהגים איז געקליבען.

(אויסער ש"ס בבלי און ירושלמי, תוספתא, מכילתא, פסיקתא, פרקי דר' אליעזר און מדרשים, ד' שו"ע (שלחן ערוך).

אור זרוע (או"ז).
אדרת אליהו (מהגר"א).
אבודרהם.
אבן שועב (על התורה).
ברכת אליהו.
בחינת הקבלה מאת ישי"ר.
בחיי.
באר שבע.
באר חיים.
בית אבות.
בית חדש.
ברכת משה.
בית אהרן.
בעל הטורים.
ברית אברהם.
גינת ורדים.
גבול בנימין.
דגול מרבבה.
היכלות.
היכל הקודש.
ספר הישר לר"ת (על הלכות ותשובות).
המנהיג.
הדרת קודש.
זוהר.
זכרון בספר.
זכור לאברהם.
חוט השני.
חסד לאברהם.
ספר חסידים.
יד שאול.
ישמח משה.
ילקוט שמעוני.
יסוד האמונה
יערות דבש.
כלבו.
כור לזהב.
כוזרי.
לבוש.
לקוטי פרדס.
לשון חכמים.
לקוטי צבי.
לקט הקמח.
מנהגי מהרי"ל.
שו"ת מהר"ם מינץ.
מקורי מנהגים.
מנהגים (מ"ר אייזיק טירנא).
מלכיאל (מקדמון הנזכר בשל"ה הקדוש)
מטה משה.
משאת משה.
משפט צדק.

מעבר יבק.
מעשה תורה (המיוחס לרבי הקדוש).
מנהגי מהרא"ק.
נצח ישראל.
נחלת שבעה.
נשמת חיים.
סדור רב עמרם גאון.
סדר תפלה להגאון יעב"ץ
ספר החיים.
ספר הברית.
סדר היום.
עקרי דינים.
עתים לבינה.
עטרת זקנים.
פחד יצחק.
פרדס.
פרי עץ הדר.
פרח שושן.
פרי חדש.
ס' קרנים.
קדושת לוי.
ראשית חכמה.
רדב"ז.
הרוקח.
שושני לקט.
שלטי גבורים.
שערי שמים (להגאון יעב"ץ).
שפתי רננות.
שלומים לריב ציון.
שערי רחמים (מהגר"א).
שושן עדות.
שבולי הלקט.
שלחן הקריאה.
של"ה הקדוש.
שער אפרים.
שו"ת חוט השני.
תשב"ץ.
התשבי.
תוס' בכורי קציר.
תולעת יעקב.
תנא דבי אליהו.
תולדות יצחק.
תפארת ישראל.
תורת העולה (לרמ"א).
ס' תקנות ותפלות.
תמים דעים (לר"י בר יקיר).
ס' התניא.

דאס איז די הסכמות פון דעם העברעאישען ס׳ ״מנהגי ישרון״.

מהרב הגאון רשכבה״ג מהור״ר ר׳ **יצחק אלחנן** מקאוונא.

כבוד הרב המופלג המשכיל מ׳ **אברהם אליעזר הירשאוויץ** נ״י.
הנני להודיעו כי ספרו מנהגי ישרון הגיעני לנכון ואין לי פנאי לראות הרבה רק מעט באיזהו מקומות והנה הוא ספר נכבד מאד וראוי להתקבל בכבוד וד׳ יהיה בעזרו וכן אנכי קבלתיו בכבוד, ולמען כבוד התורה באתי עה״ח

מוקירו ומברכו **יצחק אלחנן** חופ״ק קאוונא.

מהמ״ץ ומ״מ דעיר ווילנא.

ראיתי ושמתי עיני בספר מנהגי ישרון או דרך אמונים להרב המופלג התורני המשכיל מו״ה **אברהם אליעזר הירשאוויץ** וראיתי בו דברים טובים ונכוחים וגם הוא נחוץ לפי העת הזאת, ע״כ הסכמתי אשר ידפים מהדורא ב׳ בתוספת על מהדורא הא׳, והשתדל למצא המקורים בבלי או ירושלמי או במדרשים, וראוי הספר לבא בדפוס כאחד מחבורים הנחוצים בעת הזאת, והנני מברכו כי ישגא פעלו כנפש

החיים **מאיר נח לעווין** מ״מ דמתא ומ״ץ דווילנא.

מהרב הגאון מוהר״ר **אלכסנדר משה לפידות** מראסיין.

תוה״ק נשרשה בלב האומה ע״י אותות ומופתים תכופים ואח״ז נקבעה ע״י קבלת אבות אפי׳ במה שאין טעמם מורגש, כי הדת היא אלוקית למעלה מהשכל כמוש״כ תורה צוה לנו,—או,—מורשה קהלת יעקב — אח״ז, ונמסרה בירושה בע״פ בעדות נאמנה הל״מ בקבלה איש מפי איש עד היום

וגדולי הדור מהם עשו סייגים שהסכימו על ידיהם משמים, וע"ז נאמר אל תטוש תורת אמך שהיא תורת האומה ומנהגיה, ומי שמזלזל במנהגיהם מרפה חזוק אמונתו בדרכי אבותיו, וע"ז נאמר כבד את אביך ואת אמך, כי מי שאבותיו חביבים עליו מחבב כל דרכי אבותיו בכל פרט, שכ"ז הוא מכלל כבוד לאחר מותו והוא שלא להתחכם על אבותיו לנטות מדרכו להוראות שכלו. וע"כ שפרה עלי עמל המחבר הרב התורני, בכל דרכיו משכיל ביראת ד' מ' **אברהם אליעזר** בן הרבני השלם מ' **אייזיק הירשאוויץ** מקאוונא, שקבץ בחוברת יחד מנהגי ישרון ולהורות טעמן ומקורם בקודש, יראו נבונים ויסלסלו בה וימצאו כל יקר, חכם יוסף לקח, וכבר הסכימו על חבורו גדולי ישראל. ועתה רצון הרב המחבר להדפיסו שנית בהוספות נכונות מהדורא תנינא, אמינא לפעלא טבא יישר, יהי ד' אלקיו עמו ויעל, ויתבדרון הבוריו בעלמא, אדמה כי כל הקוראים ימצאו חפץ בו ויתברך מפיהם וזכרו יהי' לנצח, כ"ד דו"ש רבנן ותלמידיהון ולכל מאן דעסקין באורייתא יום ג' כ' כסלו תרנ"ה.

נאום **אלכסנדר משה** בלאאמו"ר מ' **צבי** זצל"ה **אבן לפידות**

מכונה **לפידותזאן** הופ"ק ראסיין יצ"ו.

הסכמה פון ר' **ליבעלע חסיד** פון קעלם.

בעז"ה יום א' י"ב מרחשון תרנ"ד פ"ק קעלם.

כבוד י"ע וי"נ גה"ה הרה"ר וכו' כקש"ת מהור"ר **אברהם אליעזר הירשאוויץ** המחבר ספר מנהגי ישרון שליט"א, אחדש"ת באה"ר כו' הנה הספר הנ"ל בצירוף מכ"ק כו' כבר הגיעני לשמחת לבבי כו', יען כי הספר הנ"ל הוא ישר מאד לעיין בו עצהיו"ט כו' ואבקש מכתר"ה הסליחה נא ע"ד שנתאחר כ"כ מכתבי להשיב לכתר"ה כו', יען מחמת שאני אינני בבריאות ל"ע, ע"כ הוכרחתי להתאחר כ"כ כו' ורב תודות וברכות וחיו"ש וכט"ס ע"ד גודל נדיבת לבו הטוב של רומעכתר"ה כו' כנפשו הטוב ונפש דוש"ת באה"ר כו'.

יהודא ליב ב"א מור"ם זללה"ה פ"ק הנ"ל.

מהגאון ר׳ חיים ראצקער נ״י.

אחלי יקירי, לקבל את הספר ,,מנהגי ישרון" או ,,דרך אמונים" מהמחבר היקר והנכבד ש״ב הר״ר המופלג השנון ומשכיל ירא״ב כו׳ כמוהר״ר **אברהם אליעזר** נ״י **הירשאוויץ**, איש קאוונא, כי הוא נצר ממשפחה רמה בישראל משפחת הט״ז ז״ל, והספר בעצמו הוא יקר באיכותו, ורבות עמל הרב המחבר לקבץ כל הדרוש לבאר מנהגי ישראל בטוב טעם ודעת, ונכון לכל איש ישראל לדעת מקור מנהגיו ועלילותיו כי ממקור קדוש יהלכו, ושוה לכל נפש להשתעשע בו, ומה גם בעת הזאת נהוץ הוא מאד מאד. תקותי ובטחוני חזקה כי ישימו מקום לדברי אלה, אקצר ואומר שלום וברכה בברכת החיים.

חיים בלא״א המנוה **אברהם סג״ל** זללה״ק
הופ״ק יאנאווא הסמוכה לעיר קאוונא.

מהרב הכללי מוהר״ר צדוק הכהן מפאריז.

להרב המחבר המשכיל סופר מהיר מוהר״ר **א״א הירשאוויץ**, איש קאוונא, שלום! ספרו הנכבד „מנהגי ישרון" קבלתי, והנה בקצרה וברה הנני אומר כי הוא דבר בעתו מה טוב, גם הין ערכו בסדרו ומשטרו ושפתו הצחה מצא חן בעיני מאד, וכלו אומר כבוד, יהי׳ נועם ד׳ עליך, שלום וברכה כברכת דו״ש.

צדוק הכהן.

י״ט שבט תרנ״ח, פאריז.

בשם ד׳! לכבוד הרב החכם השלם כו׳ כש״ת מהור״ר **אברהם אליעזר הירשאוויץ** הי״ו, יקבל נא מעכ״ת את תודתי ואת ברכתי על אשר כבדני בספרו הנכבד מנהגי ישרון, וצר לי מאד כי מקצר ראות עיני והסר אוני לא יכלתי לקרוא את דברי הספר מהחל ועד כלה, אך גם מהדברים המעטים אשר קראתי בו הראיתי לדעת כי ברכה בו לשלומי־

אמוני ישראל. ואני תפלה כי יכתבהו ויחתמהו אלקים בספר החיים ויזכהו לראות בנחמות ציון וירושלים במהרה בימינו אמן ואמן.

זאת הברכה יברך את מעכ״ת מכבדו מוקיר ורחים ודחיל רבנן וכל מאן דעסקין באורייתא, יום ב׳, בין כסה לעשור תרנ״ב, ווילנא.

קלמן שולמאן.

בעז״ה וויען תשרי תרנ״ח „ואברכך ואגדלה שמך" לפ״ק.

שלום וכ״ט לידידי הרב השלם איש המודות וכו׳ מהר״ר **א״א הירשאוויץ** נ״י, ששתי על ספרך היקר „מנהגי ישרון" ושמחתי בפעלך, כי ראיתי דבריך טובים ונכוחים, ובכן הנני מברכך בשנה טובה ומתוקה ושפע רב „וכל מעשי ידך ד׳ יצליח" לפ״ק, ידידך החפץ ביקרך

מרדכי ווייסמאן חיות (מו״ח).

פִיעלֶע הסכמות האָב איך ניט געדרוקט איבער דרוק הוצאות.

לוּחַ הַמַּפְתְּחוֹת

אינהאלטס־פערצייכניס:

יֶעדֶער מִנְהָג צוּ גֶעפִינֶען גְרִינְג אוּן גֶעשְׁוִוינְד,
לַייכְט פַאר אַלֶעמֶען אֲפִילוּ פַאר אַ קִינְד.

סימן

א) וואָרוּם דאַוונעֶן מִיר אִין לשון קודש דוקא אוּן נִיט אִין אַ אַנדעֶר שפּראַך.
ב) וואָרוּם בּרעֶנגעֶן מִיר לִיכְט אִין שוּהל בּײַ דעֶם דאַוונעֶן.
ג) פוּן וואַנעֶן קוּמט דעֶר שאָקלעֶן זִיךְ בּײַ דעֶם דאַוונעֶן.
ד) וואָרוּם זאָגעֶן מִיר פאַר דעֶם דאַוונעֶן דִי פרשה „צו" אוּן דִי מִשניות „איזהו מקומן" אוּן דִי בּרײַתא פוּן „ר' יִשמעאל".
ה) ווען מִיר דאַוונעֶן זײַנעֶן מִיר זִיךְ נוהג צוּ שטעֶהן אוּיף צוּ זִיטצעֶן ווִי אוּיך צוּפאַלעֶן אוּיף דעֶם פּנִים.
ו) וואָרוּם דאָפלעֶן מִיר דעֶם לעֶצטעֶן פסוק „אורך ימים" ווען מִיר זאָגעֶן „ויהי נועם".
ז) וואָרוּם דאָפלעֶן מִיר דעֶם פסוק „כל הנשמה תהלל יה" אוּן מִיר זאָגעֶן אִיהם צווײ מאָל.
ח) מעֶן אִיז זִיךְ נוהג צוּ אָנפאַנגעֶן „וכרות עמו הברית", ווערעֶנד דאָס אִיז דעֶר מִיטעֶן פסוק וועלכעֶר צִיהט זִיךְ צוּזאַמעֶן מִיט „ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמי' ט),
ט) וואָרוּם זאָגט דעֶר מוהל מִיט דעֶם קהל פסוק פאַר פסוק פוּן „וכרות עמו הבּרִית" בִּיז עֶנדעֶ „אָז ישיר משה" מִיט אֵיין בּעֶשטִימטעֶן נגון אִין שוּהל דאָ וואוּ עֶס אִיז אַ בּרִית מילה.
י) וואָרוּם זאָגעֶן מִיר קדִיש נאָך „ישתבח" אוּן נאָך „תחנון" אוּן נאָך „קריאת התורה" אוּן נאָך „ובא לציון".
יא) וואָרוּם מִיר זאָגעֶן דעֶם „בּרוּךְ שם כבוד מלכותו לעולם ועד" שטִילעֶרהײד אוּן יום כפור אִין דעֶר הויך.
יב) וואָרוּם קוּשעֶן מִיר דִי ציצית ווען מִיר זאָגעֶן דעֶם וואָרט „ציצית" אִין קרִיאת שמע.
יג) וואָרוּם מעֶן הײבּט אוּיף דעֶם קעֶרפּעֶר ווען מעֶן זאָגט קדושה.
יד) וואָרוּם זאָגעֶן מִיר אִין שמונה עשרה „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב", ווערעֶנד מִיר קעֶנעֶן דאָךְ זאָגעֶן „אלהי אברהם יצחק ויעקב" צוּ זאַמעֶן.

סימן

טו) וואָרום זאָגען מיר עֶנדע שמונה עשרה אַ פסוק וועלכע פאַנגט אָן און ענדיגט זיך מיט דעם אָנפאַנג און די עֶנדע פון אונזער אייגענעם נאָמען.

טז) וואָרום פאַר שמונה עשרה טרעטען מיר אויף הינטער זיך דריי טריט און נאָכהער גֶעהן מיר צוריק צום זעלבען פלאַטץ.

יז) וואָרום ביי דעם אויסגעהן שמונה עשרה געהען מיר דריי טריט הינטער און מיר שטעהען אַוויילע און נאָכהער צוריק.

יח) וואָרום צו שמונה עשרה אין דערפריה זאָגען מיר „שים שלום" און צו מנחה און מעריב זאָגען מיר „שלום רב".

יט) וואָרום מיר זאָגען נאָך שמונה עשרה „יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו".

כ) וואָרום מיר בעטען אום די פזמונים פון מאָנטאָג דאָנערשטאָג (אין די סליחות פון בה"ב) ניט ווי עס שטעהט אין די סדורים.

כא) וואָרום מיר זאָגען נאָך שמונה עשרה מאָנטאָג און דאָנערשטאָג דעם לאַנגען „והוא רחום".

כב) וואָרום זאָגען מיר ניט קיין תחנון (ויאמר דוד) צו מנחה ערב שבת און ערב ראש חדש און ערב יום טוב, און ערב חנוכה און פורים.

כג) וואָרום מיר פאַרשטעלען דעם פנים ביי פאַלען תחנון און זאָגען דאַנמאָל „ויאמר דוד".

כד) וואָרום מיר זאָגען „ה' אלהי ישראל שוב מחרון אפך" מאָנטאָג און דאָנערשטאָג.

כה) וואָרום אין די צוויי תפלות „אל ארך אפים" וואָס מען זאָגט מאָנטאָג און דאָנערסטאָג איזט גיענדערט די נוסחאות פון פולין און אשכנז.

כו) ביי דעם אַרויסנעהמען די ספר תורה אין וואָכענדיגע טעג, וואָרום מיר זאָגען ניט „על הכל יתגדל וישתבח".

כז) וואָרום מען איז זיך נוהג ניט אָנצופאַנגען מאָנטאָג און מיטוואָך (ב"ר) קיין אונטערנעהמונג.

כח) וואָרום צו מעריב זאָגט ניט איבער דער חזן די שמונה עשרה אזוי ווי צו שחרית און צו מנחה, און ער זאָגט גאָר קדיש פאַר שמונה עשרה, און וואָרום זאָגט מען ניט פאַר שמונה עשרה צו מעריב דעם פסוק „כי שם ה' אקרא".

כט) וואָרום מיר זאָגען אין אָווענד צו מעריב צוויי ברכות פאַר קריאת שמע, און צוויי ברכות נאָך קריאת שמע, און אין דער פריה צום דאַווענען זאָגען מיר מעהר ניט ווי איין ברכה נאָך קריאת שמע.

ל) וואָרום רופט דער שמש אין שוהל אַריין ערב שבת פאַר מנחה.

לא) וואָרום מיר שניידען אָב די נעגעל יעדען ערב שבת.

לב) וואָרום מיר שניידען די נעגעל היפענדיג און מיר שניידען ניט די נעגעל פון די פיס און די הענד אין איין טאָג.

לג) וואָרום מיר זאָגען „שיר השירים" ערב שבת.

לד) וואָרום די ווייבער פערדעקען די אויגען מיט די הענד איידער ווי מאַכען די ברכה אויף ליכט בענטשען און מאַכען די ברכה נאָך דעם אָנציגדען און ניט ווי אַלע ברכות וואָס מען מוז מאַכען בעפאָר מען טהוט די מצוה.

סימן

לה) ווארום מיר זאָגען ניט קיין „מעריבית״ אין יום טוב אָווינד ווען זיי געפאלען אום שבת.

לו) ווארום אין די וואָכענדיגע מעריב פאנגט מען אן „והוא רחום״ און שבת און יום טוב גלייך „ברכו״.

לז) ווארום זאָגען מיר ניט שבת „גוט אָווינד״ ווי די גאנצע וואך נור מיר זאָגען „גוט שבת״.

לח) ווארום מיר זאָגען „במה מדליקין״ פרייטאג צו נאכט און ווארום זאָגען מיר ניט „במה מדליקין״ אין דעם פרייטאג צונאכט ווען דער שבת געפאלט אויך יום טוב.

לט) ווארום מיר זאָגען „אמר רבי אלעזר״ נאך „במה מדליקין״.

מ) ווארום יום טוב ווען עס געפאלט אום שבת זאָגען מיר ניט „לכו נרננה״ און ניט „לכה דודי״, און ווארום זאָגען מיר צוויי מאל „בואי כלה״.

מא) ווארום מיר זאָגען ניט „שומר עמו ישראל לעד״ שבת צו מעריב נור „הפורש סוכת״ וכו׳.

מב) ווארום מיר זאָגען ניט פרייטאג צו נאכט דעם „ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן״.

מג) ווארום מיר זאָגען פרייטאג צו נאכט „ויכולו״ נאך די שמונה עשרה און דוקא שטעהענדיג.

מד) ווארום מיר זאָגען איבער פרייטאג צו נאכט דעם „אלהינו ואלהי אבותינו״ און אויך זאָגען מיר „מגן אבות״ וואס דאס הייסט „ברכה מעין שבע״.

מה) ווארום מיר זאָגען פרייטיג צו נאכט „וינוחו בה״ און שבת פריה זאָגען מיר „וינוחו בו״ און צו מנחה זאָגען מיר „וינוחו בם״.

מו) ווארום מיר זאָגען „שלום עליכם״ פרייטיג צו נאכט קומענדיג פון שול.

מז) ווארום מיר פארדעקען די חלה פרייטיג צו נאכט צו קידוש.

מח) ווארום מיר זאָגען אויף ברויט „המוציא לחם״ און ניט „בורא פרי האדמה״.

מט) ווארום מיר פיהרען איבער דעם מעסער איבער די חלה פרייטאג צו נאכט ווען מען מאכט קידוש ביי „המוציא לחם מן הארץ״ און מיר שניידען ניט גלייך ביי ברכת המוציא.

נ) ווארום מיר מאכען אין שוהל קידוש פאר דעם זאָגען „עלינו״ און שבת צו נאכט מאכען מיר הבדלה נאך „עלינו״.

נא) ווארום מיר זאָגען שבת צו קידוש „אשר קדשנו״ און יום טוב צו קידוש זאָגען מיר „אשר בחר בנו״.

נב) ווארום מען לייגט א חלה נאהענט צו די ליכט ווען די ליכט שמעלצט זיך פרייטאג צו נאכט.

נג) ווארום דער חזן פאנגט אן שבת פון „שוכן עד״ און יום טוב פון „האל בתעצומות״ און ראש השנה און יום כפור פון „המלך״.

נד) ווארום מיר זאָגען שבת די ערשטע קדושה „נקדש את שמך״ און מוסף׳דיגע קדושה זאָגען מיר „נעריצך ונקדישך״ און ראש השנה און יום כפור זאָגען מיר דורך אויס „נעריצך ונקדישך״.

נה) ווארום נעמען מיר ארויס צוויי ספרי תורות מיט איין מאל ווען מיר דארפען לייענען

סימן

אין צוויי ספרי תורות, מיר קענען דאך ארויסנעמען איין ספר תורה און לייענען און נאכהער די צווייטע און אויך לייענען.

נו) ווארום מיר זאגען „שמע ישראל" ביי דעם ארויסנעמען די תורה שבת און יום טוב.

נז) ווארום מיר זאגען „קדיש" און „בריך שמיה" אויף תרגום לשון און ניט לשון קודש.

נח) נויטיגע מיינונגען איבער מנהגים און דינים פון די צייט פון ארויסנעמען די תורה פון ארון הקודש ביז איהר צוריק אריינשטעלונג.

נט) ווארום מען איז נוהג צו פערקויפען מצות אום שבת און אום יום טוב.

ס) ווארום מיר הויבען אויף די ספר תורה נאך דעם ענדע לייענען אום דאס פאלק זאל איהר זעהן.

סא) ווארום מען רופט אויף צו די תורה איין געאכטעטען מאן צו אחרון.

סב) ווארום מיר האלטען אן מיט די הענד די עץ חיים׳ס ווען מען רופט אונז אויף לתורה.

סג) ווארום מען מאכט „מי שברך" ביי יעדערענס עליה לתורה, און ער איז מנדר אויף צדקה.

סד) ווארום מיר לייענען אין די תורה „ישכר" אן שטאט וואס אין די תורה איז געשריבען יששכר מיט צוויי שינען און מיר לייענען נור מיט איין שין.

סה) ווארום מיר לייענען ניט שבת די פרשה פון מוסף של שבת אזוי ווי מיר לייענען ראש חודש „ובראשי חדשיכם"?

סו) ווארום מיר רופען ניט אויף צו דער תורה א זון גלייך נאך זיין פאטער אדער צוויי ברידער איינעם נאך דעם אנדערען.

סז) ווארום מיר רופען אויף שבת צו די תורה מעהר ווי זיבען קרואים לויט די פרשיות.

סח) ווארום מאנטאג און דאנערשטאג און שבת צו מנחה רופט מען אויף צו די קריאה דריי מענשען און ראש חודש און חול המועד רופט מען אויף פיער, און יום טוב פינף, און אום יום כפור זעקס, און שבת זיבען.

סט) ווארום ווען מען רופט א בר מצוה זאגט דער פאטער אברכה, „ברוך שפטרני מענשו שלזה".

ע) ווארום ווען מיר ענדיגען צו לייענען איין ספר פון תורה זאגען מיר „חזק ונתחזק".

עא) ווארום נאך קריאת התורה רופט מען אויף מפטיר, און וואס איז דאס מפטיר.

עב) ווארום דער מפטיר ביי די ברכה „צור כל העולמים" ענדיגט ער „אמת וצדק", און קיין אמן זאגט מען ניט, ווערענד די ברכה ביז ענדע איז דאך „האל הנאמן בכל דבריו".

עג) וואס האט צו טאהן די ברכה „צור כל העולמים" פון מיט די הפטרה, ווארום זאגט מען איהר.

עד) ווארום אז מען שטעלט ארײן אין דער וואכען די תורה אין ארון הקודש זאגט מען „מזמור לדוד ה' הארץ", און שבת זאגט מען „הבו לה' בני אלים".

עה) ווארום איז די שפראך פון יקום פורקן ארמעאישע שפראך, און ניט לשון קודש.

עו) ווארום מען דער מאנט די נשמות פון די מתים שבת און יום טוב און יום כפור.

עז) ווארום אלס מען איז מזכיר נשמות געהען ארויס פון שוהל, די וועלכע האבען עלטערען.

סימן

עח) וואָרום שבת און יום טוב זאָגט מען „אשרי" פאַר דעם אַרײַנשטעלען אין אָרון קודש די תורה, און דער וואָכען זאָגט מען אשרי נאָך דעם אַרײַנשטעלען די תורה.

עט) וואָרום מיר זאָגען אין מוסף'דיגע קדושה „שמע ישראל", און „אני ה' אלהיכם".

פ) וואָרום מיר זאָגען „אין כאלהינו" שבת און יום טוב און ניט יום כפור.

פא) וואָרום מיר זאָגען ניט שבת פריה צום דאַווענען „ובא לציון" נור צו מנחה.

פב) וואָרום מיר זאָגען קדושה אין „ובא לציון" און מיר זעטצען איהר איבער אויף תרגום לשון.

פג) וואָרום שבת זאָגען מיר ניט דעם קאַפּיטל „יענך ה' ביום צרה".

פד) וואָרום שפּײַט מען אויס בײַ „ואנחנו כורעים" אין די תפלה פון „עלינו לשבח".

פה) וואָרום מיר זאָגען „אדון עולם" נאָך קדיש יתום וואָס דער אדון עולם איז דער אָנפאַנג פון דאַווענען.

פו) וואָרום זאָגען מיר פאַר דעם וואָכענדיגען בענטשין „על נהרות בבל" און שבת זאָגען מיר „שיר המעלות".

פז) וואָרום מיר זאָגען אין בענטשען נאָך בונה ירושלים „אמן" אויף די אייגענע ברכה.

פח) וואָרום אין די וואָכענדיגע טעג ווען מיר בענטשין זאָגען מיר „מַגְדִיל", און שבת זאָגען מיר „מגדול".

פט) וואָרום מיר זײַנען זיך נוהג צו לאָזען א כזית ברויט נאָך דעם עסען ביז נאָך דעם בענטשען.

צ) וואָרום נאָך דעם בענטשען זאָגען מיר די פסוקים „יראו את ה'", און „כפירים רשו" אין דער שטיל.

צא) וואָרום מיר זאָגען פיערלײַ געבעט אין שבת'דיגע שמונה עשרה, „אתה קדשת", „ישמח משה", „תכנת שבת" און „אתה אחד".

צב) וואָרום מיר געהען שבת שפּעטער אין שוהל צום דאַווענען ווי אין די וואָכענדיגע טעג.

צג) וואָרום מיר צינדען אָן וואָס מעהרערע ליכט צום שבת.

צד) וואָרום מיר זאָגען „פרקי אבות" אום זומער און „ברכי נפשי" אום ווינטער.

צה) וואָרום מיר זאָגען „ואני תפלתי" שבת צו מנחה.

צו) וואָרום מיר זאָגען שבת צו מנחה „צדקתך צדק".

צז) וואָרום מיר זאָגען תהלים בײַ דעם בעגלײַטען שבת פאַר דעם וואָכענדיגען מעריב.

צח) וואָרום מיר זאָגען שבת פאַר דעם וואָכענדיגען מעריב דעם קאַפּיטל „לדוד ברוך ה' צורי" און דעם מזמור „אלהים יחננו ויברכנו".

צט) וואָרום מיר זאָגען מוצאי שבת קודש „ויהי נועם" און „ואתה קדוש".

ק) פאַר וואָס מען מעג רויכערען מוצאי שבת קודש פאַר הבדלה.

קא) וואָרום מיר זאָגען אלע מוצאי שבת קודש „אליהו הנביא" און וואָרום רופט מען אליהו הנביא אויך אליהו התשבי.

קב) וואָרום מיר מאַכען מוצאי שבת א ברכה אויף דעם פײַער, און ניט אויף אנדערע זאַכען וועלכע זײַנען בעשאַפען געוואָרען.

סימן

קג) וואָרום מיר קוקען אויף די נעגעל ווען מיר מאַכען אַ ברכה „בורא מאורי האש״.

קד) וואָרום מיר מאַכען שבת צו נאַכט ביי הבדלה אַ ברכה אויף בשמים.

קה) וואָרום ווייבער זיינען זיך נוהג ניט צו פערזוכען די וויין פון הבדלה.

קו) וואָרום רופט זיך די סעודה פון שבת בעגלייטען מיט דעם נאָמען „דעם קעניג דוד'ס סעודה"?

קז) וואָרום ביי קידוש אויף וויין זאָגען מיר „סברי מרנן" און אויף אַנדערע זאַכען זאָגען מיר „ברשות".

קח) וואָרום דער שמש קלאַפט און רופט אין שוהל צו געהן.

קט) וואָרום אין אַ תענית לייענט מען „ויחל" אין דער פריה און צו מנחה און מען לייענט ניט קיין „מפטיר" אין דער פריה נור צו מנחה, און תשעה באָב לייענט מען מפטיר אין דער פריה אויך.

קי) וואָרום מיר פאַלען ניט קיין תחנון צו מנחה פאַר ראש חודש, און פאַר חנוכה, און פאַר פורים, און ערב שבת, און ערב יום טוב.

קיא) וואָרום מיר זאָגען „הלל" ראש חודש און מיר היפען איבער „לא לנו" און „אהבתי", און וואָרום איין אָבל זאָגט ניט הלל.

קיב) וואָרום מיר זאָגען ניט „אל ארך אפים", און „למנצח יענך" ניט ראש חודש, ניט חנוכה, ניט פורים, ניט ערב פסח, און ניט ערב יום כפור, און ניט תשעה באָב.

קיג) וואָרום מיר דאָפּעלען אין הלל די פסוקים פון „אודך כי עניתני" ביז „הודו לה' כי טוב".

קיד) וואָרום מיר זאָגען „מי שעשה נסים" ביי ראש חודש בענטשין און מיר פערענדיגען „חברים כל ישראל" וואָס דאָס אַלעס געהער גאָר ניט צו ראש חודש בענטשין.

קטו) וואָרום אַז מען פערגעסט ראש חודש אין בענטשין צו זאָגען „יעלה ויבא" דאַרף ער ניט איבער זאָגען און אין שמונה עשרה דאַרף מען יאָ איבער זאָגען.

קטז) וואָרום ווייבער טוהען ניט קיין אַרבייט אום ראש חודש.

קיז) וואָרום ברייגנען חדר-קינדער ראש-חודש געלד צו זייערע מלמדים אויסער שכר למוד.

קיח) וואָרום די בעגנייאונג פון די לבנה הייסט מיט דעם נאָמען „קידוש לבנה".

קיט) וואָרום מיר זאָגען ביי קידוש לבנה „דוד מלך ישראל חי וקים", און וואָרום שפרינגען מיר געגען די לבנה.

קכ) וואָרום מיר זאָגען „שלום עליכם" דריי מאָל ביי קידוש לבנה.

קכא) וואָרום ווייבער דערווייטערען זיך ווען די מענער זיינען מקדש די לבנה.

קכב) וואָרום ערב פורים פאַסטען מיר ניט דריי טעג אַזוי ווי אסתר, נור מיר פאַסטען איין טאָג.

קכג) וואָרום מיר זיינען זיך נוהג צו געבען פורים פאַר די מגילה לייענען „מחצית השקל".

קכד) וואָרום מען שלאָגט המן'ען ביי דער מגילה לייענען, און וואָרום מאַסקירט מען זיך אין פורים.

קכה) וואָרום מיר זאָגען ביי לייענען די מגילה די פיער פסוקים אין דער הויך, „איש יהודי", „ומרדכי", „ליהודים", און „כי מרדכי היהודי".

קכו) וואָרום די כהנים טוהען אויס די שיך ווען זיי געהען צו דוכענען.

קכז) וואָרום געהען כהנים דוכענען יום טוב.

סימן

קכח) ווארום כהנים ווען זיי גייען צום דוכן לאזען זיך וואשין די הענד דורך א לוי,
קכט) ווארום מיר קוקען ניט אויף די כהנים ווען זיי שטעהען אוף דוכנ'ען.
קל) ווארום פאר דעם דאווענען יום טוב איז כיען גולל די ספר תורה ביז דעם ארט וואס מען דארף לייענען, און ניט ביי דעם לייענען.
קלא) ווארום מען זאגט ניט דעם „רבונו של עולם" צום דוכנ'ען שבת ווען עס געפאלט אום יום טוב.
קלב) ווארום נור פסח זאגט מען „טל" און ניט קיין אנדערע ימים טובים.
קלג) ווארום מען רופט דעם יום טוב פון „חג המצות" מיט דעם נאמען „פסח".
קלד) ווארום דער חזן טראגט א קיטל ווען ער זאגט פסח „טל" און שמיני עצרת „גשם" און אויך ראש השנה און יום כפור.
קלה) ווארום מען צו טהיילט דעם דאווענען „שחרית" און „מוסף" אויף צוויי בעזונדערע חזנים.
קלו) ווארום מיר פארענדיגען שבת „מקדש השבת" און ניט „מקדש ישראל והשבת", און יום טוב פערענדיגען מיר די תפלות „מקדש ישראל והזמנים".
קלז) ווען מיר זאגען פורים קרובץ ביי יעדער ברכה פון שמונה עשרה ווארום זאגען מיר ניט קיין קרובץ ביי די ברכה „את צמח דוד".
קלח) ווארום שבת חול המועד פסח ענדיגט דער מפטיר „מקדש השבת" אליין, און שבת חול המועד סוכות פערענדיגט דער מפטיר זיין לעצטע ברכה „מקדש השבת וישראל והזמנים".
קלט) ווארום מען רופט ניט אויף צו די ארבע פרשיות א אינגעל צו מפטיר.
קם) ווארום שבת חול המועד פסח לייענען מיר „שיר השירים" פאר דער גאנצער געמיינדע.
קמא) ווארום מיר לייגען צעהן שטיקליך ברויט ביי בדיקת חמץ די נאכט פון ערב פסח.
קמב) ווארום זאגען רבנים דרשות „שבת הגדול" און „שבת תשובה".
קמג) ווארום צו די סדר-נעכט פון פסח טוהען מיר אן א ווייסען קיטל.
קמד) ווארום מיר לייגען דריי מצות פסח צום סדר.
קמה) ווארום די ערשטע צוויי נעכט פון פסח, אויך די הגדה זאגען, הייסען דאס אבריכטען סדר.
קמו) ווארום מיר טונקען איין גרינסען אין זאלץ-וואסער אדער אין עסיג אין די סדרים-נעכט.
קמז) ווארום מיר גיסען אב פון די כוסות ביי די צעהן מכות און דצ"ך עד"ש באח"ב.
קמח) ווארום מיר בעהאלטען דעם אפיקומן אונטער די קישענס.
קמט) ווארום האט ר' יהודה ביי די צעהן מכות געגעבען סמנים.
קנ) ווארום מען לערנט די קינדער צו-גנב'ענען דעם אפיקומן, און געבען זיי א מתנה ביי דעם צוריק אב געבען.
קנא) ווארום מען רופט דעם פינפטען כוס פון די סדר-נעכט „דער כוס פון אליהו הנביא".
קנב) ווארום מיר עפענען די טיר אין די סדר בעת ווען מען זאגט „שפוך חמתך".

סימן

קנג) ווארום ווען עס געפאלט פסח אום מוצש"ק זאגען מיר פארקעהרט „מן הפסחים ומן הזבחים".

קנד) ווארום האט די תורה געהייסען צעהלען ספירה פון פסח ביז שבועות.

קנה) ווארום די שבתים ווען מען בענטשט ראש חודש, אדער אויב אין שוהל איז דא א ברית מילה זאגען מיר ניט „אב הרחמים", און אויך איז מען ניט „מזכיר נשמות", און אין ספירה אבוואהל מיר זיינען ניט „מזכיר נשמות" אין דעם שבת וואס מען בענטשט ראש חודש אדער א ברית מילה, דאך זאגען מיר „אב הרחמים" אין די ביידע פעלע.

קנו) ווארום נאך זאגנען אונטער גאנג ביז נאך ספירה טוהען ניט פרויען קיין ארבייט.

קנז) ווארום מען פאסט מאנטאג און דאנערשטאג נאך פסח און נאך סוכות, זיי הייסען בה"ב.

קנח) ווארום אין א תענית זאגט מען „מפטיר" צו מנחה און ניט צום שחרית'דיגען דאווגען.

קנט) ווארום אין א תענית זאגט דער חזן „עננו" צווישען די ברכה „גואל ישראל" און „רופא חולי עמו ישראל" אבער א יחיד זאגט ניט אזוי.

קס) וואס פאר א יום טוב, און וואס פאר איין שמחה איז ל"ג בעומר.

קסא) ווארום מען רופט דעם יום טוב שבועות מיט דעם נאמען „עצרת".

קסב) ווארום מיר שטעלען שבועות ביימער אין און ארום הויז, און גרינסען אין די באלקענס פון הויז.

קסג) ווארום מען איז וואך שבועות'דיגע נאכט און מען שלאפט ניט די גאנצע נאכט.

קסד) ווארום מיר זאגען ניט שבועות „יום מתן תורתנו" נור „זמן מתן תורתנו" און ניט יום.

קסה) ווארום מיר עסען שבועות קרעפלעך דריי עקענדיגע.

קסו) ווארום מיר לייענען שבועות די „עשרת הדברות" מיט די אויבערשטע טראפ און אין פ' יתרו און פ' ואתחנן לייענען מיר מיט די אונטערשטע טראפ, און יעצט לייענען מיר אומעדום מיט די אויבערשטע טראפ. אויסער דער וואס לייענט פאר זיך לייענט ער מיט די אונטערשטע טראפ.

קסז) ווארום מיר לייענען „רות" שבועות, און ווארום לייענען מיר רות נור אין דעם צווייטען טאג שבועות.

קסח) ווארום מיר זאגען „מקדש ישראל והזמנים" (די צייטען) און ניט „והמועדים" (די ימים טובים).

קסט) ווארום מיר עסען שבועות מילכיגע שפייזען.

קע) ווארום מען ציהט ניט אן דעם שבת'דיגען פרוכת אין דעם שבת וואס געפאלט תשעה באב און מען לייגט איהם אב אויף זונטאג. און אין א וואכענדיגען טאג תשעה באב נעהמט מען ארונטער דעם פרוכת אינגאנצען.

קעא) ווארום מיר זאגען ניט תשעה באב די תפלה „נחם" ניט צו מעריב ניט צו שחרית נור צו מנחה.

סימן

קעב) ווארום מיר זאגען דעם גאנצען חודש אלול דעם קאפיטל „לדוד ה׳ אורי וישעי״.

קעג) ווארום מיר שטעהען אויף צו סליחות זאגען די גאנצע וואך וואס פאר ראש השנה.

קעד) ווארום די ווייבער באקען רונדע חלה פון ראש השנה אן ביז נאך הושענא רבה.

קעה) ווארום מיר טאהרען ניט בייטען דעם ניגון פון ראש השנה און יום כפור ווי אויך פון אנדערע ימים טובים, און אין אלע לענדער וואו נור אידען געפינען זיך האלטען מיר זיך אן דעם זעלבען ניגון.

קעו) ווארום זאגט דער חזן „המלך״ מיט א וויינענדיגען ניגון.

קעז) ווארום מען קלאפט זיך אין הארצען ווען מען זאגט וידוי.

קעח) ווארום דער חזן זאגט ניט דעם צווייטען טאג ראש השנה „מסוד הכמים ונבונים״.

קעט) ווארום ראש השנה און יום כפור צו חזרת הש״ץ זאגען דאס פאלק איבער „וחתום לחיים״, און „בספר חיים״, אבער „זכרנו לחיים״, און „מי כמוך״ זאגען זיי ניט איבער.

קפ) ווארום מיר זאגען זיעבען מאל דעם קאפיטעל „למנצח״ פאר בלאזען שופר.

קפא) ווארום מיר זאגען ראש השנה „לאל עורך דין״ דעם ערשטען טאג צו שחרית, און דעם צווייטען טאג צו מוסף.

קפב) ווארום ענדיגען מיר אין מלכיות דעם פסוק „ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל״ און אין זכרונות און שופרות האבען ניט צום ענדע א צוגעגעבענעם פסוק.

קפג) ווארום מיר געהען ראש השנה צום תשליך און שאקלען אב די קליידער.

קפד) ווארום מיר פארענדיגען אין די הפטרה פון שבת תשובה „ופושעים יכשלו בם״ די פסוקים פון יואל „תקעו בחודש שופר״, ווי אויך די פסוקים פון מיכה „מי אל כמוך״ וגו׳.

קפה) ווארום מיר עסען ראש השנה א קאפ פון א שאף און עסען זיסע זאכען, און שלאגען ערב יום כפור „כפרות״ מיט הענער און היהנער, און זאגען פאר דעם כפרות שלאגען די פסוקים פון „יושבי חשך וצלמות״.

קפו) ווארום מיר רופען שבת „שובה״ מיט א צוגעלייגטען תיו שבת „תשובה״.

קפז) ווארום מיר שפרייטען אויס היי אויף דעם באדען „יום כפור״ אין די שוהלען.

קפח) ווארום מיר רופען די פיוטים פון ראש השנה, יום כפור און שלש רגלים מיט דעם נאמען „מחזור״.

קפט) ווארום מיר זאגען „כל נדרי״ מיט א טרויעריגען ניגון.

קצ) ווארום ראש השנה און יום כפור עפענען מיר דעם ארון קודש צו „עלינו לשבח״.

קצא) ווארום זאגען מיר צו נעילה זיעבען מאל „ה׳ הוא האלהים״.

קצב) ווארום מיר בלאזען איין תקיעה נאך דעם ענדיגען דעם לעצטען נעילה-קדיש.

קצג) ווארום מיר לייענען „קהלת״ אין דעם שבת פון חול המועד סוכות.

קצד) ווארום רופט זיך „הושענא רבה״? און ווארום איז דיעזער טאג א „יום הדין״? און ווארום זאגט מען ניט אין איהם „נשמת״ עס איז דאך יום טוב, און ווארום שטעלט מען א ברענענדע ליכט אין ארון קודש ווען מען נעמט ארויס די ספרי תורות צו הקפות. און ווארום שוואנגערע ווייבער בייסען אב דעם „פטום״ פון אתרוג אום הושענא רבה.

קצה) ווארום מען טרייסעלט דעם לולב אין „אנא ה׳ הושיעה נא״ און ניט אין „אנא ה׳ הצליחה נא,

סימן

קצו) וואָרום דער חזן שטעהט מיט אַ תורה „הושענא רבה" אויף די בימה און דאָס פֿאָלק רינגעלט איהם אַרום.

קצז) נאָך ענדע הושענות וואָרום רופֿט אויס דער חזן „למען דעת כל עמי הארץ" וגו' מיט אַ הויכע שטימע.

קצח) וואָרום מיר שלאָגען אָב די הושענות „הושענא רבה" פֿינף מאָל און דוקא אָן דער ערד (באָדען).

קצט) וואָרום מיר רינגלען אַרום שמחת תורה די בימה זיעבען מאָל אונטער דעם נאָמען „הקפות".

ר) וואָרום מיר שרייען אויס „ויהי ערב ויהי בקר" שמחת תורה אַלס מ'רופֿט אויף דעם חתן בראשית, און אויך וואָרום רופֿען מיר איהם אויף דריי מאָל „עמוד, עמוד, עמוד" מיט זיין נאָמען.

רא) וואָרום רופֿט מען „חנוכה"?

רב) וואָרום מיר צוברעכען אַ לייַמענע כלי צו תנאים און צו דער חופה אַגלעזערנע כלי.

רג) וואָרום מיר רופֿען אויף צו די תורה אַ חתן דעם שבת וואָס פֿאַר די חתונה און דעם שבת וואָס נאָך די חתונה.

רד) וואָרום חתן כלה פֿאַסטען אין זייער חופה טאָג.

רה) וואָרום מען פֿערדעקט די האָר פֿון אַ כלה אָדער מען שערט אָב איהרע האָר אין גאַנצען.

רו) וואָרום מען בינדעט אָב פֿאַר דער חופה אַלע בענדער פֿון די קליידער ביי חתן און כלה.

רז) וואָרום מען פֿערדעקט דעם פנים דער כלה צו דער חופה.

רח) וואָרום מיר מעגען נעמען אַ „פרוכת" צו מאַכען אַ חופה.

רט) וואָרום מיר שטעלען אַ חופה אונטער דעם פֿרייען הימעל.

רי) וואָרום אונטער-פֿיהרער פֿיהרען פֿאָרהער דעם חתן און נאָכהער די כלה.

ריא) וואָרום אונטערפֿיהרער פֿיהרען אַרום דריי מאָל די כלה אַרום דעם חתן.

ריב) וואָרום איז מען מקדש מיט אַ רינג אויף דעם צייגע פֿינגער און דוקא אַגלאַטער רינג אָהנע איין דימענד שטיין.

ריג) וואָרום מיר לייענען די „כתובה" צווישען ברכת אירוסין ונשואין.

ריד) וואָרום שרייבען מיר אין אַ כתובה דעם וואָרט „חודש" און ניט „ירח" אַזוי ווי אין אַ גט.

רטו) וואָרום מיר גיעבען מתנות אַ חתן כלה צו זייער חתונה און דרשה געשאַנק.

רטז) וואָרום מאַכט די כלה די סעודת חתנים און ניט דער חתן.

ריז) וואָרום ווען די כלי זמרים שפיעלען און מחותנים טאַנצען אויף אַ חתונה רופֿט זיך די טאַנצען-געלד „שבת".

ריח) וואָרום מיר הייַנגען אויף שיר המעלות'ן ביי אַ יולדת פֿאַר אַ שמירה צו שדים.

ריט) וואָרום מען מאַכט אַ סעודה אין דעם פֿרייטאָג צו נאַכט נאָך דאָס קינדס געבאָרען און אויף מאָרגען קומט מען איהם צו בעזוך.

סימן

רכ) וואָרום איז מען זיך נוהג צו לעגען דעם מוהל מעסער צו קאָפּענס ביי די קינדבעטערען א נאַכט פאַר דעם מל זיין.

רכא) וואָרום איז מען זיך נוהג צו שטעלען ביי א ברית מילה איין עקסטרען שטוהל פאַר אליהו הנביא.

רכב) קוואַטאָר און סנדק וואָס זיינען דיזעלביגע ביידע.

רכג) וואָרום מען בעהאַלט די אָבגעשניטענע ערלה אין זאמד אָדער אין ערד.

רכד) וואָרום גיעבט דער מוהל פערזוכען דאָס גע'מל'טע קינד פון דעם ברכה וויין ביי דעם זאָגען „בדמיך חיי".

רכה) וואָרום אַז מיר טרינקען וויין אָדער שנאַפּס זאָגען מיר „לחיים".

רכו) וואָס איז דאָס פאַר איין ריינליכקייט ווען יעמאַנד געהט טבילה אין וואַסער.

רכז) וואָרום מאַכען מיר פאַר ווייבער די שוהל העכער פאַר די מענער שוהל.

רכח) וואָרום מיר היטען זיך פאַר „זוגות" עס זאָל ניט זיין קיין גראָד נור אום.

רכט) וואָרום מיר שלאָגען צו א מזוזה אין דער קרים.

רל) וואָרום איז אָנגעשריעבען אויף דער לינקער זייט מזוזה דער וואָרט „שדי" וועלכער איז געמאַכט אום ער זאָל פון אוים ווייניג געזעהען ווערען.

רלא) וואָרום מיר שלאָגען צו צדקה פושקעס אין די בתי מדרשים און שוהלען.

רלב) פון וואַנען איז דער אָבשטאַמונג פון דעם „מגן דוד" אויף אַלע היילינגע זאַכען.

רלג) וואָרום מיר קאַרבען איין נור מילכיגע לעפעל און מעסערס.

רלד) וואָרום מען טאָהר ניט אוים ווייסען א מילכיגע כלי אום צו מאַכען איהר פאַר א פליישיגע און אויך ניט פערקעהרט, און מען טאָהר ניט אויסווייסען א טרפה כלי אום צו מאַכען איהר פאַר א כשרה.

רלה) וואָרום מיר שווענקען אוים די כלי מיט קאַלטע וואַסער נאָך דעם אוים'כשרה'ען.

רלו) וואָרום מיר שלאָפען ניט אויף בעט געוואַנד פון הינערשע פעדערען.

רלז) וואָרום זיינען די צוויי שינ'ן אויף דעם „של ראש" איינער מיט דריי קעפּליך און איינער מיט פיער, און וואָרום איז גראַדע א „שין" און ניט קיין אַנדער בוכשטאַב, און וואָרום דעקט מען צו דעם של יד און דער של ראש איז אָפען ניט פערדעקט.

רלח) וואָרום מאַכט מען איין ציצית די ערשטע פרשה זיעבען כריכות, די צווייטע אַכט, די דריטע עלף און די פערטע דרייצעהן כריכות.

רלט) וואָרום מיר לאָזען ניט קיין ספר תורה אָפען נור פערדעקט מיט דעם מענטעל.

רמ) וואָרום ווען מיר בענטשען זאָגען מיר „רבותי מיר וועלען בענטשען" אין זשאַרגאָן און ניט מיט דעם לשון פון די גמרא „הב לן ונברך".

רמא) ווען יעמאַנד ציהט זיך אָן אין א נייעם בגד זאָגען מיר צוריים און בענני זיך וויעדער, אין לשון קודש זאָגען מיר „תבלה ותחדש". און אויף שיך אָדער פוטער פעלצען זאָגען מיר דאָס ניט.

רמב) וואָרום אַז איינער גיעבט יעמאַנד די האַנד „תקיעת כף" איז אַזוי ווי א שבועה.

סימן

רמג) וואָרום מען היטעט זיך צו נייען דעם בגד אז מען טראָגט אויף זיך.

רמד) וואָרום מיר זאָגען ,,צו געזונד" ווען יעמאַנד ניסט.

רמה) וואָרום אַ קראַנקע קינד פֿאַרקויפֿט מען צו אַנדערע עלטערען.

רמו) וואָרום צו אַ געווינעריין אָדער אַנדערע געפֿעהרליכע קראַנקע זאָגט מען דעם קאַפּיטל „יענך ה'" .

רמז) וואָרום איז מען משנה דעם נאָמען פֿון אַ קראַנקען און מען מאַכט איהם אַ „מי שברך", מען בענשט איהם.

רמח) וואָרום מיר גיעסען אויס די וואַסער פֿון די נאַכבארשאַפֿט וואו עס איז אַ מת.

רמט) וואָרום מען מאַכט צו די אויגען פֿון א מת נאָך דעם אז די נשמה געהט פֿון איהם אַרויס.

רנ) וואָרום מען איז מקבר אַ טויטען אין דעם זעלבען טאָג וואָס ער שטאַרבט.

רנא) וואָרום מען דאַווינט ביי אַיין אבל ר"ל אין הויז.

רנב) וואָרום עס איז דער שולד צו געבען אַיין אבל באָלד, ווי ער קומט פֿון בית עולם, דעם ערשטען מאָהלצייט פֿון אַ פֿרעמדען.

רנג) וואָרום מיר בעטען מחילה פֿון אַ טויטען.

רנד) וואָרום נאָך די קבורה רייסט מען גראָז מיט די ערד און מען ווארפֿט אַ הינטער זיך און מען וואַשט די הענד.

רנה) וואָרום מיר זאָגען „ויהי נועם" אַרויסגעהענדיג פֿון בית הקברות (רמ"א י"ב שע"ו).

רנו) די וואַסער וואָס מען וואַשט זיך נאָך אַ לויה, וואָרום גיעבט מען די כלי ניט פֿון האַנד צו האַנד, נור מען שטעלט די כלי אויף דער ערד, און דער צווייטער נעמט איהר פֿון דער ערד.

רנז) וואָרום מען זיצט ,,שבעה" דוקא זיעבען טעג.

רנח) וואָרום מען לייט ניט און מען טראָגט קיין זאך אַרויס פֿון אַ שבעה הויז.

רנט) וואָרום נאָך שבעה געהט מען אַריין אין ניט קיין אידישע הויז.

רס) וואָרום שטעלט מען אַגלאָז מיט וואַסער מיט אַברענענדע ליכט די גאַנצע שבעה טעג.

רסא) וואָרום האַלטען מיר אבלות גאַנצע דרייסיג טעג, און זיך ניט פוטצען און שערען.

רסב) וואָרום מען זאָגט עלף חדשים קדיש נאָך אַ טויטען, און וואָס איז דאָס קדיש זאָגען.

רסג) וואָרום דעם גאַנצען מענשענס לעבען זאָגט מען קדיש אין דעם שטערבע טאָג פֿון די עלטערען יעדען יאָהר-צייט.

רסד) וואָרום מיר געהען בעטען אויף די קברים פֿון די טויטע עלטערען.

רסה) וואָרום מיר שטעלען אַ מצבה דעם מת צו קאָפּענס און נאָך דעם יאָהר.

רסו) וואָרום מען מעסט אויס דעם בית עולם מיט קנייטען פֿעדים און מען מאַכט פֿון זיי ליכט פֿאַר די שוהל, אום צו לעהרנען אָדער דאַוונען פֿאַר זיי.

רסז) וואָרום מיר שרייבען אויף אַ מצבה ,,תנצב"ה".

רסח) דינים און אור-קוועלען פֿון דעם יום המיתה ביז נאָך שבעה.

רסט) די דינים פֿון קדיש אין אַ קורצע אָבטהיילונג.

סימן

רע) וואָרום מיר שטעלען ליכט אַרום אַ בר-מנן ווען מען הייבט איהם אָב אויף דער ערד.
רעא) ווארום מיר לעהרנען ניט אין די נאַכט פון „תקופת טבת" וועלכע מיר רופען די נאַכט „ניטל".
רעב) וואָרום מיר גיעבען שלום צו אַ אורח און מיר זאָגען „שלום עליכם" און ער ענטפערט פאַרקעהרט „עליכם שלום".
רעג) וואָרום מיר מאַכען אַ סעודה ביי אַ סיום פון אַ מסכת, אָדער פון אַ סדר משניות, און וואָרום פאַסטען „בכורים" ערב פסח.
רעד) וואָרום איז געשריעבען, דאָס דער וואָס איז מקדש די לבנה איז זיכער דאָס ער וועט אין דעם חודש ניט שטאַרבען.
רעה) וואָרום מאַכען מיר פריהער „אסתר תענית" דאָס הייסט אויף דאָנערשטאָג ווען זונטאָג געפאַלט פורים, און מיר מאַכען ניט זאָ צום פאַסט טאָג „תשעה באב".
רעו) וואָרום מען רופט דעם שבת וואָס פאַר פסח „שבת הגדול", און מיר זאָגען אין איהם די הגדה ביז „לכפר על כל עונותינו".
רעז) וואָרום מאַכט מען מצות דוקא רונדע „עוגות מצות" און ניט קיין ווינקעלדיגע.
רעח) וואָרום מיר עסען דריי-עקיגע קרעפליך שבועות. ווי אויך די דריי טעג פון יאָהר „פורים", און „הושענא רבה" און „ערב יום כפור".
רעט) וואָרום חברה קדישא קלייבען אויס זייער תענית נור אין מאָנאַט כסליו און אין דעם פירצעהנטען טאָג, און פונפצעהנטען טאָג, און אין ניינצעהנטען טאָג און אין צוואַנציגסטען טאָג.
רפ) וואָרום מען נעמט איין איי צו מטהר זיין די קאָפ פון אַ מת.
רפא) וואָרום מיר לייגען אַרויף די הענד אויף דעם „ארון" אָדער אויף דעם „קבר" פון אַ מת ווען מיר בעטען פאַר איהם.

הוספות

(צו גאבען).

א) וואָרום מאַכען מיר „שהחינו" אויף נייע פרוכט אָבער ניט אויף נייע קרויט גראָזען.
ב) וואָרום איז אַ מצוה זיך אָן צו שכורען אום פורים (מגילה ז') ווערענד מן התורה איז שכרות איין שאַנדע עבענזאָ ווי נח אָדער לוט.
ג) וואָרום דער סופר וועלכער שרייבט אַ ספר תורה ענדיגט „לעיני כל ישראל" אין מיט'ן ליניע (שורה).
ד) וואָרום רופט מען חכמים זאָגאַר פיעל געלעהרטע מיט דעם נאָמען „תלמידי חכמים".
ה) וואָרום מען רופט „משה רבינו" און ניט „רבינו משה", אַזוי ווי רבן גמליאל אָדער רבי יהודה.

סימן

ו) וואָרום גיעבט מען דעם שוחט אין חודש טבת און חודש שבט עטוואָס פון די געשאָכטענע .

ז) וואָרום איז די צוואה פון רבי יהודה חסיד, דאָס אַ איידעם זאָל ניט האָבען דעם זעלבען נאָמען ווי זיין שוויגער פאָטער, און אַז מען זאָל ניט אַריינגעהן וואָהנען אין אַ נייע הויז וועלכע ניטאַנד האָט דאָרט נאָך ניט געוואָהנט .

ח) וואָרום ביי אידען געהט דער טאָג נאָך די נאַכט און ביי אַנדערע פעלקער פאַרקעהרט .

ט) די דוטהייט וואָס מאַנכע שרעקען זיך ווען מען רופט זיי אויף צו די תוכחה.

י) וואָרום אַלע מגילות זיינען געשריבען אויף פּאַרמעט אויסער „מגילת איכה" לייענט מען פון אַ חומש .

יא) וואָרום די אַריסטאָקראַטען רופען „ארץ ישראל" מיט דעם נאָמען „פּאַלעסטינאַ" און שעהמען זיך צו רופען „ארץ ישראל".

יב) וואָרום מען לייגט ניט צוזאַמען דעם טלית שבת נאָך דעם דאַווענען ביז שבת צו נאַכט .

יג) וואָרום פ' בשלח „שבת שירה" וואַרפט מען קאַשע אויף די דעכער פאַר די פייגלעך .

יד) וואָרום האָבען פערצייטענס די עלטערען געמאַכט הילצערנע פיילענבויגענס ערב „תשעה באב" און מיט זיי געהען אויף דעם בית עולם אויף מאָרגען נאָך קינות.

טו) וואָרום אויף אַלע הנאה זאַכען מאַכט מען אַברכה „בורא", און אַלע ברכות שהכל נהיה און ניט בורא.

טז) וואָרום אין אַ איבער-יאָהר מאַכט מען צוויי מאָנאַטען „אדר" און ניט קיין צוויי חדשים „טבת", אָדער „כסלו" אָדער אַנדערע מאָנאַטען .

יז) וואָרום זאָגט מען אַז מען לייענט אין די תורה דריי טעג אײנע נאָך אַנדערע קומט אַ רעגען.

יח) וואָרום אַ לוי רופט זיך און שרייבט זיך אונטער מיט דעם נאָמען „סגל".

יט) וואָרום מען טראָגט ניט קיין רינג אויף דעם מיטעלשטען פינגער, וואָס מען רופט „אמה" .

כ) וואָרום איז מען זי נוהג צו שפּיעלען חנוכה אין קאָרטען.

כא) וואָרום ווען מאַן און פרוי שיידען זיך רופט זיך דאָס „גט" גטן זיך.

כב) וואָרום גיעבט מען נור פאַר פסח פאַר אָרימע לײט מצה אָדער מעהל אומזאָנסט און ניט אויף סוכות, סוכות איז דאָך אויך זאָ איין יום טוב וואָס מען דאַרף איהם עהרליך האַלטען, און קיין אַרבייט ניט טוהן אַזוי ווי פסח .

כג) פון וואַנען נעהמט זיך דאָס צו מאַכען אַ קניפּעל אויף ניט צו פערגעסען.

כד) וואָרום מען טהיילט פירעסקעס (אַ מין טייגלעך) אומזאָנסט אין די טעג צווישען ראש השנה און יום כפור (ירושל' סוף פאה) .

כה) וואָרום אַרויסגעהענדיג פון מרחץ זאָגט מען „צו רפואה".

כו) וואָרום מען זאָגט אַז משיח וועט קומען וועלען די געטצענדיענער געהן אויף איין גלעזערנעם בריק און וועלען אַריינפאַהלען.

סימן

כז) ווארום צו די עבודה זאגט דער כהן גדול דעם ערשטען מאל „אנא השם" און דעם צווייטען מאל „אנא בשם".

כח) ווארום רופען זיך אלע תפלות מיט דעם ווארט „דאווענען".

כט) פון וואנענד שטאמט דער נאמען „חזן" נור פאר דעם וואס דאוועגט ביי דעם עמוד, ווערענד לויט תלמוד הייסט גאר דער נאמען חזן א שמש צום בעדיענען.

ל) ווארום מאנטאג און דאנערשטאג און אין א תענית געהט מען ארום מיט א פושקע אין שוהל און מען בעט צדקה.

לא) ווארום זאגען מיר ניט דעם פורים'דיגען „על הנסים" אום פסח, דען המן'ען האט מען דאך אויף געהאנגען פסח?

לב) ווארום מען איז זיך נוהג אז אבר מצוה דרש'עט א דרשה.

לג) ווארום גיעבען אזעלכע מצות וואס מען מאכט אויף זיי א ברכה „על" ווי „על" המילה, און אנדערע ווירד געמאכט מיט א למד „ל" ווי „להתעטף" בציצית.

לד) ווארום מיר צינדען אן יום כפור ליכט און זייער נאמען איז „יום-כפור-ליכט".

לה) ווארום אז מען געהט וואהנען אין א נייע דירה ברייננט מען פאראהער ברויט מיט זאלץ אריין.

לו) ווארום די צוויי אונטערפיהרער פיהרען חתן כלה מיט ליכט צו די חופה.

לז) וואס איז דאס פאר א מין יום טוב „אסרו חג"?

לח) ווארום דער „קבלת פנים" מיט זיינע צו בייסונג געהער צום חתן, און נאך די חופה געהער די חופה-מאהלצייט אויף די כלות רעכענונג.

לט) ווארום נאך א קינדבעט קומט די קינדער בעטערין אין די ווייבערשע שוהל, און דער מאן לאזט זיך אויף רופען צו די „תורה" און שענקט צדקה. און ווארום אקינדבעטערין דארף מען היטען זי זאל אליין ניט זיין.

מ) ווארום דער חזן ש־ייט אויס „אדון עולם" מיט א הויכע שטימע פרייטאג אווענד און שבת פריה נאך דעם דאווענען.

מא) ווארום א בר-מצוה-בחור פאנגט אן צולייגען תפילין דרייסיג טעג פאר בר מצוה, און א יתום מיט א גאנצען יאהר פאר בר מצוה.

מב) ווארום מיר זאגען אין תפלת „טל" און „גשם" „לברכה ולא לקללה", ווען מיר ווינשען צו „ברכה" איז דאך זעלבסט פערשטענדיג אז ניט צו א „קללה".

מג) ווארום נאך די הגדה של פסח פערענדיגען מיר מיט דעם שיר „אחד מי יודע".

מד) ווארום ווארפט מען ערב יום כפור די איינגעווייידע פון די כפרות-עופות אויף די דעכער.

מה) ווארום אז דער וואס געהט עולה לתורה זיין געהט ניט אראב פון בימה אויף די וועג וואס ער איז ארויף געגאנגען.

מו) ווארום שרייבט מען א גט צוועלף שורות דוקא.

מז) ווארום שרייבט מען אין א גט דרייערליי לשונות (אויסרריקען) ספר תירוכין (פארטיאגען). ואיגרת שבוקין (אבלאססען), וגט פטורין (פריי-מאכען).

סימן

מח) דעם ערשטען טאָג שבועות בעפאָר דער כהן מאַכט די ברכה אויף די תורה זאָגט מען „אקדמות מלין״ וכו׳.

מט) וואָרום לייענט מען ניט מפטיר שבת צו מנחה.

נ) וואָרום מאַכט מען ר״ה און יום כפור דעם נגון פון לייענען אין די תורה אַנדערש ווי אַגאַנץ יאָהר.

נא) וואָרום איז די „פיוט״ (פּיַיעט) און די יוצרות וואָס מען זאָגט געמישט מיט תלמודישע ווערטער און געבויט אויף מדרשים און אגדות, ניט אין רייַנע גוטע העברעאישע שפראַכע.

נב) וואָרום זאָגען אַלע ווען מען צעהלט, אָדער ווען מען מעסט, מען וועגט אַ סחורה, זאָגט מען ריכטיג 13.

נג) וואָרום לייגט מען געלד אַריַין אין פונדאַמענט פון אַ בנין (הויז) ווען מען בויט איהר.

נד) פון וועלכע צייַט איזט געמאַכט געוואָרען די נגונים (געזאַנגע) פון די פיוט פון ימים נוראים און שיר היחוד, פון תהלים. מפטיר, און די נגונים פון יעדער מגילה.

נה) פון וואַנען נעמט זיך דאָס דער מנהג, דאָס צום יאָהר־צייַט גיט מען שנאַפּס, פאַרבייַסען, וואָס נאָך אין די צייַט פון די חכמי התלמוד איז דער טאָג פערעכענט געוועזען פאַר אַ טרויער טאָג.

נו) פון וואַנען איז דער מנהג, דאָס נאָך 25 יאָהר פון די חתונה מאַכט מען אַ פייַער־טאָג און מען רופט איהם „די זילבערנע האָכצייַט״ און ווען דאָס זעלבע פאָר דערלעבען נאָך 25 יאָהר מאַכט מען דאַן אַפייַערטאָג און מען רופט דאָס „די גאָלדערנע האָכצייַט״.

נז) אונטער די פערשידענע סעקטען איזט דאָ אַסעקטע וואָס עסען ניט קיין פלייש.

נח) פון וואַנען שטאַמט, דאָס פילע מענשען שלאָגען אָן אויף׳ן שוועל פון לאַדען (סטאָר) אַ פאָדקעווע צום גליק.

נט) וואָרום שפּיעלט מען אין ניס פסח.

לוח המפתחות מהמנהגים הנוספים במשך זמן ההדפסה.

סימן

א) פאר וואס איינער געריסט דעם צווייטען זאגט ער אים „שלום עליכם" ניט „שלום עליך"?
ב) דער מנהג דאס יום כפור צו מנחה לייענט מען די פרשה עריות?
ג) פאר וואס איז דער מנהג דאס די קריאה פון מנחה של יום כפור לייענט מען מיט דעם נגון פון א גאנץ יאהר און ניט מיט דעם נגון פון יוה"כ?
ד) פאר וואס בעטען מיר די הושענות און מיר זאגען ניט ווי אין סדור איז געדרוקט?
ה) דער מנהג ניט אפצווישען די הענד ווען מען וואשט געהענדיג פון איין לויה?
ו) פאר וואס איזט דער מנהג ווען מען שערט אפ די נעגעל שנייעט מען עטוואס אפ און מען לעגט דאס צוזאמען מיט די נעגעל?
ז) פאר וואס איז דער מנהג צו זאגען פסח ביי נאכט צום אבריכטען דעם סדר: „לשנה הבאה בני חורין" אויף לשון הקדש?
ח) פאר וואס זאגט מען „ואתה קדוש" נאכ'ן לייענען מגלת איכה?
ט) ווארום מוז מען זיך וואשען ווען מען עסט ברויט?
י) פאר וואס זאגט מען ניט אין צווייטען טאג פסח און שבועות „מוספי"?
יא) פאר וואס שערט מען ניט אב א קינד בעפאר ער קאן רעדען?
יב) דאס וואס קינדער שרעקען זיך צו בעווייזען מיט'ן פינגער געגען הימעל?
יג) פאר וואס לייענט מען ניט יום טוב שני „וביום השני" נור די פסוקים פון קרבן מוסף ובחמשה עשר וכו'?
יד) עס איז א מנהג צו עפענען א חומש אין עשרת הדברות פ' יתרו ווען עס איז א בליטץ אדער א שטארקער דונער.
טו) דער מנהג איז אז מען שערט אב די האר בעהאלט מען עס ערגעץ און מען ווארפט עס ניט אוועק.
טז) פאר וואס ווען מען טרינקט וויין אדער בראנפען זאגט מען איינער צום אנדערען „לחיים"?
יז) פאר וואס ביי די ענדע פון איין מסכתא שטייט ניט אומעדום גלייך, אמאל שטייט „נשלמה מסכתא" און אמאל שטייט „סליק מסכתא", צום ביישפיל ביי ענדע ברכות ופאה שטייט „סליק" און אין ענדע מסכתא שבועות שטייט „נשלמה" א. ז. וו.?
יח) פאר וואס מען דארף לייגען די חל- אויפ'ן טיש ערב שבת בעפאר מען שטעלט אוועק די ליכט אויפ'ן טיש;
יט) פאר וואס מען זאגט דעם פיוט „חד גדיא" נאך די הגדה?
כ) ווארום מאכען די כהנים ווען זיי דוכנ'ן פינף אוירים מיט זייערע פינגער?
כא) ווארום ווען דער מענש רעדט דברים בטלים (פוסטע ווערטער) ווערט ער גאר ניט מיד און קיינע שווערינקייט שפירט ער דאן?
כב) פאר וואס רופט מען עס „תפלה בצבור"?
כג) פאר וואס האבען די חז"ל געזאגט אז מען טאר ניט קאכען פון יום טוב אויף שבת, נור ווען מען מאכט איין ערוב תבשילין פאר יום טוב?
כד) דער מנהג איז ניט צו טרינקען קיין שטוב וואסער אין די צייט ווען עס געפאלט די תקופה, אויסער געקאכטע, אדער ווען מען לייגט אין די וואסער אריין א שטיקעל אייזען.
כה) פאר וואס לייגט מען עס א טישטוך אויפ'ן טיש ווען מען עסט, און מען עסט ניט אויפ'ן הוילען טיש?
כו) ווארום מאכט מען די חלות פון ראש השנה אזוי ווי פייגעלעך?
כז) ווארום שמיני עצרת זאגט מען „שמיני עצרת החג הזה", און מען זאגט ניט „חג

סימן

שמיני עצרת הזה", ווי מען זאָגט „חג המצות הזה", „חג השבועות הזה"?
כח) פאַר וואָס זאָגט מען „ואתה קדוש" פורים נאָך דעם לייענען די מגלה?
כט) דער מנהג איז אויפרופען ביי איין סיום התורה איין וויכטיגען מענשען אָבער ניט איין איינפאַכען מענשען?
ל) פאַר וואָס האַלט מען צוויי ציציות ווען מען זאָגט „ברוך שאמר"?
לא) פיער מאָל אין יאָהר מאַכט מען ניט קיין קידוש אויף א כוס, נור ווען עס איז שוין גוט נאַכט, הייסט עס נאָך דעם ווי די שטערן בעוויזען זיך.
לב) פון וואַנען איז דער מנהג דאָס קינדער שפּילען אין דריידלעך חנוכּה?
לג) פאַר וואָס ווען דער הזן זאָגט אין שמו"ע מודים בייגען זיך דאָס פאָלק און זאָגען מיט דעם „מודים דרבנן"?
לד) דער מנהג איז ווען ראש חודש פאַלט שבת לייענט מען ניט די הפטורה פון דעם זעלבען שבת נור פון ראש חודש „השמים כסאי" (ישעיה סו).
לה) פאַר וואָס לייענט מען שבת צו מנחה?
לו) פאַר וואָס טאָר מען ניט עסען קיין מצה דעם גאַנצען טאָג ערב פסח?
לז) דער מנהג איז פסח ביי נאַכט צו די כדרים טונקט מען איין צוויי מאָל, איין מאָל אין זאַלץ וואַסער אָדער אין עסיג נאָך אַמאָל די מרור אין חרוסת.
לח) מען דעקט צו די בלוט פון איין חיה אָדער א עוף ווען מען קולעט זיי.
לט) דער מנהג איז ווען פסח פאַלט אום שבת זאָגט מען ניט „מגן אבות".
מ) דער מנהג איזט ווען בעהיטע גאָט א מגפה איז א סגולה דער צו דאָס מען זאָל חתונה מאַכען איין אָרעמע מיידעל מיט איין אָרעמען בחור און די חופּה מאַכט מען אויפן בית הקברות.
מא) דער מנהג צו עסען פורים א המן-טש.
מב) דער מנהג איז שבת עסט מען „טשאָלענט" וועלכער ווערט פון ערב שבת געשטעלט?
מג) דער מנהג איז יום הכפורים צו מנחה ענדיגט מען די ברכית ההפטורה נור ביי די ברכה מגן דוד און מער ניט?
מד) דער מנהג ווען מען געהט אריין אין א הויז וועלכער יעמאַנד עסט דאַן זאָגט מען „ברוכים היושבים" געבענשט זאָל זיין די וואָס זיצען דאָ, ווען אויך ער איזט נור איינער.
מה) פאַר וואָס די תפילה פון ר"ה ויו"כ זאָגט ניט דער קהל מיט'ן חזן גלייך ווי אין מחזור איז געדרוקט. צום ביישפּיל ביי די תפלה „אתה הוא אלהינו בשמים ובארץ גבור ונערץ" זאָגט דער חזן, און דער קהל ענטפערט „גבור ונערץ, דגול מרבבה הוא שח ויהי" אזוי ווייטער און דאָס זעלבע ביי די איבעריגע תפלות און ווארום זאָגט מען ניט כסדר ווי אין מחזור איז געדרוקט?
מו) פאַר וואָס פערענדיגען מיר אין קריאת שמע „ה' אלהיכם אמת"?
מז) טעם על התפלין שנחלקו בו רש"י ור"ת.
מח) טעמפעל געברויכע.
מט) לוח התולדות עם השאלות על ל"ו שנים.

א פארעדע.

צום ספר מנהגי ישרון וועלכע די לעזער זאלען ניט אויסמיידען פון ניט צו לעזען.

עס גיעבט קיין נאציאן אויף דער וועלט, וועלכע זאל ניט טהייער האלטען איהרע טראדיציאנען (מסורות), קיין אומה ולשון גיעבט, וועלכע זאל ניט זאמלען איהר אלטערטהום, צום אייביגען אנדענקען, און נאך טהייערער פאר גאלד און דימאנטען, האלטען אלע נאציאנען זייערע אלטערהימער (מסורות) אונטער אייזערנע טיהרען אין ארכיווען און ביבלאטעקען, וויל די טראדיציאנען זאגען אויס דעם כאראקטער פון איהר פאלק, איהר לעבען פון פערצייטען, און איהר פראגרעס אין איהר צוקונפט, אויך איהרע צרות און ליידען, איהר אונטערדריקונג און פייניגונג, ווי אויך איהרע פריידען. די אלע טראדיציאנען זיינען די מוטערס, וועלכע האבען געבארען די היסטאריעס פון איהר פאלק, און פון זיי אלע בילדעט זיך אויס די אלגעמיינע וועלט געשיכטע, אין אלע צייטען, הן אין רעליגיאן, הן אין איהר מאראל, און הן אין איהר קאמפף פאר עקזיסטענץ, און אזוי ווי דער אנדענקען פון א טרייע ליעבע טויטע מוטער איז טהייער אלעס וואס מען קען נור פון איהר געדענקען, איהרע מוסר'דיגע רייד, איהרע שעהנע לעגענדען, איהר הומאריסטיקע, זאגאר איהר געזאנג מיט וועלכע נגונים זי האט איהר קינד פאר וויעגט, ווער רעדט נאך ווען עס בלייבט דאס קינד א אנדענקען פון זיין ליעבע טויטע מוטער א זאך וואס מען קען נאך אין האנד האלטען, ווי איהר רינגעלע וואס זי האט א מאהל אויף איהר פינגער געטראגען, זאגאר ווען איהר קינד זאל ברויט פעהלען, קיין נאכט ניט האבען וואו איבער צונעכטיגען, וועט דאס קינד ניט אבגעבען די יעזע ירושה פון זיין מאמען אפילו פאר ברויט צום שטילען דעם הונגער. ווער קען נאך מעהר בעגרייפען ווען יעמאנד געפינט א שריפט וואס א מאל האט

זײַן פָאטער אָדער מוטער געשריבען, דאַן וועט ער דאָס געשריפט פאַר מיליאָנען ניט אָבגעבען, און ווי די ליעבע צו געשטאָרבענע עלטערן איז שטאַרק, אַזוי איז נאָך שטאַרקער די ליעבע צו אַ גאַנצע פאָלק, וועלכע די אַלטע צײַטען פון דאָס פאָלק זײַנען אָבגעשטאָרבענע, וואָס נור עס בלײַבט פון זיי איבער פאַר זייערע קינדער איז יעדע זאַך אַ רײַכטהום, אַ אונשאָצבאַרער אײגענס.

דאָך זײַנען ניט גלײַך די אַלע טראַדיציאָנען פון די אַלטע פעלקער, געגען די מסורות פון אונזער פאָלק ישראל. דען אַלע נאַציאָנען קענען נור טהײַער און הײליג האַלטען דעם פראָגרעס פון זייער נאַציאָן, ווען זייער פאָלק האָט זיך אָנגעפאַנגען צו ענטוויקלען אין צוויליזאַציאָן, אָבער די טראַדיציאָנען פון זייערע אורפאָטערס ווען זיי זײַנען נאָך געזעסען אין די וועלדער אַלס רויבערבאַנדעס מיט זייערע אַטאָמאַנען, און האָבען דאָך אויך איבער געלאָזען פאַר זייערע קינדער געוויסע מסורות פון רויב און מאָרד, אַזעלכע אַלטע טראַדיציאָנען ווילען זייערע קינדער ניט געדענקען און לאָזען דאָס דורכפאַלען פון זייער היסטאָריע, נור דורך די ליעבע צו טראַדיציאָנען פון די מעהרערע פעלקער וועלכע האָבען דאָך געוואָלט צײַגען די וועלט אַז זיי פערמאָגען געוויסע שעהנע און ערהאַבענע מסורות, האָבען זיי זיך אָנגעטשעפעט און צוגעטוליעט צו אונזערע אידישע הײליגע טראַדיציאָנען, וועלכע צײַט אַברהם אָבינו ע״ה האָט ערקענט די גאָטהײַט פערשטענדליך, און איז אַרויס אין קאַמפף געגען די געטטערלעהרע (מיטאָלאָגיע) פון די בבלים און פון די מצריים, וואָס פון איהם אָן רעכענען מיר זיך אלעס די ערהאַבענע מאָראַלישע פאָלק ישראל, האָבען זיך די אַלע כריסטען-פעלקער ווי אויך די מחמעדאַנער, צוגערוקט נאָהענט צו אונז, און יעדע פאָלק האָט אַרײַנגעשאָקעלט אַ פרק היסטאָריע פון אונזערע אָבות מיט זייער ערהאַבענע לעהרע בײַ זיך אין זייערע היסטאָרישע טראַדיציאָנען, און די אַלטע פעלקער וועלכע האָבען זיך ניט געחאַפּט צו אַזאַ שכל און זײַנען פערבליבען בײַ זייערע אַלטע אונמאָראַלישע מסורות, די זײַנען אונטער געגאַנגען פון דער וועלט, זיי מיט זייערע טראַדיציאָנען צו זאַמען, און עס איז קײַן זכר געבליבען פון אשור, בבל, פלשתים, און נאָך אַנדערע.

זעלבסט פערשטענדיג, אַז אונזערע אידישע מסורות זײַנען די ערהאַבענדסטע און די רײַכסטע פון אַלע טראַדיציאָנען פון דער וועלט. ערשטענס האָבען מיר

איהר אָבגעהיט בעסער פֿון אַלע פֿעלקער, ווייל מיר זיינען פֿון אימער אָן געווען דער עם הספר, די פֿען צום שרייבען האָבען מיר פֿון אימער געהאַט, און דאָס בעשטעטיגט אויך די אַלגעמיינע וועלט-היסטאָריע. פֿון אַברהם אבינו אָן האָבען מיר געקליבען מסורה צו מסורה, און משה רבינו ע"ה האָט דאָס בקבלה איבער געגעבען צו די צוועלף שבטים ביז בית ראשון און בית שני, און די אנשי כנסת הגדולה די האָבען זיך איבערגעגעבען איין פּאַרטיע חכמים צו זייערע נאָכפֿאָלגער ביז עס איז צו אונז געקומען, און ווען מיר האָבען אונזער לאַנד פֿערלאָרען און אַרום געוואַנדערט פֿון פֿאָלק צו פֿאָלק, האָבען מיר נור אונזערע מאַטעריאַלישע זייטע פֿערלאָרען אָבער ניט אונזערע טראַדיציאָנען, ווייל אויסער אונזער תורה מיט איהרע מסורות איז אונז גאָר נישט געבליבען. נור זיי זיינען אונזערע לעבענס-אַטהעם, און אָהן זיי קענען מיר אפילו היינטיגען טאָג ניט לעבען, און אַזוי ווי דער לאַנגער פֿינסטערער גלות מיט די צוויי טויזענד יאָהריגער פֿערפֿאָלגונג, מיט די רייבערייע און רציחות פֿון די באַרבאַרישע אַלטע פֿעלקער וואָס האָבען נימאַלס אויפֿגעהערט אונז אויסצוטהיילען געבּרענטע ליידען, דאָס אַלעס האָט אונז צו געגעבען נאָך מעהרערע מסורות אין פֿערשידענע אַרטען. אַנדערע טרויעריגע, קלאָגענדע, תעניתים'דיגע, צום אַנדענקען פֿון אונזערע וועהטאָגען און טרויער ציפֿצען, ווי אויך אַנדערע פֿון פֿריידע, ווען גאָט האָט אונז געראַטעט פֿון געוויסע יורענפֿרעסער, האָבען מיר דיזע טעג פֿאַר פֿריידענטעג געמאַכט. און אַזוי האָבען מיר אין אונזערע געבעטע אַריינגעשטעלט צום אַנדענקען טרויעריגע סליחות, ווי אויך לויב-געזאַנגע אַלס יום טוב, מנהגים אין פֿאַסטען תעניתים, מנהגים פֿון ימים טובים, הן וועלכע זיינען מן התורה, און הן וועלכע די צייט האָט זיי פֿאַר אונז געבראַכט, מנהגים אין אַלטעגליכען דאַווענען, מנהגים אין אונזערע אַלגעמיינעם הויזליכען לעבען, ווי אויך טהרת המשפחה וואָס מיר דאַרפֿען דאָס היטען נאָך בעסער פֿאַר אונזער קערפּערליכען לעבען, ווייל דיזעס אַלעס הייסט אויסער מן התורה אויך די הייליגע מסורה, וועלכע נור אָט די טראַדיציאָנען זיינען אונז פֿערבליבען אַלעס אונזער אייגענס צוזאַמען מיט אונזער תורה, מנהגים פֿון ברית מילה, אויך מנהגים פֿון חתונה האָבען, און ווען חלילה מיר זאָלען פֿאַרלירען דיזע אַלע מנהגים, דאַן וועלען מיר פֿערטרונקען אין דעם

גרויסען ים פון אַנדערע נאַציאָנען און מיר מיט אונזער עווינגען קאַמפּף מיט אונזער אייגענס וואָס דאָס איז ניט מעהר ווי אונזער תורה מיט איהרע טראַדיציאָנען, מנהגים, וועלען מיר אַריינפאַלען אין דעם אָבגרונדליכען ים פון אַסימילאַציאָן, און אויף עווינ קענען מיר חלילה געהן פערלאָרען.

ספּעציעל ביי דיזע צייט, וואָס אידען האָבען אָנגעפאַנגען נאָך צו קרימען די פרעמדע פעלקער און בעסער אַריינצונעמען זייערע מנהגים ביי אונז, און אונזערע צו פערוואַרפען הינטער זיך, און פערגעסען אַז שוין צוויי טויזענד יאָהר ווי מיר זיינען פערמישט צווישען פרעמדע נאַציאָנען, און דאָך געסענדיג פון איין כלי אין די צווייטע האָט נאָך קיין טראָפּען ניט אַרויסגערונען פון אונזער אַלטערטהום, ביז דיזע צייט וואָס אונזערע מסורות פאַנגען זיך אָן צו פאַרגעסען איבער דעם וואָס מיר נעמען אָן די מנהגים פון אַנדערע נאַציאָנען. אויך איז די סבה וואָס די גאַנצע מסורה מיט אַלע מנהגים זיינען געווען אימער אויף די העברעאישע שפּראַך געשריבען, און ווען אונזער רעליגיאָן האָט עקזיסטירט מיט איהר פוהלען קראַפט, האָבען אונזערע די ניט געלעהרטע געפרעגט און געפאָלגט די געלעהרטע פון זייער דור, וועלכע האָבען די טראַדיציאָנען געקענט פון די לשון קודש'דיגע שפּראַך, אָבער יעצט ווען די העברעאיש ווערט שוואַך, און די אידישע מאַסע זיינען נור לעזער אין זשאַרגאָן, און נאָך אין די צייט וואָס אונזער פאָלק ווערען ווי מאַנקעס (אבוזיאַנען) נאָך צוקרימען דעם ניט-איד, מיינענדיג אַז אונזערע מנהגים זיינען אַלטע פערשימעלטע אָן אַ טעם און אָן אַ ריח, נור זייערע איז שעהן, און חלילה ווען די אידישע מאַסע זאָל ניט דורכשטודירען אין זייער מוטער שפּראַך אונזערע אידישע מנהגים און זיך איבערצייגען וויסענשאַפטליך דאָס יעדער מנהג האָט אַ מקור אַ אורקוואַל פון דעם אידישען לעבען און עס איז היסטאָריש געפלאָכטען פון קרעכצען, זיפצען, טרערען, ווייטאָגען, ווי אויך ליכטיגע שטראַהלען לאַנג אַרוים געשיינטע, און וועלכע וועלען נאָך אַרוים שיינען, און עס שמעקען ראָזען, עס דופטען בלומען אין דעם אידישען גאָרטען, און עס לוינט ניט צו אַוועקגעבען אונזער אייגענס וואָס די מאַמע „כנסת ישראל" האָט אונז אַמאָל פערצייטען געשאָנקען, צו די גוים, אַוועקצוואַרפען די מאַמעס גאָלדען רינג אין שמוטץ, און פערבייטען אויף די מנהגים פון ווילד פרעמדע, אַזעלכעס טוהען נור שופטען

ניט ווירדיגע אָהנע עהרען געפֿיהל, און אָהן זעלבסטפֿערשטענדיגקייט.

דאַרום איידער מײַן פֿאָלק וויל אַליין מיט אַ בלאָז פֿון זײַן אייגענע מויל אויסלעשען זײַן אייגענע ליכט, פֿון אונזער טראַדיציאָן, האָב איך זיך בעראַטהען מיט די געלעהרטע פֿון אונזער דור צו איבערזעטצען אין אונזער מוטער-שפּראַך מײַן טראַדיציאָנען-העברעאישעס ווערק „מנהגי ישרון", אום די אידישע מאַסע זאָל איהם לעזען און פֿערשטעהן זײַן גרויס ווערטה, הן אין וויסענ-שאַפֿט, און הן אַלעם עוויגער אַנדענקען פֿון אונזער טויזענדער יאָהריגעם פֿאָלק. אין דיזען ווערק פֿעהלט קיין זאַך ניט. יעדער איינער וואָס וועט איהם האָבען אין זײַן הויז האָט ער דעם גאַנצען אוצר פֿון אונזער עוויגען יודענטהום, אויסער שאלות און דין תורות וואָס עס קומט פֿאָר פֿאַר איין רב פֿון יורה דעה און חושן משפט, האָט יעדערער אין דיזען ספר אַלעס ביי זיך אין הויז צו פסק'ענען פֿאַר זיך אַליין, דאָס וואָס איז איהם נויטיג צו ברכות, תפלות, אבלות, קדיש, מנהגים פֿון דאַווענען פֿון דער וואָך, פֿון שבת, פֿון יום טוב, פֿון ראש השנה, יום כפור, חנוכה, פורים, חתונה, ברית'ן, קידוש, הבדלה, אַלע מנהגים פֿאַר וואָס יעדע זאַך איז, יעדע אורקוואַל, יעדע היסטאָריע אַלעס ניט אַבערגלויביש, נור וויסענשאַפֿטליך ערקלעהרט מיט אַ לײַכטע שפּראַך, ניט דורך געלאָזען קיין מנהג ישראל, אויך ניט קיין נאָכגעקרימטע און איבער געניצעוועטע און אַרויסגע'גנב'עטע, ווי עס האָבען זיך געפֿונען אין אונזער צײַט אַזעלכע וועלכע האָבען פֿון מײַן ספר אַרויסגע-נומען און איבערגעניצעוועט און האָבען דאָס אין העברעאיש געדרוקט אויף זייער אייגענעם נאָמען, נור מײַן ספר איז גענוג אַלט און גענוג ריכטיג, זאָ ווי די גרעסטע גאונים פֿון דער וועלט זאָגען עדות אויף מײַן אַרבייט, ווי די לעזער וועלען געפֿינען אין די הסכמות. ווי הרב הגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל פֿון קאָוונאָ, הרה"ג ר' שלמה הכהן דער ווילנער רב, הרה"ג אלכסנדר משה הרב דראָסיין, און ר' ליבעלע חסיד פֿון קעלעם, הרב ר' צדוק הכהן רב דפּאַריז, ר' קלמן שולמן דער גרויסער משכיל, ווי נאָך אַנדערע. וועלכע איבערצײַגנען דאָס איך האָב יאָהרען און יאָהרען אויף געקליבען דעם גרויסען אוצר ישראל, אויסער וואָס איך אַליין האָב ערקלעהרט פֿילע טעמים און מנהגים, וועלכע איך גיב איהם אַוועק פֿאַר מײַן פֿאָלק מיט אַ פֿולען האַנד. היטעט מײַן פֿאָלק אונזער גאַנצען אוצר די תורה הקדושה מיט אָט די מסורה וועלכע

איך גיעב עס אייך אָב, דען מעהר ניט ווי דאס איז אונזער פֿערמעגען. איהר דאַרפֿט ניט פֿערגעסען אַז אַזאַ ווירדיגען וויכטיגען ספר ווי דער, איז נאָך אין מאַמע לשון ביז יעצט ניט געוועזען, איך קען מיט שטאָלץ זאָגען אַז איך בין דער ערשטער צו בעשאַפֿען אין יודיש אַזאַ שאַטץ. די בעלאָהנונג פֿאַר מיין גוטע אַרבייט פֿיר מיין פֿאָלק איז מיינע האָפֿנונג, צו קענען קירצליך הערויסגעבען מיין וויכטיגען ספר „בית אברהם". וועלכער איז אויף מאמרי חז"ל (די שפריכע און זאַגע פֿון גמרא), די לעזער ווערדען דורך דעם ספר „בית אברהם" דייטליך פֿערשטעהן די טיעפֿזיניגע רייד פֿון די בעלי התלמוד. דערווייַלע האַלט דעם ספר און ניצט איהם געזונדערהייט ווי עס ווינשט אייך דער

מחבר.

סימן א

וואָרום דאַווענען מיר אין לשון קודש דוקא און ניט אין אַ אַנדער שפּראַך?

אַבוואָהל דער דין זאָגט אַז עס איז ערלויבט צו דאַווענען אויף אַלע שפּראַך, (ווי עס צייגט פֿון (סוטה ל"ב, ברכות מ' ומסכת סופרים פרק י"ח הלכה ד'), אַז ווייבער זיינען פֿערפֿליכטעט צו דאַווענען און בענטשען נאָך דעם עסען עבּינזאָ ווי מענער, און ווען זיי פֿערשטעהען ניט קיין לשון קודש, האָבען זיי דאָס רעכט צו בעטען גאָט אויף וועלכע שפּראַך זיי פֿערשטעהען), דאָך האָבען מתקן געווען די גאוני בבל צו דאַווענען נור אין לשון קודש, ווען זאָגאַר דער דאַווענער פֿערשטעהט ניט קיין לשון קודש, איבער פֿאָלגענדע ערקלעהרונגען: ערשטענס, ווען יעמאַנד וועט דאַווענען אין אַ אַנדער שפּראַך, קען ער לייכט אַ טעות האָבען נעמענדיג אַ געבעט בוך פֿון אַ אַנדער רעליגיאָן; און זעהענדיג דאָס מאַנכע פֿרעמדע געבעטע זיינען עהנליך צו די תפלות ישראל, וועט ער שוין ניט אונטער שיידען אויך אויף די וויטערדיגע געבעטע, און חלילה קען איהם אויסקומען צו בעטען צו אַ אַנדער גאָט. צווייטענס, וועלען דייטשעסע יהודים, וועלכע וועלען דאַווענען אויף דייטש, מיט פֿראַנצויזישע יהודים וועלכע וועלען דאַווענען אויף פֿראַנצויזישע שפּראַך, ווי אויך רוסישע יהודים אָדער ענגלישע יהודים וועלכע וועלען דאַווענען לויט זייער לאַנדשפּראַכע, נימאַלס וועלען דיזע אַלע קענען צו זאַמען בעטען דעם גאָט פֿון ישראל. און אויסער וואָס יעדער פֿרעמדער איד איז אָן לשון קודש עלענד אין אַ פֿרעמדע לאַנד, איז נאָך ערגער וואָס ער וועט זיך ניט קענען צוטולען צו זיין פֿאָלק זאָגאַר אין שוהל, ווען ער וועט קומען אויס גיעסען זיין האַרץ פֿאַר גאָט, און דאָס קאָן ברייננגען צו אַ פֿערניכטונג פֿאַר דעם גאַנצען כלל ישראל, און דער פסוק זאָגט: ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ דיין פֿאָלק מוז זיין איין פֿאָלק, און אַ פֿאָלק קען ניט עקזיסטירען ווען זי האָט ניט איין שפּראַך וועלכע בינדעט אַלעמען צו זאַמען, דאַרום מוזען מיר דאַווענען אַלע אין לשון קודש, וועלכע נור די איין שפּראַך בינדעט צוזאַמען אַלע אידען פֿון דער גאַנצער וועלט. דריטענס, וויל דאָס מעהרערע פֿון אונזערע געבעט, בעשטעהען אויף די צרות פֿון אונזער לאַנגען, פֿינסטערען גלות, און מיר בעקלאָגען זיך פֿאַר גאָט אויף אונזערע געברענטע ליידען וואָס פֿרעמדע נאַציאָנען האָבען אונז פֿערשאַפֿט, און אַנדערע נאַציאָנען וועלכע האָבען ניט געליטען ווי דער גלות איד, ווען זיי וועלען לעזען אַ אידישען געבעט-בוך וועלכער איז אויס געווייקט

פֿון טרערען, און ניט וויסענדיג די אידישע היסטאָריע, וועלען מיר זיין ביי זיי צו וואונדער, און ווען אונזערע תפלות דריקען אוים מאַנכעס מאָל אַ פֿלוך אויף די אַלטע געוועזענע פֿעלקער, וועלכע האָבען פֿעראורזאַכט אונז אונגליק און פֿערניכטונג, וועלען זיי דענקען דאָס מיר מיינען די יעצטיגע ציוויליזירטע נאַציאָנען, וועלכע זיינען פֿריינדליך מיט אונז, און דאָס קאָן אונז ברענגען מעהר שאַדען אַלעס נוצען. פֿירטענס, ווי אַזוי קענען מיר איבערזעטצען אונזערע לשון קודש געבעטע אויף אַ אַנדער שפּראַך, ווען לשון קודש קען ניט האָבען קיין איבערזעטצונג אין וואָרט, נור זי קען פֿערשטעהן זיין אין געדאַנקען אָבער ניט אין וואָרט, און אמת ויציב ונכון וקים און זאָ ווייטער, ווי די ווערטער יתברך וישתבח ויתרומם ויתנשא און נאָך דאָס גלייכען, קענען נימאַלס קיין איבער זעטצונג האָבען, און ווען יעמאַנד זעצט איבער אויף אַ אַנדער שפּראַך, איז דאָס ניט מעהר ווי צום לאַכען, און צו בעדויערען, וויייל די געטליכע שירים ותשבחות קענען ניט איבערזעצט ווערען, און זיי בלייבען נור אין רעיון וועלכער ברענגט דעם אידען צו השתפכות הנפש. פֿינפֿטענס, ווען מיר זאָלען שוין צורייסען אונזערע יודענטהום אויף אַלע וועלט שפּראַכען, מוזען מודה זיין אַלע מענשען, דאָס דער גאַנצער יודענטהום וועלען בלייבען עמי ארצים, און די לשון קודש וועט אין גאַנצען פֿערגעסען ווערען. אַלזאָ וואו וועט בלייבען אונזער תורה, אונזער גאַנצער אייגענס זינד מיר האָבען איהר גענומען פֿור באַרג סיני, ווער וועט אין איהר לייענען? ווער וועט איהר שריי־בען? ווער וועט איהר פֿאַרשטייהן? און קוים זאָל די תורה איבערזעצט ווערען, בלייבט דער גאַנצער יודענטהום אַ פֿערניכטעטער און אָבגעווישט פֿון דער וועלט; דאַרום חלילה צו אידען אום צו בייטען אונזער הייליגע שפּראַך אויף וועלכע גאָט האָט גערעדט צו די הייליגע נביאים, און אונז אין דער שפּראַך די תורה געגעבען, חלילה אונז אום צו בייטען אונזער תורה און אונזערע תפלות אויף פֿאָלקס־שפּראַכען, און צו מאַכען אַ דור הפלגה אַזוי ווי דער ערשטער דור הפלגה, דען מיר וועלען אויך דאַנמאָל געוויס צו שפּרעהט און צומישט ווערען צווישען אַלע פֿעלקער, און דאַן וועט דער יודענטהום מיט זיין תורה פֿערבלייבען ניט מעהר ווי אַ היסטאָרישער מאָנומענט פֿון אַ פֿערניכטעטע פֿאָלק, וועלכע האָט געגעבען ליכט און לעהרע, און האָט פּראָקלאַמירט גאָטהייט און ציוויליזאַציאָן פֿאַר דער גאַנצער וועלט. דאַרום מוזען מיר דאַווענען נור אין לשון קודש אויף דער שפּראַך וואָס גאָט האָט אונז פֿערשפּראָכען דאָס זי וועט נאָך בלייבען איין וועלט־שפּראַכע, יהפך ה׳ אל העמים שפה ברורה. דער לעזער קען געפֿינען וועגען דעם גערעדט און געבאָטען פֿון אונזערע גרויסע געלעהרטע אין תפארת ישראל (סוטה פ״ז מ״א), און אין תוספתא חגיגה (פרק א׳), און אין של״ה מסכת שבועות קפ״א, און אין ס׳ בעל ווי העמודים (פ״ה

דף ט) רמ״א תשובה ו׳, שאלות ותשובות בעל פרי מגדים אין זיין ספר אויף אורח חיים, אויך יעב״ץ אין ס׳ שערי שמים, און אין נאָך פֿערשידענע היילינגע ספרים *).

סימן ב

וואָרום ברענגען מיר ליכט אין שוהל ביי דעם דאַווגען?

דאָס געפֿינט זיך אין מדרש רבה במדבר (פרשה ד׳) דאָס איינער האָט געטאָן איין וויכטיגע זאַך אין די געטליכע לעהרע, דערמיט וואָס ער פֿלעגט אָנצינדען אין שוהל אַ ליכט אין דער פֿריה און אַ ליכט אין אָווענד, און דער פֿון איז דער מנהג ביי אידען צום דאַווענען אין שוהל אָן צו צינדען ליכט. אויך וויַיל די ליכט איז דער סימבאָל פֿון מענשענס לעבען, און שטעהענדיג ביי דעם עמוד פֿאַר גאָט מיט איין אונטער טעניגע געמיט, איז די ליכט דאָס בילד

*) די רעפֿאָרמער זאָגען אַז אַלע אונזערע תפלות אין לשון הקדש איז אַ טויטע שפּראַך און וואָרום זאָל מען נים דאַווענען אין וועלכע שפּראַכע מען וויל ? אָבער ווי ניט ריכטיג און ניט פראַקטיש די רייד איז, צום ביישפּיעל, אין נויאָרק, אין לאָנדאָן און אין אַנדערע גרויסע שטעדט איז דאָ רייכע אָפּערא־הייזער, און זיי זיינען אָנגעשטעלט די גרעסטע זינגער פֿון דער וועלט, דער פּרייז פֿון אַ „אָרט״ פֿיר איין אָווענד איז גאַנץ אָפֿט 25 דאָלער (50 רו״כ), און וואָס זינגט מען דאָרט ? אָפּערעס אין איטאַליענישער שפּראַך, זעלבסטפֿער־שטענדליך, אַז פֿאַסט (כמעט) קיינער פֿון די צוהערער פֿערשטעהט ניט איטאַליעניש, מען האָט פּרובירט די אָפּעראָס אָנפֿאַנגען אין ענגליש, אין רוסית, און דייטש, אָבער ענדליך זיינען אַלע צוהערער געקומען צום בעשלוס, אַז די אָפּערא האָט פֿערלאָרען דעם גאַנצען טעם און עפֿעקט, וואָרום ? וויַיל די גרויסע קאָמפּאָזיטאָרס וואָס האָבען געשריבען די אָפּערעס, האָבען צוגעפּאַסט די נשמה פֿון זייערע מוזיק צו איטאַליענישע ווערטער, און דעריבער איז די לעבעדיגע שפּראַך פֿיר אַ אָפּערא איטאַליעניש (אפילו פֿיר די וואָס פֿערשטעהען איהר ניט), און ווען מען איבערזעצט עס אין ענגליש, דייטש, איז ענגליש דייטש די טויטע שפּראַך (ווען אויך די צוהערערריידען ענגליש דייטש אין טעגליכען לעבען). פונקט דאָס זעלבע איז מיט אונזערע תפלות, די גרויסע און היילינגע פֿערפֿאַסער (די אנשי כנסת הגדולה) האָבען פֿערפֿאַסט די תפלות אָרגינעל אין העבּרעאיש, און ווער עס פֿערשטעהט נור העבּרעאיש, וועט עדות זאָגען, אַז אַ ים פֿון בעגייסטערונג, השתפכות הנפש, און היילינגע פּאָעזיע איז אריינגעגאָסען געוואָרען אין דיזע תפלות—אָבער ווען איז דאָס אַלס גערעדט געוואָרען, ווען מען לאָזט איבער די תפלות אין זייערע אָרגינעלע פֿאָרמע—קוים זעצט איהר זיי איבער אין אַ אַנדער שפּראַך, איז פנה הודם, פנה זיום, פנה הדרם, זייער גאַנצע שעהנקייט און

פון לעבען, וועלכע געהט אוים צו איהר ענדע אדער חלילה פערלאשען אין מיטען, און דער פסוק זאגט: נר ה׳ נשמת אדם. דערום איז ניט רעכט צו ברענען ביי דעם עמוד עלעקטרישע פייערען אדער גאז אן שטאדט איין ליכט, וועלכע האט גאר א אנדער בעדייטונג. אין עמוד גיהער מען ניט צו מאכען זיעבען רעהרען נור פינף, זעקס, אכט (מנחות דף כ״ח).

סימן ג

פון וואנען קומט דער שאקלען זיך ביי דעם דאוונען?

ביי נעמען די תורה אויף דעם בארג סיני איז געשריבען „וירא העם וינועו״ דאס פאלק האבען געציטערט, דארום שאקעלט מען זיך ביים לערנען תורה, וויל די תורה איז געגעבען געווארען מיט שרעק און ציטערניס, (בעל הטורים בפרשה יתרו). און דער של״ה הקדוש שרייבט אז מען איז זיך נוהג

היילינקייט ווערט פערשוואונדען — פארקעהרט, זיי זעהען אוים לעכערליך; צו ביישפיעל „אמת ויציב ונכון וקים וישר ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה״ ווען מיר זאגען דאס אין העברעאיש, פילען מיר ניט קיין גרויסע קשיות דערויף, וויל יעדער פון דיעזע ווערטער האט זיך זיין ספעציעלע בעדייטונג, און אלע צוזאמען דריקען אוים די העכסטע גראד פאלקאמענהייט, אבער ווען איהר לעזט עס אין איין איבערזעצונג אין אנדער שפראך, קומט עס ארויס אויף דעם העכסטען גראד לעכערליך; וויעדער אנדערע פון אונזערע תפלות קען מען ניט איבערזעצען צוליעב די אויסערע וועלט,—אין אונזערע תפלות שפיגעלט זיך אב אונזערע גאנצע שרעקליכע היסטאריע, און ווען מיר זאגען, למשל: „שפוך חמתך על הגוים״, „וינקום נקמת דם עבדיו השפוך״ „ואז אל הסלע אנפץ את עולליך״, נעהמען מיר דאס אן אלס א געשריי פון א צווייפעלטע פאלק וואס האט זייער פיעל געליטען, און קען שוין מעהר ניט פערשטיקען דעם גאנצען צארן אין זיך—אבער מיר ביי זיך ווייסען אז אפילו ווען מיר וואלטען געהאט די מעגליכקייט דאס צו טאן, וואלט זיך אפילו ניט געפונען איינער פון אונז וואס וואלט צושמעטערט גויעשקע קליינע קינדער אויף די שטיינער, וויל מיר זיינען דאך ניט קיין מערדער, קיין ווילדע—אבער ווען איהר זעצט איבער אזעלכע ווערטער אין א לעבעדיגע שפראך, וועט די אויסערע וועלט דאס אננעהמען נאך די איינפאכע בעדייטונג פון די ווערטער, און דאס וועט אונז געוויס ניט צוגעבען קיין כבוד און קיין אכטונג, (און דעריבער זאגען די חז״ל אין מס׳ סופרים (פרק א׳) שהיום שכתבו את התורה יונית לתלמי המלך הי׳ קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה (שומר ישראל).

צו שאָקלען בײַ דעם לייענען אין די תּורה, אויך ווען מען דאַווענט, ווײַל אַלע גליידער בעוועגען זיך צו גאָט, ווי עס שטעהט אין פּסוק: כל עצמותי תאמרנה וכו׳. אָבער שמונה עשרה ווען מען זאָגט, טאָר מען זיך ניט שאָקלען, אַזוי שרײַבּט דער של״ה, און אַזוי איז דער דין און אורח חיים (סימן צ״ח). און דער כוזרי מאמר ב׳ (סימן ע״ט) זאָגט: ווײַל פערצײַטענס האָבען געפעהלט ספרים, און צעהן מענשען האָבען געמוזט קוקען אין איין ספר, וועלכער איז זאָגאַר געווען אַ גרויסער, דאָך האָט זיך יעדער געוואָרפען איין צוקוקען זיך אין דעם ספר, נאַכהער איז דער שאָקלען זיך בײַ דעם לערנען און דאַווענען פערבליבען נאַטירליך אויס אַלטע געוואָהנהײַטען. און אין זוהר פּ׳ פּנחס (עמוד ת״ב) גיעבט אַ אַנדער מײַנונג. געגען אַ שפּיעגעל טאָר מען ניט דאַווענען דאָס מען זאָל ניט זאָגען, ער בוקט זיך צום שטן בילד (רדב״ז תש״ו פ״ו).

סימן ד

וואָרום זאָגען מיר פאַר דעם דאַווענען די פּרשה „צו" און די משנות „איזהו מקומן" און די ברייתא פון „ר׳ ישמעאל".

רב עמרם גאון (אורח חיים סימן ג׳) וועלכער האָט מסדר געווען דעם דאַווענען האָט געבויט דעם זאָגען די פּרשה „צו" און „איזהו מקומן", און די ברייתא פון „ר׳ ישמעאל" אויף די גרינדע פון תלמוד (קדושין דף ל׳) דאָס אַ מענש זאָל זײַן לעבענס יאָהרען טהיילען אויף דרײַ טהייל, איין טהייל אין פּסוק, און איין טהייל אין משנה, און דעם דריטען טהייל אין גמרא, אָבער טהיילען זאָל ער זיי אין זײַן אַלטעגליכען לעבען, און דאַריבער זאָגען מיר די פּרשה „צו" וועלכע איז תּורה, און „איזהו מקומן" וועלכע איז משנה, און די ברייתא פון „רבי ישמעאל" וועלכע איז תלמוד. און אַזוי זײַנען אויך די איבריגע וועלכע מיר זאָגען פאַר דעם דאַווענען, און גראַדע די האָט רב עמרם גאון אויסגעקליבען, ווײַל אין „איזהו מקומן" גיעבט ניט קיינע ווידערשפּרעכונג, דאָס הײַסט, עס איז ניט דאָ קײַן מחלוקת פון אַנדערע תנאים, און אַזוי אויך די ברייתא פון רבי ישמעאל. אויך ווײַל אין דעם פּרק געפינט זיך דרײַ הונדערט פיער אונפערציג ווערטער, און מיט דעם זאָגען די זעלבע הייסט עס דרײַ הונדערט פינף און פערציג, ווי דער צאָהל „משה", צו בעווײַזען אונז דאָס די תּורה שבעל פּה איזט אויך געגעבען געוואָרען צו משה מסיני (עטז״ק סי׳ ג׳

אות א׳). און אין הלכות תשעה באב (סימן תקנ״ר) שרייבט דער טור דערויף א אנדער מיינונג.

סימן ה

וועגן מיר דאוונען זיינען מיר זיך נוהג צו שטעהן אויך צו זיטצען ווי אויך צופאלען אויף דעם פנים.

ביי דיעזע געבעטע דארף מען זיך שטעלען, ווען מען ציהט אויף זיך אן דעם טלית (הטור ומחבר סימן ה׳), ווען ער לייגט אויף זיך די תפלין „של יד" און „של ראש" (הרמ״א סימן כ״ה ומגן אברהם סימן ק״כ), און ווען ער ציהעט ארונטער דעם של ראש און דעם של יד (המחבר סימן כ״ה ומגן אברהם סימן ק״ג), און „פרשות הקרבנות" און „מזמור לתודה" (מגן אברהם סימן מ״ח), און „ברוך שאמר" ביז צום ענדע ברכה. וויל דיעזען „ברוך שאמר" האבען געגרינדעט די אנשי כנסת הגדולה, און דארום האט מען בעשטעטיגט דאס צו זאגען שטעהענדיג (מג״א וט״ז סימן נ״א), אויך „ויברך דוד ביז אתה הוא ה׳ אלהים" (הרמ״א שם), אויך „אז ישיר" דארף מען זאגען שטעהענדיג (מהר״י ז״ל), אויך ישתבח (הרמ״א שם), שמונה עשרה, אויך ווען דער חזן זאגט איבער די שמונה עשרה, אויך קדושה, אויך ווען מען זאגט „קדיש" דארף מען שטעהן, מאנטאג און דאנערשטאג זאגענדיג „והוא רחום" (מחבר סימן קל״ד), אין דער פריה ווען דער חזן זאגט „תהלות לאל עליון" דארף דאס פאלק זיך גלייך אויף שטעלען, צו מנחה גלייך ווי דער חזן שטעלט זיך צום עמוד, און צו מעריב ווען דער חזן פאנגט אן צו זאגען „קדיש" פאר שמונה עשרה (עטרת זקנים סימן צ״ה אות ב׳), און צו מנחה דארף מען זיך שטעלען גלייך מיט דעם חזן. וויל מנחה איז איין הויבט געבעט, דען מיר געפינען גאט האט געענטפערט צו אליהו הנביא אין דער צייט פון תפלת מנחה, און דארום האט דער תלמוד געווארענט צו זיין פארזיכטיג און היטען צו דאוונען מנחה. און מען קען זאגען דאס וואס דער תלמוד האט געווארענט צו דאוונען מנחה מיט א שטרייענגע ווארנונג (ברכות דף ו׳), דען אין דער פריה דאוונען, קען אמענש מעהר אבהיטען, וויל עס איז בעפאר ער געהט צו דער ארבייט, און מעריב דאוונען, וויל עס איז דאמאלס די צייט ווען ער ענדיגט די ארבייט, אבער מנחה, מוז דאך יעדערער אוועקווארפען אין מיטען זיין ארבייט און דאוונען מנחה. דארום האט דער תלמוד שטרענג געבאטען צו אב היטען די תפלת מנחה, און זאגען „קריאת שמע" דאס הייסט

„שמע ישראל" ביז „שמונה עשרה" דאַרף מען זאָגען זיצענדיג (המחבר סימן ס"ג), און פֿאַלען תחנון, דאָס הייסט זאָגען „ויאמר דוד" איז אויך זיצענדיג. און דאָס אַלעס איז גענומען פֿון משה רבינו וועלכער האָט געזאָגט „וישב בהר" (דברים ט׳), „ואנכי עמדתי בהר" (דברים י׳), „ואתנפל לפני ד׳" (שם י"ז), דאָס הייסט, ער איז געזעסען און געשטאַנען און געפֿאַלען פֿאַר גאָט.

דעריבער גיט ביי אונז אַזעלכע תפלות, וואָס אַמאָל דאַרף מען זיצען און אַמאָל דאַרף מען שטעהן. אין דעם אָרט וואו עס איז ניטאָ קיין ספר תורה דאַרף מען ניט פֿאַלען אויף די הענד און זאָגען תחנון, וויל יהושע איז געפֿאַלען נור פֿאַר דעם אָרון קודש, „ויפל יהושע על פניו לפני ארון ברית ד׳" (יהושע ז׳). אין דער פֿריה ווען ער טראָגט תפילין דאַרף ער פֿאַלען אויף זיין רעכטע האַנד אויף וועלכע ער טראָגט ניט קיין תפילין, און אויב ניט דאַרף ער פֿאַלען אויף זיין לינקע האַנד (רמ"א קל"א). דער שבלי הלקט שרייבט, וויל דאָס מעהרערע שפּאַרען זיך אויף זייער לינקע האַנד אוים פֿרייהייט און פֿערגעניגען, דאַרום מוז ער די האַנד די פֿרייע אונטערטעניג מאַכען פֿאַר גאָט.

סימן ו

ווארום דאַפֿלען מיר דעם לעצטען פסוק „אורך ימים" ווען מיר זאָגען „ויהי נועם"?

וויל דער שיר „ויהי נועם" איז אַ שיר של ברכה וואָס משה רבינו האָט געבענשט די אידען. אין דער צייט ווען די אידען האָבען געענדיגט בויען דעם משכן, און וויל אין דיעזען קאַפּיטל גיעבט זיבענצעהן פסוקים, דאַרום דאַפֿלען מיר דעם לעצטען פסוק אום עס זאָל אויסקומען אַכצעהן ברכות געגען שמונה עשרה וועלכע האָט אַכצעהן ברכות (מהרי"ל). דער צרור המור און דער ט"ז אורח חיים (סימן רצ"ה) און דער מגן אברהם ברענגען אויך אַנדערע מיינונגען. איין אבל ר"ל גיהער ניט זאָגען „ויהי נועם", וויל ער טאָר ניט טאָן קיין מלאכה, און „ויהי נועם" איזט אָנגעוויזען אויף די אַרבייט פֿון מלאכת המשכן.

סימן ז

וואָרום דאַפּלען מיר דעם פסוק „כל הנשמה תהלל יה" און מיר זאָגען איהם צוויי מאָל ?

אַזוי ווי דער „כל הנשמה" איז דער לעצטער פסוק פון ספר תהלים, זאָגט דער בית יוסף, דאָס מען זאָל וויסען דאָס דער תהלים איז צו ענדע דאַרף מען דאַפּלען דעם לעצטען פסוק, און אויך איז דאָס זעלבע אויף דעם פסוק „ה׳ ימלוך לעולם ועד" איז אויך ווייל דיעזער פסוק איז די ענדע פון דעם שיר „אז ישיר" דאַרף מען איהם אויך דאַפּלען. אויך זאָגט דער מהרי"ל דאָס ווייל ר׳ יוסי (שבת קי"ח) האָט געזאָגט: „יהי חלקי עם גומרי הלל בכל יום" דאָס הייסט, איך וואָלט זיך ווינשען צו האָבען אַזאַ חלק ווי די וועלכע ענדיגען „הלל" יעדען טאָג, איז ווען מען זאָל ניט דאַפּלען, וועט דאָס אויסזעהן ווי ניט געענדיגט, און ענדיגען הלל מיינט מען דאָ דעם ספר תהלים. אויך גיעבט אַ מיינונג וואָרום מיר דאַפּלען דעם פסוק „כל הנשמה". ווייל אין דעם קאַפּיטל איז דאָ צוועלף מאָל „הלל" (לויבונג) געגען די צוועלף חדשים פון יאָהר, און ווייל עס גיעבט אַ איבער יאָהר וועלכער הייסט „שנת העיבור" אין וועלכען עס זיינען פאַראַנען דרייצעהן חדשים, דאַרום דאַפּלען מיר דעם פסוק „כל הנשמה" צו איבערצייגען, דאָס עס גיעבט נאָך אַ דרייצעהנטער „הלל" פאַר דעם עיבור מאָנאַט. דאָס זעלבע איז ראש חודש צו מוסף אין די תפלה „אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה" גיעבט אויך צוועלף בקשות, צב"ש: „לטובה ולברכה לששון ולשמחה" און זאָ ווייטער ביז צוועלף, און דאָס זיינען אויך צו איבערצייגען די צוועלף מאָנאַטען פון יאָהר, נור אין אַ עיבור יאָהר זאָגט מען אויך „ולכפרת פשע", צו איבערצייגען דאָס דער יאָהר איז מיט אַ מאָנאַט מעהר, אָבער ווי עס געהט פאָראיבער דער צווייטער „אדר" דאַרף מען שוין ניט זאָגען מעהר „ולכפרת פשע". (זעה איבער דיעזעס דעם מהר"ם שיק אין זיינע שאלות ותשובות און אין או"ח תשובה קפ"ד).

סימן ח

מען איז זיך נוהג צו אָנפאַנגען „וכרות עמו הברית", וועהרענד דאָס איז דער מיטען פסוק וועלכער ציהט זיך צוזאַמען מיט „ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמי׳ ט).

דער מיינונג פון דעם איז, ווייל מען איז זיך נוהג דאָס צו אַ ברית מילה זאָגט דער מוהל פאַר פסוק מיט די געמיינדע, פון וכרות און

ווייטער ביז ענדע אז ישיר, דערום האט מען בעשטעטיגט אב צוהאקען דעם פסוק „ומצאת את לבבו נאמן לפניך", און בעזונדער אנצופאנגען וכרות, אבוואהל עס איז אויך ניטא קיין ברית מילה.

סימן ט

וואָרום זאגט דער מוהל מיט דעם קהל פסוק פאר פסוק פון „וכרות עמו הברית" ביז ענדע „אז ישיר משה" מיט איין בעשטימטען נגון אין שוהל דא וואו עס איז א ברית מילה?

דאָס איז וויל דאָ האנדעלט זיך וועגען מילה וואָס אברהם אבינו איז געוועזען דער ערשטער וועלכער האט זיך מל געוועזען, און די מכילתא זאגט, אויך דער ילקוט תורה (רמ"א) בריינגט דאָס קריעת ים סוף איז געשעהען איבער דעם זכות פון מילה, (זעה מגן אברהם אורח חיים סימן נ"א סק"ט און סימן תכ"ב ס"ג). דאָס וואָס דער מוהל זינגט דעם גאנצען „אז ישיר" אין דעם טאג פון א ברית מילה. איזט עס געבויעט אויף די ווארטען פונ'ם מדרש (שמו"ר פכ"ג) „נעים לנו לומר שירה לפניך כו'", עס איז אונז אנגענעהם צו זאגען שירה, וויל מיר אלע זיינען טהורים, ווי עס צייגט אן אונז, דאָס מיר אלע זיינען גימלטע.

סימן י

וואָרום זאגען מיר קדיש נאך „ישתבח" און נאך „תחנון" און נאך „קריאת התורה, און נאך „ובא לציון"?

דאָס איז וויל דער דאוונען טהיילט זיך אין אבטהיילונגען, ביז ישתבח איז אבעזונדערע לויב וועלכע הייסען „פסוקי דזמרה", קומט געוועהנליך נאך איין געענדיגטע זאך צו זאגען קדיש. נאך קריאת שמע, שמונה עשרה, תחנון וועלכע זיינען די הויפט געבעט, קומט נאך זיי א קדיש, לייענען אין די תורה איז איין גאנץ בעזונדערע מצוה, קומט נאך דעם לייענען א קדיש, און נאך „ובא לציון" וועלכע הייסט „קדושה דסדרא". און די גמרא אין סוטה (דף מ"ט) זאגט: דאָס די יורען-וועלט בעשטעהט נור אויף „קדושה דסדרא", קומט געוויס נאך אזא געבעט קדיש צו זאגען, דאָס זעלבע איז אויך נאך די ברייתא דר' ישמעאל, וויל מיט איהר פערענדיגט זיך די לעהרע פון קטורת און קרבנות,

אויף דער קדיש צו מנחה נאָך אשרי, איז ווייל אשרי איז איין גאַנץ בעזונדער-רע געבעט צו זאָגען דעם „אשרי" דריי מאָהל טעגליך (ברכות דף ד'), און די גמרא הייסט אונז זאָגען דריי מאָהל טעגליך דעם „אשרי" ניט אום רייך צו מאַכען דערמיט דעם רבונו של עולם, נור ווייל דער קאַפּיטעל „תהלה לדוד" איבערצייגט אונז דעם גרויסען בטחון וואָס מען דאַרף האָבען, דאָס גאָט פערלאָזט ניעמאַנד און שפּייזט זאָגאַר אַ וואָרים אין די טיפענעס פון די ערד, און הויפּטזעכליך דער פסוק „פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון". וואָס דאָס אַלעס איבערצייגט, דאָס די געטליכע השגחה בליקט אויף יעדע געשע-פע און שפּייזט יעדען, און גענוגען זיין ווילען העלפט ניט דעם מענשענס מאַכט, און אומזיסט איז דער בעריהמען זיך דאָס זיין אייגענע קראַפט האָט ערוואָרבען רייכטהום, דאַרום האָט אונז דער תלמוד געוואָרענט צו זאָגען דריי מאָהל טעגליך „אשרי", בעפער דער מענש געהט פאַרדינען זיין ברויט אויף דעם פריה מאָרגען, און אין מיטען טאָג און ענדע דעם טאָג צו מנחה פאַר דעם זונען אונטערגאַנג, זאָל ער זאָגען דיעזע דריי מאָהל „אשרי", ווייל אַרמוטה קען דאָך בריינגען דעם מענשען צו מאָרד און רויב. ווען ער זאָגט אָבער „אשרי" דריי מאָהל אין די בעשטימטע צייטען פון טאָג, וועט דער מענש זיין בטחון ניט פערליערען אין קאַמפּפען גענוגען זיין שיקזאַל, און אָננעהמען פאַר גוט ווי דער ווילען גאָטעס איז, און דאַרום דריקט אוים די גמרא, דאָס דער יעניגער וועלכער וועט דיעזע געבעט זאָגען דריי מאָל טעגליך, איז ער זיכער מיט עולם הבא, ווייל דאָס וועט איהם אָב האַלטען פון שלעכטעס צו טאָן, און דער דריי מאָהל „אשרי" צו זאָגען איז בעשטימט געגען די דריי מאָהל אַלטעגליכען דאַווענען שחרית מנחה און מעריב *), און דער קדיש וואָס נאָך מעריב איז צו איבערצייגען דאָס די געבעט איז צו ענדע.

---

*) און דאָס וואָס מיר לייגען די האַנד אויף די תפילין ווען מיר זאָגען דעם פסוק „פותח את ידך", איז ווייל מיר בעטען אויף פרנסה אויף אַ קערפּערליכען לעבען, נעמען מיר אָן ביי „פותח את ידך" די תפילין אין האַנד צו איבערצייגען דאָס מיר בעטען ווירקליך אויף לעבען און פרנסה, אָבער ניט פאַר דער ווילען פון אונזער אייגענעם פערגניגען, נור פאַר אונזער גייסטיגען לעבען, אום צו ערקענען די געטליכקייט און טאָן דעם ווילען פון דעם וועלט בעשעפער, און דאָס וואָס מיר זאָגען די ערשטע צוויי פסוקים פון „אשרי" וועלכע געהערען ניט צו דעם קאַפּיטל „תהלה לדוד", איז ווייל אין די צוויי פסוקים גיפעבט דריי מאָל דער וואָרט „אשרי" צו איבערצייגען, דאָס מען זאָל זאָגען דעם קאַפּיטל „תהלה לדוד" דריי מאָל (ברכות ל"ב) חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללין

סימן יא

ווארום מיר זאגען דעם „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" שטילערהייד און יום כפור אין דער הויך?

דער מדרש זאגט (רבה פרשה ב') דאס ווען משה רבינו איז געוועזען אין הימעל האט ער דיעזע לויב געזאנג געהערט פון מלאכים ווי זיי האבען מיט דעם „ברוך שם כבוד מלכותו" געלויבט גאט, האט ער דיעזען לויב איבער געגעבען צו די אידען, און וויל דיעזער לויב איז ניט געהייסען געוועזען פון גאט אליין, האבען די ישראל בעשטימט איהם צו זאגען שטילערהייד, דען ווען מען זאל דיעזען לויב „ברוך שם כבוד מלכותו" זאגען אין דער הויך, דא מוז מען דאך זיין זא ריין און אונשולדיג ווי די הימילגייסטער (מלאכים), אבער אז מען איז דאס ניט, איז בעסער איהם שטילערהייד צו זאגען, אבער יום כפור ווען מיר זיינען אנגעצויגען אין וייסען און מיר עסען ניט און טרינקען ניט אזוי ווי מלאכים, דארום ערלויבען מיר זיך צו זאגען דיעזען מלאכים-לויב אין דער הויך, אום צו פערגלייכען זיך מיט די מלאכים, און אין אליהו זוטא סימן תתס"ט און אין פסחים (פרק מקום שנהגו) גיעבען אויך אנדערע מיינונגען. און דאס וואס מען לייגט ארויף די האנד אויף די אויגען זאגען „שמע ישראל" דעם ערשטען פסוק פון קריאת שמע, איז דאס ניט מעהר ווי אום ניט צופערקוקען זיך אויף וועלכע זאך עס איז, וויל מיר דארפען אין דיעזען פסוק מעהר בעגייסטערט זיין ווי אין אנדערע פסוקים, און דאס זעלבע איז וואס מיר זאגען דיעזען פסוק אין דערהויך אום זיך צו בעוועגען אין בעגייסטערונג, און ניט צו פערטראכטען זיך אין וואס אנדערס (לבוש סימן ס').

וכו' אמר ר' יהושע בן לוי אמר קרא אשרי יושבי ביתך, וכתבו שם התוס' לפיכך תקנו לאמר זה הפסוק קודם תהלה לדוד, וקבעו ב' פסוקים אלה על כי יש בם ג' פעמים אשרי, רמז שיאמרו אותו ג' פעמים ביום בדאיתא שם (און מיר פערענדיגען מיט דעם פסוק ואנחנו נברך יה, אום צו ענדיגען מיט „הללויה" און אן צופאנגען מיט „הללויה", וויל אלע מזמורים איז דער אנפאנג „הללויה", ווי אויך די ענדע איז (הללויה) (טיר בשם רב עמרם).

סימן יב

וואָרום קוסען מיר די ציצית ווען מיר זאָגען דעם וואָרט „ציצית" אין קריאת שמע?

דער ברכת משה (עמוד ק"ו) זאָגט אַזוי: וואָרום קוסען מיר די ציצית ווען מיר זאָגען דעם וואָרט „ציצית" און מיר האַקען איבער אין א מיטען פסוק ווערענד עס איז אירגענד וואו ניט עראינערט דיזער מנהג, אייסער אין (סימן ס"א) ווירד געזאָגט: ווען יעמאַנד זאָגט „וראיתם אותו" זאָל ער אָנטאַפּען די ביידע פון די פאָרענדיגע ציצית, אָבער זיי קושען איז גאָר ניט עראינערט, און דער רמ"א (אין סי' כ"ד) זאָגט דאָס מען איז זיך נוהג צו קושען די ציצית ווען ער קוקט אויף זיי, ניט גראַדע ווען ער זאָגט קריאת שמע, און דער מגן אברהם זאָגט דאָרט, דאָס מען זאָל קושען די ציצית ווען מען זאָגט „נאמנים ונחמדים" צו איבערצייגען דאָס אוים ליבשאַפט קושען מיר די ציצית, אָבער עס איז ניט ערלויבט מפסיק צו זיין אין מיטען קריאת שמע מיט דעם קושין די ציצית, נור וויל דער רמ"א גיעבט דאָס רעכט צו קושין די ציצית ווען מען קוקט אויף זיי, און אַזוי ווי מיר האַלטען זיי אין די הענד און מיר קוקען אויף זיי, דאַרום קושען מיר זיי אויך, דאָס איז אַלעס צוליעב די ליעבע פון די מצות ציצית, אָבער ניט דער קושען איז דער עיקר, נור צו קוקען אויף זיי און זיך עראינערען די געטליכע געבאָט: „וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'" אום איבערגעגעבען צו זיין צו דעם הימעלשען פאָטער. און וואָרום מיר מאַכען אין ציצית צו אַכט פעדים, זאָגט רש"י ז"ל ענדע סדרה שלח דאָס די אַכט פעדים איז געגען די אַכט טעג וואָס די אידען האָבען פערוויילט פון דעם אַרויסגעהן פון מצרים ביז דעם זאָגען שירה געהענדיג דורך דעם ים סוף, (זעה שפתי חכמים אויף דעם זעלבען אָרט און אין מנחות מ"ב). און אַז מען מאַכט איין ציצית זאָל מען ניט אָב שניידען די שפיטצען מיט אַ מעסער אויב זיי זענען ניט גלייך, וויל די תורה שרייבט דאָס קיין אייזין זאָל ניט בענוצט זיין אויף דעם בויען איין גאָטעס הויז, איז דער געדאַנק דאָס אויף אַנדערע מצות אויך ניט בענוטצען זיך מיט אייזין, נור מען גיהער די שפיטצען אָב צו בייסען מיט די צעהנער וועלכע זיינען צוויי אונדרייסיג, און די ציצית פעדים זיינען אויך צוויי אונדרייסיג (מ"מ).

סימן יג

וואָרום מען הייבט אויף דעם קערפּער ווען מען זאָגט קדושה?

מיר זאָגען: נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום. מיר הייליגען דיין נאָמען אויף דער וועלט עבּענזאָ ווי די מלאכים הייליגען דיין נאָמען אין הימעל, און ביי מלאכים איז געשריבען „ובשתים יעופף" דאָס מיט צוויי פליגעל פליהען זיי. דאַרום טוהען מיר עהנליך צו די מלאכים, דער מיט וואָס מיר הייבען אויף אונזער קערפּער ביי זאָגען קדושה (מגן אברהם סימן קכ"ה בשם תנהומא פרשה צו), און עס איז ניט ריכטיג וואָס דער המון און די וויבער וועלכע שפּרינגען „קדוש", מען דאַרף נור אויפהייבען דעם קערפּער און בלייבען שטעהן אויף די שפּיצען פינגער אָבער ניט שפּרינגען.

סימן יד

וואָרום זאָגען מיר אין שמונה עשרה „אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב", וועהרענד מיר קענען דאָך זאָגען „אלהי אברהם יצחק ויעקב" צו זאַמען?

אַלס דוד המלך ע"ה האָט איבערגעגעבען זיין צוואָה זיין זון שלמה'ן האָט ער איהם אָנגעזאָגט פאָלגענדעס: „דע את אלקי אביך ועבדהו" (דברי הימים א' כ"ח) ערקען גאָט דיין פאָטערס און דאַן זאָלסט דו צו איהם דיענען, דאָס איבערצייגט אַז ניט די אמונה וואָס מיר גלויבען אין גאָט, איז וויל אונ־זערע עלטערען האָבען אַזוי געגלויבט. און מיר מוזען טאָהן וויל אַזוי האָט אונזער פאָטער געטהון, דען אַזאַ גלויבען ענטהאַלט ניט דער יורענטהום. אַזוי גלויבען גאָר אַנדערע פעלקער. וועלכע האַלטען דעם גלויבען בירושה פון זייערע עלטערען, דער גלויבען אין גאָט פון ישראל איז אָבער זעלבּסט ערקענונג. יעדער איד מוז פאַר זיך זעלבּסט סטודירען די געטליכקייט ביז ער ערקענט זיין גאָט פון זיך אַליין, זיין אונענדליכע הייליגטהום, בעשאַפונג, און וועלטען פיהרונג, אָבער דער איד קען ניט זאָגען איך טוה אַזוי וויל מיינע עלטערען האָבען אַזוי געטאָן, דאַרום האָט דוד המלך אָנגעזאָגט זיין זון שלמה: „דו זאָלסט ערקענען דיין פאָטערס גאָט פון דיין אייגענע ערקענונג און דאַן וועסט דו צו איהם דיענען", און אַזוי ווי אברהם אונזער ערשטער פאָטער האָט גאַנץ אַליין פילאָזאָפיש און וויסענשאַפטליך ערקענט צו ערשט די גאָטהייט, האָט ער דאָס

ניט איבערגעגעבען צו זיין זון יצחק, נור יצחק האט אויך ערווארבען די גאטהייט דענקענדיג פאר זיך זעלבסט, און דאס זעלבע אויך יעקב, און קיינער האט ניט איבער גענומען די געטליכקייט בירושה, דארום זאגען מיר „אלהי אברהם“ דער גאט פון אברהם וואס ער האט איהם זעלבסט אויסערפונדען, אין די צייט ווען זיין דור האבען געדיענט צו הילצערנע און שטיינערנע געצער; „אלהי יצחק“ וואס יצחק האט איהם אויך פון זיך זעלבסט שטודירענדיג פערשטאנען, און אזוי אויך „אלקי יעקב“, יעדער האט איהם דענקענדיג אויסגעפונען, דארום זאגען מיר אין שמונה עשרה דריי מאל „אלקי“ בעזונדער צו יעדערען פון אונזערע אבות. אבער ווען מיר וואלטען זאגען „אלקי אברהם יצחק ויעקב“ וואלטען מיר דענקען דאס אברהם האט איבערגעגעבען זיין געטליכע וויסענשאפטליכע ערפינדונג צו זיינע קינדער בירושה, אבער ווען עס איז געשריבען ביי יעדערען פון די אבות „אלקי“, איז א לעהרע פאר אונז אידען, דאס מיר זאלען לערנען און שטודירען אליין ביז מיר זאלען פארשטאנד האבען אין דעם גאט פון ישראל, און דאן וועלען מיר רעספעקטירען גאט מיט זיין תורה און איהם דיענען מיט עהרען פורכט.

סימן טו

וואָרום זאָגען מיר ענדע שמונה עשרה א פסוק וועלכער פאנגט אָן און ענדיגט זיך מיט דעם אנפאנג און די ענדע פון אונזער אייגענעם נאָמען?

וויל נאך דעם חורבן פון ערשטען בית המקדש ווען מען האט פערטריבען די אידען אין גלות און פערקויפט אונזערע אורעלטערען פאר קנעכט און דיענסטען, און אוועקגערויבט זייערע קליינע קינדער און פארטריבען זיי צווישען פערשידענע פעלקער, האבען דאנמאהל די אידען אויסגעפונען א מיטעל צו לעהרנען יעדעס קינד, וועלכע פאנגט נור אָן צו ריידען, אזא פסוק וועלכער זאל ענטהאלטען זיין נאמען, און אזוי ווי די יוגענדס־לעהרע ווערט נימאלס פארגעסען, האבען די עלטערן געוואוסט דאס זייערע אוועקגערויבטע קינדער וועלען אייביג ניט פארגעסען, דאס זייער אבשטאמונג איז פון אידען, וויל דער פסוק וועט זיי אייביג דערמאנען, און מאנכעס מאל פלעגט דער פסוק זייערער ברייגנען צו פדיון שבויים, וויל ווען א איד האט געזעהען א קינד וואס זיין געזיכט איז עהנליך צו א אידיש קינד האט ער איהם געפרעגט: „פסוק לי פסוקיך“ זאג מיר דיין פסוק, און ווען דאס קינד האט איהם געענטפערט זיין פסוק, האט דער איד געזוכט איהם אויסצולייזען און

פיליכט אויסצוגעפינען זיינע עלטערען, דארום האט מען בעשטעטיגט דעם פסוק צו זאגען ענדע שמונה עשרה, אום איהם אייביג ניט צו פערגעסען. און דער פסוק זאל בלייבען צום אייביגען אנדענקען; שפעטער האבען אידען אנגענומען דיזען קינדער-פסוק אלעס איין נבואה אין איין נאטה צייט צו אורטהיילען לויט דעם פסוק, זא ווי עס איז איבערצייגט פון דעם ירושלמי מגילה און פון מדרש רבה, דאס מרדכי אין די אונגליקליכע צייט ווען המן האט בעשטימט צו ערמארדען אלע אידען פון פרס און מדי, האט מרדכי אנגעטראפען דריי קינדער וועלכע זיינען געגאנגען פון חדר, און ער האט זיי געפרעגט זייערע פסוקים. איין קינד האט געהייסען „אברהם״, וויל ער האט איהם געזאגט דעם פסוק „אל תירא״ וועלכער ענטהאלט דעם נאמען אברהם. דער צווייטער קינד האט געהייסען „עמנואל״ וויל ער האט איהם געזאגט דעם פסוק: „עוצו עצה ותופר״ ביז ענדע עמנואל, און דער דריטער האט געהייסען עלישפט, און ער האט איהם געזאגט עד זקנה ביז ואמלט, פון די פסוקים האט מרדכי געאורטהיילט אז איין ישועה וועט אויף אידען קומען און עס וועט בטל ווערען די גזרה פון המן. און אין קצור שליה גיעבט אמיינונג אויף דעם פסוק דאס ער נוצט צום יום הדין.

סימן טז

וואָרום פאר שמונה עשרה טרעטען מיר אויף הינטער זיך דריי טריט און נאכהער געהן מיר צוריק צום זעלבען פלאטץ?

דאס איז פארצובריטען זיך צו איין וויכטיגע געבעט (רמ״א סימן צ״ה בשם הרוקח), און דער עטרת זקנים שרייבט וויל: ביי דעם בעטען שטעהט דריי מאהל ויגש, ווי פאלגט: ויגש אברהם; ויגש יהודה; ויגש אליהו; און דער אליהו רבה זאגט דאס עס איז ניט נויטיג צו געהן הינטערווייליך אום צו געהן זיך שטעלען אויף דעם זעלבען ארט, אבער דאך איז דאס א מנהג.

סימן יז

וואָרום ביי דעם אויסגעהן שמונה עשרה געהען מיר דריי טריט הינטער און מיר שטעהען אוועלע און נאכהער צוריק?

דאס איז געגען די דריי מאל וואס די אידען האבען זיך ערוויטערט פון בארג סיני ביי מתן תורה, און ווען ער קעהרט זיך ניט צוריק אויף זיין

פלאַטץ נאָך דעם אויסגעהן שמונה עשרה, איז גלייך ווי ער אַנערקענט ניט דאָס די אידען האָבען זיך צו געגאָהענט ביי מתן תורה ח"ו. (מקור ג' הפסיעות ביומא נ"ג והטעם מבואר בב"י. ורבנו האי מביא טעם אחר).

סימן יח

וואָרום צו שמונה עשרה אין דערפריה זאָגען מיר „שים שלום", און צו מנחה און מעריב זאָגען מיר „שלום רב"?

וויַיל אין די תפלה פון שים שלום איז פערפאַלקאָמט אין איהר די גאַנצע געבעט פון ברכת כהנים, דאַרום זאָגען מיר דעם נוסח פון שים שלום דאַן ווען כהנים דוכנען איז לויט דעם דין, און דער דין זאָגט (שולחן ערוך או"ח סימן קכ"ט) דאָס כהנים דוכנען נור אין דער פריה צו שחרית און מוסף אָבער ניט צו מנחה און מעריב, אָבוואָהל ביי אונז דוכנען כהנים נור יום טוב, וויַיל יו"ט זיינען די כהנים אין אַ גוטע לוין און ניט פערצערט וואָס אין דעם אַלטעגליכען לעבען האָבען די כהנים קיינע פערגעניגען און אין צער, טאָרען די כהנים ניט דוכנען, דערום האָט מען אַרונטערגענומען פון די כהנים דעם אַלטעגליכען דוכנען (שם סימן קכ"ח), אָבער מנחה און מעריב ערלויבט ניט דער דין צו דוכנען (שם סימן קכ"ט), צו מנחה ניט, פיליַיכט איז דער כהן שכור, און צו מעריב אויך ניט, וויַיל ביי נאַכט איז אינגאַנצען ניט רעכט צו דוכנען, איז נאָך דעם רעכענונג האָט מען אייגענטליך אין אַ תענית צבור געברויכט צו דוכנען, וויַיל דאַן קען דער כהן ניט שכור זיין, דאָך האָט מען בעשטעטיגט דאָס צו קיין מנחה זאָל מען ניט דוכנען, און דאַרום זאָגען מיר אין די פיער תעניתים צו מנחה אימער „שים שלום". און ווען מען זאָגט „שים שלום" דאַן דאַרף מען אימער זאָגען „אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת", וואָס דיזע געביט ענטהאַלט די ברכת כהנים. דאָ איז אויך צו בעמערקען וואָרום אַ גאַנץ יאָהר זאָגען מיר „המברך את עמו ישראל בשלום" און אום עשרת ימי תשובה זאָגען מיר „עושה השלום", איז וויַיל מיר וויסען דאָס אין די צעהן תשובה טעג, משפט גאָט די גאַנצע וועלט (ראש השנה י"ט), דאַרום זאָגען מיר „עושה השלום" אויף די גאַנצע וועלט, נור אין די צעהן תשובה טעג, און מיר אידען בעטען דאַן אויך פאַר דער גאַנצער וועלט, און מיר בעטען גאָט דאָס ער זאָל קעניגען אויף דער גאַנצער וועלט, „מלוך על כל העולם", אָבער אַ גאַנץ יאָהר וואָס גאָטעס השגחה איז אויף זיין פאָלק אַליין, ווי דער פסוק זאָגט: כי עיני ה' בם מראשית השנה עד

אחרית השנה דאַרום זאָגען מיר אַ גאַנץ יאָהר „המברך את עמו ישראל בשלום“ (ס׳ תקנות ותפלות).

סימן יט

וואָרום מיר זאָגען נאָך שמונה עשרה „יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו“ ?

ווייל דאַווענען איז אָנשטאָדט די עבודה און קרבנות פון בית המקדש צייטען, דאַרום בעטען מיר מיט דעם „יהי רצון“ אז עס זאָל דער בית המקדש אויפגעבויט ווערען, דאָס מיר זאָלען די ריכטיגע עבודת בית המקדש קענען פראַקטיזירען (דער רמ״א באור״ח סימן קכ״ג און מגן אברהם סימן סק״א גיעבט נאָך אַ מיינונג). דערויף וואָס מיר טרעטען צוריק דריי טריט נאָך יעדער תפלה פון שמונה עשרה, און מיר זאָגען נאָכהער „יהי רצון מלפניך כו׳ שיבנה בית המקדש“ כו׳, ווייל מיר געפינען, דאָס נבוכדנצר האָט בעעהרט גאָט מיט דריי טריט וואָס ער איז צוריק געגאַנגען, ווען מרודאך בלאדן בן בלאדן האָט איהם געשיקט מיט אַ בריעף צו חזקיהו מלך יהודה און האָט דאָרט דער־מאָנט פאָרהער חזקיהו און נאָכהער דעם רבונו של עולם, איז ער צוריק־געגאַנגען דריי טריט, און האָט ערָאינערט דעם מרודאך בלאדן בן בלאדן, דאָס עס איזט אומפאַסענד צו דערמאָנען פאָרהער אַ מענש, דעריבער האָט ער פער־דינט ביי גאָט, דאָס ער האָט איהם בעעהרט צו ווערען אַ מלך אויף דער גאַנצער וועלט, און דורך איהם איזט חרוב געוואָרען דער בית המקדש, דערפאַר גהעען מיר אויך צוריק נאָך יעדער תפלה פון שמונה עשרה, אום צובעעהרען דער מיט גאָט, און מיר בעטען גלייך דאָס דער ווילען גאָטעס זאָל זיין, עס זאָל גע־בויט ווערען דער בית המקדש, וואָס ער איז חרוב געוואָרען דורך דעם רשע נבוכדנצר, וואָס ער איזט צוריקגעגאַנגען דריי טריט (ח״א סנהדרין צ״ו ע״ב).

סימן כ

וואָרום מיר בייטען אום די פזמונים פון מאָנטאָג דאָנערשטאָג (אין די סליחות פון בה״ב) ניט ווי עס שטעהט אין די סדורים?

ווייל יעדער מענש מוז אָרדנען זיינע געבעטע דאָס ער זאָל פון אָנפאַנג בעטען אויף קלענערע זאַכען, שפּעטער אָבער זאָל ער בעטען אויף גרעסערע,

און דער מדרש אויף דעם פסוק „שגיאות מי יבין" זאָגט: דאָס דוד המלך האָט נוט געאָרדנעט זיינע תפלות פֿון קלענערעס אויף גרעסערעס, און ברענגט אַ משל פֿון די כותים וועלכע קענען געהן אין די הייזער און בעטען, וואָס אָנפֿאַנגס בעטען זיי וואַסער צו טרינקען, נאָכהער בעטען זיי אַ צווייבעל, און צווייבעל אָן ברויט קען מען ניט עסען, בעטען זיי נאָכהער אויך ברויט; אין עשרת ימי תשובה זאָגען מיר ניט „זכרנו לחיים טובים" נור „זכרנו לחיים" אַליין, שפּעטער אָבער בעטען מיר „וכתוב לחיים טובים", די ערשטע געבעטע בעטען מיר נור לעבען, אָבער שפּעטער בעטען מיר פֿאַר איין גוטען לעבען, און צום ענדע בעטען מיר „בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה", מיר בעטען לעבען, זעגען, פֿריעדען, און גוטע פרנסה דאָס העכסטע געבעטע אין וועלכער מיר נויטיגען זיך (ע״ש בטור ובב״ח); דאָס זעלבע איז מיט די דריי פזמונים, איינער פֿאַנגט זיך אָן „ישראל נושע", און דער צווייטער „מלאכי רחמים", און דער דריטער „ה׳ ה׳", דאַרום אָרדענען מיר אונזערע געבעט פֿון אונטען אַרויף, ישראל, מלאכים, און נאָכהער גאָט. קומט אונז אויס צוערשט זאָגען מאָנטאָג „ישראל נושע", דאָנערשטאָג „מלאכי רחמים" און צוריק מאָנטיג „ה׳ ה׳" (געהערט פֿון אונזער רב הגאון ר׳ חיים ירמיהו פלענסבערג פֿון דער שטאָדט שאַקי). אין „טור אורח חיים הל׳ ר״ה סי׳ תקפ״ב, סנהדרין ק״ז איז וועגען דעם געשפּראָכען.

סימן כא

וואָרום מיר זאָגען נאָך שמונה עשרה מאָנטאָג און דאָנערשטאָג דעם לאַנגען „והוא רחום"?

דער פרדס ברענגט אין נאָמען פֿון אַ מדרש וועגען דעם לאַנגען „והוא רחום" פֿאָלגענדעס: „דריי אַלטע לייט האָבען געגרינדעט דעם לאַנגען „והוא רחום", איינער האָט געהייסען ר׳ שמואל, דער צווייטער ר׳ בנימין, און דער דריטער רבי יוסף, וועלכע זיינען געפֿאַנגען געוואָרען (אין די צייט פֿון טיטוס הרשע זאָ זאָגט דער בעל „הגיון לב"). די פֿאַנגער האָבען זיי פֿערזעצט אין פֿערשיעדענע דריי שיפֿען און אָהנע אַ שיפֿס-פֿיהרער, האָט ער די שיפֿען געלאָזען געהן אין ים אין פֿערשיעדענע ריכטונגען, דאָך האָבען זיי זיך צוזאַמענגעטראָפֿען אונטער איין רעגירונג, וועלכע האָבען די דריי אַלטע מערדערליך געדריקט, און די דריי אַלטע האָבען זיך גענומען צו בעטען גאָט, און גאָט האָט זייערע געבעט אָנגענומען, און דער קעניג פֿון יענע לאַנד איז גע-

שטאַרבען דורך איין שרעקליכען געמאַטערטען טויט, און ווען זיין טראַנספאָלגער האָט בעטראָכטען דעם קעניגס שטוהל, האָט ער פערבעסערט די לאַגע פון דיעזע אַלטע, און דאַן האָבען זיי זייער געבעט וואָס זיי האָבען פון צרות געבעטען צו גאָט, דאָס איז דער „והוא רחום" וועלכען מיר זאָגען מאָנטאָג און דאָנערשטאָג. האָבען זיי פאַנאַנדערגעשיקט אין אַלע לענדער וואו אידען געפינען זיך, אויך בכל תפוצות ישראל האָט מען בעשטעטיגט דיעזען לאַנגען „והוא רחום" צו זאָגען אַלע מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, וועלכע זיינען בעווילינגונגס טעג פאַר גאָט, ווייל דער מדרש תנחומא זאָגט: דאָס משה רבינו איז אין דעם דאָנערשטיגען טאָג אַרויף צו גאָט צו נעהמען די צווייטע לוחות און איז אַרונטער מאָנטאָג מיט די בשורה, דאָס גאָט האָט די אידען פערציהען די זינד פון עגל, דאַרום האָבען אידען אָנגענומען דיעזע צוויי פערצייהונגס טעג, און ניט קיין אַנדערע צו זאָגען „והוא רחום". דער כלבו ברייננגט די געשיכטע מיט די דריי אַלטע לייט אָבער גאַנץ אַנדערס, ער שרייבט דאָס די אַלטע לייט זיינען געוועזען געפאַנגען פון ירושלים, און דער קעניג האָט זיי פעראורטהיילט צום פערברענען, זאָגענדיג, דאָס ער האָט געהערט דאָס דער גאָט פון ישראל קען רעטען זיין פאָלק פון פייער, דאַרום האָט ער געוואָלט אויף זיי מאַכען אַ פראָבע, און אין די נאַכט פאַר זייער פערברענט ווערען, האָט איינער פון זיי געזעהען אין חלום דעם פסוק „כי תעבור במים אתך אני וגו', כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך" און זיי האָבען פערשטאַנען דאָס גאָט וועט זיי רעטען פון פייער, און אַלעם מען האָט דעם איינעם צוערשט אין פייער געוואָרפען, האָט זיך דער פייער צוטהיילט אויף דריי טהייל, און זיי זענען געראַטעט געוואָרען, און דיעזע דריי אַלטע האָבען דאַמאָלס פערפאַסט דעם לאַנגען „והוא רחום" יעדערער איין טהייל וועלכער האָט זיך אָנגעפאַנגען מיט „רחום" און זיך געענדיגט מיט „רחום".

סימן כב

וואָרום זאָגען מיר ניט קיין תחנון „ויאמר דוד" צו מנחה ערב שבת און ערב ראש חדש און ערב יום טוב, און ערב חנוכה און פורים?

מיר זאָגען ניט דאַנמאָהל קיין תחנון, אום זיך צו דערמאָנען דאָס פון אָווינד צו מעריב איז יום טוב אָדער שבת, אום צו זאָגען „יעלה ויבא" אָדער „ושמרו". אָדער „על הנסים", יעדע זאַך צו וואָס זיין יום טוב געהערט (געזעהען אין אַ ספר).

סימן כג

וואָרום מיר פאַרשטעליען דעם פנים ביי פאַלען „תחנון" און זאָגען דאַנמאָל „ויאמר דוד".

מיר פאַרשטעלען דעם פנים צום אָנדענקען פון בית המקדש צייטען, דאָס ווען מען האָט זיך געבוקט אין דער עזרה, איז יעדערער געווען אָב גערוקט איינער פון דעם צווייטען פיר איילען, אום איינער זאָל ניט הערען דעם צווייטענס „וידוי", דאַרום צום אַנדענקען מאַכען מיר אַזוי נאָך און מיר פערבאָרגען דאָס געזיכט (שמעתי).

סימן כד

וואָרום מיר זאָגען „ה׳ אלהי ישראל שוב מחרון אפך" מאָנטאָג און דאָנערשטאָג?

מיר זאָגען „ה׳ אלהי ישראל" מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, ווייל „ה׳ אלהי ישראל" בעטרעפט „תרי"ג" זעקס הונדערט און דרייצעהן, דאָס איז דער צאָהל פון אַלע מצות, און גאָט רוהט דאָרט וואו מען איז מקיים תרי"ג מצות, און ער קעהרט זיין צאָרען צוריק (תנחומא כי תשא). אין אַ אַנדער אָרט איז געשריבען אַ אַנדער מיינונג נעמליך, דאָס מאָנטיג און דאָנערשטיג זיינען די טעג פון „קריאת התורה", און אַלע קלייבען זיך צוזאַמען הערען „קריאת התורה", אויך זיינען אין דיזע טעג אָפען אַלע געריכט הייזער צו משפט'ן דאָס פאָלק אונטער דעם נאָמען פון „ה׳ אלהי ישראל", דאַרום קלינגט זעהער שען צו זאָגען „ה׳ אלהי ישראל שוב מחרון אפך" אין אַלע הינזיכטען.

סימן כה

וואָרום אין די צוויי תפלות „אל ארך אפים" וואָס מען זאָגט מאָנטאָג און דאָנערשטאָג איזט גיענדערט די נוסחאות פון פולין און אשכנז אין מנהג אשכנז זאָגט מען „אל באפך תוכיחנו", און מנהג פולין זאָגט מען „אל תסתר פניך ממנו", אין נוסח אשכנז זאָגט מען „והושיענו מכל רע", און נוסח פולין „והצילנו מכל רע"?

דיזע געבעטע זיינען געגרינדעט געוואָרען אין מיטעל אַלטער צייטען, ווען אונזער פאָלק ישראל זיינען שרעקליך פערפאָלגט געוואָרען אין די דייטשע לענדער, און דאָס מעהרערע האָבען אוים נאָטה אונד פערפאָלגונג

געמוזט אויסוואנדערן נאך פולען צו וועלכע האבען עמפפאנגען די פערפאלגטע אידען מיט גוטע רעכטע און מיט אנגענעהמהייט, האבען דאמאלס די איינגעוואנדערטע פולישע אידען אום געבעטען דעם נוסח פון „אל ארך אפים" וואס זייענדיג אין דייטשלאנד האבען זיי אוים פערצווייפלונג דיזע געבעט פערפאסט פאר קריאת התורה צו זאגען, און האבען געבעטען דאס „אל באפך תוכיחנו" וואס דאס בעדייטעט, שטראף אונז ניט גאט אזוי פיעל, אבער אין פולען האבען זיי בלויז געבעטען „אל תסתר פניך ממנו" וואס דאס בעדייטעט פערבארג ניט גאט דיינע גענאדען פון אונז אויף וויטער, וויל זיי זיינען צופרידען געוועזן מיט זייער לאגע, אין דייטשלאנד האבען זיי געזאגט „והושיענו מכל רע", וואס דאס בעדייטעט איינע שנעלע נאטהיגע הילפע, און אין פולען האבען זיי געזאגט „והצילנו מכל רע" וואס דאס הייסט, רעטע אונז פון אלגעמיינע שלעכטעס, און האבען נור געבעטען דאס זייער לאגע זאל ניט פערערגערט ווערען, און מיר זאגען זיי פאר קריאת התורה דענקענדיג: גאט! מיר געהען יעצט לייענען אין דיין תורה אויף וועלכע מיר האבען איבערגעטראטען איהרע געבאט, דו ביזט דאך גאט איין צארען-ערלענגער, א מאריך אף, בעטען מיר דיר אז ניט מיט צארען אונז צו שטראפען „אל ארך אפים, אל באפך תוכיחנו" (הכלבי סימן י"ט).

סימן כו

ביי דעם ארויסנעהמען די ספר תורה אין וואכענדיגע טעג, ווארום מיר זאגען ניט „על הכל יתגדל וישתבח"?

דער לבוש (או"ח קל"ד) זאגט זיין מיינונג, דאס אום ניט צו בעלעסטיגען די געמיינדע מיט צופיעל תפלות, וועהרענד יעדערער מוז געהן זוכען פרנסה און האט נויטיגער גיכער צו אבראוונען.

סימן כז

ווארום מען איז זיך נוהג ניט אנצופאנגען מאנטאג און מיטוואך (ב"ד) קיין אונטערנעהמונג?

דער מיינונג דאריבער איז א אבשטאמונג פון זהר (פ' תצא דף רפ"א) וויל לויט קבלה איז דער גיהנם מאנטאג בעשאפען געווארען, און מיטוואך

זײַנען די הימעלשע בעלײַכטונג דורך שלעגע דורך געדרונגען (וכן בפסחים נ״ד), אָבער לויט מסכת ראש השנה (דף ג׳) איז איבערצײַגט פון דעם פסוק „ויחל לבנות בחודש השני בשני“, דאָס מען קען אָנפאַנגען איינע נײַע אונטערנעהמונג אויך אין מאָנטאָג און מיטוואָך. דאָך שרײַבט דער בית יוסף (טור יורה דעה סימן קע״ט) דאָס די וועלכע פאַנגען ניט אָן קײנע אונטער־נעהמונג מאָנטאָג און מיטוואָך, האָבען ניט קײן אָבשטאַמענדען מײנונג און קײן ריכטיגע בעווײַזע אויף דיעזעס. און דער ספר „יוסף אומץ“ (דף קנ״א ע״ב) ברײנגט, דאָס דער מהרש״ל האָט געזאָגט צו אָנפאַנגען אַרבײַט אין דיעזע טעג, אָבער נור אַזעלכע אַרבײַט וואָס געהערען צו אַ הײליגטהום, געגרינדעט אויף דעם פסוק „ב״ד קדש ילבש“.

סימן כה

וואָרום צו מעריב זאָגט ניט איבער דער חזן די „שמונה עשרה“ אַזוי ווי צו שחרית און צו מנחה, און ער זאָגט גאַר קדיש פאַר „שמונה עשרה“, און וואָרום זאָגט מען ניט פאַר „שמונה עשרה“ צו מעריב דעם פסוק „כי שם ה׳ אקרא“?

ווײַל לויט דעם תלמוד איז „תפלת ערבית“ דאָס הײסט מעריב דאַווענען איז נאָר אַ רשות, אָבער ניט קײן חוב, דאָס הײסט קײן עקסטראָ פפליכט אויף צו דאַווענען מעריב (רמב״ם ה׳ פ״ט הלכה ט׳), און דאַרום זאָגען מיר ניט דעם פסוק כי שם ה׳ אקרא. ווײַל דאָס וואָס דער חזן זאָגט איבער נאָך אַמאָל די שמונה עשרה, איז דאָס נור אום מוציא צו זײַן די וועלכע האָבען ניט ריכטיג בעאָבאַכטעט אין זײער דאַווענען שמונה עשרה, און מיט דעם פסוק „כי שם ה׳ אקרא“ לאָזט ער וויסען דאָס זײ זאָלען אין אַכט נעהמען אויף צו ענטפערען „אָמן“, אָבער אין מעריב דאַרף דער חזן ניט זאָגען דעם פסוק „כי שם“, און אויך ניט איבער זאָגען די שמונה עשרה, צו איין ווידערהאָלונג, ווײַל מעריב איז איינע פרײַוויליגע געבעט (רשות), און עס איז ניט נויטיג צו מאַכען ברכות לבטלה, ווײַל קײנער איז אין זײ ניט פערפפליכטעט. און דער קדיש וואָס דער חזן זאָגט פאַר שמונה עשרה צו מעריב, ברײנגט דער טור דאָס פערצײַטענס זײַנען די אידישע שוהלען געוועזען אין די פעלדער, און ווײַל זײ האָבען מורא געהאַט צו שפעט צו פערבלײַבען אין די פעלדער, האָבען זײ אָנשטאָט די לאַנגע שמונה עשרה נור געזאָגט די פסוקים „ברוך ד׳ לעולם אמן ואמן“ אין וועלכע עס געפינען זיך אַכטצעהן ברכות געגען די אַכטצעהן ברכות וועלכע עס גיעבט אין שמונה עשרה, און אַזוי ווי די אַכטצעהן ברכות פון

„ברוך ה׳ לעולם״ האבען זיי געזאגט אנשטאט די ווילטיגע תפלת „שמונה עשרה״, און אזוי ווי פאר יעדער תפלה האבען זיי בענוצט א קדיש, האבען זיי בעשטימט אויך צו די אכטצעהן ברכות (פון „ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן״) צו זאגען קדיש, וועלכע עס זיינען פערבליעבען ביז צור יעצטיגען טאג צו זאגען ביידע „ברוך ה׳ לעולם״ אויך דעם „קדיש״.

סימן כט

וואָרום מיר זאָגען אין אָוועָנד צו מעריב צוויי ברכות פאר קריאת שמע, און צוויי ברכות נאך קריאת שמע, און אין דער פריה צום דאוונען זאָגען מיר מעהר ניט ווי איין ברכה נאך קריאת שמע?

אויף דיזער פראגע האט געענטפערט דער רבינו תם צו ר׳ יצחק הגר ווען דער לעצטער האט איהם געפרעגט, און דארום איז דאס וויל אין דער פריה האט מען די מצוה פון ציצית אבער ניט פון אָווינד וואס דאנמאל איז מען פטור פון ציצית (מ״ת סימן ו׳ ומ״מ). נאך א מיינונג גיעבט פון ספר המנהיג, אז די זיעבען ברכות פון קריאת שמע זיינען געגרינדעט אויפ׳ן פסוק שבע ביום הללתיך, דאס הייסט זיעבען מאל אין טאג לויבע איך דיר.

סימן ל

וואָרום רופט דער שמש אין שוהל אריין ערב שבת פאר מנחה?

אלס די אידען זיינען נאך אויף זייער לאנד געזעסען, האבען זיי געהאט א מנהג יעדען ערב שבת צו בלאזען אין א אינסטרומענט זעקס תקיעות, דאמיט אן צו זאגען דאס פאלק דאס דער שבת קומט, און מען זאל די ארבייט אוועקלייגען. דארום איז ביי אונז פערבליבען דאס דער שמש זאל רופען אין שוהל אריין אום מען זאל פערשליעסען די לאדענס (קראמען) און אוועקלעגען די ארבייט (יעב״ץ).

סימן לא

וואָרום מיר שניידען אב די נעגעל יעדען ערב שבת?

לויט דעם זוהר הקדוש פ׳ ויקהל (דף ר״ה ע״ב) וואס ער זאגט דארט דאס קיין נעגעל זאל מען ניט ווארפען, וואָרום מען קען חו״ש ניזק ווערען,

ווײַל די טומאה און די שמוטץ וואָס איז אין די נעגעל איז לויט די וויסענשאַפט אויך אַ סכנה, און ערב שבת זײ אָב צושנײַדען איז אום עס זאָל ניט רוהען די קדושה אויף טומאה, ווײַל שבת איז הײליג, און לויט דעם ספר „מעשה תורה" און אין כלבו איז געזאָגט, דאָס גרויסע נעגעל צו טראָגען ברײנגט צו אונמוטה און זאָרג וואָס דאָס ברויכט שבת ניט צו זײַן, ווײַל שבת איז נור פערגעניגען, זאָ ווי געשריבען איז „וקראת לשבת ענג".

סימן לב

ווארום מיר שנײַדען די נעגעל היפּעדיג און מיר שנײַדען ניט די נעגעל פון די פיס און די הענד אין אײן טאָג?

לויט דעם דין אורח חיים (סימן ר"ס) און אין רמ"א אין דעם נאָמען פון אבודרהם מוז מען די נעגעל שנײַדען ניט אײן פינגער נאָך דעם צווייטען, נור היפּעדיג, און דער מגן אברהם אין דעם נאָמען פון אר"י הקדוש שרײַבט, דאָס דער האר"י האָט זיך אויסגעלאַכט פון דעם, אויך האָט דער מהר"ם ניט געאַכטעט צו שנײַדען זײַנע נעגעל היפּעדיג (התשב"ץ), דער אבודרהם שרײַבט דאָס ער ווײס ניט דיזען מײנונג, דאָך זאָגט דער מגן אברהם, אַז מען זאָל זיך היטען און דאָך שנײַדען די נעגעל היפּעדיג, און דער רב פון אונזער שטאָדט שאקי הרה"ג ר' חיים ירמי' פלענסבערג האָט מיר געזאָגט, דאָס דער אורקוואל פון שנײַדען די נעגעל היפּעדיג האָט אַ וויכטיגען מײנונג פון גמרא עבודה זרה (דף י' עמוד א') דאָס רבי האָט געראַטהען זײַן פרײַנד אַנטונינוס, דאָס ער זאָל טײטין אײנעם פון זײ און ניט אײן רײצען אַלעמען מיט אַמאָל, די זעלבע איז מיט נעגעל, אום ער זאָל ניט אײן רײצען די טומאה מיט אײן מאָל ווען ער וועט שנײַדען פינגער נאָך פינגער, דאָס איבערצײַגט אַז אין די נעגעל ליעגט פיעל טומאה, און ווען מען זאָל זײ שנײַדען גלײַך, קען מען די טומאה אײנרײצען, און אום ערב שבת אַרונטער צו נעמען די טומאה און זײ ניט אײנרײצען זאָלען אײנע שנײַדען און אײנע לאָזען ביז צום ענדע, און נאַכהער צוריק אָבשנײַדען די איבערגעהיפּטע, און ניט אָב צושנײַדען די נעגעל פון די פיס און פון די הענד אין אײן טאָג, זאָגט דער מגן אברהם אורח חיים סימן ר"ס אַז דאָס איז אַ סכנה.

סימן לג

וואָרום מיר זאָגען „שיר השירים" ערב שבת?

שלמה המלך עליו השלום האָט פֿערפֿאַסט דעם „שיר השירים" וועלכער איז קודש קדשים אין דעם פֿאָרם פֿון אַ געליעבטען מיט אַ געליבטע, וואָס דאָס מיינט מען גאָט און די כנסת ישראל, און אַלעס פֿאַרמיטלער צווישען די חתן כלה, גאָט און די אידען, האָט ער דעם „שיר השירים" פֿערפֿאַסט, און דער שבת קודש וועלכער איז אויך דער פֿערמיטלער (שדכן) צווישען גאָט מיט די כנסת ישראל, וועלכער בּינרעט זיי בּיידען צוזאַמען, דאַרום זאָגען מיר זיך נוהג צו זאָגען „שיר השירים" צו פֿערשטאַרקען אונזער ליעבּע צו גאָט. דער „שושני לקט" שרייבּט. דאָס גאָט פֿערצייהעט די אַלווערענדליכע זינדע צו די וועלכע זינגען מיט פֿערגעניגען דעם „שיר השירים".

סימן לד

וואָרום די ווייבּער פֿערדעקען די אויגען מיט די הענד איידער זיי מאַכען די ברכה אויף ליכט בּענטשען און מאַכען די ברכה נאָך דעם אָנצינדען, און ניט ווי אַלע ברכות וואָס מען מוז מאַכען בּעפֿאָר מען טהוט די מצוה?

די פֿרויען פֿערדעקען די אויגען מיט די הענד, אום זיי זאָלען קיין הנאה פֿון די שיינונג פֿון די ליכט ניט האָבען בּיז נאָך דער ברכה, זאָנסט וועט דאָס זיין אַבּרכה נאָך איין אָבּ געטהאָנענע מצוה, עובר לעשיתן, (רמ"א או"ח רס"ג), און אַבּרכה דאַרפֿען מאַכען בּיי דעם טאָהן די מצוה אָבּער ניט נאָכהער, אָבּער דאָ מוז זי מאַכען אַ ברכה נאָך דעם אָנצינדען די ליכט, דען ווען זי זאָל די ברכה מאַכען פֿאַר דעם ליכט אָנצינדען, האָט זי דאָך שוין מיט די ברכה להדליק אויף זיך דעם שבת אָן גענומען, און זי טאָהר דאָך ניט אָנצינדען קיין ליכט אום שבת, דאַרום צינד זי אָן פֿאָרהער די ליכט, און נאָכהער די ברכה (מגן אברהם שם בשם ספר הפרישה).

סימן לה

וואָרום מיר זאָגען ניט קיין „מערבית״ אין יום טוב אָוויגד ווען זיי געפֿאַלען אום שבת?

ווייל די פיוטים פֿון מערבית זיינען ניט גוט בעקאַנט צו די זאָגערס, קען קומען דערצו דאָס דער זאָגער זאָל זיך שטאַרק צו ביינען צו די ליכט און די ליכט קען פֿאַלען און חו״ש קומען צו חלול שבת אָדער א שרפה, אָבער דעם געוועהנליכען דאַוונען מעג מען פֿאַר א ליכט, ווייל ער איז מיט דעם דאַוונען גוט בעקאַנט וועט ער זיך צו די ליכט ניט בייגען, (לבוש סימן תצ״ד רמ״א או״ח סימן ער״ה).

סימן לו

וואָרום אין די וואָכענדיגע מעריב פֿאַנגט מען אָן „והוא רחום״ און שבת און יום טוב גלייך „ברכו״?

דער ספר היכל הקדש ווי אויך דער בחיי אין פרשה יתרו שרייבען פֿון א מדרש רות דאַס אין גהנם הערשען דריי מלאכים וועלכע הייסען מיט די נעמען, משחית, אף, און חמה, און דיזע דריי מלאכים הערשען די גאַנצע וואָך פֿון אָווענד צו אָווינד, דאַרום זאָגען מיר דעם „והוא רחום״ די גאַנצע וואָך צו מעריב, און מיר בעטען גאָט אַז ער זאָל אונזערע זינדע פֿערצייהען און ניט אונז איבערגעבען צו דעם מלאך המשחית „לא ישחית״, און צוריק קעהרען זיין צאָרען „והרבה להשיב אפו״. דאָס הייסט דעם מלאך וועלכער הייסט „אף״, און ניט ערוועקען זיין גאַנצען צאָרען „ולא יעיר כל חמתו״, דאָס הייסט דעם מלאך וועלכער הייסט „חמה״, אָבער שבת האָט דאָך דער גיהנם אויך רוהע, און אום צו בעשטעטיגען דאָס די רשעים רוהען שבת. פֿאַנגען מיהר אָן צו זאָגען שבת „ברכו״ און ניט „והוא רחום״ וואָס אין איהם רעכענען זיך די דריי מלאכי משחית. אין טור אורח חיים סימן רל״ז גיעבט א אַנדער מיינונג.

סימן לז

ווארום זאגען מיר ניט שבת „גוט אָווינד" ווי די גאנצע וואָך, נור מיר זאָגען „גוט שבת" ?

ווייל דער מדרש שוחר טוב אויף דעם מזמור צ"ב זאָגט: דאָס אין דעם זעקסטען טאָג וואס אדם הראשון איז געוואָרען בעשאַפען, האָט געלייכט דער זעקסטער טאָג און אויך די נאכט, דאס הייסט דער פרייטאָג צו נאכט וועלכער האָט אויך געלויכטען עבענזאָ ווי אין מיטען טאָג, (גם בב"ר פי"ח ופסיקתא רבתא דף ע"ג בפ' מנה אחת אפים).

סימן לח

ווארום מיר זאָגען „במה מדליקין" פרייטאָג צו נאכט, און ווארום זאָגען מיר ניט „במה מדליקין" אין דעם פרייטאָג צונאכט ווען דער שבת געפאַלט אויף יום טוב ?

דער הויפט פון דעם גאנצען זאָגען „במה מדליקין" פרייטאָג צו מעריב איז, ווייל אין דעם פרק איז דאָ די דינים ווי און מיט וואָס מען מעג אָנציני־דען, ווי אויך וואָס ער דארף זיין פאמיליע אָנזאָגען ערב שבת פארנאכט „עשרתם ערבתם הדליקו את הנר", איז זאָגענדיג „במה מדליקין" וועט ער ניט פערגעסען זיינע פפליכטען וועלכע געהערען צום שבת. און דאָס וואָס אין אנדערע קהלות זאָגט מען „במה מדליקין" נאָך מעריב, זאָגט דער „מנהגי מהרא"ק" דאָס אום די וועלכע פערשפעטיגען זיך צו קומען מעריב דאַווענען, איז אין דער צייט וואָס דער עולם זאָגט „במה מדליקין" וועט דער פערשפעטיגטער קענען דאַווענען מעריב, און אַרויסגעהן פון שוהל מיט אַלע־מען גלייך, און ניט בלייבען אין שוהל. און מיר זאָגען ניט „במה מדליקין" חול המועד ווען ער געפאַלט אום שבת, ווייל דאַן פערשפעטיגט זיך קיינער ניט צו קומען אין שוהל, ווייל חול המועד דאָס מעהרערע אַרבייטען ניט און יום טוב ווען ער געפאַלט אום שבת אָדער ערב שבת זאָגט מען ניט קיין „במה מדליקין", איז, ווייל מיר זאָגען „עשרתם ערבתם", און יום טוב גיבט מען קיין מעשר ניט. אין אונזערע קהלות זאָגט מען „במה מדליקין" פאַר מעריב זאָ ווי די ספרדים, און אַזוי פסקעט אויך דער ווילנער גאון אין זיין ערקלעהרונג צו אורח חיים (סי' ע"ב), און דער בית יוסף אין טור אורח חיים שרייבט דאָרט אַ אַנדער גוטען מיינונג.

סימן לט

וואָרום מיר זאָגען „אָמר רבי אלעזר" נאָך במה מדליקין ?

מיר זאָגען „אמר רבי אלעזר" נאָך במה מדליקין, איז אום מען זאָל קענען זאָגען קדיש, דען מען זאָגט ניט קדיש נאָך הלכות (דינים) נאָר נאָך אגדות.

סימן מ

וואָרום יום טוב ווען עס געפאַלט אום שבת זאָגען מיר ניט „לכו נרננה" און ניט „לך דודי" און וואָרום זאָגען מיר צוויי מאָל „בואי כלה" ?

מיר זאָגען ניט „לכה דודי" ווען יום טוב געפאַלט אום שבת איז, דאָס ניט מעהר דאָס מיר זאָלען דעם יום טוב ניט פערשעהמען, ווייל מיר זאָגען דאָך „פני שבת נקבלה" און ניט „פני יום טוב נקבלה", און אַז מיר זאָגען ניט דעם „לכה דודי" זאָגען מיר שוין אויך ניט די קאַפּיטלעך תהלים, וועלכע מיר זאָגען יעדען שבת פאַר דעם לכה דודי (עקרי דינים סימן י"ב אות א' בשם ס' בית דוד סימן רס"ד); און די אַלע מזמורים וועלכע מיר זאָגען פאַר דעם „לכה דודי" איז אויך ניט מעהר ווי צו בעזינגען דעם שבת אײדער מיר עמפּפאַנגען איהם עבענזאָ ווי מיר עמפּפאַנגען אַ כלה פאַר דער חופה, און שבת הייסט אַ כלה פאַר די האָכצײַט פון גאָט מיט ישראל אין דעם הייליגען שבת (שבת קי"ט עיין שם ברש"י). אויך גיעבט אַ מיינונג דאָס דער ניט זאָגען די קאַפּיטלעך תהלים מיט דעם „לכה דודי" איז ניט מעהר, ווייל יום טוב דאַרף מען זיך היילען שנעלער אָב צו דאַווגען, אום ניט צו פערקירצען דעם עונג יום טוב, וואָס יעדער איד דאַרף אין זיין יום טוב פערגעניגען האָבען אין זיין הויז מיט זיין פאַמיליע, דאַרום האָט מען פערקירצט די שבת'דיגע מזמורים מיט דעם שיר לכה דודי (שו"ע או"ח סי' תקכ"ט ממהרין לצאת מביהכנ"ס משום שמחת יום טוב ועיין מגילה פרק הקורא עומד דף כ"ג), און דאָס וואָס מיר דאָפּלען צו זאָגען צוויי מאָל „בואי כלה בואי כלה", איז אויך ווייל שבת איז גענליכען צו אַ כלה, וואָס צו ערשט ברײנגט מען איהר צו דער חופה און נאָכהער אין הויז פון איהר מאַן, דען אַזוי ווי דורך די קדושין ווערט די כלה שוין גערעכענט פאַר איינע פערהייראַטע, אַזוי ווערט דער שבת דורך זיין טאָג פערהייליגונג „קידוש היום" גערעכענט אַלעס פערהייראַטע צו ישראל.

סימן מא

וואָרום מיר זאָגען ניט „שומר עמו ישראל לעד“ שבת צו מעריב נור „הפורש סוכת“ וכו׳.

די גאַנצע וואָך זאָגען מיר „שומר עמו ישראל לעד“, ווייל גאָט וואַכט איבער אונז, און היטעט אונז. אָבער שבת ווען מיר היטען איהם ריכטיג איז דער שבת אַליין אונזער שומר, דאַרום זאָגען מיר „ושמרו ישראל את השבת“ דען ווען מיר ועלען איהם היטען וועט ער אונז היטען, איבער דעם דאַרפען מיר ניט זאָגען „כי אל שומרנו“ און „ושמור צאתנו“, נור מיר זאָגען דאָס יע, ווייל מיר זיינען ניט בחזקה אין די פעסטהייט דאָס מיר זיינען ריכטיגע היטער פון דעם הייליגען שבת, מוזין מיר בעטען ביי גאָט זיין אייביגע שמירה, אָבער ווען מיר זאָלען פערענדיגען שבת מיט די ברכה פון „שומר עמו ישראל לעד“, דאָ וואָלט אויסגעזעהען דאָס שבת איז גלייך מיט אַלע טעג, וועלכער מוז האָבען די געטליכע עוויגע היטונג, ווערענד אין דער ווירקליכקייט האָט שבת איין זעלבסט היטונג, וואָס גאָט האָט בעשטימט דאָס דער שבת אַליין זאָל אונז היטען, דאַרום פערענדיגען מיר ניט דעם „שומר עמו ישראל לעד“, נור מיר פערענדיגען מיט די ברכה פון „הפורש סוכת שלום“ (ט״ז או״ח סימן רס״ז).

סימן מב

וואָרום מיר זאָגען ניט פרייטאָג צו נאַכט דעם „ברוך ה׳ לעולם אָמן ואָמן“?

דער מיינונג דאַריבער איז, ווייל דיעזע אַכטצעהען פסוקים פון דעם „ברוך ה׳ לעולם“ איז געגען די אַכטצעהען ברכות פון שמונה עשרה, און אַזוי ווי פערצייטענס זיינען די בתי כנסיות, דאָס הייסט זייערע שולען זיינען געווען אין די פעלדער דאָרט וואו זיי האָבען געאַרבייט, און זיי האָבען מורא געהאַט דאָרט צו פערווייל’ען ביז שפעט, ביז נאָך אַ לאַנגען מעריב דאַווענען, זיינען זיי יוצא געווען מיט די פסוקים פון דעם „ברוך ה׳ לעולם“ אָנשטאָט שמונה עשרה (ט״ז אורח חיים סימן רל״ו ס״ק ב׳), און דער אבודרהם שרייבט, דאָס עס איז געווען אַ צייט וואָס די רעגירונג האָט ניט ערלויבט אידען צו בעטען גאָט אין איין אָווינד געזעלשאַפטליכע געבעט, אונד ניט צו שטעהען און בעטען שמונה עשרה, דאַרום האָבען זיי פערקירצט מיט די אַכטצעהען פסוקים פון „ברוך ה׳ לעולם“ אָנשטאָט שמונה עשרה, און אָבוואָהל נאָך ביידע מיינונגען

דאָס אונזער שוהלען זיינען אין שטאָדט, און די רעגירונגען ערלויבען אונז צו בעטען גאָט, דאָך האָט מען ניט מבטל געמאַכט די אַלטע תקנה, און מיר זאָגען נאָך יעצט אויך דעם „ברוך ד׳ לעולם“, אָבער נאָך אַלעם דעם איז דאָך די פסוקים פון „ברוך ה׳ לעולם“ בעשטימט געגען די וואָכענדיגע שמונה עשרה, און אַזוי ווי שבת דאַוונען מיר ניט קיין וואָכענדיגע שמונה עשרה, ברויכען מיר אויך ניט צו זאָגען דעם „ברוך ה׳ לעולם“. וועלכער געהער נור צו די וואָכענדיגע שמונה עשרה און ניט צו די שבת׳דיגע.

עס שאַדעט ניט אויף דעם אָרט צו בעמערקען וואָס אַנדערע פון אונזערע זעלבסט חכמים בעהויפטען דאָס היטען שבת אין אַלגעמיין איז ניט פון די וויכטיגסטע גרינדע פון די אמונת ישראל, דער מיט וואָס לויט די רונדיגקייט פון די ערד קומט אויס שבת ניט אין אַלע וועלט טהיילען גלייך, און ווען אין יעוראָפּע געהט מען שבת צום דאַוונען איז אין די וויַטע וועלט טהיילען שוין נאָך הבדלה, און זאָגאַר אין אַמעריקאַ איז אַ אונטערשייד געגען ליטאָ פון רוסלאַנד אין זעקס שטונדען, איז אויף דיזע פראַגען האָבען מיר אַ קורצען אַנטוואָרט געגרינדעט אויף דעם פסוק „מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו“ די פאָרשער האָבען אויסגעפונען דאָס ווען אַ האָן קרעהט האָט ער אַליין קיין נוטצען פון זיין קרעהען, נור עס איז איהם אַריינגעגעבען געוואָרען אַ אינשטינקט דאָס ער זאָל קענען אונטערשיידען פון טאָג און נאַכט, ווען זאָגאַר מיר זאָלען איהם האַלטען פערשפּאַרט אייניגע טעג און נעכט אין אַ אָרט וואָס דאָרט איז דורך־אויס פינסטער, ראָך וועט דער האָן קרעהען, אין יוראָפּ ווען דאָרט דאַרף ווערען טאָג, און דער האָן וועט קרעהען אין אַמעריקאַ אין דער צייט, ווען אין אַמעריקאַ דאַרף ווערען טאָג לויט די לאַנד און אָרט וואו דער האָן איז, דאָרט וועט ער קרייהען צו אונטערשיידען פון טאָג ביז נאַכט, און ער וועט ניט קרעהען לויט די וואַנדלונג פון ערד קוגעל, וואָס עס איז פערשידען פון איין וועלט טהייל צו דער צוויי־טער אין די צייט פון טאָג און נאַכט, דאַרום דאַרף מען היטען שבת לויט דעם אָרט וואו מען איז, איין נאַכט און איין טאָג ווי גאָט האָט געהייסען (באר חיים).

סימן מג

וואָרום מיר זאָגען פרייטאָג צו נאַכט „ויכולו“ נאָך די שמונה עשרה און דוקא שטעהענדיג?

אָבוואָהל מיר זאָגען „ויכולו“ אין די שטילע שמונה עשרה, דאָך האָט מען מתקן געווען צו זאָגען נאָך די שמונה עשרה אַ צווייטען מאָל „ויכולו“

אין דער הויף, און שטעהענדיג, ווייל דיזער „ויכולו" ענטהאלט די אנערקענונג, דאָס גאָט איז דער בעשעפער פון דער וועלט איז זעקס טעג, און אין דעם זיבענטען טאָג האט ער גערוהט, און דער מענש מיט זיין פערשטאנד איז דער איבערצייגער, דער עדות אויף די געטליכע בריאה, און זאָגען עדות מוז מען מיט הויכע ווארטען, און שטעהענדיג, שנאמר „ויעמדו שני האנשים וגו'". און ווען יעמאנד דאווינט ביי זיך צו הויז מעג ער זאָגען „ויכולו" ניט שטעהענדיג, ווייל אין שוהל האבען שוין אלע עדות געזאָגט, און דאָס וואס ער זאָגט צוויי מאל „ויכולו" צו הויז איז דאָס ניט מעהר ווי פאר זיין איינענע פאמיליע (ערבי פסחים דף ק"א), און דאָס וואס מיר זאָגען דעם ערשטען מאהל „ויכולו" אין שמונה עשרה, איז גענומען פון תלמוד (שבת קי"ט), דאָס רב המנונא האט געזאָגט דאָס דער יעניגער וועלכער זאָגט אין אָוונד געבעט פרייטאג צו נאכט דעם „ויכולו", איז גלייך ווי ער וואלט זיין א שותף צו גאָט אין זיין וועלט בעשאפונג, נאך מיינער מיינונג איז דער מאמר פון רב המנונא געגרינדעט אויף דעם פסוק „כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" דאָס גאָט האט די וועלט בעשאפען צו זיינער עהרע, דאָס מען זאָל אנ'ערקענען די געטליכע בריאה און זיין בעשעפער איז דאך די גאנצע בעשאפונג נור צום אנערקענען דעם בעשעפער, און דער וועלכער זאָגט „ויכולו השמים" ער פערשטעהט וואס ער זאָגט, הייסט דאָס ער אנערקענט דעם בורא עולם און איז מודה אין זיין בעשאפונג, און ער זאָגט עדות אויף די געטליכקייט, און זיין זאָגען און פארשטעהן איז דאָס אליין דער שותפות אין מעשה בראשית, ווייל דער שכל און דער דיבור איז דער גרעסטע טהייל פון די בריאה וואס גאָט האט בעשאפען. נאך א מאמר אין דעם זעלבען פלאטץ דאָס צוויי מלאכי השרת בעגלייטען דעם מענשען וועלכער זאָגט „ויכולו" און זאָגען צו איהם דאָס דיין זינדע איז פערצייהעט „וסר עונך וחטאתך תכופר" קען דער לעזער געפינען א גוטען מיינונג אין מיין העברעאישען „מנהגי ישרון" וועלכער איז דער אָריגינאל. נאך אמיינונג איז צו זאָגען „ויכולו" נאך אמאל נאך די שמונה עשרה, ווייל אז עס געפאלט יום טוב אום שבת זאָגט מען דאך ניט אין שמונה עשרה ויכולו ווייל מיר זאָגען דאן אתה בחרתנו, איז אום ניט צו מאכען קיין אונטערשייד פון איין שבת געגען דעם צווייטען שבת דארום זאָגען מיר „ויכולו" נאך די שמונה עשרה זאָגאר יום טוב. (תוס' פסחים ק"י).

סימן מד

"וואָרום מיר זאָגען איבער פרייטאָג צו נאַכט דעם "אלהינו ואלהי אבותינו
און אויך זאָגען מיר "מגן אָבות" וואָס דאָס הייסט "ברכה מעין שבע"?

מיר זאָגען דיזעס אַלעס נאָך די פרייטיג צונאַכטיגע שמונה עשרה, ווייל מיר האָבען פריהער געשריבען דאָס פערצייטען זיינען די שוהלען געוועזען אין די פעלדער, און ווען יעמאַנד איז געקומען שפּעט צום דאַווענען ווען אַלע וואָלטען שוין אָבגעדאַווינט, וואָלט דאָך דער שפּעטקומענדער געמוזט בלייבען איינער אַליין אין שוהל, און עס וואָלט חלילה איהם קענען געהענדיג צוריק אַליין טרעפען צו זיין אין אַ געפאַהר, דאַרום איז מען מאריך מיט די תפלות איבערזאָגענדיג, אום די שפּעט קומענדע זאָלען צייט האָבען אָב צו דאַווענען און קענען אַלע גלייך גייהן אַהיים (ט"ז או"ח סימן רס"ח), און מיר זאָגען ניט דיזעס אַלעס דעם ערשטען אָווינד פסח ווען ער געפאַלט אום שבת, ווייל פסח איז אַ ליל שמורים; דער אליהו רבא שרייבט, דאָס מען זאָל די "ברכה מעין שבע" ניט זאָגען אין אַמנין וועלכען מען דאַווינט נור צייטענווייז און ניט שטענדיג, אויך ניט ביי אַיין אבל ר"ל, און אויך ניט אין אַ חתן'ס הויז, דאָך אין די ערטער וואו מען איז זיך נוהג צו זאָגען דאַרף מען ניט פאַרווערען.

סימן מה

וואָרום מיר זאָגען פרייטיג צו נאַכט "וינוחו בה" און שבת פריה זאָגען מיר "וינוחו בו" און צו מנחה זאָגען מיר "וינוחו בם"?

ווייל די ענדע פון די ווערטער בה, בו, בם, איז דער צאָהל איינאונ-פופציג וועלכע הייסען נ"א, און אַזוי ווי מיר האָבען בקבלה, דאָס די רשעים פלאַגען זיך אין גיהנם די גאַנצע וואָך און שבת רוהען זיי, זאָגט דער פסוק יגמר "נא" רע רשעים דאָס הייסט, אַז מען וועט רוהען שבת פון אווינד ביז אָווינד, וועלען די רשעים אויך רוהען פון אָווינד ביז אָווינד (א"ז בשם כנה"ג סי' רס"ח).

נאָך אַ מיינונג גיעבט דערויף, ווייל די דריי ווערטער בה, בו, בם, איז דער צאָהל פון זיי זן זיבען און פופציג, און די גמרא אין שבת (דף קי"ח) זאָגט: "כל המענג את השבת כו' וניזון ברווח" דאָס הייסט, דער וואָס האַלט ערהליך דעם שבת ווי געהעריג איז, בעקומט ער זיין שפּייז זייער

לייכט, דאס איז דער געדאנק פון די דריי ווערטער בה, בו, בם, וואס ביי יעדעס ווארט שטעהט דער ווארט „וינוחו". הייסט עס, ווען יעמאנד רוהעט אין שבת ווי די געבאטע גאטעס, דאן שיקט איהם גאט צו זיין שפייז זייער גרינג.

סימן מו

וואָרום מיר זאָגען „שלום עליכם" פרייטיג צו נאכט קומענדיג פון שול?

דער זאָגען „שלום עליכם" פרייטאָג צו נאכט איז גענומען פון תלמוד (שבת קי"ט) דאס רבי יוסי ב"ר יהודה זאָגט: דאס צוויי מלאכים איינער א גוטער און דער צווייטער א שלעכטער באגלייטען יעדען מאן, ווען ער געהט פרייטאָג צו נאכט פון שוהל א היים, און ווען ער קומט צו הויזע און געפינט ליכט אנגעצונדענע און דעם טיש געדעקט, און זיין בעט איין אויסגעבעטע, זאָגט דער גוטער מלאך, גיעבע גאט דאס אנדערע שבתים זאָלען אויך אזוי זיין, און דער שלעכטער מלאך ענטפערט „אמן" איבערגעוואלד, און וויל ביידע מלאכים פעראייניגען זיך אין איין מיינונג צום גוטען, און דער מלאך וואס איבער שלעכטעס מאכט שלום מיט דעם מלאך וואס איבער גוטעס צו האבען פעראייניגטע מיינונגען, דעריבער רופען זיי זיך „מלאכי שלום"; און ווירקליך איז פאסענד דער שלום ערב שבת פאר אלע מענשען און הויפט-זעכליך צווישען מאן און ווייב, דאס איז איינער פון די העכסטע ענינים אין דער מענשהייט און אין פאמיליען לעבען (תיקוני זהר), און פריעדענס-מלאכים בעגלייטען און בענטשען יענע פרידליכע פאמיליע. דער מנורת המאור (נר ג׳ כלל ד׳) ערקלעהרט דאס די צוויי מלאכים זיינען דער גייסט און קערפער פון דעם מענשען, וואס דער קערפער הייסט דער „מלאך רע" וויל דער קערפער ווינשט זיינע תאות, און דער גייסט זיין גייסטליכען הייליגטהום.

סימן מז

וואָרום מיר פארדעקען די חלה פרייטיג צו נאכט צו קידוש?

דאָרט וואו עס איז אויף דעם טיש פאראנען וויין אויף קידוש און אויך חלה, דארף מען פארדעקען די חלה, אום זיי זאָלען ניט פערשעמט ווערען ווען ער מאכט קידוש איבער דעם וויין, און דא אָבער וואו קיין וויין אויף קידוש

איז גיטא, קען זיין די חלה ניט קיין צוגעדעקטע, און ווען וויין און חלה זיינען דא אויף דעם טיש, נור די חלה איז אבגעדעקטע, דארף מען מאכען קידוש אויף די חלה און ניט אויף דעם וויין (שולחן ערוך אורח חיים סי׳ רע״א סעי׳ ט׳ ובט״ז שם ס״ק י״ב בשם הטור מן הירושלמי).

דער טור שרייבט דערויף איין אנדער מיינונג וואס די חלה דארף זיין צו גערעקט, ווייל דאס איז צום אנדענקען פון מן (הימעל-שפייזע) וועלכער איזט געווען צו גערעקט, טויה פון אויבען און טויה פון אונטען, נאך דעם מיינונג מוז אלע מאל זיין צו גערעקט די חלה.

סימן מח

וואָרום מיר זאָגען אויף ברויט „המוציא לחם" און ניט „בורא פרי האדמה"?

מיר זאגען „המוציא לחם מן הארץ", ווייל מיר געפינען דאס דער פסוק זאגט אזוי אין תהלים „המוציא לחם מן הארץ", און אויף די וואס מיר זאגען „בורא פרי האדמה" איז אויך דאס זעלבע, ווייל דער פסוק זאגט אין תורה „הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה", דארום זאגען מיר אויף ברויט „לחם מן הארץ" און אויף אנדערע „האדמה" ווייל די פסוקים זאגען אזוי.

סימן מט

וואָרום מיר פיהרען איבער דעם מעסער איבער די חלה פרייטאג צו נאכט ווען מען מאכט קידוש ביי „המוציא לחם מן הארץ" און מיר שניידען ניט גלייך ביי ברכת המוציא?

דארום ווייל אין די וואכענדיגע טעג זאגען מיר די ברכה פון „המוציא" ביי דעם שניידען דעם ברויט, און ווען מיר זאלען נאך דער ברכה שניידען, וועט דאך זיין א הפסק (מגן אברהם אורח חיים סי׳ קס״ז), אבער שבת וואס נאך דער ברכת „המוציא" דארפען מיר נאך זאגען די ברכה „אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו" און מיר דארפען האבען די חלה גאנצע ביז ענדע דעם קידוש מאכען, דארום מארקען מיר אן מיט דעם מעסער ביי ברכת המוציא, און נאך דעם קידוש צו שניידען מיר זיי (רמ״א שם).

סימן נ

ווארום מיר מאכען אין שוהל קידוש פאר דעם זאגען „עלינו" און שבת צו נאכט מאכען מיר הבדלה נאך עלינו?

ווייל שבת הייליגען מיר איהם דעם שבת אויף צו נעמען מיט דעם הייליגען דעם טאג שבת (קידוש היום), און שבת צו נאכט פערוויילען מיר וואס שפעטער, אום ניט שנעל זיך צו שיידען פון דעם הייליגען שבת טאג, דארום מאכען מיר הבדלה וואס שפעטער, היינו נאך עלינו לשבח (ראיתי בספר).

סימן נא

ווארום מיר זאגען שבת צו קידוש „אשר קדשנו" און יום טוב צו קידוש זאגען מיר „אשר בחר בנו"?

דאס איז, ווייל שבת איז איינע בעשטעטיגונג פון גאט און א געבאט צו הייליגען איהם זאגען מיר דער פאר „אשר קדשנו" וואס ער האט אונז געהייליגט, און יום טוב איז איינע בעשטעטיגונג ווען יום טוב צו האלטען דורך בית דין, דארום זאגען מיר „אשר בחר בנו" נור יום טוב, ווייל די בעשטימונג קומט פון אונז אליין (נצח ישראל מהר"ל), געגרינדעט אויף דעם פסוק „אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם" איהר אליין זאלט זיי רופען, און יום טוב הייסט „מקרא קודש" איין הייליגע אויסרופונג, און אין מדרש רבה (שמות ט') ווערט געזאגט: דאס גאט זאגט צו די אידען, דאס איך האב ווירקליך בעשאפען די צייטען, און עס איז ביז נאך די בעשאפונג געוועזען אין מיין האנד, (עשה ירח למועדים), אבער פון יעצט איז אין אייער האנד, ווי איהר וועט בעשטעטיגען אזוי זאל דאס בלייבען.

סימן נב

ווארום מען לייגט א חלה נאהענט צו די ליכט ווען די ליכט שמעלצט זיך פרייטאג צו נאכט?

ווייל ווען א ליכט שמעלצט זיך קען יעמאנד פארגעסען דאס עס איז שבת, און נעמען די ליכט און איהר מאכען צו רעכט דאס זי זאל בעסער

ברענען, דארום לייגען מיר די חלה נעבען די ליכט, דאס מען זאל זיך דערמאנען דאס עס איז שבת, און מען טאר ניט די ליכט אן ריהרען (לקוטי צבי). אנדערע זאגען דאס עס איז א סגולה די ליכט זאל גוט ברענען.

סימן נג

זוארום דער חזן פאנגט אן שבת פון „שוכן עד", און יום טוב פון „האל בתעצומות", און ראש השנה און יום כפור פון „המלך" ?

איך האב געהערט פון הרב הגאון רבי אלכסנדר משה לפידות דער רב פון ראססיין א ריכטיגען מיינונג דאריבער, נעמליך דאס וויל שבת בעצייגט דעם אלטעגליכען בעגייאונג די וועלט און איהר אייביגען נאטירליכען עקזעסטענץ, דארום פאנגט אן דער חזן פון „שוכן עד" די געטליכע אייביגע עקזעסטירונג, און יום טוב וועלכע דאס מעהערע זייען געגרינדעט אויף איבער נאטירליכעם „נסים", דארום פאנגט אן דער חזן פון „האל בתעצומות". וואס דאס בעדייט די איבערנאטירליכע געטליכע קראפט, און ראש השנה און יום כפור וואס דאן זיצט גאט אויף זיין ריכטונגס שטוהל, דארום פאנגען אן די חזנים פון „המלך היושב על כסא רם ונשא".

סימן נד

וואָרום מיר זאגען שבת די ערשטע קדושה „נקדש את שמך" און מוסף'דיגע קדושה זאגען מיר „נעריצך ונקדישך", און ראש השנה און יום כפור זאגען מיר דורך אויס „נעריצך ונקדישך"?

די שבת'דיגע קדושות זאגען מיר צו ערסט „נקדש" און די צווייטע קדושה „נעריצך", וויל דער פסוק (אין ישעיה כ"ט) זאגט אזוי נעמליך „והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו" צו ערשט „והקדישו" און צו לעצט „יעריצו" (א"ז הלכות שבת מ"ח), און ראש השנה און יום כפור זאגען מיר אלע קדושות פון „נעריצך", איז וויל אין די צווייטע קדושה איז דא דער נוסח פון „ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון עם המיחדים שמו", און אזוי ווי ראש השנה און יום כפור זיינען די ימי הדין, בעטען מיר דאריבער ביי גאט, דאס ער זאל זיך ווענדען צו אונז מיט רחמנות און ניט מיט דין, און בעגנעדיגען אונז מיט געשאנקען, אבוואהל מיר האבען דאס ניט פערדיענט.

און דאָס צייגט די ווערטער „הוא יפן ברחמים ויחון עם". און דער תוספות אין עבודה זרה (דף ג') און דער לבוש סימן תר"ך גיעבען נאָך צו בעזאָנדערס צו דיעזען מיינונג. אויך צו בעמערקען דיעזעס וואָס דאָס פאָלק ווען זיי זאָגען קדושה זאָגען זיי די דריי מאָהל „קדוש" נאָך אנאנד און מאַכען אַ הפסק ביי ד' צבאות, און נאָכהער פאַנגען זיי אָן „ה' צבאות מלא כל הארץ" ווערענד דער תלמוד חולין (דף צ"א) איבערצייגט מיט דעם מאמר: ג' כתות של מלאכי השרת אומרות שירה, דאָס דריי כתות מלאכים זאָגען שירה, איינע זאָגט קדוש, און די צווייטע זאָגט אויך קדוש, און די דריטע זאָגט קדוש ה' צבאות, דאָס בעווייזט אונז דאָס קיין הפסק גיעבט, נור דער דריטער קדוש געהער צו די ווייטערדיגע אַזוי זאָגט דער הגר"א ז"ל.

סימן נה

וואָרום נעמען מיר אַרויס צוויי ספרי תורות מיט איין מאָל ווען מיר דאַרפען לייענען אין צוויי ספרי תורות, מיר קענען דאָך אַרויסנעמען איין ספר תורה און לייענען, און נאָכהער די צווייטע און אויך לייענען?

דער טעם איז ניט מעהר צו בעלעסטיגען די געמיינדע אום ניט צו וואַרטען ביז מען וועט אַרויסנעמען די צווייטע תורה. און נאָך אַמאָל זיך אויף צו הויבען פאַר איהר כבוד (ישועות יעקב), און מען נעמט ניט צו די ערשטע ספר תורה ביז מען האָט שוין לאַנג געלייגט אויף דעם שולחן די צווייטע ספר תורה, אום מען זאָל זיך ניט אָבּרייסען פון מצות, און מען לייגט די צווייטע ספר תורה פאַר קדיש, אום אַז מען זאָל זאָגען קדיש אויף ביידע ספרי תורות (מגן אברהם אורח חיים סימן קמ"ז), און אַז עס טרעפט זיך דאָס מען דאַרף אַרויס נעמען דריי ספרי תורות, צום ביישפיעל ראש חודש טבת ווען ער געפאַלט אום שבת, איז דאַן ווען מען זאָגט קדיש אויף די צווייטע תורה לייגט מען אַוועק די דריטע דערביי און ניט די ערשטע, דען דער קדיש איז שוין פאַר די ערשטע אויך.

סימן נו

וואָרום מיר זאָגען „שמע ישראל" ביי דעם אַרויסנעמען די תורה שבת און יום טוב?

ווייל אין די וואָכענדיגע טעג זיינען דאָס פאָלק אימער בעשעפטיגט און שטעהען אויף גאַנץ פריה און געהען דאַוונען, ווייל זיי איילען זיך צו דער אַרבייט, וועט יעדערער געוויס ניט פערזאַמען צו זאָגען קריאת שמע מיט דעם מנין, אָבער שבת און יום טוב וויל דער עולם אַביסעל מעהרער שלאָ-פען, און עס איז רעכט צו קומען אין שוהל נאָך קריאת שמע. דאַרום האָט מען בעשטימט צו זאָגען דעם פסוק „שמע ישראל" פאַר הוצאת ספר התורה, אום דאָס פאָלק זאָלען אַלע צוזאַמען יוצא זיין מיט קריאת שמע בצבור, און ברכו דאַרף מען ניט איבער זאָגען, ווייל אַז מען רופט אויף צו דער תורה זאָגט מען דאָך דאַנמאָל איינינגע ברכות (יעב"ץ).

סימן נז

וואָרום מיר זאָגען „קדיש" און „בריך שמיה" אויף תרגום לשון און ניט לשון קודש?

רבי שמעון בן יוחאי וועלכער האָט מחבר געווען דעם זוהר הקדוש האָט געהייסען זאָגען (זוהר פ' ויקהל) בריך שמיה ביז ולשלם אמן, ביי דעם אַרויס נעמען פון ארון קודש די ספר תורה, און דער גאַנצער זוהר איז געשריבען אויף תרגום לשון, דאַרום קען מען די שפראַך ניט אומענדערען אויף לשון קודש, און קדיש וואָרום מיר זאָגען אויף תרגום לשון, זאָגט דער תוספות (ברכות דף ג') ווייל פערצייטען זיינען אַלע געוואָהנט געווען צו זאָגען קדיש נאָך יעדע דרשה און זייער שפראַך איז געווען דאַנמאָהל תרגום לשון, און פילע האָבען קיין העברעאיש ניט פערשטאַנען, דאַרום האָט מען דעם קדיש געגרינדעט אויף זייער שפראַך, און דאָס וואָס מיר זאָגען דעם פסוק יתברך וישתבח אויף לשון קודש, זאָגט דער אבודרהם דאָס דיזען שבח איז אונ-מעגליך איהם צו איבערזעטצען אויף אַ אַנדער שפראַך, און וועגען „אמן יהא שמיה רבא" קען דער לעזער זעהען דעם של"ה אויף עניני תפלה וקריאת התורה, און אין ברכות (ג') און אין סוכה (דף ל"ט), און וועגען דעם וואָרט ונחמתא קען דער לעזער זעהען אין ספר הנצחון (סימן קי"ג), און איבערהויפט אין דעם

העבּרעאישען אָרגינאַל פֿון ספר מנהגי ישרון, (ווייל ניט אַלעס קען איבּערגע-זעצט ווערען אין אונזער זשאַרגאָנישע מוטער שפּראַך).

סימן נה

נייטיגע מיינונגען איבּער מנהגים און דינים פֿון די צייט פֿון אַרויסנעמען די תורה פֿון ארון הקודש ביז איהר צוריק אַריינשטעלונג .

ווי מען עפֿינט די ספר תורה טאָהר מען ניט ריידען זאָגאַר איבּער אַ דין אָדער אַ פּסוק, געגרינדעט אויף דעם פּסוק (נחמיה ח׳) „וכפתחו עמדו כל העם“ ביי דעם עפֿענען די ספר תורה האָבען זיך דאָס פֿאָלק געשטעלט, זעלבּסט פֿערשטענדיג דאָס זיי האָבען ניט גערעט אוים רעספּעקט און פֿאַראינ-טערעסירונג צו הערען וואָס עזרא וועט זיי פֿאָרלעזען פֿון די תורה.

דער וואָס נעמט אַרוים די תורה פֿון ארון קודש זאָל ער איהר נעמען אין זיין רעכטע האַנד, ווי אין פּסוק ווערט געזאָגט „מימינו אש דת למו“ (מהרי״ל סוף הלכות סוכה). די תורה צו טראָגען אויף די בּימה און אין איהר צו לייענען איז נאָך גענומען פֿון בית המקדש, נור אין בית המקדש. האָט זיך גערופֿען די בימה „עמוד“. ביי אונז איז פֿערבּליבּען דאָס דער אָרט וואו דער חזן שטעהט רופֿט זיך עד היום „עמוד“, אָבער באמת הייסט די בימה עמוד, זאָ ווי אין מלכים (ב׳ י״א) איז געשריבּען „ותרא והנה המלך עומד על העמוד“ (עיין תוספתא פ״ז דסוטה) און אויך אין סוטה (דף מ״א), ווערט געלערענט ווי אַזוי איז די בימה אין דער עזרה געמאַכט געוואָרען, (גם בזוהר פ׳ שמות דף י״ד ובפ׳ בא דף מ״ב ובויקהל דף ר״ו) .

אַ דרשן זאָל שטעהן מיט דעם פּנים צום פֿאָלק און הינטער איהם איז דער ארון קודש, איז גענומען פֿון תלמוד (סוטה דף מ׳) „ולעולם תהא אימת הצבור עליך“ אימער זאָל דאָס פֿאָלקס עהרענפֿורכט אויף דיר זיין, דען די כהנים זיינען אויך געשטאַנען געגען דאָס פֿאָלק און הינטער זיי די שכינה, און ביי קבלת התורה ווען דאָס פֿאָלק זיינען געשטאַנען הינטער דעם באַרג, איז משה רבינו געשטאַנען צווישען גאָט און דאָס פֿאָלק, זעלבּסט פֿערשטענדיג ווען ער האָט געבּרויכט איבּער צו געבּען גאָטעס רייד צום פֿאָלק, איז ער מיט דעם פּנים געשטאַנען צום פֿאָלק און הינטער איהם וואַר גאָט (ברכות מ״ה), דאַרום איז קיין איסור דאָ פֿאַר די רבנים וועלכע שטעהען מיט דעם פּנים צום פֿאָלק און הינטער זיי איז דער ארון קודש, דען קוים איז די תורה אין ארון קודש, איז זי גאָר אין אַ אַנדער רשות (ט״ז יו״ד סי׳ רפ״ב סק״א).

דער וועלכער לייענט אין די תורה דארף שטעהען אין איהר רעכטע זייט (מימינו אש דת למו), דעם וואס מען רופט אויף צו די תורה דארף שטעהן אין מיטען, און דער גבאי אדער דער פרעזידענט דארף שטעהן אין דער לינקער זייט (תשב"ץ חלק ג' ענין קס"ג), און דאס איז די לעהרע פון אונזער היילינגע תורה פון פסוק „אנכי עומד בין ה' וביניכם" (דברים ה') משה האט געזאגט איך שטעה צווישען אייך און גאט, איז דער בעל קורא אן שטאט משה רבינו, און דער אויפגערופענער אנשטאט די אידען די מקבלי התורה, און דער גבאי אדער דער פרעזידענט אנשטאט גאט, ווייל וואס ער הייסט דארף מען טאן, און אויפרופען וועמען ער וויל, דערום מוז מען אויף נעמען א פרעזידענט וועלכער זאל זיין א פאלקאמער ערליכער איד, זאל אויף קיינעם קיין קנאה און קיין שנאה און קיין פניה האבען, און חלילה ניט פיהרען די התמנות זיינע מיט פאלשקייט, און ווען ער האט אין זיך ניט די אלע מדות, זאל ער בעסער אויף דער בימה ניט שטעהן.

סימן נט

וואָרום מען איז נוהג צו פערקויפען מצות אום שבת און אום יום טוב?

לויט דעם תלמוד ווייזט אויס אז אין זייערע צייטען האט מען ניט פארקויפט קיינע מצות (גיטין דף ס'), דען דארט ווערט געזאגט דאס נאך כהן און לוי זאל מען אויפרופען תלמידי חכמים, וועלכע זיינען עלעקטעטע (אויסגעקליבענע) פרנסים איבער דער געמיינדע, און נאכהער די וועלכע זיינען ווערטה צו זיין פיהרער פון דער געמיינדע, און נאכהער די קינדער פון תלמידי חכמים וועלכע זייערע פאטערס זיינען די פרנסים פון דער געמיינדע, און נאך זיי די הויפט פיהרער פון די שוהלען, און נאכהער דאס פאלק (או"ח ס' קל"ו), און אויף דיעזעס זאגט דארט דער מגן אברהם, דאס אין די ערטער וואו מען פארקויפט מצות, קען מען אויף רופען וועמען מען וויל, איז לויט דער מג"א ווייזט אויס דאס אין זיינע צייטען האט מען נור אין איינינגע קהלות פארקויפט מצות, נור אזוי ווי די תקנה איז געמאכט געווארען צו ליעב וואלטהעטישע צוועקען, ווי צום ביישפיעל שטיצען ארימע לייט, אדער אויף צו האלטען שוהלען מיט זייערע כלי קודש, ברייננגט די מצות פארקויפען גרויסע נוטצען, ווייל מאנכע צאהלען דער פאר גרויסע פרייזעס אזוי ווי עס שרייבט דער טור (סי' קמ"ז) און אין מרדכי (סוף מגילה) דאס זאגאר הוצאה

והכנסה. האט מען אין זייערע צייטען פערקויפט (עיין מזה בהרמ"א סי' קמ"ז סעיף ב').

נור אין מהרי"ל הלכות סוכה גיבט א פראגע וואָרום קויפט מען מצות שמחת תורה עס איז דאך יום טוב? און עס איז געוועזן די תשובה, דאס מצות מעג מען קויפען אום יום טוב, אבער נור דוקא די מצות פון עולה לתורה זיין אבער ניט תפילין מזוזות אדער ציצית, דען די מצות קען מען קויפען נאך יום טוב אויך, און עולה לתורה זיין שבת און יום טוב קען מען אזא מצוה פערזאמען, נאר פון דיזע שאלה איז איבערצייגט, דאס אין זיין צייט האט מען פארקויפט מצות נור שמחת תורה, און דער זעלבער מנהג עראינערט אונז דער תשב"ץ (חלק ג' ענין קנ"ו). דאך ווען עס איז נור מעגליך מבטל צו זיין דעם מנהג פון פערקויפען עליות מיט די אלע מצות וועלכע עס האנדלען זיך ביי די ספר תורה, וואלט געווען א יושר גדול; דען די ערשטע גרינדער פון צו פערקויפען מצות און עליות, האבען געוויס געמיינט צו גוטען, אבער ליידער האט דאס יעצט אנגענומען גאר א אנדער אויסזעהען, וויל די עליות זיינען ארויין אין כבוד און קנאה ביז נקמה צו נעמען איינער מיט דעם צווייטען, און מאנכעס מאל צו געשלעג, און בכלל איז ניטא קיין איין קויפער וועלכער זאל קויפען צוליעב די מצוה, נור צוליעב א פניה, און ביי די גבאים און פרעזידענטען איז די עליות א שטעקען צו שלאגען זיינע שונאים. און אויף צו רייצען דאס פאלק זא וויט, דאס עס קימט צו געשלעג און צו משפטים אין די געריכט הייזער און צו חילול השם. אזוי ווי עס האט געטראפען אין די שטאדט וואו איך האב געוואהנט וואו דער אלטער עם הארץ, דער שטאדט תקיף האט געפלאגט איין ארעמען פארבער דערמיט וואס ער איז אויף איהם בעז געוועזען, און האט איהם פיער מאנאטען נאך אנאנד קיין עליה געגעבען, און אלעס דער פארבער האט איהם געזידעלט, דער פאר האט דער גביר דער עם הארץ געשטעלט פאלשע עדות, און האט געבראכט דער צו דאס דער פארבער און זיין טאכטער זאלען זיטצען צוויי וואכען געפאנגען, און דער חילול השם איז געוועזען אונערטרעגליך.

און דער ספר חסידים (סימן תשס"ב) שרייבט פאלגענדעס: די מאכט פון די בעלי עבירות האט זיך געשטארקט און זיי ווילען האבען הערשאפט און עהרע צו גולל זיין ספרי תורות און צאהלען דער פאר געלד, אום זיי זאלען זיך קענען בארימען צו זאגען, איך גיב דאך מעהר פאר דיר פאר איין עליה, און זאגאר מען טרייבט ארוים כהנים צוליעב א עזות פנים וועלכער קויפט די ערשטע פרשה אום ארויסצוטרייבען דעם כהן, און עס האט געטראפען דאס דער כהן האט ניט געוואלט קויפען די מצוה, און ער האט אויך ניט געוואלט ארויסגעהן פון שוהל, וויל ער האט ניט געוואלט מוחל זיין אויף זיין כבוד,

האט מען איהם גענייט דורך פאליצייא ער זאל פערלאזען די שוהל (עיין ביערות דבש ח״ב דף י״ז), בפרט אין אמעריקא וואס א וויצעפרעזידענט האט זיך געוואגט אויף צורופען א מאן וואס ער שטאמט בלויז פון אידען, און קען זאגאר ניט דעם אלף בית דעם אידישען, און האט א פרוי א קריסטען געהייראט, אין קריסטליכען געזעטץ, און ווען די ערלית האט געבארען א טאכטער האט איהם דער וויצעפרעזידענט אויף גערופען צו די תורה, און דער שוחט האט געזאגט די ברכה און ער האט נאך געזאגט, און נאכהער געמאכט א מי שברך די יולדת זיין קריסטליכע ווייב ניט מעהר, ווייל ער האט גע'שנדר'ט פינף טאלער, און לויט ווי דער שוחט האט מיר דערצעהלט האט ער די פינף טאלער אויך ניט אבגעגעבען, אזוי בזוי און שפל איז דער מסחר פון עליות.

אויך איז ראוי מבטל צו מאכען די עליה איינס פאר אחרון, ווייל מען האט דיזע עליה אנגענומען פאר זעהער א מאגערע עליה, און פיעל מאל קומט ארויס חרפות און קללות פאר דיזע מאגערע עליה, זאגאר ביי אונזערע לומדים שמעקט זיי אויך ניט א מאגערע עליה, און אזוי צוטהיילט מען גאטעס תורה, וועלכע ער האט אונז פאר א אייביגע מתנה געגעבען, צו טהיילט מען אויף חלקים פעטע און מאגערע, גוטע און שלעכטע, טא וואו איז דער מאמר פון אונזערע חכמים זאגענדיג: ואין טוב אלא תורה, שנאמר „כי לקח טוב נתתי לכם״ די גאנצע תורה איז גוט, ניטא אין איהר קיין מאגערע און קיין שלעכטע, און עס איז דארום ראוי מבטל צו זיין דעם מנהג אין גאנצען, נור טאהן ווי דער יערות דבש שרייבט: דאס אין פראג געהט דער גורל פון אויף צו רופען די גאנצע געמיינדע נאך דעם נעקסט איינער נאך דעם צווייטען ביז די גאנצע געמיינדע בעקומען עליות, און ווער עס קען און וויל כנדר זיין איז מנדר. און דאס וואס מען איז זיך נוהג צווישען קריאת התורה און מוסף אויסצורופען די ענינים וואס איז נוגע צו שטעטישע זאכען, צו געמיינדע זאכען אדער השבת אבדה, איז דאס א אלטער מנהג (שבת ס׳), דאס איז ווייל שבת זיינען אלע אין שוהל און דאס הייסט מודיע ברבים זיין.

סימן ס

ווארום מיר הויבען אויף די ספר תורה נאך דעם ענדע לייענען אום דאס פאלק זאל איהר זעהן?

דיזען טעם שרייבט דער רמב"ן אין פ' תבא, דאס דיזער מנהג קומט פון דעם ירושלמי וועלכער לערענט פון דעם פסוק „ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" פערפלוכט זאל זיין דער וועלכער וויל ניט אויפשטעלען (אויף הייבען) דיזע ספר תורה, איז די פראגע, גיעבט דען א געפאלענע תורה וואס מען זאל איהר דארפען אויף הייבען? נור דאס מיינט מען דעם חזן וועלכער הייבט ניט אויף די תורה צו ווייזען איהר פאר דאס פאלק (עיין פ"ח או"ח קל"ד).

סימן סא

ווארום מען רופט אויף צו די תורה איין געלאכטען מאן צו אחרון?

וויל אין דער צייט פון די בעלי המשנה האט די צווייטע ברכה פון די עליה געמאכט נור דער וועלכער מען האט אויפגערופען אחרון צו די לעצטע פרשה, און דער זעלבער האט אויך גולל געווען די ספר תורה וועלכען דאס האט נור געקומט איין אדם חשוב, דארום איז פערבליבען ביז צוהייטיגען טאג אויפצורופען אחרון איין אדם חשוב, (תוספות יום טוב מגלה פ"ד).

סימן סב

ווארום מיר האלטען אן מיט די הענד די עץ חיים'ס ווען מען רופט אונז אויף לתורה?

וויל די גמרא דערצעהלט אונז אין סוכה: דאס אזוי איז געווען דער מנהג פון די אידען פון ירושלים, איין מאן פלעגט פון זיין הויז ארויסגעהן מיט זיין לולב אין האנד, און אז מען האט איהם אויפגערופען צו די תורה, האט ער דעם לולב געשטעלט אויף דעם פליאר, מוזען מיר דער פון דרינגען דאס ער האט וואהרשיינליך געמוזט אנהאלטען די עץ חיים'ס (ט"ז או"ח סי' קל"ט).

סימן סג

וואָרום מען מאַכט „מי שברך" בײַ יעדערענס עליה לתורה, און ער איז מנדר אויף צדקה?

אָבוואָהל דער רמ״א או״ח (סי׳ ש״ו) זאָגט: דאָס די וועלכע מ׳רופט זיי אויף שבת צו דער תורה און זיי זײַנען מנדר צדקה מיט אַ בעשטימטען צאָהל, איז דער זאָגען ווי פיעל ער איז מנדר איז דאָס אָסור בשבת, דאָך זאָגט ער איז דער מנהג אַזוי, און מען פערלײַכטערט דעם איסור, אָבער נאָך מײַן מײַנונג איז דיזע מי שברך׳ס מיט די נדרים שטאַמען נאָך פון אַלטע צײַטען, לויט דעם ילקוט קהלת אויף דעם פסוק „אל תתן את פיך לחטיא" לאָז ניט דײַן מויל צו קיינע זינדע, דאָס זײַנען די וועלכע פערשפרעכען צדקה, „אל תאמר בפיך" זאָג ניט אַרויס מונדליך פאַר דײַן געמיינדע, דאָס דו פערשפרעכסט צדקה, אָבער דו בעצאָהלסט ניט, „ולא תאמר לפני המלאך" זאָג ניט פאַר דײַן שליח, דאָס הייסט דער חזן „כי שגגה היא" דאָס עס איז געוועזען אַ אירטהום (מיסטייק) איך האָב ניט פערשטאַנען וואָס דער חזן זאָגט.

סימן סד

וואָרום מיר לייענען אין די תורה „ישכר" אָן שטאָט וואָס אין די תורה איז געשריבען „יששכר" מיט צוויי שינען, און מיר לייענען נור מיט איין שין?

ווײַל לאה האָט נעזאָגט בײַ דעם געבערען פון יששכר דעם לשון, „שכר שכרתיך" און נאַכהער האָט זי געזאָגט „נתן אלהים שכרי" האָט זי גענע־בען אויף דעם נאָמען יששכר צוויי מײַנונגען און ביידע מיט שינען, דאַרום שטעהט אין די תורה „יששכר" מיט צוויי שינען, און מיר לייענען נור מיט איין שין, ווײַל דער וואָרט „שכר שכרתיך" איז עטוואָס ניט קיין פאַסענדער וואָרט פאַר לאה׳ן, דאַרום לייענען מיר נור מיט איין שין „ישכר". דער אבן עזרא (שמות א׳) זאָגט דאָרט אַ מײַנונג, ווײַל עס איז שווער ביידע שינען אויס צו זאָגען, ווען זיי זײַנען איינער נאָך דעם צווייטען.

סימן סה

וואָרום מיר לייענען ניט שבת די פרשה פון מוסף של שבת אזוי ווי מיר לייענען ראש חודש „ובראשי חדשיכם"?

ווייל מיר טאָהרען ניט לייענען אַ זאַטץ אין די תורה וועלכער זאָל ניט האָבען אַמווייניגסטען דריי פסוקים, און אין די פרשה פון מוסף של שבת איז מעהר ניטאָ ווי צוויי פסוקים, (או"ח סימן רפ"ג ווי אויך דאָרט אין ט"ז) ווי אויך (תוס' מגילה כ"ג).

סימן סו

וואָרום מיר רופען ניט אויף צו די תורה אַ זון גלייך נאָך זיין פאָטער אָדער צוויי ברידער איינעם נאָך דעם אַנדערען?

מען לאָזט ניט אויפרופען צו די תורה צוויי ברידער איינע נאָך די אַנדערע און אַ זון נאָך זיין פאָטער צוליעב עין הרע (או"ח סי' קמ"א), וועןזאָגאַר איינער איז שביעי און דער צווייטער מפטיר, זאָל מען איהם ביי זיין נאָמען ניט אויף רופען צו ליעב עין הרע, און דער עטרת זקנים שרייבט: דאָס מען טאָר זיי ניט אויף רופען נאָכאַנאַנד, ווייל זיי זיינען פסול לעדות און דער פסוק זאָגט „עדות ה' נאמנה".

סימן סז

וואָרום מיר רופען אויף שבת צו די תורה מעהר ווי זיעבען קרואים לויט די פרשיות?

ווייל פילייכט געפעט איינער פון די זיעבען קרואים וועלכער ווייס ניט זאָגאַר די אותיות פון די תורה, געהער ער דאָך ניט צום צאָהל פון די זיעבען קרואים, טהיילט מען איין נאָך איינעם אָדער צוויי אום צו פערפאָלקאָמען דעם ריכטיגען צאָהל פון שבעה קרואים.

סימן סח

ווארום מאנטאג און דאנערשטאג און שבת צו מנחה רופט מען אויף צו די קריאה דריי מענשען, און ראש חודש און חול המועד רופט מען אויף פיער, און יום טוב פינף, און אום יום כפור זעקס, און שבת זיעבען ?

מען לייענט איניגע טעג אין וואך, אום אידען זאלען ניט געהן דריי טעג אן תורה. בעגרינדעט אויף דעם פסוק „וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים“ די אידען זיינען געגאנגען דריי טעג אין דער וויסטע און האבען קיין וואסער ניט געפונען, און וואסער הייסט תורה, ווי דער פסוק זאגט „הוי כל צמא לכו למים“ ווער עס איז דורסטיג צו לערנען זאל ער געהן צום איביג פליסיגען וואסער וואס דאס הייסט לערנען תורה (ב"ק דף פ"ב). שבת צו מנחה לייענט מען צוליעב די געשעפטס לייטע, וועלכע האבען קיין צייט צו געהן מאנטאג און דאנערשטאג אין שוהל צו הערען קריאת התורה, האט מען דעריבער צו געגעבען איין איבריגען מאהל לייענען צוליעב זיי, (תנחומא פ׳ בשלח דף ע״ח). די צאהל דרייען אויף צו רופען, האט מתקן געוועזען עזרא נעגען תורה, נביאים, און כתובים, און געגען כהנים, לוים, און ישראלים. דעם צאהל פון די קרואים פון שבת, יום טוב, ראש חודש, און חול המועד, האט מתקן געוועזען משה רבינו (מג"א ראש סימן קל"ה), וגם בזוהר ויקהל דף ר"ו עפ"י סוד, נאר אין מגילה (דף כ"ב) איז געזאגט: דאס יעדערער לייענונגס טאג וועלכער איז גרעסער פאר דעם צווייטען, מוז מען צו געבען נאך איין אויפרופער, ראש חודש און חול המועד איז פאראנען א קרבן מוסף, מוז מען אויפרופען פיר מענשען, יום טוב קומט צו וואס מען טאהר קיין ארבייט ניט טאן, רופט מען אויף פינף, יום כפור קומט צו דער עונש פון כרת, רופט מען אויף זעקס, שבת קומט צו דער איסור פון סקילה, קומט אויף צו רופען זיעבען. און דער שבלי לקט זאגט גאנץ איינפאך נעמליך מען רופט אויף שבת זיעבען, וויל פילייכט גיעבט איינער וועלכער האט די גאנצע וואך ניט געקענט געהן אין שוהל דאוונען און הערען קריאת התורה, דארום רופט מען אויף זיעבען, אום ער זאל הערען זיעבען מאל ברכו, וועט ער יוצא זיין פאר די וואך וואס ער האט ניט געהערט קיין קריאת התורה, און דער תפלה נהורא האט געפונען א סימן (מארק) ווען עס קומט אויס די לייענונג נאך זייער צאהל נעמליך „שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד“, „שמע“ איז דריי אותיות, איז מאנטאג, דאנערשטאג, און שבת צו מנחה רופט מען אויף דריי, „ישראל“ איז פינף בוכשטאבען, פאר יום טוב אויף צו רופען פינף מענשען, „ה׳“ איז פיער אותיות, פאר ראש חודש און חול המועד, „אלהינו“ איז זעקס אותיות,

פאַר יום כפור אויף צו רופען זעקס מענשען און, „ה׳ אחד״ איז צוזאַמען זיעבען אותיות, פאַר שבת אויף צו רופען זיעבען מענשען.

סימן סט

וואָרום ווען מען רופט אויף אַ בר מצוה זאָגט דער פאָטער אַברכה, „ברוך שפטרני מענשו שלוה״?

דיזע ברכה אָן צו ערמאָנירען דעם שם „ה׳״ זאָגט דער מדרש רבה פי׳ תולדות, און אַזוי האָט אויך געטאָהן דער מהרי״ל, און מען רופט ניט אויף פריהער פאַר דרייצעהען יאָהר מיט איין טאָג, און דער אשר״י שרייבט אין אַ תשובה אַז דאָס איז הלכה למשה מסיני, דעם „ברוך שפטרני״ זאָגט דער פאָטער אָהנע צו ערמאָנירען קיין שם, איז וויל די ברכה ווערט ניט ערמאָנערט אין תלמוד.

סימן ע

וואָרום ווען מיר ענדיגען צו לייענען איין ספר פון תורה זאָגען מיר „חזק ונתחזק״?

וויל אין ספר יהושע איז געשריבען „לא ימוש ספר התורה הזה מפיך חזק ואמץ״ דאָס הייסט די תורה זאָל פון דיין מויל ניט אָבגעשאַפט ווערען און שטאַרק דיך, דאַרום ווען מיר ענדיגען אַ ספר פון תורה זאָגען מיר „חזק ונתחזק״ מיר זאָלען זיך שטאַרקען אום צו לעהרנען איהר (רמ״א או״ח סי׳ קל״ט), און אַזוי ווי מען ענדיגט אַ מסכת זאָגט מען „הדרן עלך״ דאָס הייסט זיך אום צו קעהרען און איבערלערנען אום ניט צו פערגעסען, זאָגען מיר אויך אויף די ענדע פון אַ ספר חומש „חזק ונתחזק״ אום איהר ווידער צו לעהרנען, (הגר״א ורעק״א בשם מסכת סופרים פי״ג הלכה ח׳), אין דעם לשון קודש׳דיגען אָרגינאַל פון מיין ספר מנהגי ישרון וועט דער לעזער געפינען אַ מיינונג איבער דער מסכת סופרים וועגען דעם ענין ווערענד אין אונזערע מסכת סופרים איז דיזע הלכה ניט צו געפינען.

נאָך אַ מיינונג פאַר וואָס מיר זאָגען ביי סיום הספר פון תורה „חזק״ און אויך „ונתחזק״, דאָס איזט געגרינדעט אויף די וואָרטען פון תלמוד (ברכות

ל"ב) ד' צריכין חזוק וכו' תורה כו' ד"א כו', דאָס הייסט פיער זאַכען פאָדערען צו שטאַרקען, תורה, אויך דרך ארץ, ביי תורה שטעהט אין פסוק (יהושע א) „רק חזק ואמץ לשמור ולעשות ככל התורה", די זאָלסט זיך שטאַרקען אום צו היטען די תורה, ביי דרך ארץ געפינען מיר (ש"ב י"א) חזק ונתחזק בעד עמנו" מיר זאָלען זיך שטאַרקען אום צו העלפען אונזער פאָלק, און אין פרקי אבות ווירד געזאָגט: דאָס גוט איז תורה מיט דרך ארץ, וויל דרך ארץ איזט געזאָגט פריער ווי די תורה, דער פאַר זאָגען מיר ביי אַ סיום ספר: „חזק" הייסט עס מיר זאָלען זיך שטאַרקען אין דער תורה, און „ונתחזק", הייסט עס מיר זאָלען זיך שטאַרקען אין דרך ארץ (מטה אהרן).

סימן עא

וואָרום נאָך קריאת התורה רופט מען אויף מפטיר, און וואָס איז דאָס מפטיר ?

ווען דער גריכישער קעניג אנטיוכס פון דעם יאָהר 165—ביז 168 פאַר דעם נוצרית געבורט האָט אַרויסגעגעבען אַ גזרה אויף אידען דאָס זיי זאָלען אויך ניט לייענען אין די תורה אום מבטל צו מאַכען עזרא'ס תקנות, און ווען אידען האָבען מורא געהאַט עס זאָל חלילה ניט פערגעסען ווערען די אידישע תורה, האָבען זיי געלייענט אַ פרשה פון די נביאים וועלכע איז עהנליך געווען צו די סדרה פון דער וואָך. און די צוררי ישראל האָבען אויף דיזעס ניט געאַכטעט (תשבי שרש פטר), און ווי באַלד אַז די הפטרה איז אָנשטאָט דעם לייענען אין די תורה זעלבסט, איז ניט רעכט וואָס אין אַנדערע קהלות לייענט דער גאַנצער עולם די הפטרה זאָנדערען דער מפטיר מוז איהר לייענען מיט אַ הויכע שטימע אַלע זאָלען הערען, וויל זי ז.יז אָנשטאָדט דעם לייענען אין די תורה (עיין הט"ז באו"ח סימן רפ"ד), און דער טייטש פון הפטרה איז געענדיגט, וויל דאָס איז די ענדע פון לייענען, און אָבוואָהל די גזרות זיינען שוין לאַנג בטל געוואָרען, דאָך איז דער מנהג פערבליבען צום אייביגען אַנדענקען (מקורי מנהגים). אויך דער ניגון פון די הפטרה איז אַנדערס ווי דער ניגון פון די קריאת התורה, און דער רבינו תם שרייבט דאָס מפטיר איז גראַדע דער טייטש אָנצופאַנגען (מלשון יפטירו בשפה) דען אַזוי ווי ביי קריאת התורה איז ניט ערלויבט על פי דין צו ריידען און אַלע שווייגען, אָבער צום ענדע ביי מפטיר מעג מען אָנפאַנגען ריידען, און דאַרום איז מפטיר דער טייטש, אָנפאַנגען.

סימן עב

וואָרום דער מפטיר ביי די ברכה „צור כל העולמים" ענדיגט ער „אמת וצדק", און קיין אָמן זאָגט מען ניט, ווערענד די ברכה ביז ענדע איז דאָך „האל הנאמן בכל דבריו" ?

דאָס איז ווייל פֿערציַיטענס האָט מען זיך נוהג געווען ביי אידען דאָס אַלעס דער מפטיר האָט געענדיגט זאָגען „אמת וצדק", האָבען דאָס פֿאָלק זיך געשטעלט און אַלע האָבען געזאָגט „נאמן אתה ה' אלהינו ונאמנים דבריך נאמן חי וקיים שמך וזכרך תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד" און נאָכהער האָט דער מפטיר צוריק אָנגעפֿאַנגען און געזאָגט „נאמן אתה". (תוס' פסחים ק"ד, מס' סופרים פי"ג, הטור והט"ז בסי' רפ"ד סק"א).

סימן עג

וואָס האָט צו טאָהן די ברכה פֿון „צור כל העולמים" מיט די הפטרה, וואָרום זאָגט מען איהר ?

דאָס איז ווייל די הפטרה האָט מען מתקן געווען צו זאָגען אין די ציַיטען פֿון שרעקליכע גזרות אויף אידען, זאָגאַר ניט צו לייענען אין די תורה, און מען האָט אויסגעקליבען אַ קאַפּיטל פֿון נביאים צו זאָגען אָן שטאָט קריאת התורה, דאַרום האָבען זיי מתקן געווען די ברכה פֿון „צור כל העולמים צדיק בכל הדורות", צו מצדיק זיין אויף זיך דאָס אַלעס וואָס גאָט טוט מיט זיי, זיינען זיי זיך ניט מתרעם און בעקלאָגען זיך ניט. ווייל גאָטעס משפט איז גערעכט, און האָבען זיך געטרייסט דאָס משיח וועט קומען זיי אויסצולייזען, און דאָס איז אַזאַ זאָרט ווי „צדוק הדין", און עס גיעבט אַ מאמר חז"ל פֿאָלגענ-דעס: דער וואָס זעהט אידישע פֿאָלק אין אַ חורבן זאָל ער זאָגען „צור כל העולמים ביז מגן דוד" (אלף למטה). און ווען ראש חודש געפֿאַלט אום שבת פֿערענדיגט ניט דער מפטיר „מקדש השבת וישראל וראשי חדשים", ווייל ראש חודש לייענט מען דאָך ניט קיין מפטיר אין נביא, נור שבת דאַרף מען דערמאָנען. נור שבת אָבער ניט ראש חודש.

סימן עד

ווארום אז מען שטעלט ארײַן אין דער װאַלען די תורה אין ארון הקודש זאָגט מען „מזמור לה׳ הארץ״, און שבת זאָגט מען „הבו לה׳ בני אלים״?

ווײַל אַלס שלמה המלך האָט אַרײַנגעבראַכט דעם ארון אין קדשי קדשים (מועד קטן דף ט׳) האָט ער געזאָגט דעם שיר „מזמור לה׳ הארץ״, און שבת זאָגט מען „הבו לה׳ בני אלים״ ווײַל אין דעם קאַפּיטל איז דער־מאָהנט זיבען מאָל „קול״, געגען די זיבען טעג פון וואָך (בעל א״ז), אין טור גיעבט נאָך מײנונגען.

סימן עה

ווארום איז די שפראַך פון „יקום פורקן״ אַרמ׳עאישע שפראַך, און ניט לשון קודש?

ווײַל דיזע תפלה איז געגרינדעט געוואָרען אין בבל וואָס זייער שפראַך איז געוועזען ארמית, און מיר בײַטען ניט אום דאָס וואָס אונזערע ערשטע חכמים האָבען געגרינדעט, און בפרט אַז דער מדרש בראשית רבא (פ׳ ע״ד) אויך אין בבלי מגילה (דף ג׳) און אויך דער ירושלמי זאָגען דאָס די ארמיש׳ע שפראַך איז הייליג, און דער ט״ז א״ח (סי׳ רפ״ח) דריקט אויס דאָס תרגום שפראַך איז געגעבען פון באַרג סיני, נור אַ יחיד פסק׳עט, דער אורח חיים (סי׳ ק״א) דאָס מען זאָל ניט דאַוונען אויף ארמית, נור מען מעג דאַוונען ארמית מיט אַ רבים, ווײַל דער זכות הרבים איז זייער גרויס, די איבריגע ער־קלעהרונגען דאַריבער איז אין לשון קודש׳דיגען „מנהגי ישרון״ פון דעם זעלבען מחבר.

סימן עו

ווארום מען דער מאָנט די נשמות פון די מתים שבת און יום טוב און יום כפור?

דער מדרש תנחומא פ׳ האזינו זאָגט: דאָס עס איז אָנגענומען צו דער־מאָנען די מתים אום שבת, דאָס זיי זאָלען זיך ניט צוריקקעהרען אין גיהנם, און אויף דעם פסוק „כפר לעמך ישראל אשר פדית״, איז די ווערטען

„כפר לעמך ישראל“ מיינט מען די לעבעדיגע, „אשר פדית“ וועלכע דו האָסט אויסגעלייזט, מיינט מען די טויטע, לערנען מיר דערפֿון דאָס די מתים דאַרף מען אויסלייזען, דערום דערמאָנען מיר די טויטע און מיר זאָגען צו צדקה (תורת כהנים), דען מיר זאָלען ניט דענקען דאָס קוים זיינען זיי געשטאָרבען העלפֿט זיי ניט קיין צדקה, דאַרום זאָגט דער פסוק „אשר פדית“ הייסט דאָס דורך צדקה קענט איהר אויסלייזען די מתים.

און דאָס זעלבע שרייבט דער מרדכי אין יומא (תשס״ז), ווי אויך דער ספר חסידים, און דערום זאָגט ער, איז מען זיך נוהג צו צינדען אַ יום כפור ליכט פֿאַר די טויטע נשמות פֿון די עלטערען, און דער בית יוסף (סי׳ תרכ״א) שרייבט פֿון דעם רוקח׳ס וועגען, דאָס צדקה פֿאַר מתים קען העלפֿען, איז גענומען פֿון פרשה תצוה „הכפורים אחת בשנה יכפר“ און דער ביי איז געשריבען: „ונתנו איש כופר נפשו“ דאָס איבערצייגט אַז יום כפור זאָל מען פֿאַר די מתים צו זאָגען צדקה אום זיי אויסצולייזען, און וואָס קען אָבער ווירקליך העלפֿען דעם מת ווען יעמאַנד גיעבט צדקה פֿאַר איהם? נור גאָט פראָבירט די הערצער פֿון די לעבעדיגע. און רעכענט אויך אויס די טויטע, אויב דער מת האָט פֿאַר זיין לעבען געגעבען צדקה, און ווען זאָגאַר דער מת איז געוועזען פֿאַר זיין לעבען איין אָרעמאַן, נור זיין האַרץ איז גוט געוועזען צו געבען צדקה נור ער האָט ניט געהאַט, דאַן קען העלפֿען די צדקה וואָס איין לעבעדיגער זון אָדער אַ טאָכטער וועט געבען פֿאַר איהם, דען אַ לעבעדיגער קען לייכטער מאַכען דעם דין פֿאַר אַ טויטען, זאָ ווי דוד זיין זון אבשלום, אָדער ר׳ יוחנן דעם אַחר, אָבער ווען ער האָט געגעבען צדקה פֿאַר אַ טויטען וועלכער איז געוועזען פֿאַר זיין לעבען אַ רשע, וועט איהם די צדקה גאָר ניט העלפֿען (עד כאן לשונו), וכן כתב הרמ״א ביו״ד (סי׳ רמ״ט) והעטז״ק בסי׳ תרכ״א בשם מהרי״ו, און דאַרום רופֿט זיך יום הכפורים בלשון רבים אין מעהר צאָהל, ווייל יום כפור איז פֿאַר לעבעדיגע און פֿאַר טויטע.

דער כלבו שרייבט דאָס צו דערמאָנען די טויטע אום יום כפור איז מעהר ניט ווייל זייער ערינערונג צו ברעכט די הערצער פֿון די לעבעדיגע צום יום הדין. און מען איז מזכיר נשמות אחרון של פסח, דעם צווייטען טאָג שבועות, און שמיני עצרת נור ווען מען לייענט „כל הבכור“, ווייל דאָרט איז געשריבען „איש כמתנת ידו“ יעדערער ווי פֿיעל ער שיינקט, און מען גיעבט צדקה פֿאַר מתים דאָס גאָט זאָל זיי דערמאָנען צו גוטען, און אין זייער זכות זאָל ער אונז אויך צו גוטען דערמאָנען.

סימן עז

ווארום אלס מען איז מזכיר נשמות געהען ארויס פון שוהל, די וועלכע האבען עלטערען?

דען אויב די קינדער וועלכע עס האבען עלטערען וואלטען געווען אין שוהל ווען מען איז מזכיר נשמות, פיליכט וועלען די ניט וויסענדע מיט זאגען מיט די וועלכע האבען טויטע עלטערען, און ביי אזעלכע זאכען דארף מען האלטען דעם מויל בעסער צו געשלאסען אום זיך ניט אויסצורייִדען. אויך גיעבט א מיינונג ווייל דאס מעהרער קינדער רופט מען נאך די נעמען פון די טויטע, דארף מען פאר דעם שטן קיין מויל ניט עפענען, דען עס קען אויסקומען דער זעלבער נאמען פון דעם לעבעדיגען קינד ווי אויך זיין פאטער ווי דער נאמען פון דעם טויטען, דארום דארף דער וואס האט עלטערען בעסער ארויסגעהן פון שוהל. און דער מנהג איז דאס דעם ערשטען יאהר ווען ביי יעמאנד שטארבט אפאטער אמוטער אדער אָדער זאל ער אויך ארויסגעהן און ניט זאגען יזכור (בשו"ת שבו"י ח"ב סי' כ"ה), און אז מען זאגט יזכור דארף מען שוין ניכט זאגען „אל מלא רחמים".

נאך א מיינונג גיעבט, דאס ווייל דער שמש רופט אויס אין שוהל פאר זכור, „זאגט יזכור", ווייזט דאס אויס ווי ער זאגט צו די אלע וואס געפינען זיך אין שוהל דאס זיי זאלען זאגען „יזכור", דער פאר געהען ארויס די אלע וועלכע עלטערען האבען, אום זיי זאלען ניט הערען זיין אויסרוף, וועלכע ווייזט אויס ווי איין קללה בעהיטע גאט. גאר בעסער איז דאס דער שמש זאל נור אויסרופען און זאגען נור דעם אייןווארט „יזכור" מער ניט.

סימן עח

ווארום שבת און יום טוב זאגט מען „אשרי" פאר דעם אריינשטעלען אין ארון קודש די תורה, און אין דער וואכען זאגט מען „אשרי" נאך דעם אריינשטעלען די תורה?

ווייל „אשרי" איז די תפלה וועלכע איז מפסיק פון איין תפלה צו די צווייטע, איז שבת און יום טוב די קריאת התורה אליין מפסיק צווישען תפלת שחרית און מוסף, דארום זאגען מיר „אשרי" אויף די בימה דארט וואו מען האט געלייענט, אבער אנדערע טעג זאגאר ווען מען לייענט, זאגט מען

„אשרי" נאך דעם אריינשטעלען די תורה אין ארון קודש, ווייל קוים זיינען זיי וואכענדיגע טעג, דארף מען קיין אונטערשייד מאכען פון דעם טאג וואס מען לייענט צו דעם טאג וואס מען לייענט ניט (עיין בלבוש או"ח רפ"ו בשם רבינו תם).

סימן עט

ווארום מיר זאגען אין מוסף'דיגע קדושה „שמע ישראל", און „אני ה' אלהיכם".

ווייל אין די צייטען פון רב אשי האט דער קעניג יזגדר דער 2-טער פון פרס אין יאהר 442—460 גוזר געוועזן דאס אידען זאלען ניט לייענען קריאת שמע, האבען די חכמים פון יענעם דור געארדנעט צו פערשליגגען די קריאת שמע צווישען די קדושות, און זיי האבען געזאגט אין קדושה דעם „שמע ישראל" און פערענדיגט מיט די ענדע פון קריאת שמע „אני ה' אלהיכם", און זיי האבען דאס מתקן געוועזן אום די קריאת שמע זאל ניט פערגעסען ווערען פון די קליינע קינדער, און דאן גראדע האט געטראפען א נס דאס א גרויסע שלאנג איז אין מיטען טאג אנגעקומען און האט איינגעשלונגען דעם שלעכטען פערזיאניסען קעניג יזגדר אין זיין איינענעם שלאף-צימער און עס איז אלע זיינע גזרות בטל געווארען, דאך האבען יענע חכמים בעשטימט ניט ארויסצונעהמען דעם „שמע ישראל" פון די קדושה, און עס זאל בלייבען צום אייביגען אנדענקען. נור צו מוספים און צו נעילה זאל מען דעם „שמע ישראל" זאגען ווייל אין זיי איז ניטא קיין קריאת שמע.

סימן פ

ווארום מיר זאגען „אין כאלהינו" שבת און יום טוב און ניט יום כפור?

אונזערע חז"ל האבען בעשטימט דאס יעדען טאג זאל מען זאגען הונדערט ברכות, אבער שבת איז אויסגערעכענט דאס עס פעהלען צוועלף ברכות, דארום האבען זיי געארדנעט דעם „אין כאלהינו" פיער מאהל, „מי כאלהינו" פיער מאהל, „נודה לאלהינו" פיער מאהל, און אין, מי, נודה, איז די ערשטע בוכשטאבען צו זאמען „אמן" וואס דאס בעדייט אל מלך נאמן, נאכהער זאגט מען „ברוך אלהינו" פיער מאהל און „אתה אלהינו" פיער

מאהל איז דאס גלייך ווי ער וואלט זאגען צוועלף מאהל „ברוך אתה אל מלך נאמן" און דער מיט פערפאלקאמט ער דעם צאהל פון הונדערט ברכות, אבער יום כפור זאגען מיר ניט „אין כאלהינו", ווייל מיר זאגען אנדערע תפלות פיעל מאהל, און אויך זאגען מיר „אהללך בקול רם" וואס דאס איז געגען די נייענצעהן ברכות (מהרי"ל).

סימן פא

וואָרום מיר זאָגען ניט שבת פריה צום דאוונען „ובא לציון" נור צו מנחה?

ווייל פערצייטענס האט מען יעדען טאג אלעס געלעהרענט מקרא, משנה גמרא, לויט ווי די גמרא זאגט: דאס מען זאל דעם אלטעגליכען לעבען טהיילען אויף דריי טהייל אין לערנען, אבער ווען די ארומקייט האט געדריקט די אידען צו זוכען פרנסה, און האבען קיין פולע צייט ניט געקענט אבגעבען אויף לעהרנען, האבען זיי פון נביאים געלייענט דעם „ובא לציון" און „ואני זאת בריתי", אבער שבת און יום טוב וואס דאן איז מען ניט ארבייטזאם האט מען אלעס געלעהרענט, האט מען דערפאר זיך ניט גענייטיגט צו זאגען „ובא לציון", דארום זאגט מען שבת פריה אויך יעצט ניט, ווייל מען האט דאך געלייענט פריהער אין נביא, דאך האט מען צו מנחה בעשטימט יע צו זאגען „ובא לציון", אום ער זאל ניט פערפלעט זיין פון דעם אלטעגליכען זאגען (שבלי לקט בשם רש"י).

סימן פב

וואָרום מיר זאָגען קדושה אין „ובא לציון" און מיר זעטצען איהר איבער אויף תרגום לשון?

דער שבלי לקט שרייבט: דאס עס איז געווען א גזרה ניט צו זאגען קדושה, און שפיאנען זיינען געשטאנען אין די שוהלען און געהיט דאס מען זאל קיין קדושה ניט זאגען, איז צום ענדע דאוונען, אלעס די שפיאנען זיינען אוועקגעגאנגען האבען דאס פאלק געזאגט קדושה אין „ובא לציון" וועלכער איז ענדע דאוונען, און האבען איבערזעצט אויף זייער שפראך אויס ליבע צו די מצוה פון קדושה, און אבוואהל מיר זאגען יעצט קדושה אין

שמונה עשרה, דאך האט מען ניט מבטל געמאכט די קדושה פון „ובא לציון", אנדערע שרייבען דאס די קדושת „ובא לציון" איז געמאכט געווארען פאר די עמי-ארצים וועלכע זיינען געקומען שפעט דאוונען און האבען קיין קדושה ניט געהערט, האבען זיי פאר זיך געזאגט די קדושה פון „ובא לציון" און איהר איבערזעצט אויף זייער שפראך אום זיי זאלען פערשטעהן וואס זיי זאגען, און ווי ווייט עס איז הייליג די קדושה פון „ובא לציון" קענען מיר זעהען דאס דער תלמוד (סוטה דף מ"ט) זאגט „עלמא קאי אקדושה דסדרא" דאס די וועלט שטעהט אויף דיזע קדושה, מעהרע ערקלעהרונג געפינט זיך אין דעם לשון קודש'דיגען „מנהגי ישרון" וועגען קדושה דסדרא.

סימן פג

וואָרום שבת זאגען מיר ניט דעם קאפיטל „יענך ה׳ ביום צרה"?

ווייל דיזער מזמור איז א געבעט דאס גאט זאל ענטפערען אין איין אונגליק טאג, אין א טאג פון א צרה, און שבתים און ימים טובים זיינען טעג פון שמחה אבער ניט פון צרות (אבודרהם), און ווארום זאגען מיר דעם קאפיטל אין די וואכענדיגע טעג ענדרע דעם דאוונען, געגרינדעט אויף א ירושלמי און א מדרש תהלים וואס ר׳ שמעון ב"ר אבא האט געזאגט: דאס מיר געפינען פון אנפאנג תהלים ביז דעם למנצח פון יענך ה׳ ביום צרה אכטצעהן מזמורים געגען שמונה עשרה, (אשרי און למה רגשו איז איין און דער זעלבער קאפיטל) און ווען א איד דאווינט שמונה עשרה קענען איהם זאגען דאס דו ווערסט געענטפערט ווערען פאר דיין תפלה, דען דוד המלך אז ער האט געזאגט אכטצעהען מזמורים האט מען איהם געזאגט „יענך ה׳ ביום צרה" גאט וועט דיר ענטפערען אין איין נאטה טאג, דארום זאגען מיר דיזען קאפיטל צו ענדע דעם דאוונען (מ"מ ר"ט).

סימן פד

וואָרום שפייט מען אויס ביי „ואנחנו כורעים" אין די תפלה פון „עלינו לשבח"?

די תפלה פון עלינו לשבח וועלכע יהושע האט מתקן געווען אין די צייט ווען ער האט בעזיגט די שטאדט יריחו (כלבו סי׳ ט"ז וספר החרדים) און מיט דעם זאגען עלינו לשבח פון אנפאנג ביז ענדע און פון ענדע ביז אנפאנג זיינען איין געפאלען די פעסטונגען פון יריחו. און אזוי ווי אין

יהושע׳ם צייטען האָבען די פֿעלקער געדינט צו שטערען און פּלאַנעטען, און האָבען געלייקענט אין גאָט, וועלכער די שטערען און פּלאַנעטען האָט בעשאַפֿען, און ווען מיר זאָגען „וגורלינו ככל המונם“ דאָס מיר זיינען ניט ווי זייערע געצענדינערשע פֿעלקער, שפּייען מיר אויס ווען מיר זאָגען ישעיהו הנביא׳ס רייד „ומתפללים לאל לא יושיע“ דאָס זיי בעטען צו געטער וועלכע קענען ניט העלפֿען, און ביי דעם שפּייען פֿעראַכטען מיר זייערע אָבגעטער, אָבער אין אונזערע צייטען וואָס אונזערע נאַציאָנען גלויבען אין גאָט און אין זיין השגחה און אין שכר און עונש ברויכט מען ניט צו שפּייען (מקורי מנהגים). און דער בעל השל״ה ווי אויך הגאון אזולאי אין זיין ספר „מחזיק ברכה“ שטימען אויך איין אַז דאָס איז אַלעס געזאָגט געוואָרען געגען די פֿעלקער פֿון יהושע׳ס צייטען וועלכע זענען אויף דער וועלט ניטאָ, נור דער ט״ז אין יורה דעה (סי׳ קע״ט סק״ה) זאָגט דאָס אַלע ווייסען אַז דער שפּייען איז ניט מעהר ווי צו שענדען די אָבגעטער, אָבער דאָס ברייננט צו עהרען דעם בורא עולם, אָבער נאָך מיין קליינעם פֿערשטאַנד האָט ניט רעכט דער של״ה אין זיינע הגהות צום ספר „עמק הבכא“ וועלכער זאָגט דאָס די אַלטע פֿעלקער די געטצען דינער זיינען שוין מעהר ניטאָ, ווערענד זיי זיינען פֿאַרהאַן פֿיעל מעהר אַלעס די ציוויליזירטע פֿעלקער, דען כמעט גאַנץ אפֿריקא און אַזיען זיינען געטצען דינער. און עס איז נאָך וויט צו די צייט וואָס ישעיה הנביא האָט פּראָקלאַמירט (ישעיה ב׳), און ווי דער מדרש זאָגט (ילקוט פ׳ תשא רמז שצ״ו) דאָס די גאָטהייט קען נור אַנ׳ערקענט ווערען ווען די געצענדינענסט וועט פֿערניכטעט ווערען, „והאלילים כליל יחלוף ונשגב ה׳ לבדו ביום ההוא“ עכ״ל, און דער פסוק „ונשגב“ איז פֿריהער פֿאַר דעם פסוק „כליל יחלוף“ איבערצייגט פֿאַרקעהרט דאָס די ערשיינונג די געטליכקייט וועט פֿערניכטען די אָבגעטער, און דאָס וואָס דער ספר הנצחון (סי׳ שמ״ח) שרייבט דאָס אין דייטשלאַנד אין יאָהר **1399** האָט דער משומד פסח וועלכער האָט זיך נאָכהער גערופֿען פּיטער גע׳מסור׳ט אויף אידען, איבער דעם איז זיך אויך ניט דאָ וואָס צו שרעקען, דען אַלע נאַציאָנע ווייסען אַז דאָס מיינט מען די אַלטע פֿעלקער די ריכטיגע היידען, אָבער ניט די פֿעלקער פֿון כריסטענטהום וועלכע האָבען אַנערקענט די געטליכקייט. מען טאָהר ניט זאָגען צו זאַמען אֶל׳אֵל לא יושיע מיט ואנחנו כורעים, נור נאָך יושיע זאָל מען זיך אָבהאַלטען אַ פּאָזע און נאָכהער זאָגען ואנחנו כורעים (טור סי׳ קל״ג).

סימן פה

וואָרום מיר זאָגען „אדון עולם" נאָך קדיש יתום וואָס דער „אדון עולם" איז דער אָנפאַנג פון דאַוונען ?

מיר זאָגען „אדון עולם" צום לעצט פון די תפלות, ווייל „אדון עולם" איז אויך דער ערשט פון דעם אָנפאַנג דאַוונען, דאָס הייסט צו איבערצייגען דעם שטן אַז מיר ענדיגען קיין מאָהל ניט, נור מיר ענדיגען און מיר פאַנגען אָן צוריק עבענזע ווי שמחת תורה, ווען מיר ענדיגען די תורה לייענען פאַנגען מיר אָן צוריק פון בראשית אין דער זעלבער צייט. און דאָס וואָס מיר זאָגען „אדון עולם" צו קריאת שמע פאַר דעם שלאָף, איז ווייל דאָרט איז דאָ דער פסוק „בידך אפקיד רוחי" דאָס איך גיעב איבער פאַר מיין שלאָף מיין נשמה צו גאָט (מטה משה רי"ו).

סימן פו

וואָרום זאָגען מיר פאַר דעם וואָכענדיגען בענטשין „על נהרות בבל" און שבת זאָגען מיר „שיר המעלות" ?

צו זאָגען פאַר דעם וואָכענדיגען בענטשען „על נהרות בבל" שטאַמט פון זוהר פ' תרומה, דאָס זאָגאַר נאָך דעם עסען צו טרויערען אויף דעם חורבן בית המקדש, אָבער שבת וואָס מען טאָר ניט טרויעריג זיין, זאָגען מיר „בשוב ה' את שיבת ציון" און מיר טרייסטען זיך צו קומען צוריק נאָך ציון. (מגן אברהם סי' א' סק"ה בשם השל"ה).

סימן פז

וואָרום מיר זאָגען אין בענטשען נאָך בונה ירושלים „אָמן" אויף די אייגענע ברכה?

אַזוי ווי בענטשען נאָך דעם עסען איז מן התורה, און די ברכה פון הטוב והמטיב וועלכע מיר זאָגען נאָך „ובנה ירושלים" איז מדרבנן, רען די ברכה פון הטוב והמטיב האָט מען גענרינדעט אין יבנה (שו"ע או"ח סי' קפ"ח), דאַרום זאָגען מיר „אמן" נאָך בונה ירושלים אום מפסיק צו זיין צווישען

די ברכה וועלכע איז מן התורה צו די ברכות וועלכע זיינען מדרבנן, נור דער וואס בענטש איינער אליין אן א זימון, דארף ער זאגען דעם „אמן" אין דער שטיל, אום די הערער וועלכע וויסען אז די אנדערע ברכה איז פון די רבנן זאלען די אנדערע ברכה ניט פערגרינגערען, און מען זאל דענקען דאס אלעס איז מן התורה, אבער אז מען בענטש מיט א מזומן מעג ער זאגען דעם „אמן" אין דער הויך, דען דאנמאהל איז דאך ניט אזוי קענטיג, ווייל אלע זאגען דאך „אמן" (רמ"א לדינא).

סימן פח

וואָרום אין די וואכענדיגע טעג ווען מיר בענטשין זאגען מיר „מגדיל", און שבת זאגען מיר „מגדול"?

ווייל דער חולם איז א קעניג, דאס הייסט געגען די תנועות קטנות, און שבת איז אויך א קעניג (מג"א סי' קפ"ט), און אזוי זאגט דער ספר גבול בנימין פון דעם געטליכען מקובל ר' בנימין הכהן חלק ב' דרוש ה' בשם רבינו הקדוש מהרמ"ק ז"ל, דאס ביי דעם אנפאנג וועלט בעשאפונג האבען געברויכט די טעג פון וואך צו זיין צו אכט און צוואנציג שטונדען און מעהר ניט ווי זעקס טעג, און אזוי ווי אלע זעקס טעג וואלטען דאך אלע גלייך געווען, האבען די זעקס טעג געבעטען ביי גאט דאס ער זאל איבער זיי איין טאג מאכען פאר איין קעניג, האט גאט געזאגט, אויב איהר ווילט האבען א טאג וועלכער זאל קעניגען איבער אייך, מוזט איהר יעדערער פון אייך אבגעבען צו פיער שטונדען וועט זיין זעקס מאהל פיער, וועט זיין פיער און צוואנציג שטונדען, און די פיער און צוואנציג שטונדען וועט צו זאמענשטעלען א זיבעטען טאג וועלכער וועט הייסען שבת, און דער טאג וועט הערשען איבער אייך. און דער אבודרהם זאגט, ווייל „מגדיל" האט געזאגט דוד אין תהלים ווען ער איז נאך ניט געווען קיין קעניג, אבער „מגדול" האט ער געזאגט אין נביאים (שמואל ב' כ"ב) ווען ער איז שוין געווען א קעניג. און דאס וואס מיר זאגען אין בענטשען „בכל מכל כל" זאגט דער אבודרהם, ווייל ביי די אבות גיעבט די אלע דריי, ביי אברהם'ען איז געשריבען „וה' ברך את אברהם בכל", ביי יצחק'ן „ואוכל מכל", און ביי יעקב'ען איז געשריבען „וכי יש לי כל" דאס בעדייטעט דאס קיין גוטעס האט געפעלט, (ב"ב סוף פ"ק).

סימן פט

וואָרום מיר זיינען זיך נוהג צו לאָזען אַ כזית ברויט נאָך דעם עסען ביז דעם נאָך בענטשען?

ר׳ אלעזר האָט געזאָגט (סנהדרין דף צ״ב) דאָס דער וועלכער לאָזט ניט אַ כזית ברויט אויף זיין טיש וועט ער ניט זעהען קיין סימן ברכה, אויף דיזעס זאָגט דער מגן אברהם או״ח (סי׳ ק״פ) דאָס קיין ברכה קען ניט רוהען דאָרט וואו עס איז פוסט און ליידיג, נור אויב עטוואָס איז דאָ קען אויף די עטוואָס שולט זיין אַ ברכה, דאָס עס זאָל זיך מעהרען, זאָ ווי ביי אלישע און די שונמית, און עס קען מעגליך זיין אַז דעם לאָזען אויף דעם טיש אַ כזית ברויט איז דאָס ניט מעהר ווי אַ פּראָטעסט געגען די ווילדע אַבערגלויבישע פעלקער, וועלכע גלויבען דאָס מען טאָר ניט נאָך דעם עסען קיין זאַך איבער־לאָזען אויף דעם טיש, וויל זיי גלויבען דאָס נאָך די איבערגעבליבינע ברעקלעך שלעפּען זיך נאָך רוחות און מזיקים, וועלכע טוהען זיי נאָכהער שלעכטעס, זאָ שרייבט דער גרויסער פֿאָרשער פריטש אין זיין בוך זייטע 418, דאַרום האָבען אונזערע חכמים אין תלמוד געמאַכט אַ פּראָטעסט און געהייסען אונז דוקא לאָזען אַ כזית ברויט נאָך דעם עסען, צו איבערצייגען דאָס זייער אַבערגלויבען האָט ניט קיין ווערטה.

סימן צ

וואָרום נאָך דעם בענטשען זאָגען מיר די פסוקים „יראו את ה׳״, און „כפירים רשו״ אין דער שטיל?

דען פּיליסאָפ זיצט ביי דעם טיש איין אָרימאַן זאָל ער זיך ניט פֿער־שעמען, ווען מען וואָלט זאָגען „כפירים רשו׳ וואָס דאָס בעדייט די לייבען און די ווילדע חיות זיינען אויך אָרימע לייט.

סימן צא

וואָרום מיר זאָגען פיערערליך געבעט אין שבת'דיגע שמונה עשרה , „אתה קדשת" „ישמח משה", „תכנת שבת" און „אתה אחד"?

„אתה קדשת" זאָגען מיר געגען שבת בראשית דאָס איבערצייגט די ווערטער פון די געבעט אליין. „ישמח משה" איז געגען דעם שבת פון מתן תורה, וויל די תורה איז געגעבען געוואָרען שבת (שבת דף פ"ו), דער בחיי אין יתרו זאָגט דאָס די תורה איז געגעבען צו משה'ן שבת פאַר אַ מתנה, דאַרום האָט משה דאָס ווערטה מען זאָל דערצעהלען זיינע שבחים, „תכנת שבת" איז געגרינדעט געוואָרען אויף די גאולה, און איז געגרינדעט געוואָרען אויף אַ פערקעהרטען אלף בית תשר"ק, און דער וואָרט „רצית קרבנותיה" וויל עס קען טרעפען חילול שבת דאָך האָסט דו גאָט איינגעווילינגט אין זיי (וע"ש בב"י הפירוש), און דאָס וואָס אויף שבת ראש חודש בייטען מיר אום דעם „תכנת" אויף „אתה יצרת" איז ניט מעהר ווי מפרסם צו זיין, אַז היינט איז ראש חודש (שלטי גבורים), און „אתה אחד" איז געגרינדעט אויף דעם שבת פון די צוקינפטיגע וועלט וועלכער הייסט דער אייביגער שבת (ליום שכלו שבת), תוס' חגיגה דף ג'). אויך געגרינדעט אויף דעם מדרש דאָס דריי זאָגען עדות איינער אויף דעם צווייטען, גאָט, אידען, און שבת, גאָט און די אידען זאָגען עדות דאָס דער הייליגער שבת איז אַ רוהע טאָג, אידען און שבת זאָגען עדות דאָס גאָט איז איינער, גאָט און דער שבת זאָגען עדות דאָס די אידען זיינען די איינציגע אויסערוויילטע נאַציאָן צווישען אַלע פעלקער, און דאָס אַלעם ענטהאַלט דער „אתה אחד".

סימן צב

וואָרום מיר געהען שבת שפּעטער אין שוהל צום דאַוונען ווי אין די וואָכענדיגע טעג ?

דאָס איז געדרונגען פון דעם וואָס ביי דעם קרבן תמיד פון אין דער פריה איז געשריבען „בבקר בבקר" דאַרום דאַרפען מיר אויף שטעהן צום דאַוונען וואָס פריהער, אָבער שבת איז ניט ערוואָהנט „בבקר", נור „וביום השבת" איבערצייגט דאָך דאָס שבת איז רעכט שפּעטער צו דאַוונען (מרדכי בפרק כל כתבי), נאָר דאָך דאַרף יעדערער געהיט זיין צו דאַוונען צו דער

צייט, און דער מהרי"ל אין הלכות שבת שרייבט אויף זיך אליין דאס שבת שלאפט ער שפעטער, ווייל דער שלאפען איז א תענוג, און דער ווארט „שבת" מאכט א ר"ת שנה בשבת תענוג, און ער שרייבט אז אזוי האט ער די קבלה פון זיין רבי'ען, אויך יום טוב דארף מען קומען שפעטער דאוונען אין שוהל און איילען זיך ארויסצוגעהן וואס פריהער אויך צו ליעב עונג יום טוב (בפ' הקורא עומד בפרש"י ומס' סופרים פ' י"ח).

סימן צג

וואָרום מיר צינדען אן וואס מעהרערע ליכט צום שבת?

ווי וויים עס זיינען פערהייליגט דאס בענטשען אויף מעהרערע ליכט אויף שבת ערקלעהרט די גמרא (שבת כ"ג ע"ב און מדרש ילקוט פ' בהעלותך) דאס אויב איהר וועט היטען די ליכט פון שבת, וועל איך וויזען די ליכט פון ציון, און ווי ליעב איז פאר גאט די ליכט אבוואהל ער דארף ניט זייער שיין האט ער געהייסען משה רבינו דאס ער זאל זאגען צו אהרן אז ער זאל אנצינדען די ליכט. אנדערע צינדען אן זיעבען ליכט געגען די מנורה וועלכע איז געווען זיעבען פייערען, און אנדערע געגען די זיעבען טעג פון וואך, און נור ווייבער זאלען אנצינדען די ליכט און בענטשען אויף זיי, ווייל זיי האבען אויס געלאשען די וועלטס ליכט דאמיט וואס די שלאנג האט געווירקט דאס זיי זאלען איהם פאלגען, און עס איז געשריבען דאס „נר ה' נשמת אדם" גאטעס ליכט איז די זעעלע פון אדם, דאס דורך חוה איז אדם ארויס געטריבען געווארען פון גן עדן (זוהר פ' בראשית, שבת פרק במה מדליקין דף ל"ב ע"א וכן כתוב בב"ר).

סימן צד

וואָרום מיר זאגען „פרקי אבות" אום זומער און „ברכי נפשי" אום ווינטער?

איבער די פערגדערונגען די מענשליכע זיטען איבער דעם וואס די צייט, און דער ארט, און די צופעהלע ברייינגען דעם מענשען צופערענדערונג אין זיין קראפט און זיין נאטור ווערט געענדערט, לויט דעם אויר וועלכער ווירקט אויף זיינע גלידער, און ממילא ווערט געענדערט זיינע מדות, און מיר

זעהען דאס ווען עס פאנגט זיך אן דער זומער און די אוירים ווערען געענדערט ווייל די צייט ענדערט זיך אויך, פון הערבסט אויף זומער, און איבער דעם אויר איבערענדערונג ברעכען אויס פיעלע קראנקהייט, און דאנמאהל דארף מען האבען דאקטורים און מעדיצין אויס צו רעגולירען דעם קערפער ער זאל זיך שטעלען אויף זיין ריכטיגען געזונד, און אזוי ווי די לופט ווירקט אויף דעם קערפער אזוי איז די אומשטענדען וועלכע די לופטען האבען בכח דעם קערפער אנדערס צו מאכען, און מיר האבען זיי נייטיג אויסצובעסערען, אזוי דארף מען אויסבעסערען אויך דעם גייסט וועלכער איז אויך איבערגעענדערט געווארען איבער די סבות פון אויר וועלכער האט אויך געווירקט אויף דעם מענשען גייסטליך, און די מעדיצין וועלכע קענען היילען דעם גייסט און שטעלען איהם אויף א ריכטיגען פלאטץ, איז ניט קיין אנדער מעדיצין ווי נור די לעהרע פון גוטע מדות, דארום האט מען בעשטימט, דאס פון אנפאנג זומער זאל מען זאגען אדער לערנען די מסכתא אבות, ווייל דיזע קליינע מסכתא איז דער גרונד פון די העכסטע מאראל, גוטע זיטען, און עטהיקא, אויך ווארנונג צו די געטליכע לעהרע, און נור דיזע לעהרע בעסערט אויס די מענשליכע מדות, וועלכע די פערגאנגענע צייט האט פערענדערט זיין גייסט (ספר בית אבות מהר"ר שלמה זלמן נכד הגר"א). און פון שבת בראשית אן ביז ענדע ווינטער זאגען מיר „ברכי נפשי", ווייל דער קאפיטל „ברכי נפשי" רעדט וועגען מעשה בראשית ווי די באשאפונג פון דער וועלט איז געשעהען, און לויט נאך דעם תנא ר"א (ר"ה י"א) איז די וועלט בעשאפען געווארען אום תשרי, און זי האט זיך אויסגעבילדעט אין די זעקס חדשים פון ווינטער, און די פונפצעהן קאפיטלעך „שיר המעלות" איז אויך דער זעלבער מיינונג דאס צוליעב זיי האט זיך די וועלט צוריקגעקעהרט צו די מעשה בראשית (לבוש תרס"ט).

סימן צה

ווארום מיר זאגען „ואני תפלתי" שבת צו מנחה?

געגרינדעט אויף די פתיחתא פון „איכה רבתי" אויף די צוויי פסוקים „ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר" און גלייך דער צווייטער פסוק איז „ואני תפלתי לך ה׳" דוד המלך בעקלאגט זיך דאס איהם בעליידיגען די גאסען לייטע און די פערזאפענע זינגער, ווערענד ער בעט ביי גאט. די בעדייטונג איז וואס דוד האט געזאגט דאס ניט גלייך זיינען אידען צו אנדערע

נאַציאָנען, דאָס ווען אַנדערע נאַציאָנען אַ יום טוב האָבען ווערען זיי בעטרונקען און טוהען אָב די גרעסטע דומהייטען, אָבער דער איד אין זיין יום טוב בעט ביי גאָט „ואני תפלתי לך ה׳“ און מיר זאָגען „ואני תפלתי“ פֿאַר קריאת התורה צו איבערצייגען גאָט, דאָס מיר זיינען ניט גלייך צו אַנדערע נאַציאָנען. נאָך אַ מיינונג גיעבט, דאָס ווען מיר האָבען גוט אָבגעגעסען, און אָבגעטרונקען, און די גמרא זאָגט דאָס איין בעטרונקענער זאָל ניט דאַווענען, און ווען ער דאַווינט דאָך רעכענט זיך ניט פֿאַר איין פֿערברעך, דאַרום זאָגען מיר און מיר בעטען ביי גאָט אַז „ואני תפלתי לך ה׳“, ווען איך בעט ביי דיר גאָט זאָל זיין „עת רצון“ איין ווילינגס צייט, דאָס אונזער געבעט זאָלסט דו אָננעהמען ווי ניט פֿון אַ בעטרונקענעם. און יום טוב זאָגען מיר ניט „ואני תפלתי“ ווייל שבת דאַווענען מיר מנחה פֿריה, דען מיר אײלען זיך צו מקיים זיין די מצוה פֿון „שלש סעודות“, אָבער יום טוב דאַווענען מיר מנחה שפּעטליך און מיר האָבען ניט נייטיג צו זאָגען „ואני תפלתי“ (אבודרהם).

סימן צו

וואָרום מיר זאָגען שבת צו מנחה „צדקתך צדק“?

ווייל מיר האָבען בקבלה אַז שבת מנחה צייט איז געשטאָרבען משה רבינו (ט״ז או״ח סי׳ רצ״ב וגם תוס׳ מנחות ל׳ ע״א ומרדכי פרק ע״פ ואבן ירחי בס׳ המנהיג) און אין די זעלבע צייט זיינען אויך געשטאָרבען יוסף און דוד, דאַרום זאָגען מיר די דריי פסוקים „צדקתך צדק“ וואָס דאָס איז ווי צדוק הדין, דאָס מיר זיינען אויף זיך מצדיק הדין וואָס גאָט האָט ביי אונז צו גענומען אַזעלכע צדיקים יסודי עולם (זוה״ק ח״ב דף קנ״ו ע״א), און דעריבער זאָגען מיר ניט צו מנחה איינער צו דעם צווייטען „גוט שבת“ אַזוי ווי אין דער פֿריה, ווייל מיר ווייזען זיך ווי אבלים וועלכע טאָהרען זיך ניט בעגריסען, און יום טוב צו מנחה זאָגען מיר ניט גוט יום טוב אום ניט צו בעליידיגען דעם שבת, דאָס אויב שבת ניט זיך צו בעגריסען זאָל שוין אויך אַזוי זיין יום טוב אָהנע בעגריסונג, ווי עס האַרמאָנירען די דריי פסוקים פֿון דעם צדקתך צדק איז בעשריבען אין מיין לשון קודש׳דיגען מנהגי ישרון.

סימן צז

ווארום מיר זאָגען תהלים ביי דעם בעגלייטען שבת פאר דעם וואָכענדיגען מעריב ?

געגרינדעט אויף א מדרש וועלכער זאָגט דאס שבת איז גלייך צו א מלכה א כלה, וועלכע נאך דער חתונה בעגלייטעט מען זי מיט געזאנג, און שבת איז אויך א מלכה א כלה, ווי די גמרא זאָגט (בפרק כל פתבי) לאָמיר ארויס געהן געגען שבת די קעניגען קום דאך כלה (נצא לקראת שבת מלכתא בואי כלה בואי כלה) דארום זאָגען מיר תהלים, און מיר בעגלייטען שבת מיט געזאנג ליעדער פאָעטישע און הייליגע.

סימן צח

ווארום מיר זאָגען שבת פאר דעם וואָכענדיגען מעריב דעם קאפיטל „לדוד ברוך ה' צורי" און דעם מזמור „אלהים יחננו ויברכנו" ?

וויל אין דעם קאפיטל „לדוד ברוך ה' צורי" געפינט א פסוק „אדם להבל דמה ימיו כצל עובר" דאס דעם מענשענס לעבען האָט קיין ווערטה און זיינע יאָהרען פערשווינדען ווי א שאָטען, ווען דער מענש וועט דאס זאָגען און וועט זיך ערינערען דעם גראָנישטדיגען לעבען, וועט ער זיינע אלטעגליכע ארבייט אָדער פרנסה פיהרען מיט אמונה און ערליכקייט, און מיר זאָגען דעם קאפיטל „אלהים יחננו" וויל דיזער קאפיטעל האָט ניין און פערציג ווער־טער געגען די ניין און פערציג שבתים פון יאָהר (ס' תקנות ותפלות).

סימן צט

ווארום מיר זאָגען מוצאי שבת קודש „ויהי נועם" און „ואתה קדוש"?

וויל ויהי נועם האָט געזאָגט משה רבינו אלס ער האָט פערענדיגט די ארבייט פון משכן, און אלס מיר האָבען געענדיגט דעם שבת, בעטען מיר אויך „ויהי נועם" דאס פאר גאָט זאָל אָנגענעהם זיין אונזער שבת, און ער זאָל אונז בענטשען אויף וויטער (טור או"ח סי' רצ"ה), און מיר זאָגען נאכהער „ואתה קדוש" וויל ווי בעוואוסט דאס נאך שבת געהען צוריק די

רשעים אין גיהנם, דארום פערלייגגערען מיר דעם מעריב און מיר זאגען וואס מעהרער לויב צו גאט אום צו פערהאלטען דעם שבת לייגגער, דאס די רשעים זאלען אין גיהנם ניט אזוי שנעל געבראכט ווערען (הגהת רמ"א סי' רצ"ה), און מיר היפען איבער דעם פסוק „ובא לציון גואל" ווייל קיין גאולה קומט ביי דער נאכט ניט, אויך דעם פסוק „ואני זאת בריתי" היפען מיר איבער, ווייל דיזער פסוק איז געשלאסען מיט דעם ערשטען פסוק פון „ובא לציון" וועלכע שטעהען אין נביא ישעי' איינע נעבען די אנדערע. און תשעה באב ווען עס געפאלט שבת צו נאכט זאגען מיר ניט „ואני זאת בריתי", ווייל דאס קען אויסזעהן ווי גאט וואלט מקים געוועזען זיין ברית אויף די קינות. און מיר זאגען ניט „ויהי נועם" אין דעם שבת וואס קומט אין יום טוב, ווייל מען איז אבגעהאלטען פון ארבייט. און זיבען מאהל אין יאהר זאגט מען ניט „ויהי נועם": א) אין די וואך וואס קומט פסח, ב) דער זיבעטער טאג פסח, ג) אויך שבועות, ד) ראש השנה, ה) יום כפור, ו) סוכות, ז) שמיני עצרת, און דארום איז ניטא קיין ז' (וואס דאס בעדייט זיבען) אין „ויהי נועם", ווייל זיבען מאל אין יאהר זאגט מען איהם ניט, און אז מען זאגט ניט „ויהי נועם" זאגט מען אויך ניט „ואתה קדוש", ווייל זיי זיינען אבהענגיג איינע צו די אנדערע (מטה משה).

סימן ק

פאר וואס מען מעג רויכערען מוצאי שבת קודש פאר הבדלה?

דיזער היתר גיעבט אין די תשובות פון גינת ורדים (כלל ג' סי' כ"ה). און דאס איז, ווייל רייכערען הייסט ניט קיין מלאכה, אבער ארבייטען פאר הבדלה טאהר מען ניט (עיין בפרח שושן כלל ג' סי' ב' הובא בבה"ט או"ח רצ"ט).

סימן קא

וואָרום מיר זאגען אלע מוצאי שבת קודש „אליהו הנביא", און וואָרום רופט מען „אליהו הנביא" אויך „אליהו התשבי"?

ווייל די גמרא (עירובין דף מ"ג) פערזיכערט אונז דאס אליהו וועט ניט קומען ניט ערב שבת און ניט ערב יום טוב, נור אזוי ווי ער קען דאך

קומען מוצאי שבת זאָל ער קומען אונז אָן זאָגען בשורות טובות. אויך זאָגט דער מדרש דאָס יעדען מוצאי שבת קומט אליהו אין גן עדן אונטער דעם עץ החיים און פערשרייבט דעם זכות פון יעדען שומר שבת. און א גאַנצע וואָך דאַרפען מיר איהם ניט דערמאָנען, ווייל שבת צו נאַכט בעטען מיר איהם שוין אויף די גאַנצע וואָך, און מיר רופען איהם אויך „אליהו התשבי". ווייל די גאַנצע וועלט זיינען גרים, היינט לעבט ער און מאָרגען קען ער זיין אין קבר, אָבער אליהו ווערט אָן גערופען „תושב" אבירגער אויף דער לעבעדיגער וועלט, ווייל ער לעבט אימער (ספר תקנות ותפלות ורש"י מלכים א' ט"ז).

נאָך אַ מיינונג גיעבט, ווייל די גמרא זאָגט אין שבת (פרק כ"ב) אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות *) כהלכתן מיד נגאלין, שנאמר „כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי" וב' און נאָכהער שטעהט „והביאותים אל הר קדשי", הייסט עס ווען די אידען וואָלטען געהיט שבת ווי געהעריג זאָגאַר צוויי שבתים וואָלטען זיי גלייך אויסגעלייזט געוואָרען, ווי אין פסוק שטייט: אַזוי זאָגט גאָט ווען זיי וואָלטען געהיט מיינע שבתים הייסט עס זאָגאַר צוויי, גלייך וואָלט איך זיי אַריינגעבראַכט צו מיין הייליגען בארג דאָס מיינט מען אין די הייליגע לאַנד, דער פאַר בעטען מיר ביי גאָט און מיר דערמאָנען „אליהו הנביא" מוצאי שבת קדש, און מיר זאָגען: מיר האָבען געהיטעט דעם שבת ווי געהעריג איזט, טו שיק אונז דעם „אליהו הנביא" אונז אויסצולייזען (מצאתי).

סימן קב

וואָרום מיר מאַכען מוצאי שבת אַ ברכה אויף דעם פייער, און ניט אויף אַנדערע זאַכען וועלכע זיינען בעשאַפען געוואָרען?

דאָס איז ווייל אַ גאַנץ שבת איז דער פייער פערבאָטען געוועזען מען זאָל ניט האַלטען פייער און ניט מאַכען פייער, דאַרום ווי עס קומט שבת צו נאַכט און מען ערלויבט מיט דעם פייער זיך צו בענוטצען, איז דאָס גלייך

*) און וואָרום נור צוויי שבתים? ווייל איין שבת וואָלט דאָך קענען דער שטן קלאָגען זיך אויף די אידען און זאָגען, דאָס איז נור אַ צופאַל (אַ מקרה), אָבער אַ צופאַל גיבט ניט פיעל (המקרה לא יתמיד), דאָ קען שוין דער שטן גאָר ניט מאַכען (מפי גדול א' בישראל הרב ר' אהרן יצחק ז"ל).

ווי ער איז יעטצט בעשאפען געווארען, די זעלבע זאך מאכט מען א ברכה אויך נאך יום כפור ביי דער נאכט אויף דעם פייער (באה"ט סו"ס רצ"ט מתשובת הרשב"א וכן בב"ר פ' פ"ב). און ווארום מיר מאכען די ברכה „בורא מאורי האש" אויף מעהרערע צאהל (בלשון רבים), וויל אין פייער גיעבט פערשידענע פייערען: וויס, און רויט, און בלאה (מס' ברכות נ"ב), דארום איז א מצוה אגרויס פייערדיגע הבדלה-ליכט אום עס זאל זיך ארויסזעהען מעהרערע פייערס. און מיר מאכען ניט קיין ברכה אויף די זוננען שטראלען און אנדערע פייערען, וויל יעדען טאג בעניט זיי גאט (מרדכי פר"ח ברכות) הייסט דאס אלע טאג א אנדער לייכטונג, און אין אונזערע אויגען איז דאס ליכט אלס דאס זעלבע, טו ווי זאלען מיר מאכען א ברכה?

סימן קג

ווארום מיר קוקען אויף די נעגעל ווען מיר מאכען א ברכה „בורא מאורי האש"?

צו קוקען אויף די נעגעל בשעת מאכען די ברכה „בורא מאורי האש", איז די אבשטאמונג פון תלמוד (ברכות דף נ"ג) דאס ער זאל זא קוקען, דאס ער זאל קענען אונטערשיידען פון איין מטבע צו די צווייטע, אזוי ווי ער דער-קענט פון נעגעל ביז די פלייש (פרקי דר"א פ"ב). אויך גיעבט דער טור סי' רצ"ח אין דעם נאמען פון רב האי גאון א אנדער מיינונג. אויך ברייננגען דאס קוקען אויף די נעגעל דער ביאור הגר"א או"ח סי' רצ"ח פון א פסקתא וועלכער דער ילקוט תהלים תשב"ג זאגט, און אויך דער בגדי ישע אויף דעם מרדכי אין יומא.

סימן קד

ווארום מיר מאכען שבת צו נאכט ביי הבדלה א ברכה אויף בשמים?

אום צו ערקוויקען די זעלע, וועלכע איז שמערצליך צו ליעב דעם אבשייד פון דעם הייליגען שבת, שמעקט מען בשמים און מען מאכט אויף זיי א ברכה (טור סי' רצ"ז). דער בחיי פרשה וישלח זאגט אויף דעם א אנדער מיינונג, נאך די מיינונגען פון תוס' ביצה (דף ל"ג), און פסחים (ק"ב) איז מוצאי יום

טוב דאַרף מען אויף בשמים ניט מאַכען קיין ברכה, ווייל שבת צו באַגלייטען די נשמה יתירה ריכט מען בשמים, אָבער יום טוב איז ניטאָ קיין נשמה יתירה. און אַ נשמה יתירה איז ניט מעהר אַ רוהיגע פרעהליכע האַרץ, און פריי אַטהעמען און רוהיג עסען און טרינקען (רש״י ז״ל ביצה ט״ז) און רש״י׳ם רייד זיינען ווירקליך ריכטיג און הייליג, דען אַ שטורעמדיגע, און כעס׳דיגע האַרץ און אַ אונאָרדענדער גייסט איז זיין עסען עקעלהאַפט פאַר איהם און מאַכט איהם קראַנקהייט, אָבער ווען אויף דעם האַרצען איז גוט און דער גייסט איז רוהיג, איז דער עסען אַנגענעהם, און דער אַפעטיט איז גרעסער צום עסען און טרינקען אין דעם רוהיגען שבת מעהר ווי די וואָכענדיגע טעג, און אַז מיר זאָלען דאָס צו פראָבע שטעלען זעהען מיר דאָס דער ריכטיגער שומר שבת איד, איז ווי דער שבת קומט אָן באַקומט ער אַנגענעהמע רוהע און אַ לייכטען ניט אַ פעראומערטען געמיטה, און ער ווייס זעלבסט ניט וואָס דאָס בעדייטעט, דען אויב פון דעם וואָס ער אַרבייט ניט שבת שפירט ער אַנגענעהמקייט, גיעבט דאָך אַ סך לייריג געהער און דאָך זיינען זיי פערצאָגט און פערקימערט, און אויב צוליעב דעם וואָס מיר עסען גוטע שפייזען, עסען דאָך די רייכע לייטע אימער גוטע שפייזען, דאָך זיינען זיי אויף גערעגטע און זעלטען אין איין גוט לוינע, איבערצייגט זיך דאָס דער שבת זעלבסט בריינגט מיט זיך די טהייערע מתנה פון פריי אַטהעמונג און גייסטיגע פריידע, אָבער ניט רייכטהום אָדער לייריג אַרומגאַנג בריינגט אָט דיעזע שבת גייסטיגע פריידע, און ווען דער שבת געהט אַוועק פיהלט ווירקליך דער ריכטיגער איד, דאָס עטוואָס גוטעס איז פון איהם פערשוואונדען, דען די האַרץ זיינע בעקומט אונרוהיגקייט און זאָרג, זאָגאַר ניט ווי׳סענדיג איבער וואָס ער איז אונרוהיג, אָבער ווען עס געפאַלט יום טוב אום מוצאי שבת קודש דאַרף ער ניט מאַכען „בורא מיני בשמים״ ווייל דער יום טוב אַליין בערוהיגט איהם אָהנע בשמים.

סימן קה

וואָרום ווייבער זיינען זיך נוהג ניט צו פערזוכען די ווין פון הבדלה?

בעשטימט איז פון תלמוד, דאָס איבער אדם הראשון׳ס זינד וואָס ער האָט גענעסען פון עץ הדעת, וועלכער איז געווען וויינטרויבען וואָס חוה האָט אויסגעדריקט און איהם גענעבען, וואָס צוליעב דעם איז צו די פרוי געקומען דם נדות וועלכעס מאַכט אָבשיידען די פרוי פון איהר מאַן, און אַזוי ווי די

סבה איז געווען דער ווײַן, דאַרום טרינקען ניט די פרויען די ווײַן פון הבדלה (של״ה בהלכות שבת), און די וועלכע טרינקט, איז גלײַך ווי זי וואָלט פערברע־כען גענגען איהר אָב געהיטע צײַט. מען דאַרף איבער צו גיעסען דעם בעכער פון הבדלה ביז עס גיעסט זיך אַריבער אויף דער ערד, דאָס איז גענומען פון בראשית רבה דאָס די הויז וועלכע גיעסט ניט אַריבער אום מוצש״ק איז אין איהר ניטאָ קײַן סימן ברכה. דער בעשמירען די אויגען מיט הבדלה ווײַן איז עראינערט אין פרקי דר״א (פ״ב). די וועלכע מאַכען הבדלה איבער מילך און זײַנען זיך סומך אויף דעם מחבר אין אורח חיים (רצ״ו) וועלכער זאָגט דאָס אויף אַלע משקאות מעג מען הבדלה מאַכען אויסער וואַסער, דענקען אַנדערע אַז אויף מילך מעג מען, האָבען זײַ אַ טעות, דען דער מחבר האָט געמײַנט דאָס ווען עס גיעבט אַזאַ לאַנד וואָס קײַן משקאות גיעבט אויסער וואַסער זאָל ער איוף וואַסער ניט מאַכען הבדלה, אָבער מילך אַלס אַ משקה האָט דער מחבר גאָר ניט גערענקט און געווים טאָהר מען ניט, אָבער דער ערוך השלחן זאָגט אַז גאוני ישראל האָבען געמאַכט הבדלה אויף מילך און מען מעג. און מאַכען קידוש אויף שנאַפּס טאָר מען ניט (ידי משה שה״ש רבה פ״א), און איבערצײַגט איז פון מדרש דאָס אַזוי ווי בוים אײל איז שווימענד איבער אַלע געטראַנקען אַזוי זײַנען די ישראל די העכסטע איבער אַלע נאַציאָנען, אָבער גיעסט בוים אײל אין שנאַפּס וועט דער בוים אײל אַרונטער פאַלען און ניט שווימען פון אויבען, איז דאָך אַ בעווײַז אַז דאָס איז קײַן משקה ניט, און אַזוי ברײַנגט אויך דער שערי תשובה או״ח (סי׳ ער״ב). און אַז ווײַבער מעגען טרינקען פון די ווײַן פון קידוש, ברײַנגט דער סידור רשב״ן דער רב פון קאַרצאָ״ג (אונגאַרען).

סימן קו

וואָרום רופט זיך די סעודה פון שבת בעגלײַטען מיט דעם נאָמען „דעם קעניג דוד׳ס סעודה״?

אײַגענטליך איז דאָך די סעודה געהער צום שבת, זי איז דאָך די סעודה פון דעם בעגלײַטען דעם שבת, אָבער זי געהער ניט צו דוד המלך, נור די סעודה רופט זיך אויף דוד המלך׳ס נאָמען, ווײַל אַלס דוד האָט זיך געבעטען בײַ גאָט ער זאָל איהם זאָגען ווען זײַן ענדע לעבען וועט זײַן, „הודיעני ה׳ קצי״, און גאָט האָט איהם געזאָגט אַז שבת וועסט דו שטאַרבען, און אַלס דוד האָט איבערגעלעבט אַ שבת האָט ער געמאַכט אַ סעודה, און

אַזוי יעדען מוצאי שבת, און געווים האָבען דאָס פֿאָלק אַנטהייל גענומען אין זיין שמחה, און ווען יעדערער האָט ביי זיך צו הויזע געגעסען די שבת בע-גלייטענדע סעודה, האָט יעדערער גערופֿען דוד המלך'ס סעודה. ווייל דוד האָט זיך געפֿרעהט ביי דיעזע סעודה, דאַרום רופֿט מען די סעודה עד היום מיט דעם נאָמען „דא היא סעודתא דדוד מלכא".

סימן קו

וואָרום ביי קידוש אויף ווין זאָגען מיר „סברי מרנן", און אויף אַנדערע זאַכען זאָגען מיר „ברשות" ?

דער וואָרט „סברי" איז פֿון וואָרט סברא וואָס דאָס בעדייטעט נעמען זיך אין אַכטונג און האָבען דערביי אַריכטיגען געדאַנקען (בעל התשבי). און דער רמ"א שרייבט (או"ח סי' קע"ד) איהר זאָלט נעמען אין געדאַנקען אויף דיעזע ברכה יוצא צו זיין מיט איהר. און ענטפֿערן אמן (וכן כתב בעל המפ"ה). נור דער עיקר פֿון דיעזען „סברי" שרייבט דער שבלי לקט אין דעם נאָמען פֿון רב האי גאון, דאָס אַז מען קומט עסען זאָגט מען „ברשות". ווייל עסען איז אַ רשות, וויל איך עסען עס איך. וויל איך ניט עס איך ניט, אָבער קידוש און הבדלה איז דאָך אַ פֿפֿליכט אויף יעדערען צו מאַכען קידוש אָדער הבדלה, דאַרום זאָגט מען „סברי" אין אַכט צו געבען דאָס איך טוה אַ הייליגע פֿפֿליכט און יעדערער דאַרף ענטפֿערען אמן. און ווען אין מיטען עסען קומט ווין זאָגט מען „סברי", ווייל די מויל איז דאָך ניט ליידיג און עסענדיג איז שלעכט צו ענטפֿערן, זאָגט מען דאַרום „סברי" אום יעדערער זאָל זיך אָבּ-האַלטען פֿון עסען און ענטפֿערען אויף די ברכה „אמן". דען אויף ווין זאָגאַר אין מיטען עסען דאַרף מען מאַכען אַ ברכה. און צו אַ חופה און אַ ברית זאָגט מען גאָר ניט „סברי", דעם מיינונג דערויף זאָגט דער מגן אברהם או"ח (סי' קע"ד). און דער מדרש תנחומא פ' פקודי שרייבט, דאָס ווען דער חזן האָט אַ כוס פֿון קידוש אָדער פֿון הבדלה, און האָט מורא פֿילייכט איז אין כוס פֿאַראַנען סם המות, זאָגט ער „סברי מרנן". און דאָס קהל ענטפֿערען איהם לחיים, דאָס מיינט מען אַז דער כוס זאָל זיין צו לעבען און ניט חלילה זיך צו פֿערגיפֿטען (פחד יצחק אות ס').

סימן קח

ווארום דער שמש קלאפט און רופט אין שוהל צו געהן ?

דיעזער מנהג דער שמש זאל רופען אין שוהל אריין איז נאך פון די אלטע צייטען אויף צו וועקען דעם עולם געהן אין שוהל, און דאס ברייגנט דער מרדכי אין מסכתא ביצה אין לעצטען פרק.

סימן קט

ווארום אין א תענית לייענט מען „ויחל" אין דער פריה און צו מנחה און מען לייענט ניט קיין „מפטיר" אין דער פריה נור צו מנחה, און תשעה באב לייענט מען מפטיר אין דער פריה אויך ?

אזוי ווי אין א געוועהנליכען תענית מעג מען ארבייטען איז אום ניט צו בעלעסטיגען די געמיינדע וועלכע דארפען געהן צו דער ארבייט אדער צו מסחר לייענט מען ניט קיין הפטרה אין דער פריה, ווייל עס איז ווייניג צייט, אבער צו מנחה ווען דער טאג איז ארונטער און יעדערער קומט פון דער ארבייט איז מען מפטיר צו מנחה, אבער תשעה באב וואס אין דעם טאג טאר מען קיין ארבייט ניט טאן, האט זיך דאס פאלק ניט וואס צו איילען, דארום לייענט מען מפטיר אין דער פריה, און צו לייענען ויחל ברייגנט דער מסכת סופרים פ' י"ז הלכה ז'.

נאך א מיינונג גיעבט פאר וואס מען לייענט מפטיר אין תענית צבור צו מנחה און ניט צו שחרית ? אויך פאר וואס נור דעם „דרשו" ? ווייל אין דעם קאפיטעל שטייהט דער פסוק: „שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות" (ישעי' נ"ו), היטעט צו טאהן רעכט און גוטעס, דען דאדורך וועט מיין הילפע נאהענט זיין צו קומען און מיין גליק־ליכע צייט זיך צו בעוויזען, (ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב) הייסט עס דאס אין א תענית טאג פאר נאכט דארף מען געבען צדקה, דען דער ווארט „תענית" מאכט „תת עני", און „צדק ומשפט מכון" די אנפאנג אותיות מאכט „צום", איז דאס געמיינט אז אין א תענית טאג פאר נאכט דארף מען געבען צדקה. דער פאר לייענט מען צו מנחה די הפטרה „דרשו" אום צו עראינערען דאס געמיינדע צו געבען צדקה (מ"מ).

סימן כי

וואָרום מיר פֿאַלען ניט קיין תחנון צו מנחה פֿאַר ראש חודש, און פֿאַר חנוכה און פֿאַר פורים, און ערב שבת, און ערב יום טוב?

ווייל מאנכע זיינען פֿערטראָגען און זיי פֿערגעסען וואָס שפּעטער דאַרף קומען, דאַרום אַז ער קומט צו מנחה און זעהט אַז מען פֿאַלט ניט קיין תחנון, ערינערט ער זיך וואָס פֿאַר איין אָווענד עס וועט קומען צו ראש חודש, אָדער חנוכה, אָדער פורים, אָדער עס איז ערב שבת, אָדער ערב יום טוב, דען תחנון איז אַ פֿרייוויליגע געבעט אָבער ניט קיינע פֿערפֿליכטע (רשות ולא חובה) (עתים לבינה).

סימן קיא

וואָרום מיר זאָגען „הלל” ראש חודש און מיר היפּען איבער „לא לנו” און „אהבתי”, און וואָרום איין אָבל זאָגט ניט הלל?

אַזוי ווי דוד המלך האָט געזונגען צוועלף הלולים אין דעם קאַפּיטל „הללו אל בקדשו” און די צוועלף הלולים איז געגען די צוועלף חדשים פֿון יאָהר, דאַרום זאָגען מיר אַלע ראש חודש הלל, און מיר היפּען איבער „לא לנו” און „אהבתי”, ווייל ראש חודש איז איין פֿערצייהונגס טאָג, אַזוי ווי ראש השנה און יום כפור דען מיר זאָגען אין מוסף ר״ח „זמן כפרה לכל תולדותם”.— און צו זאָגען הלל איז בלויז אַ מנהג (סדר היום). אויך היפּט מען איבער ראש חודש „לא לנו” און „אהבתי”, ווייל ראש חודש איז ניט קיין פֿאָלקאָמער יום טוב אין איהם מעג מען אַרבייטען. און אין די טעג וועלכע מען פֿער־ענדיגט צו זאָגען גאַנץ הלל איז פֿאָלגענדע: גאַנץ סכות און די ערשטע צוויי טעג פסח (תוס' ערכין דף י' ושם בגמרא), צוויי טעג שבועות, די אַלע הייסען פֿאָלקאָמע ימים טובים צו זאָגען גאַנץ הלל. חנוכה זאָגט מען גאַנץ הלל איבער דעם גרויסען נס, פורים זאָגט מען גאָר קיין הלל, ווייל די היסטאָריע פֿון פורים איז געשעהען ניט אין ארץ ישראל און אויף די נסים פֿון חוצה לארץ זאָגען מיר ניט קיין הלל, שבת זאָגען מיר גאָר ניט קיין הלל, ווייל שבת רופֿט זיך ניט יום טוב (מועד). ראש השנה און יום כפור הייסען יאַ מועד, נור ווען פֿאַר גאָט זיינען אָפֿען די ביכער צו משפּט'ען לעבעדיגע

און טויטע ווי זא קען מען אין אזא צייט זינגען הלל? איין אבל זאגט ניט קיין הלל, נור ווען מען זאגט געהט ער ארויס, ווייל אין הלל גיעפט דער פסוק „זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו" דיזער טאג איז איין פריידע טאג, ווערענד ער איז איין אבל און ביי איהם איז עס ניט קיין פריידע טאג, (פתחי תשובה ליורה דעה). אויך גיעבט א מיינונג דאס דער אבל זאגט ניט הלל, ווייל עס שטעהט דארט דער פסוק „לא המתים יהללו יה" דאס טויטע לויבען שוין ניט גאט. און דיזע ווארטען ברייננגט דעם אבל צו מעהר טרויער (ט״ז או״ח סי׳ תכ״ב). מיר זאגען הלל שטעהענדיג ווייל עס גיעבט אין הלל דער פסוק „הללו עבדי ה׳ העומדים בבית ה׳". נאך א מיינונג איז, ווייל הלל איז אלויב פיר גאט, מיר לויבען גאט פאר אלע זיינע גוטעס, און מיר זאגען עדות דאס אלע נסים וואס אונזער פאלק איז געשעהן איז נור פון אים, און ביי עדות זאגען שטעהט „ועמדו שני האנשים" די עדים מוזען שטעהן ביי זייער זאגען עדות. פסח אווינד זאגען מיר הלל זיצענדיג, ווייל מיר טהיילען דעם הלל אויף איינינע טהייל, קען מען ניט מטריח זיין זיך אויף צו שטעלען איינינע מאהל (ט״ז סימן תכ״ב), אויך גיעבט א מיינונג ווייל פסח׳דיגע נעכט זיינען מיר קעניגע און זיצען אנגעלעהענטערהייד קען מען ניט מטריח זיין זיך אויף צו הויבען.

סימן קיב

וואָרום מיר זאגען ניט „אל ארך אפים", און „למנצח יענך" ניט ראש חודש, ניט חנוכה, ניט פורים, ניט ערב פסח, און ניט ערב יום כפור, און ניט תשעה באב?

ראש חודש זאגען מיר ניט „אל ארך אפים" און ניט „למנצח יענך" ווייל ראש חודש אבוואהל מיר זאגען ניט מעהר ווי האלב הלל דאך איז ער גלייך צו יום טוב (לבוש תי״ח), אויך חנוכה קוים זאגען מיר חנוכה הלל איז דאס עבינזא יום טוב אין וועלכען עס ווירד ניט געזאגט „אל ארך אפים" און „למנצח" (לבוש קל״א). פורים זאגען מיר דיזע אויך ניט אויב עס געפאלט אין ערשטען אדר און אויך אין צווייטען אדר, ווייל די ביידע אדר׳ס הייסען „ימי משתה ושמחה" זיי זיינען ביידע פרעהליכע חדשים, דארפען מיר ניט זאגען „אל ארך אפים" און „למנצח". ערב פסח זאגען מיר אויך ניט, ווייל ערב פסח איז געווען דער טאג פון מקריב זיין דעם קרבן פסח און דאס וואר איין פריידע טאג, און יעצט ענטהאלט אויך דער ערב פסח פיעל פרייד ביי

אידען. ערב יום כפור זאָגען מיר ניט „למנצח" (דען „אל ארך אפים" צו זאָגען, קען קיין מאהל ערב יום כפור ניט אויספאַלען מאָנטיג און דאָנערשטיג), ווייל ערב יום כפור איז ווי איין פאָלקאָמער יום טוב, און ערב יום כפור טאָר מען נים פאַסטען, ווייל ער איז יום טוב (ד"מ סי' תר"ד) דאַרום זאָגען מיר ניט אין איהם קיין „למנצח". תשעה באָב זאָגען מיר ניט „אל ארך אפים" און „למנצח", ווייל תשעה באָב האָט דער נביא ירמיה אָנגערופען (מועד) „קרא עלי מועד" (נועם מגדים ומביא טעם המנהגים).

סימן קיג

וואָרום מיר דאָפּעלען אין הלל די פסוקים פון „אודך כי עניתני" ביז „הודו לה' כי טוב"?

אלס שמואל הנביא איז געקומען זאלבען דוד'ען פאַר אַ קעניג איבער אידען, האָבען דאָס הויז געזינר פון ישי צוזאַמען מיט דוד און שמואל די זעַ פסוקים געזאָגט (פסחים דף קי"ט) און פאָלגענדעס איז געוועזען זייער זאָגען; „אודך כי עניתני" האָט דוד געזאָגט, איך דאַנק דיר גאָט וואָס דו האָסט מיר געענטפערט, „אבן מאסו הבונים" דעם שטיין וואָס די בויער האָבען פערראַכטעט, האָט ישי געזאָגט, ווייל דוד איז געוועזען דער קלענסטער און אַ פאַסטוך איז אונגלויביג דאָס ער זאָל קעניג ווערען. „מאת ה' היתה זאת" פון גאָט איז אַזוי בעשטימט, האָבען די ברידער דוד'ס געזאָגט. „זה היום עשה ה'" דיזען טאָג האָט גאָט בעשטימט, האָט שמואל געזאָגט, דאָס דורך דעם דוד וועלען זיך אידען פרעהען, ווייל ער וועט זיי העלפען פון זייערע פיינדע, „אנא ה' הושיעה נא" האָבען די ברידער געזאָגט, „אנא ה' הצליחה נא", האָט דוד געזאָגט, דאָס גאָט זאָל איהם בעגליקען, „ברוך הבא" האָט ישי געזאָגט אַלעס דוד איז געקומען פון פיטערען די שאָף, „ברכנוכם מבית ה'" האָט שמואל געזאָגט אַלעס ער האָט זיי געלאַדען צום שלאַכט אָפּפער, „אל ה' ויאר לנו" גאָט דער מעכטיגער ער וועט אונז ערלויכטען, האָבען אַלע געזאָגט, „אסרו חג" בינדעט דעם אָפּפער, האָט שמואל געזאָגט, „אלי אתה" דו בינסט מיין גאָט, האָט דוד געזאָגט, „הודו לה'" האָבען אַלע געזאָגט. און צוליעב דעם רעספּעקט פון אַזעלכע גאָט־לויבער דאָפּלען מיר זייער לויב. און מיר האַקען איבער דעם פסוק פון „אנא ה' הושיעה נא" אָבוואָהל ער איז איין פסוק „הושיעה נא" און „הצליחה נא".

סימן קיד

וואָרום מיר זאָגען „מי שעשה נסים" ביי ראש חודש בענטשין און מיר פערענדיגען „חברים כל ישראל" וואס דאָס אַלעס געהער גאָר ניט צו ראש חודש בענטשין ?

דער גאַנצער ראש חודש בענטשען איז אַ אנדענקען פון בית המקדש וואָס דאנמאָהל האָט בית דין אין ירושלים מקדש געווען דעם חודש, דורך עדות וועלכע האָבען דערזעהען די לבנה, און אַזוי ווי שבת קומען צוזאַמען אַלע אידען אין שוהל צו דאַוונען, איז מען מיט דעם ראש חודש בענטשען מודיע די געמיינדע דאָס דיזע וואך און יענער טאָג איז ראש חודש. און אַז מיר וועלען אויסגעלייזט ווערען פון גלות און קומען צוריק קיין ירושלים, וועלען מיר איבער דאָס נייע מקדש זיין דעם חודש ווי אין די אַלטע צייטען דורך עדות. נור דאַן ווען מיר וועלען זיין אַלע צוזאַמען חברים כל ישראל אַלע מיט איין מיינונג, אָבער ניט ווי אין די צייטען פון צווייטען בית המקדש וואָס די בבלישע אידען האָבען אַליין בעשטימט די חדשים אָהנע די סנהדרין פון ירושלים. און אויך זאָגט אונז אָן דער „מי שעשה נסים" דאָס די גאולה קען ניט קומען כל זמן אַז אידען וועלען זיך ניט פעראייניגען צו ווערען „חברים כל ישראל". דען דער צווייטער בית המקדש וואָלט ניט חרוב געוואָרען ווען ניט די שנאת חנם און ניט פעראייניגונג (שבלי הלקט). דער אורקוואַל פון די ברכת החודש געפינט זיך אין ירושלמי אין פרק היו בודקין (הלכה ג׳) און עס ברייננגט איהם הרה"ג דובער ליבשיטץ אין זיין באר חיים.

סימן קטו

— וואָרום אַז מען פערגעסט אין ראש חודש בענטשין צו זאָגען „יעלה ויבא" דאַרף מען ניט איבער זאָגען, און אין שמונה עשרה דאַרף מען יאָ איבער זאָגען ?

ווייל שמונה עשרה איז אַ פפליכט מוז מען איבער זאָגען, אָבער בענטשין קען ער דאך נאך דעם עסען נעמען פרוכט אדער אַנדערע זאַכען עסען און זאָגען „יעלה ויבא". וועגען פערענדיגונג פון „יעלה ויבא" מיט „אל חנון ורחום אתה" און ניט „מלך חנון ורחום" גיעבט דער מיינונג אין דעם „מנהגי ישרון" אין לשון קודש פון דעם זעלבען מחבר.

סימן קטז

וואָרום ווייבער טוהען ניט קיין אַרבייט אום ראש חודש ?

אַלס די אידען האָבען געמאַכט דעם גאָלדערנעם קאַלב פאַר אַ גאָט, און די ווייבער האָבען דער צו זייערע צירונג ניט נעגעבען, דאַרום האָט מען זיי ראש חודש פאַר אַ יום טוב געגעבען (רש״י ותוס׳ ומרדכי במסכתא מגילה דף כ״ב ופרקי דר״א פ׳ מ״ד), און דער טור שרייבט וויל די ימים טובים זיינען געגען די אָבות, פסח געגען אברהם וויל ער האָט געבאַקען מצות „לושי ועשי עוגות״ עם וואַר דאַנטאָהל פסח, און שבועות איז געגען יצחק וויל דער שופר בלאָזונג ביי מתן תורה איז געווען פון יצחק׳ס באַראַן פון דער עקרה, און סכות איז געגען יעקב׳ן וויל רייזענדיג האָט ער געמאַכטביידלעך „ולמקנהו עשה סכות״, און די צוועלף חדשים וועלכע רופען זיך אויך ימים טובים האָבען געברויכט צו זיין געגען די צוועלף שבטים, נור אַלס זיי האָבען געזינדיגט מיט דעם גאָלדענעם קאַלב און די פרויען האָבען אין דעם קאַלבען גאָט קיין אַנטהייל גענומען, האָט מען פון די מענער צו גענומען זייער יום טוב, און אָב געגעבען צו זייערע ווייבער, צום אַנדענקען דאָס זיי האָבען ניט געזינדיגט אין דעם עגל. מוצאי שבת קודש וואָס די ווייבער טוהען אויך קיינע אַרבייט, גיעבט דאָס אין ירושלמי פסחים רפ״ד.

סימן קיז

וואָרום ברייגגען חדר־קינדער ראש־חודש געלד צו זייערע מלמדים אויסער שכר למוד?

אין פיעלע ערטער ווירד עראינערט אין ש״ס און אין פוסקים, דאַס דעם מענשענס פרנסה איז בעשטימט פון די געטליכע השגחה פון ראש השנה ביז ראש השנה (ב״ב דף י׳, ויקרא רבה פרשה ל׳, ביצה דף ט״ז, עטז״ק סי׳ רמ״ב) חוץ שבתים, ימים טובים, און ראשי חדשים, און די הוצאות פון רבי געלד פאַר זיינע קינדער צו לעהרנען תורה, וואָס דער מענש שפאָרט אָב דערפון, שפאָרט איהם אויך אָב גאָט פון זיין פרנסה, און וואָס ער מעהרט צו געבען מעהרט איהם אויך גאָט צו געבען. אַנדערע זאָגען דאָס מיינט מען אויך ראש חודש געלד וואָס די קינדער ברייגגען צו זייער מלמד אויסער שכר למוד (א״ז בשם הירושלמי וכ״ב בפסיקתא) דער מהר״ן פון קראַקאָ זאָגט: אַ נוטריקון אויף דערויף פון תשרי ביז תשרי (ראש השנה איז דער אָנפאַנג

פון מאָנאַט תשרי) און ת'ש'ר'י' מאַכט תלמוד תורה, שבתים, ראש חודש, יום טוב, און אַזוי בעשטעטיגט דער טור אין דעם נאָמען פון די פסיקתא דאָס אויך דאָס געלד וואָס די קינדער ברייננגען צו זייער מלמד, און דער ב"ח זאָגט דאָס עס מיינט ניט שכר למוד, נור ראש חודש געלד צו ברייננגען צום מלמד, און ער הייסט ניט אָב צו רייסען פון מלמד די יעזע ראש חודש געלד.

סימן קיח

וואָרום די בענטשונג פון די לבנה הייסט מיט דעם נאָמען „קידוש לבנה"?

געגרינדעט אויף דעם מדרש שמות רבה (פ' ט"ו) אייף דעם פסוק „החודש הזה הוא לכם ראש חדשים", אין וועלכען דער מדרש גיעבט אַ משל צו איין מאַן וועלכער האָט זיך פערקנס'ט מיט אַ פרוי ער האָט איהר דאַן גענעבען אַ קליינע מתנה, אָבער נאָך דער האָכצייט האָט ער איהר פיעל מתנות גענעבען, צום פערגלייך דאָס אויף דער וועלט אַלס גאָט האָט זיך פערקנס'ט מיט זיין פאָלק האָט ער גענעבען בלויז די לבנה פאַר אַ מתנה, אָבער אין דער צוקינפטיגער וועלט (עולם הבא) ווען דעם מענשענס אונשטערבליכער גייסט וועט קומען צוריק אין די גייסטער וועלט צום אלהי הרוחות, וועט ער אויך שיינען צו זאַמען מיט די הימעל ערשיינונגען. און דאָס זאָגען די פסוקים „וארשתיך לי לעולם" (הושע ב') איך וועל דיר פערקנס'ען אויף אייביג, און נאַכהער „כי בועליך עושיך", דיין מאַן ווירד זיין דיין בעשעפער, (ישעי' נ"ד), און צום ענדע „והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע" (דניאל י"ב) דאָס די נעלעהרטע וועלען שיינען ווי די הימעל ערשיינונג. און אַזוי ווי דער משל איז די הייראַטה פון אַ חתן מיט אַ כלה וועלכער איז איהר מקדש, איז ביי דעם ערשטען פריזענט ביי די לבנה געבען, רופט זיך אויך קידוש לבנה; דער נאָמען לבנה איז דער טייטש ווייס, דאַרף מען איהר מקדש ווען זי פאַנגט אָן ווייס צו ווערען, און דאַרום זאָגען מיר „וללבנה אמר" ווייל דאָס איבערצייגט איהר מקדש זיין ווען זי איז ווייס „ולא לירח אמר". און ווען איהר מקדש צו זיין גיעבט אַ פלוגתא אויב אויף איהר פוהל ווערען אין דעם דריטען טאָג, אָדער אין פוהלע זיבען טעג (אור"ח ולבוש סי' תכ"ו) ווי אויך אין תולדות מנחם. די לבנה דאַרף מען מקדש זיין שטעהענדיג (מגן אברהם ת"ז). פאַר תשעה באָב איז מען ניט מקדש די לבנה נור נאָך תשעה באָב, ווייל מוצאי תשעה באָב איז געבאָרען געוואָרען בן דוד. און דער גאַנצער ברכת הלבנה זאָגט דער מנורת המאור (נר ג' כלל ד' ח"א) דאָס מיר זאָלען בעשטעטיגען זיך דאָס

אלעס האט גאט בעשאפען דורך זיין ווארט, אום דער מענש זאל ניט דענקען דאס איין בעשאפענער קאן איין בעשעפער ווערען און אויף טהאן וואס אויף דער וועלט, גוטעס אדער שלעכטעס אהנע דעם וויללען דעם בעשעפערס.

סימן קיט

ווארום מיר זאגען ביי קידוש לבנה „דוד מלך ישראל חי וקים", און ווארום שפרינגען מיר געגען די לבנה?

רבי האט געזאגט צו ר' חייא'ן געה קוק גוט איין אין די לבנה און שיק מיר א סימן „דוד מלך ישראל חי וקים" (פ"ב דר"ה). די ערקלעהרונג וועגען דעם זאגט דער מהרש"א (סנהדרין פ"ד), אין דעם נאמען פון מדרשים אויף דעם פסוק „כירח יכון לעולם" זא ווי די לבנה איז אויף אייביג געשטעלט, דאס אזוי ווי די לבנה נאך די פופצעהן טעג וואס זי ווערט פוהל אין גאנצען, פאנגט זי דאך נאכהער אן צו פעהלען, אזוי איז דוד'ס רעגירונג געוועזן, דאס נאך די פופצעהן קעניגע פון זיינע קינדער איז די אידישע רעגירונג אונטערגעגאנגען אין צדקיהו'ס צייטען. נאר אזוי ווי די לבנה נאך איהרע פופצעהן טעג וועלכע זי פעהלט אונז געהט זי דאך ווידער אויף און ערשיינט צו אונז, דען זי ווערט דאך נור בעהאלטען אבער ניט פערניכטעט, זא וועט זיך אויך אומקעהרען די רעגירונג פון די מלכי בית דוד. און אויך אויף דעם זעלבען מיינונג שרייבט דער רמב"ן (בפ' וישב) איז דעם נאמען פון רבי נחוניא בן הקנה, דאס אזוי ווי די לבנה פערשווינדעט און געהט אויף, אזוי איז די אידישע פאלק מיט דוד'ס קעניגרייך, ביז די צייט וועט קומען דאס זי וועט געבויט ווערען אויף אייביג, דארום זאגען מיר „דוד מלך ישראל חי וקים" דוד'ס רעגירונג לעבט און וועט נאך געבויט זיין צום עוויגטהום, ווי דער פסוק זאגט „ובניתי לדור ודור כסאך סלה". און דער שפרינגען געגען די לבנה איז וויל מיר קענען איהר ניט אנריהרען, דארום ווינשען מיר דאס די פיינדע זאלען אונז אויך ניט אנריהרען צו בעזעס טוהן. דורך א משל וואס מיר האט געזאגט הרב הגדול רבי אלכסנדר משה לפידות דער רב פון ראססיין וועלען מיר דאס בעסער פערשטעהן. קריסטען האבען געמאכט א בלוט־בלבול (עלילות דם) אויף אידען אין וואלינער גוביערניע און אזון ווי דער גובערנאטאר איז געוועזן א שונא ישראל האט ער פערזעצט אין טורמע (פריזען) די שעהנסטע בעלי בתים פון שטאדט, צו פעראורטהיילען זיי אין קאטארגע? דא האט איין גביר זיך איינגעשטעלט און איז געפאהרען צום קייזער

קיין פעטערבורג, און מיט גרויס מיהע איז ער צו איהם צו געקומען, און איז פאר איהם געפאלען און מיט יאמערליכע טרערען האט ער אויסגעווירקט ביי דעם קייזער פריי צו לאזען די געפאנגענע, און דער קייזער האט איהם דעם גביר געגעבען א בריף צום גובערנאטאָר ער זאל ארויסלאזען די געפאנגענע פריי. דא האט דער גביר ניט געשפארט קיין געזונד און קיין געלד און האט געבעטען די בעסטע פאסט פערד. און זיי געטריבען איבער נאטירליך האסטיג אום וואכ שנעלער צו קומען צו בעפרייען די אונגליקליכע, און אלס ער האט איבערגעטראגען די געפעהרליכע שווערע רייזע מיט סכנות נפשות, און איז געקומען א היים און האט בעפרייט די אונגליקליכע, איז ער מיט די גאנצע שטאדט אידען געגאנגען אין שוהל צו דאנקען גאט. דא האט זיך דער גביר געשטעלט אויף די בימה און געזאגט, גאט מיין גאט דורך א מענשען האסט דו דיין געגארע בעוויזען, און דורך מיר האסט דו בעפרייט די געפאנגענע, ווען איך זאל דער פאר בעטען אז דו זאלסט מיר געבען לאנגע יאהר וועט דאס זיין פון מיינער זייטע איין דומהייט, דאס איבער דעם לעבענס-פערגעניגען זאל איך פארקויפען עולם הבא, דאס טוהט דאך נאר א עשו פאר לינדזען צו פארקויפען די בכורה, דען איין שטונדע עולם הבא איז טהייערער פאר די גאנצע דיעזע וועלט, אויך וואס איך האב מיין לעבען געשטעלט אין סכנות צו פליהען דורך פאסט איבער נאטירליך, און פאר מיין גרויסע סומע געלד וואס איך האב פון דיעזער געשיכטע פערלארען, וועל איך די מצוה אויך פאר געלד ניט פארקויפען, נור פאר מיין אויף הייבען זיך פון ארט אום צו לייפען אהער און א הין און פאר מיין שטענדיגען פארבערייטען זיך וויאזוי צו גאהן איז פאר דעם אויפהייבען זיך וואס דאס איז איין דומהייט דער פאר זאלסט דו גאט מיר באצאלען אויף דער וועלט, אבער ניט פאר די מצוה אליין. פון גרויס התפעלות אויף צו נעהמען דעם אבינו שבשמים איין מאהל אין חודש שפרינגען מיר פון פריידע צום הימעל, און וויל דאס איז א דומהייט, דען מיר קענען דאך דיך ניט אנריהרען, איז דער פאר בעטען מיר אונז צו באצאהלען אויף דער וועלט דאס אונזערע פיינדע זאלען אונז ניט אנריהרען צו בעזעס טוהן, און דאס זאגט די גמרא אין סוכה (ל״ח) דאס די קליינינקייטען פון א מצוה האלטען אב אונגליק.

און דאס וואס אידען צעהלען נאך די לבנה און ניט נאך די זון איז, וויל די חז״ל זאגען אונז דאס ביי דער אנפאנג וועלט בעשאפונג איז די לבנה געווען גרויס עבענזא ווי די זון, האט זיך די לבנה בעקלאגט פאר גאט, איז דאס מעגליך האט זי געזאגט דאס צוויי קעניגע זאלען האבען איין קריין? דא האט איהר גאט געענטפערט, געה דער פאר און מאך זיך קלענער, און דאס איז א מאראלישע לעהרע פאר א מענשען צו מאכען זיך קלענער אין

יעדע זאך און צו זיין געלאסען אין דעם ניט פערלאנגען צו פיעל, אום ניט צו וועלען קריכען אויף דעם לייטער פון גליק, דער וואס וויל געניסען הימעלשעס לעבען נאך דעם טויט, זאל ער נעמען די לבנה פאר א ביישפיעל צו האלטען זיך קליין, און ניט מתרעם זיין ווען גאט גיעבט איהם ניט אלעס וואס איז איהם נייטיג, נור זיך בענוגנען ווי עס איז, דען אז מען קריכט צו הויך איז נאכהער דער אראבפאלען צו ניעדריג און צו געפעהרליך.

נאך א מיינונג גיעבט פאר וואס מען זאגט ביי קדוש לבנה „דוד מלך ישראל חי וקים“ שרייבט דער סדור „הגיון לב“ פאלגענדעס: די ווערטער „דוד מלך ישראל חי וקים“ איז איין אלטער מנהג ביי אידען איהם צו זאגען, ביי פיעלע געגען־שטאנדע. אויך די אנוסים פון שפאניא די בלוטשולדיגע לאנד, ווען איין איד האט געדארפט ריידען מיט צווייטען, און אויס פורכט, פיליייכט רעדעט ער מיט איינעם פון די פערפלוכטע טיראנען די אינקוויזיטארען, האבען זיי, די אידען געמאכט צווישען זיך א סימן, אלס אנפאנג ריידען איינער מיט דעם צווייטען צו זאגען די ווערטער: „דוד מלך ישראל חי וקים“ דאן וועלען זיי שוין זיין זיכער אז זיי זיינען געוויס אידען און זיי קענען ריידען וואס זיי האבען נייטיג.

סימן קב

וואָרום מיר זאָגען שלום עליכם דריי מאל ביי קידוש לבנה?

ווייל מיר בעטען אין קידוש לבנה דאס אויף די שונאי ישראל זאלען פאלען שרעק און ציטערניסע דאס זיי זאלען אונז קיין בעזעס ניט טאן, זאגען מיר איינע צו די אנדערע דאס צו אונז אבער איז שלום, דאס הייסט איינער דעם צווייטען ווינשט שלום און דער צווייטער ענטפערט איהם אויך עליכם שלום (טור סי' תכ"ו וברמ"א גם במג"א שם סקי"א) און דאס וואס מיר זאגען „עלינו לשבח“ נאך קידוש לבנה, איז ווייל די גמרא זאגט (ב"ב ע"ה) אז יהושע'ס געזיכט האט געשיינט ווי די לבנה, און דער מחבר פון עלינו איז געווען יהושע ווען ער האט איינגענומען די שטאדט יריחו, און אזוי ווי זיין געזיכט איז ווי די לבנה, זאגען מיר זיין „עלינו“, דאס זיין זכות זאל אונז ביי שטעהן (א"ר קל"ב וס' חרדים).

אמיינונג גיעבט פאר וואס דער ערשטער גיריסט זיין חבר און ער זאגט „שלום עליכם“, און דער צווייטער, ענטפערט איהם, און זאגט „עליכם שלום“ און ניט „שלום עליכם“ ווי דער ערשטער? איז דאס ווייל דער ווארט „שלום“

איז פון די נעמען פון השי"ת, און מיר געפינען ביי אבשיידען א קרבן, טאר מען ניט זאגען „לה' קרבן", נור „קרבן להי", ווייל פיליכט טרעפט איהם בעהיטע גאט איין בעזעס און ער וועט ניט קענען נאכהער אויסריידען דעם ווארט „קרבן" האט ער דאך דערוויילע דערמאנט גאטעס נאמען לבטלה (נדרים דף י'). און די גמרא זאגט אין קדושין (ס"ב ע"א) אז רב חסדא האט זיך נוהג געוועזן צו מקדים זיין שלום אפילו צו די כותים, ווי אין פרקי אבות (פ"ד) שטייהט „הוי מקדים בשלום כל אדם", זעהט מען דער פון אז עס איז א מצוה צו גריסען איינער דעם צווייטען מיט דעם ווארט „שלום", איז דער ערשטער טוהט דאך א מצוה, קען ער זאגען „שלום עליכם" ווארום איהם וועט געוויס ניט טרעפען קיין אונגליק, ווי עס שטייהט אין פסוק (קהלת ח') „שומר מצוה לא ידע דבר רע" דער וואס היט צו טאן א מצוה, איז ביי די מצוה זעלבסט וועט איהם ניט טרעפען קיינע בעזעס, אבער דער צווייטער דער וואס ענטפערט איהם, ענטפערט ער איהם דאך ניט מעהר ווי פון כבוד וועגען, יעמאנד געריסט איהם, געריסט ער איהם אויך, דער פאר מוז ער שוין זאגען „עליכם שלום", פאהרער „עליכם" און נאכהער „שלום" (ס' שב"ר).

סימן קכא

וואָרום ווײַבער דערווייטערען זיך ווען די מענער זיינען מקדש די לבנה?

די פרויען דערווייטערען זיך פון צו שטעהן דא וואו מען איז מקדש די לבנה, ווייל די זינדע פון די ערשטע פרוי חוה האט געבראכט די לבנה צו א פגם, און צו ליעב שאנדע דערווייטערען זיי זיך (של"ה שער האותיות), און אויך דעריבער זיינען פרויען ניט מקדש די לבנה, אבוואהל א מצות עשה וואס די צייט איז גורם ווי שופר און לולב זיינען די ווייבער מקיים, און זיי בעטען גאט אזוי ווי מענער, אבער ניט מקדש זיין די לבנה. די וועלכע זיינען מקדש די לבנה, בשעת ברכה דארפען ניט קוקען אין די לבנה, נור איידער מען מאכט די ברכה זאל מען זעהען אין די לבנה און מקדש זיין, דאס האט דעם זעלבען דין, ווי מען קוקט אויף כהנים ווען זיי האבען געדוכנ'ט אין די צייט פון בית המקדש (רבינו מאיר הלוי בס' שושן עדות).

סימן קכב

וואָרום ערב פורים פֿאַסטען מיר ניט דריי טעג אַזוי ווי אסתר, נור מיר פֿאַסטען איין טאָג?

דעם טאָג אסתר תענית איז ניט מעהר ווי איין נאָמען, דען ווען עס וואָלט זיך ווירקליך גערופֿען אסתר׳ס תענית, וואָלטען מיר דאַרפֿען פֿאַסטען דריי טעג מיט דריי נעכט ווי אסתר האָט געטהאָן, און לויט דעם רעכענונג האָט גאָר אסתר געפֿאַסט אום פסח (מגילה ט״ו) און המן׳ען האָט מען אויף געהאַנגען זעכצעהען טעג אין ניסן, נור מיר פֿאַסטען דעם דרייצעהנטען טאָג אין אדר, ווייל די אידען האָבען זיך פֿערזאַמעלט אין שושן הבירה אין דעם דרייצעהנטען טאָג אין אדר „נקהלו היהודים אשר בשושן בשלשה עשר בו" (המנהיג ה׳ מגילה כ״א).

סימן קכג

וואָרום מיר זיינען זיך נוהג צו געבען פורים פֿאַר די מגילה לייענען „מחצית השקל". און וואָרום איז דער מחצית השקל דריי מטבעות?

דאָס איז דעריבער ווייל אין פ׳ כי תשא איז געשריבען דריי מאָהל „מחצית השקל" (הגהת מרדכי פ״ק דמגילה סי׳ תשע״ז והרמ״א סי׳ תרצ״ד) דאַרום ווייל עס איז געשריבען דריי מאָהל דאַרף מען געבען דריי מחצית השקל, און ווען מען האָט פֿון די מטבעות פֿון יענע צייט צום אָנדענקען, וואָס אין מאָנאַט אדר האָט מען גענעבען די שקלים (באחד באדר משמיעין על השקלים) איז געוויס גוט. אויך איז דאָ אַ מיינונג דאָס גאָט גרייט אָן די רפואה פֿאַר די מכה, אַזוי ווי המן האָט צו אחשורוש געוואָלט אָבוועגען צעהען טויזענד כּכּר זילבער אום צו פֿערניכטען אַלע אידען (אחשורוש דער קעניג פֿון פרס האָט רעגיערט פֿון יאָהר 354 ביז 368 פֿאַר קריסטליכען רעכענונג) און דאַנמאָל האָט אויך עקזיסטירט די מטבע שקל, האָט גאָט שוין געהייסען משה רבינו דאָס אידען זאָלען זיך אויסלייזען דורך דעם מחצית השקל, ווייל אין די תורה איז געשריבען „לכפר על נפשותיכם" צו פֿערציי־הען פֿאַר אַייערע נפשות, און אַזוי ווי איבער המן איז אונזער פֿרעהליכער פורים, דאַרום האָט מען בעשטימט דאָס פורים זאָל מען געבען די מחצית השקל, און וואָרום גראַדע אַ האַלבען שקל און ניט קיין גאַנצען אָדער אַ פֿערטע טהייל פֿון אַ שקל, וועט דער לעזער געפֿינען אין דעם העברעאישען

אָרגינאַל פֿון מײַן „מנהגי ישרון" מיט נאָך שעהנע ערקלערונגען װעגען דעם מחצית השקל.

סימן קכד

וואָרום מען שלאָגט המן'ען בײַ דער מגילה לײענען, און וואָרום מאַסקירט מען זיך אין פּורים ?

ווײַל עס גיעבט אַ פּסוק „שם רשעים ירקב" (משלי י') דער נאָמען פֿון אַ רשע זאָל צופֿוילט בלײַבען, און אַזוי ווי מיר געפֿינען בײַ רב אָדער אבא אריכא ווען מען האָט געלײענט די מגילה און ווען עס איז געקומען צו דעם וואָרט „המן" האָט ער געזאָגט „אָרור המן וארורים בניו" (ירושלמי מגילה וב"ר מ"ט) און אַזוי ווי קינדער קענען דאָס ניט זאָגען, דאַרום האָט מען אומגעביטען צו שלאָגען המן'ען, און דער מהרי"ל ווינקט אָן אויף דעם שלאָגען המן'ען אויף אַ פּסוק. והיה אם בן הכות הרשע" (דברים כ"ה). און דער פֿערמאַסקירען דעם פּנים אום פּורים האָט מען גענומען דעם מנהג פֿון דעם נאָמען „אסתר", ווײַל אסתר, איז דער טײַטש פֿערבאָרגען, און די גמרא פֿרעגט אויך וואו ווײס איך דאָס, דאָס דער נאָמען אסתר איז אויך בעשטימט פֿון די תורה אַזוי ווי אַלעס גיעבט אין די תורה ? דריקט זיך אויס די גמרא פֿון אַ פּסוק „ואנכי הסתיר אסתיר פני" (די גמרא דערפֿון איז אין חולין קל"ט), און אָבוואָהל דער פּסוק איז געזאָגט געוואָרען אויף שלעכטעס, נור אַזוי ווי פּורים האָט דאָך גאָט אומגעקעהרט פֿון שלעכטעס אויף גוטעס. שאַדעט ניט דער מנהג וואָס מען פֿערמאַסקירט דעם פּנים אום פּורים אום זיך אויך אַנדערע פֿרעהליך צו מאַכען. שיקען „שלח מנות" איז בעשטימט פֿון דער מגילה „ומשלח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים". „שלח מנות" דאַרף דער גרעסערער שיקען צו דעם קלענערען און אַנערקענען איהם אַלס פֿרײַנד פֿון זײַן גלײַכען (גופי הלכות קי"ז ע"ב). איין אָבער דאַרף אויך מקיים זײַן די מצוה און שיקען „שלח מנות" אָבער ניט קײן זיסע זאַכען נור געלד אָדער פֿלײש, דאָך אַנדערע שיקען גאָר ניט. צו פֿערקלײדען זיך מענער פֿאַר ווײַבער אָדער ווײַבער פֿאַר מענער אין טאָג פּורים אָבוואָהל מן התורה איז דאָס ניט ערלויבט דאָס הײסט אַ לאו תעשה. דאָך איז מען זיך סומך אויף די תשובה פֿון ר"י מינץ (סי' ט"ו) וואָס ער זאָגט אַז פּורים מעג מען.

סימן קכה

זוארום זאגען מיר אין דער הויף, ביי לייענען די מגילה די פיער פסוקים „איש יהודי" „ומרדכי", „ליהודים", און „כי מרדכי היהודי" ?

מיר זאגען איבער די פסוקים אין דער הויך, אום יעמאנד זאל ניט איינדרעמלען ווערענד אלע זיינען פערפליכטעט צו הערען קריאת המגילה, און גראדע האט מען אויסגעקליבען די פיער פסוקים וועלכע זיינען גערעדט ארום מרדכי אום צו רעספיקטירען זיין עהרע וואס דער נס איז געווען צוליעב איהם (אבודרהם בשם בעל משמרת המועדות). דער מטה משה שרייבט אז דאס איז ניט קיין פפליכט, און ניט קיין מנהג נור אום פרעהליך צו מאכען די קינדער, די קליינע, שרייט מען אויס די פיער פסוקים אום זיי זאלען פרעגען די עלטערען וועלכע וועלען זיי דערציילען גאטעס וואונדער, און די קינדער וועלען מורא האבען פאר גאט.

סימן קכו

וואָרום די כהנים טוהען אוים די שיך ווען זיי געהען צו דוכענען ?

דען פיליכט וועט זיך ביי א כהן אבריסען א בענדעל פון א שוך אין די צייט ווען די איבעריגע כהנים וועלען זאגען די ברכה, און אוים שאנדע וועלען זיי איהם רופען אז ער איז א בן גרושה אדער א בן חלוצה (סוטה מ') און זאגאר שיך וועלכע האבען ניט שנירליך איז אויך אסור, דען קוים האט מען גע'אסר'ת אויף סתם שיך איז קיין אונטערשייד וועלכע, און אין אונזערע צייטען איז דאס א אנדענקען פון בית המקדש וואס דארט זיינען די כהנים געגאנגען בארפוס (עיין ר"ן שבת קי"ד).

סימן קכז

וואָרום געהען כהנים דוכענען יום טוב ?

ווייל דער ירושלמי זאגט דאס עס גיעבט ניט קיין איין טאג אין וועלכען עס זאל ניט זיין קיין קללה, און דער פסוק זאגט „ואל זועם בכל יום" גאט

צאָרענט יעדען טאָג, און די גמרא זאָגט, דאָס ברכת כהנים קענען די קללות מבטל זיין, און יום טוב איז אויף זיי דער יום הדין, דען אין די פיער צייטען ווערט די וועלט גע'משפט „בארבעה פרקים העולם נידון" און די כהנים קעהרען אום די קללות צו ברכות (ישמח משה). און זעכציג אותיות איז פאַרהאַנען אין ברכת כהנים, זאָגט דער מדרש רבה (במדבר י"ח) דאָס זיינען די זעכציג העלדען וועלכע שטאַרקען די ישראל, ווייל ביי יעדען וואָרט איז צוגעגעבען געטעס נאָמען נעמליך „יברכך ה', יאר ה', ישא ה'" יעדער אות איז אַ שווערד געגען אַלע פורעניות וועלכע געבען אין די תורה „ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחוזי חרב מלמדי מלחמה" און דאַרום זאָגט די גמרא דאָס ווען יעמאַנד זעהט אַ שלעכטען חלום זאָל ער זיך שטעלען געגען די כהנים ווען זיי דוכן'ען און ענדיגען מיט זיי צו גלייך, ווייל ברכת כהנים איז אַ הילף געגען אונגליקען. ווען איין כהן דוכן'ט דאַרף דער חזן ניט אויסרופען „כהנים" (מהר"ם טראני ח"א ס"ד והש"ע או"ח סי' קכ"ח ופחד יצחק אות ב'), נור אויב צוויי כהנים דוכן'ען דאַרף ער יאָ זאָגען „כהנים" אין דער הויך (סוטה ל"ח), „ברכת כהנים" איז פאַר די תפלה פון „שים שלום" ווייל ברכת כהנים ענדיגט זיך מיט דעם וואָרט שלום, און גלייך זאָגט מען „שים שלום" וועלכער ענדיגט זיך מיט די ברכה „המברך את עמו ישראל בשלום". איין אָבל דאַרף די צוועלף מאָנאַטען ניט געהן צום דוכן. נור אַרויסגעהן פון שוהל בשעת עבודה, דען דער כהן דאַרף זיין אין אַ גוטע לוינע ווען ער געהט בענטשען דאָס פאָלק.

סימן קכה

וואָרום כהנים ווען זיי געהען צום דוכ'ן לאָזען זיך וואַשין די הענד דורך אַ לוי?

גענומען איז דאָס פון זוהר (פ' נשא דף קמ"ו) וועלכער זאָגט, דאָס ווען אַ כהן געהט צום דוכן דאַרף ער צוגעבען הייליגטהום אויף זיין אייגענע הייליגקייט, ער דאַרף הייליגען זיינע הענד מיט וואַסער דורך אַ לוי וועלכער איז אויך געהייליגט, גענומען פון פסוק „וקדשת את הלוים". זאָלסט הייליגען די לויים, און נאָך פסוקים איבערצייגען דאָס די לויים זיינען הייליג און פון זייער הייליגטהום דאַרפען זיי צו געבען צום כהן, דאַרום טאָהר זיך דער כהן ניט לאָזען וואַשען די הענד דורך אַ פרעמדען. אויך דער לוי אַליין דאַרף וואַשען זיינע הענד איידער ער געהט וואַשען דעם כהן, דער רמ"א זאָגט

(באו"ח סי' קכ"ח) דאָס דער לוי דאַרף ניט וואַשען די העַנד אויב ער איז ניט געוועזען אין אַ שמוטציגען אָרט.

סימן קכט

וואָרום מיר קוקען ניט אויף די כהנים ווען זיי שטעהען און דוכנ'ען?

ניט צו קוקען אויף כהנים אַלס זיי דוכנ'ען ווייל עס שאַדעט צו די אויגען זאָגט דאָס דער תלמוד (חגיגה דף ט"ז), דאָס איז אָבער אַלס געַרעדט אויף די צייטען פון בית המקדש ווען די כהנים האָבען געבענטשט דאָס פאָלק מיט דעם „שם המפורש" וואָס אין אונזער צייט איז ניט ערלויבט צו בענוטצען זיך מיט דעם „שם המפורש", אַלזאָ איז דער איסור פון ניט צוקוקען אויף די כהנים, ניט מעהר דאָס מען זאָל ניט אָבריַיסען דעם געדאַנקען פון דאַוונען ווען ער פאַרקוקט זיך, און די כהנים דעקען זיך איבער מיט די טליתים אויך דעריבער, דאָס זיי זאָלען ניט קוקען אויף דאָס פאָלק, און זיך ניט פאַרטראַכטען אויף עפּיס אַנדערס ווען ער מאַכט די הייליגע ברכה, און דאָס אויך, דאָס אין דעם בית המקדש צייטען האָט מען ניט געטאָהרט זיך גוט צוקוקען אויף די כהנים, אָבער גלאַט אַ קוק טאָן האָט מען געמאָגט, איין איבערצייגונג אויף דעם איז פון ירושלמי מגילה וואָס ער זאָגט ווען די העַנד פון אַ כהן זיינען אין פאַרב זאָל ער ניט דוכנען, ווייל דאָס פאָלק קוקט דאָך אויף איהם, און עס איז אַ שאַנדע, און עס גיעבט אַמיינונג אין זעלבען ירושלמי אַז צו ליב אָבריַיסען דעם געדאַנקען פון דאַוונען איז אויך איבריג, און אַזוי זאָגט דער רמב"ם (ה' תפלה פי"ד ה"ז).

אויך גיעבט אַ מיינונג פאַר וואָס די כהנים פערדעקען זייערע געזיכטער ביי די „ברכת כהנים", ווייל פילייכט געפינען זיך אין שוהל איינינע פיינדע פונעם כהן, אום עס זאָל איהם ניט שטערען דעם געדאַנק, ער זאָל ניט דיינקען דאָס איהם מיינט ער ניט מיט די ברכה, דען די „ברכת כהנים" איז געזאָגט פיר יעדען אידען אָהנע אויסנאַהמע.

סימן קל

וואָרום פאַר דעם דאַוונען יום טוב איז מען גולל די ספר תורה ביז דעם אָרט וואָס מען דאַרף לייענען, און ניט ביי דעם לייענען?

דיזער מנהג וויַיזט אויס אַז ער איז פון גאַנץ אַלטע צייטען, אין דער

מסכתא סופרים (פי"א הלכה ג׳) ווערט דערצעהלט אַז ר"י האָט געהייסען עולא דעם חזן פון שוהל, דאָס ווען ער וועט לייענען זאָל די תורה זיין איין אויסגעזוכטע דעם אָרט וואו ער דאַרף לייענען, איבערצייגט אַז דאָס איז אַ אַלטער מנהג.

נאָך אַ מיינונג גיעבט, ניט צובעלעסטיגען די געמיינדע אום צו וואַרטען ביז מען וועט אויף זוכען דעם אָרט וואָס מען דאַרף לייענען, ווערענד מען קען עס פאָרברייטען פאַר דעם דאַוונען.

סימן קלא

וואָרום מען זאָגט ניט דעם „רבונו של עולם" צום דוכנ׳ען שבת ווען עס געפאַלט אום יום טוב?

ווייל דער רבונו של עולם איז אַ תחינה עבענזאָ ווי „אבינו מלכנו" וועלכען מיר זאָגען ניט אום עשרת ימי תשובה ווען עס געפאַלט אַ שבת אין די תשובה טעג, ווייל תחינות איז ניט ערלויבט צו זאָגען שבת (מגן אברהם סימן קכ"ט ס"ק ע׳).

סימן קלב

וואָרום נור פסח זאָגט מען „טל" און ניט קיין אַנדערע ימים טובים?

ווייל דער פרקי דר׳ אליעזר זאָגט (פרק ל"ב) דאָס אַלס עס איז געקומען דער ערשטער טאָג פסח האָט געזאָגט יצחק צו זיין עשו. מיין זאָהן, דיזע נאַכט עפענען זיך די אוצרות פון טהוי. מאַך פאַר מיר שפייזע שמאַק-האַפטע אום איך זאָל דיר בענטשין. און דער זוהר (פ׳ תולדות) זאָגט, דאָס עס וואַר ערב פסח און ער האָט איהם געהייסען ברייגגען צוויי ציקעלעך איינעם פאַר אַ קרבן פסח, און דעם צווייטען פאַר שמאַקהאַפטע שפייזען. (כ"כ רש"י בפ׳ תולדות בשם פרקי דר׳ אליעזר).

סימן קלג

וואָרום מען רופט דעם יום טוב פון „חג המצות" מיט דעם נאָמען „פסח"?

געגרינדעט אויף דעם פסוק „אני לדודי ודודי לי" איך געהער צו מיין געליבטען גאָט און מיין געליבטער געהער צו מיר, דאָס הייסט מיר אידען דערצעהלען דעם שבח פון גאָט, און גאָט דערצעהלט אונזערע שבחים, ווען מיר לייגען תפילין איז אין זיי געשריבען גאָטעס שבחים און גאָט לייגט אויך גייסטיגע תפילין געצייכענט מיט אונזערע שבחים (ברכות ו'), דאָס זעלבע איז דיעזער יום טוב, גאָט רופט איהם אין די תורה „חג המצות" פאַר אונז צום עסען, און היילינגען איהם, און מיר רופען דעם יום טוב „פסח" „זבח פסח הוא לה' אשר פסח" דאָס איז פסח ווייל גאָט האָט מיט אונז וואונדער געטאָהן ער האָט ביי מכות בכורות די מצריים געשלאָגען און די אידישע הייזער האָט ער איבער געהיפט (קדושת לוי פ' בא).

סימן קלד

וואָרום דער חזן טראָגט אַ קיטל ווען ער זאָגט פסח „טל" און שמיני עצרת „גשם", און אויך ראש השנה און יום כפור?

דאָס איז ניט מעהר ווי צו ברעכען דעם חזן'ס אייגענע האַרץ ער זאָל גוט אַכטונג געבען אַז זיינע געבעט זאָל זיין מיט אַ ריכטיגען האַרצען, ווייל ראש השנה און יום כפור בעט ער פאַר אונז אויף לעבען, און „טל" און „גשם" אויף ברויט צום עסען, דען דער לעבען איז אָבהייננליך אָן מיטעלס לעבען, אָן עסען.

סימן קלה

וואָרום מען צו טהיילט דעם דאַווענען „שחרית" און „מוסף" אויף צוויי בעזונדערע חזנים?

צו צוטהיילען די תפלות אויף צוויי חזנים האָט מען זיך נאָך נוהג געווען אין די צייטען פון די חכמי המשנה, נור אין די ערשטע משנה פון

תענית רופט ער דעם ערשטען חזן „ראשון" און דעם צווייטען „שני" זאגט דארט דער תוס' אז דאס מיינט מען. דער ערשטער דער „בעל שחרית" און דער צווייטער דער „בעל מוסף" (עיין ב"י אור"ח סי' קי"ד). און זייער מנהג איז געווען דאס דער „בעל שחרית" האט ניט געדאווינט מוסף נור א אנדערער, און ראש השנה האט דער צווייטער חזן וועלכער האט געדאווענט מוסף אויך געבלאזען שופר און ניט דער ערשטער דאס הייסט דער „בעל שחרית" (ראש השנה דף ל"ב. עיין שם רש"י והבית יוסף בסי' תקפ"ה). רייכערען טאבאק אום יום טוב. זאגט דער מגן אברהם אז מען טאהר ניט צו ליעב פערלעשונג און פערניכ־טונג (מג"א תקי"ד). און דער תשובת דרכי נועם (סי' ט') שרייבט אז מען מעג רייכערען אום יום טוב טאבאק, בפרט אין אונזער צייט וואס דאס רייכענען איז דאס זעלבע ווי עסען.

סימן קלו

וואָרום מיר פאַרענדיגען שבת „מקדש השבת" און ניט „מקדש ישראל והשבת", און יום טוב פערענדיגען מיר די תפלות „מקדש ישראל והזמנים"?

ווייל שבת איז בעשטעטיגט פאר א הייליגטהום פון גאט אליין נאך פון וועלט בעשאפונג, דארום זאגען מיר „מקדש השבת", ווייל שבת איז פון גאט זעלבסט געהייליגט, ניט גלייך איז אבער יום טוב, ווייל יום טוב איז בעשטעטיגט פון בית דין „אשר תקראו אותם" איהר זעלבסט דארפט זיי בעשטעטיגען, דארום זאגען מיר „מקדש ישראל והזמנים" אים יום טוב. (ביצה י"ז ומסכת סופרים פי"ג הלכה י"ד).

סימן קלז

וועןן מיר זאגען פורים קרובץ ביי יעדער ברכה פון שמונה עשרה, וואָרום זאגען מיר ניט קיין קרובץ ביי די ברכה „את צמח דוד"?

דאס איז ווייל פורים דערצעהלען מיר די גרויסקייט פון מרדכי וועלכער איז געווען פון די פאמיליע שאול דער קעניג איבער ישראל, און ביי „את צמח דוד" בעטען מיר דאס דוד'ס רעגירונג זאל אב לעבען, און שאול המלך מיט דוד המלך זיינען געווען שונאים, אבוואהל זיי זיינען ביידע געווען גרויסע צדיקים, און עס איז ניט אנשטענדיג צוזאמען מישען ביידען אין איין תפלה, (ספר אור צפון).

סימן קלח

וואָרום שבת חול המועד פסח ענדיגט דער מפטיר „מקדש השבת" אַליין, און שבת חול המועד סוכות פֿערענדיגט דער מפטיר זיין לעצטע ברכה „מקדש השבת וישראל והזמנים" ?

ווייל שבת חוה"מ סוכות נעמט מען ארוים צוויי ספרי תורות, אָבער די איבריגע טעג חוה"מ סוכות נעמט מען ארוים ניט מעהר ווי איין ספר תורה, אָבער פסח חול המועד נעמט מען זאָ ווי זאָ אַלע טאָג צוויי ספרי תורות, דאַרום רעספעקטירט מען דעם שבת חול המיעד סוכות מיט יום טוב'דיגע מפטיר ברכה מיט „מקדש ישראל והזמנים" (מהרי"ל בשם מה"ר גרשון ז"ל). אויך זאָגט דער מהרי"ל אויף דעם אַ אַנדער מיינונג, ווייל סוכות איז אַ אונטערשייד אין די טעגליכע קרבנות מוסף, דעם קרבן וואָס מען האָט מקריב געוועזן דעם טאָג האָט מען זעלבען דעם ניט מקריב געוועזן מאָרגען, דאַרום זאָגען מיר טאַקע סוכות גאַנץ הלל, אָבער ניט פסח, ווייל פסח האָט קיין אונטערשייד פֿון חול המועד אָן אין די קרבנות, דאַרום זאָגען מיר ניט פסח גאַנץ הלל נור די ערשטע צוויי טעג (עיין מסכתא ערכין דף י׳), און דאָס זעלבע זאָגען מיר חנוכה גאַנץ הלל ווייל יעדען טאָג קומט צו אַ נייעס, נעמליך אַ נייע ליכטעל צו חנוכה ליכט (אבודרהם).

סימן קלט

וואָרום מען רופֿט ניט אויף צו די אַרבע פרשיות אַ אינגעל צו מפטיר?

דען דאָס איז אַ כלל דער וואָס איז פֿערפֿליכטעט צו אַ מצוה איז ער אויך מוציא אַלעמען וועלכע זיינען דער ביי, מיט די זעלבע מצוה, און דער וועלכער איז ניט פֿערפֿליכטעט צו טאָהן אַליין די מצוה, קען ער ניט מוציא זיין דאָס מעהרערע (דעם צבור), און אַ אינגעל איז ניט מחויב צו זיין מפטיר.

סימן קמ

וואָרום שבת חול המועד פסח לייענען מיר „שיר השירים" פֿאַר דער גאַנצער געמיינדע?

דאָס דער זוהר פ׳ תרומה (דף קמ"ג) זאָגט, ווייל „שיר השירים" איז כולל אַלס פֿון די תורה, איז אויך כולל די נעטליכע געהיימניסע, איז אויך כולל

דעם גלות מצרים, און איז אויך כולל דעם לאנגען אידישען גלות צווישען פרעמדע פעלקער, און אויך די אידישע ערלייזונג פון גלות, און איז אויך כולל תחית המתים, און שבת חול המועד פסח איז פאסענד פאר „שיר השירים" לויט די היסטאריע פון פסח און לויט די הפטרה פון דעם שבת וועלכע איז אויך כולל תחית המתים (מג"א או"ח סי' ת"צ).

נאך א מיינונג גיעבט פאר וואס מען לייענט „שיר השירים" חוה"מ פסח, איז, דאס מיר געפינען אין מכילתא (פ' בשלח) דאס צוליב דעם וואס די אידען האבען געגלויבט אין גאט, ווי עס שטייט אין פסוק (שמות ד') „ויאמן העם", אויך „ויאמינו בה'" דער פאר זיינען זיי אויסגעלייזט געווארען, און אזוי וועלען די אידען אויסגעלייזט ווערען פון יעצטיגען גלות נור צוליעב די אמונה, ווי עס שטייט אין שיר השירים (ד') „תשורי מראש אמנה".

סימן קמא

וואָרום מיר לייגען צעהן שטיקליך ברויט ביי בדיקת חמץ די נאכט פון ערב פסח ?

דען אז יעמאנד וועט בודק חמץ זיין און וועט דער ביי ניט געפינען קיין חמץ וועט ער זיך אין גאנצען אבזאגען פון בודק חמץ צו זיין וויסענדיג אז ער וועט גארנישט געפינען. (או"ח סי' תל"ב והחק יעקב), און דער בית אהרן שרייבט: דאס אזוי ווי דרייצעהן טעג אין ניסן האט המן הרשע געלאזט שרייבען בריף אין אלע לענדער פון פרס ומדי צו פערניכטען אלע אידען, און די שרייבער זיינען געווען די צעהען המן'ס זין, דארום לייגען מיר די צעהען שטיקלעך ברויט ענדע פון דעם דרייצעהענטען טאג פון ניסן, צום אנדיינקען איבער דעם נס פורים. דער סדר היום שרייבט גאנץ אנדערס, דען אזוי ווי פסח בייטען מיר אום פון דעם ברויט אויף מצות, אבער דער הויפט לעבענס מיטעל פון א גאנץ יאהר איז דאך די ברויט, און אננעהמען א מצוה און פערווארפען מיט גאר נישט אזאך פון וואס מיר האבען געלעבט אגאנץ יאהר איז געוויס א אונרעכט. דארום בעגלייטען מיר דעם ברויט ביי בדיקת חמץ, אום איהם ניט צו פערשעהמען, מיט דעם וואס מיר קלייבען איינינגע שטיקלעך צו זאמען און מיר מאכען א ברכה „על בדיקת חמץ". מיר זאגען ביי בדיקת חמץ „כל חמירא" אויף תרגום לשון, ווייל אין בבל איז דאס געווען זייער שפראך, אום יעדערער זאל פארשטיין, און דאס וואס אונזערע חכמים האבען בעשטעטיגט וועלען מיר ניט איבער אנדערשען.

סימן קמב

וואָרום זאָגען רבנים דרשות „שבת הגדול" און „שבת תשובה" ?

ווייל דאָס מעהרערע ישוב לייט וועלכע וואָהנען אין די דערפער און זיי ווערען פערגרעבט, ווייל זיי הערען קיין מאָל ניט קיין איידעלען אידישען וואָרט אָדער אַ דין, און אַזוי ווי אויף די ביידע שבתים קומען די ישובניקעס אין שטאָדט אַריין און מעהרערע האַלטען יום טוב מיט זייערע ברידער די שטאָדט לייטע דעם גאַנצען יום טוב, דרש'ט פאַר זיי דער רב די דרשות וועלכע זיינען נייטיג צו די צייט דאָס זיי זאָלען וויסען ווי זיך נוהג צו זיין, (מחצית השקל סי' תכ"ט). נאָכהער האָבען זיי אָנגעפאַנגען צו האַלטען אַ דרשה יעדען שבת, דער מנהג צו דרשה'ענען איז נאָך פון חכמי התלמוד, דען מיר געפינען אין תלמוד אַז די גרעסטע תלמידי חכמים האָבען געדרשעט שבת און יום טוב *).

סימן קמג

וואָרום צו די סדר-נעכט פון פסח טוהען מיר אָן אַ ווייסען קיטל ?

דיזער מנהג בעציהט זיך אויף דעם דרש פון די גמרא אויף דעם פסוק „ויהי שם לגוי" דאָס אידען זיינען געוועזען אין מצרים אַ בעזונדערעס פאָלק, און זיי האָבען זיך אונטערשיידען פון די עגיפטער דער מיט, וואָס זייערע קליידער זיינען געוועזען איינס און דאָס זעלבע, און די גמרא זאָגט (שבת קמ"ה) דאָס די געלעהרטע פון בבל האָבען זיך אויסגעצייכענט מיט זייערע ווייסע קליידער, ווייל רבנן רופען זיך מלאכי השרת (נדרים כ') און ביי די מלאכים שטעהט געשריבען לבוש הבדים, די אָנגעצייגענע אין ווייסען, איז צו דיזען אַנדענקען טראָגען מיר פסח'דיגע נעכט צום סדר אַ קיטעל (בהגרה בעה"מ עמודי אור). איך דענק דאָס גראַדע דער אָנציהען זיך אין ווייסען איז דאָס גאָר צוליעב שמחה, דען לויט די גמרא (יומא דף ל"ט) דאָס דער כהן גדול שמעון הצדיק האָט געזאָגט צו די חכמים דאָס אין דעם יאָהר וועט ער שטאַרבען, ווייל ער האָט יום כפור געזעהען ווען ער איז אַריין אין קדשי קדשים

*) און אין אַמעריקאַ דרש'עט מען אַלע ווייבער, ניט גראָדע רבנים, מגידים, דרשנים, עס איז רעכט אַ תינוק בן יומו אַז ער וואָלט גערעט (געשפּיצט).

א מלאך אנגעצויגען אין שווארצען, וואס אימער האט ער יום כפור געזעהען דעם מלאך אין ווייסען אן געטוהן, און אין תענית (דף כ״ו) זאגט דארט די גמרא דאס פופצעהען טעג אין אב און יום הכפורים איז געווען די גרעסטע פריידע ביי אידען וואס אידישע טעכטער האבען זיך אנגעצויגען אין ווייסע קליידער און האבען דאנמאהל שדוכים געשלאסען, אלזא דאס איז איבערצייגט דאס ווייסע קליידער איז גאר א פריידע צייכען, דארום קען זיין אז דער קיטעל פון די סדרים נעכט איז דער צייכען פון פרעהליכקייט.

סימן קמד

וואָרום מיר לייגען דריי מצות פסח צום סדר?

דאס איז צום אנדענקען פון אברהם׳ען וועלכער האט פאר זיינע דריי אורחים געלאזט מאכען פון דריי מאס מעהל מצות, (דאנמאהל איז געווען פסח), א צווייטער מיינונג איז, ווייל די מיטעלשטע מצה צוברעכט ער דאך פאר איין „אפיקומן״ מוז בלייבען צוויי מצות לחם משנה, אזוי ווי אלע שבת און יום טוב (או״ח מג״א סי׳ תע״ח, ועיין תוס׳ פסחים קט״ז).

סימן קמה

וואָרום די ערשטע צוויי נעכט פון פסח, אויך די הגדה זאגען, הייסען דאס אבריכטען סדר?

ווייל אלע ימים טובים, און די גרינדע פון די מצות זיינען אלע אבהענגיג פון די נסים אין מצרים, ווייל אימער עראינערט די תורה „אשר הוצאתיך מארץ מצרים״ איך גאט וועלכער האב דיר פריי געמאכט פון מצרים, און אלע אנצייגע פון די ימים טובים בעשטעהען אויף די בעפרייאונג פון א פער־שקלאפטע פאלק, דארום הייסט דער זאגען די הגדה מיט דעם נאמען „סדר״ וואס דאס בעדייטעט ארדנונג, ווייל עס איז אויסגעארדעט גאר די מצות וועלכע זיינען אבהענגיג אן די צייט. און איך זאג דאס עס רופט זיך „סדר״ ווייל די פיער כוסות טרינקען צווישען די הגדה זאגען, זיינען מיט דעם ארד־נונג ווי דער תלמוד האט אונז געבאטען, דען ווען ער טרינקט זיי אהנע ארד־

נונג אִיז עֶר נִיט יוצא, דאַרום הייסט דאָס „סדר" צו צייַגען דאָס מען מוז טרינ־
קען מִיט אָרדנונג ווִי דער תלמוד האָט געהייסען. און פִילייַכט הייסט דאָס
„סדר" ווייַל אַזוֹי ווִי דִי בּיידע נעכט מאַכען מִיר אַ מאָהלצייַט ווִי פִירסטען אָדער
קעניגע, און בּייַ קעניגע אִיז דער מנהג דאָס יעדע שפּייַז אִיז אויסגערעכענט
מִיט דעם אָרדנונג וואָס דער קעניגליכער פערוואַלטער בּעשטימט, און דאָס
הייסט איינע שפּייַז קאַרטע. און געוויסע געזאַנגע אָדער רעדעס וועלכע עס
ווערט געהאַלטען אִין מִיטען דעם עסען. אונזער שפּייַז קאַרטע צו דִי סדרים
ווִי אויך דִי פערבּריינגונג פון דִי סדר נעכט הייסט „קדש ורחץ" און זאָ ווייַטער.

סימן קמו

וואָרום מִיר טונקען איין גרינסען אִין זאַלץ־וואַסער אָדער אִין עסיג אִין דִי סדרים־נעכט?

ווייַל דִי עגִיפּטִישע פּריסטער (כהנים) אִיז פערבּאָטען געווען צו עסען זאַלץ, און אַזוֹי ווִי מִיר זיינען בּעפרייַט געוואָרען פון זיי, טוהען מִיר געגען זייערע געזעצע, און דִי חז"ל האָבּען אונז געהייסען איינצוטונקען אִין זאַלץ־וואַסער דִי גרינסען (רי"ב בילקוט). און אויך דאָס עסען דִי אייער אִין דִי סדר נעכט זיינען אויך צוליעב דעם, ווייַל דִי עגִיפּטִישע געזעטצע אִיז געווען פער־בּאָטען צו עסען אייער און פלייש (אבן עזרא פ' וארא), אָבער דאָס אִיז נִיט וועגען אבילות וועלכע געהער נִיט צום פסח, און דער הגר"א אִין (שערי רחמים) זאָגט דאָרט דייַטליך דאָס בּעהִיטע גאָט צו ערינירען אבילות פון תשעה באב אום פסח, און גיט גאָר אַ אַנדער טעם.

סימן קמז

וואָרום מִיר גִיסען אָב פון דִי כּוֹסוֹת בּייַ דִי צעהן מכּות אִין דצ"ך עד"ש באח"ב?

דער אָבּגִיעסען אִיז נִיט מעהר, ווייַל פון יעדע מכּה האָט דאָך וואָס געפעהלט בּייַ דִי מצריים, דאַרום מאַכען מִיר דעם אַנדענקען צו מאַכען עט־וואָס וויינִיגער פון אונזערע כּוֹסוֹת (מנהגים).

סימן קמח

ווארום מיר בעהאלטען דעם אפיקומן אונטער די קישענס?

מיר בעהאלטען דעם אפיקומן ווי איינע זאך וואס דארף געהיט זיין, איבער דעם וואס דער פסוק זאגט ושמרתם את המצות די מצות דארפען געהיט זיין, און צו דעקען מיט א קישען הייסט געהיט (ברכות דף כ״ד) בשם בעל המחבר עמודי אור. נאך א מיינונג, צום אנדענקען, ווייל עס שטייט „משארותם צרורות בשמלותם״.

סימן קמט

ווארום האט ר׳ יהודה ביי די צעהן מכות געגעבען סימנים?

רבי יהודה האט דא ניט בעוויזען קיין גרויסע קונסט אין די ראשי תיבות פון די צעהען מכות וואס ער האט זיי פאר איין סימן געמאכט, נור ווייל אין תהלים גיעבט דארט אויך א קאפיטל אין וועלכען ער רעכענט דארט די צעהען מכות, אבער ניט איינע נאך די אנדערע ווי אין תורה איז געשריבען, דארום האט רבי יהודה געגעבען סימנים לויט די צעהען מכות ווי עס איז אויסגערעכענט אין תורה, אבער ניט ווי אין תהלים (שבלי הלקט רי״ח).

סימן קנ

ווארום מען לערנט די קינדער צו-גנב׳ענען דעם אפיקומן, און געבען זיי א מתנה ביי דעם צוריק אב געבען?

ווייל דער פסוק האט אונז אנגעזאגט דאס די געשיכטע פון „יציאת מצרים״ מוזען מיר אונזערע קינדער דערצעהלען, אבער ווען אונזערע קליינע קינדער וועלען איינגעשלאפען, און מיר האבען ניט וועמען איבער צו געבען אט דיזע הייליגע ערצעהלונגען, האט אונז דער תלמוד געראטהען צו חאפען מצות אום צו פערענטערעסירען די קליינע קינדער דאס זיי זאלען ניט שלאפען, ווי אויך צו צוטהיילען זיי ניס און אנדערע נאשעראייען אלעס צו ליעב דעם דאס די קינדער זאלען ניט איינשלאפען ביז צום ענדע סדר (פסחים ק״ט). אבער די לעצטע דורות האבען אויסגעפונען א בעסערען מיטעל אוועק צו רויבען

פון די קינדער זייער שלאף, און נעמליך צו לערהרנען די קינדער צו גנב'ענען דעם אפיקומן, און נאכהער ביי זיי דאס ארויס בעקומען צוריק פאר א געוויסען פרעזענט, מתנה, וואס דער פאטער גיעבט. און די קינדער זיינען וואך ביז מען עסט דעם אפיקומן וואס דאס איז בענאהע די ענדע פון סדר (ס' ליקוטי צבי). און דעם צוטהיילען דעם הלל אויף צוויי טהייל ביי די סדר נעכט איז אויך איבער דאס זעלבע צו פעראינטרעסירען די קינדער זיי זאלען פרעגען איבער די ענדערונג פון ריעוע נעכט.

סימן קנא

ווארום מען רופט דעם פינפטען כוס פון די סדר-נעכט „דער כוס פון אליהו הנביא"?

ווייל עס גיעבט א פלוגתא אין תלמוד אויב עס איז נויטיג פינף כוסות אין די סדר נעכט, אדער עס איז גענוג פיער כוסות. און די פלוגתא איז געבליעבען ניט קיין געאורטהיילטע, און יעדע זאך אין תלמוד וואס עס בלייבט ניט קיין פעראייניגטע בעשטימונג פון די חז"ל, לאזט מען דאס איבער פאר אליהו הנביא צו די גאולה דאס ער זאל בעשטימען אויף ריכטיג ווער עס האט רעכט. דארום טרינקען מיר נור פיער כוסות און מיר גיעסען אן איין פינפטען כוס און אויף דעם כוס דארף אורטהיילען אליהו הנביא אויב ער געהער אויך צו טרינקען אדער ניט, און דארום רופט זיך דער כוס „אליהו הנביא'ס כוס" (הגר"א). אויך גיעבט א מיינונג ווייל די פיער כוסות בעדייטען אויף פיער גאולות, זאל קומען אליהו הנביא און אונז אנזאגען די לעצטע גאולה (ברכת אליהו בשם הר"ם חגיז).

סימן קנב

ווארום מיר עפענען די טיר אין די סדר נעכט ווען מען זאגט „שפוך חמתך"?

פערצייטענס האט מען די טהירען געהאלטען אפען די גאנצע סדר נאכט איבער געוויסע אורזאכען, ערשטענ'ס ווייל יעדער איד זאגט כל דכפין ייתי ויאכל. הונגעריגע זאלען קומען עסען, און פערשליסען די טהירען און רופען עסען איז דאס לעכערליך, ביי די צייט איז דאס ניט נייטיג ווייל מען בעזארגט יעדערען מיט פסח עסען. צווייטענס ווייל פסח איז א ליל שמורים

אַ נאַכט וואָס גאָט היטעט אונז אַליין און מיר מעגען פּראַי האַלטען אָפען די טיהרען און אליהו הנביא זאָל קומען און זעהן אונזער שטאַרקע אמונה אין גאָט ברוך הוא (המנהיג). נור ווי דער מנהג איז געווען פערצייטענס אויב זיי האָבען געהאַלטען אָפען די טהירען אָדער צוגעמאַכט, גיעבט פערשידענע מיי-נונגען (ראה בספר לקוטי צבי), נור איינס איז זיכער דאָס אין די מיטעל-אַלטער צייט, ווען אידען זיינען פערפאָלגט געווען איבער זייער גלויבען, בפרט די אנוסים פון שפאַניען און פּאָרטוגאַל, ווען מען איז ניט געווען זיכער מיט דעם לעבען, און מען האָט זיך בעהאַלטען אין קעלערען צו אָבריכטען סדר, האָט מען געוויס פערשלאָסען געהאַלטען די טיהרען, און בפרט ווען מען האָט אונז פערפאָלגט מיט דעם אויסטראַכטען דעם שרעקליכען בלבול עלילת דם, דאָס מיר קנעטען איין אין די מצות קריסטליכע בלוט, עפענען מיר דאַריבער די טיהר. אם ערשטען איז דאָס אַ אנדענקען פון פערצייטענס פון די ליל שמורים דאָס גאָט היט אונז, און מיר ווינשען אליהו הנביא זאָל קומען און אָנזאָגען אונז די צוקינפטיגע גאולה, און צווייטענס, דאָס די קריסטליכע וועלט זאָלען זעהען דאָס דער בלוט-בלבול איז אַ פאַלשער. און פון די צרות וואָס מיר האָבען איבערגעטראָגען אין די מיטעלע צייט וואָס מעהרערע מאָהל האָבען זיך די יודענפיינדע איינגעבראָכען אין די הייזער אין די צייט פון סדר נאַכט ספּעציעל ביי די צייט פון דעם אפיקומן עסען, גלויבענדיג אַז אָט אין דעם אפיקומן איז איינגעקנאָטען די כריסטען בלוט, איז פון גרויס ווייטאָגען אין די שרעקליכע ליידען גיעסען מיר אויס מיט טרערען אַ פלוך אויף די אידישע פיינדע וועלכע פערפאָלגען און מאָרדען אונז פאַר אומזאָנסט, און מיר זאָגען מיט איין פערביטערטע האַרץ די קללה וואָס דער נביא האָט געזאָגט „שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך", גיסט אויס דיין צאָרען אויף די פעלקער וועלכע ווילען דיר ניט קענען. אויך האָט מיר געזאָגט הרב ר' מנחם מענדעל רב פון היידוטישקי שווינצאַנער אויעזד, דאָס מיר עפינען די טיהר ניט גראַדע אויס ליל שמורים אָדער שרעקונג פאַר די פיינדע, נור גראַדע פערקעהרט, מיר עפענען די טיהר, וויל מיר פערזיכערען זיך אויף גאָט און מיר האָבען קיין מורא פאַר אונזערע פיינדע. נאָך גיעבט איבער דעם מיינונגען אין מיין אָריגינעלען העברעאישען ספר „מנהגי ישרון".

סימן קנג

וואָרום ווען עס געפאַלט פסח אום מוצש"ק זאָגען מיר פאַרקעהרט „מן הפסחים ומן הזבחים"?

מיר זאָגען פערקעהרט „מן הפסחים ומן הזבחים" פסח אום מוצש"ק. ווייל שבת האָט מען ניט מקריב געוועזען קיין קרבן חגיגה (ט"ז וא"ר או"ח סי' תע"ג).

סימן קנד

וואָרום האָט די תורה געהייסען צעהלען ספירה פון פסח ביז שבועות?

דען אזוי ווי ארץ ישראל האָט געהאַלטען אין זמן המקדש פיער הונדערט אויף פיער הונדערט מייל, די מיילען וועלכע זיינען גערעכענט געוועזען אין ארץ ישראל מיט דעם נאָמען פרסה, און דער בית המקדש איז געוועזען אין מיטען פון די פיער הונדערט מייל, און די יעניגע וועלכע האָבען געוואָהנט אין ענדע ארץ ישראל, און האָבען געברויכט צו געהן אין בית המקדש אויף יעדען יום טוב וועלכע האָבען זיך גערופען „עולי הרגל", און א געוואָהנליכער מענש קען איינגעהן צעהען מייל (פרסאות) אטאָג, און ווען ער האָט צו געהן פון בית המקדש אהיים גאַנצע צוויי הינדערט מייל, נעהמט דער גאַנג ביי איהם ביז א היים צוואַנציג טעג, און נאַכהער געהן פון דער היים צוריק אויף שבועות קיין ירושלים נעהמט ווידער צוואַנציג טעג, אַלזאָ איז פערציג טעג. און זיבען שבתים וואָס דער געהער מוז רוהען שבת, איז צוזאַמען זיבען און פערציג טעג, דאַרום הייסט די תורה צעהלען ספירה, ער זאָל וויסען, דאָס ער קען ניט פערוויילען אין דער היים ניט מעהר ווי צוויי טעג, ווייל צוזאַמען איז מעהר ניטאָ אין ספירה ווי ניין און פערציג טעג (מנהגים בשם ר"ר שמואל).

און פאַר וואָס מאַכט מען ניט קיין „שהחינו" אויף ספירת העומר? ווייל די מצוה פון „ספירת העומר" איז דאָך גאַנצע זיבען וואָכען ווי אין פסוק שטעהט „שבע שבתות תמימות", איז דאָך דער זמן ניין און פערציג טעג, און פיליייכט פערגעסט ער איין טאָג, האָט ער דאָך געמאַכט אברכה לבטלה (מהר"ם מי"ץ).

סימן קנה

ווארום די שבתים ווען מען בענטשט ראש חודש, אדער אויב אין שוהל איז דא א ברית מילה זאגען מיר ניט „אב הרחמים", און אויך איז מען ניט „מזכיר נשמות", און אין ספירה אבוואהל מיר זיינען ניט „מזכיר נשמות" אין דעם שבת וואס מען בענשט ראש חודש אדער א ברית מילה, דאך זאגען מיר „אב הרחמים" אין די ביידע פעלע?

לויט דעם תלמוד (יבמות ס"ב) אדער (ב"ר ס"א) זיינען אין די ספירה טעג געשטארבען פיעל פון די תלמידים פון דעם גרויסען געלעהרטען רבי עקיבא, וויל זיי האבען זיך ניט רעספעקטירט איינער דעם צווייטען, יענע צייט האט זיך גערופען דער חרבן פון די תלמידי חכמים, אזוי ווייט אז רבי עקיבא'ן איז אויסגעקומען צו זאמען נעמען אנדערע נייע תלמידים אום צו בעפעסטיגען די תורה דורך איהרע פאנען טרעגער. און אויך אין די טעג פון ספירה האט געטראפען די שרעקליכע גזרת תתנ"ו אדער ווי יענע גזרות האבען זיך גערופען די קרייצפאהרער פון יאהר **1096** ביז **1099** וואס די יודענפרעסער האבען גענויטה די אידען פון פיעלע לענדער דאס זיי זאלען אננעהמען דעם כריסטען גלויבען, און הונדערטע טויזענדער אידען יונג און אלט מענער ווי פרויען האבען בעסער די העלזער אויס געצויגען צום שלאכט-מעסער פון די מערדער און האבען זיך אויף קידוש השם געלאזען שעכטען אזוי ווי שאף, איידער צו לייקענען אין דעם גאט פון ישראל. און גאנצע הייליגע קהלות זיינען אויסגעשאכטען געווארען פאר אומזאנסט, און אבגעווישט געווארען פון דער וועלט און ניט שטעלענדיג קיינע מצבות נאך אט די הונדערטע טויזענדע הייליגע, און ניט וויסענדיג זייערע קברים וועלכע דאס מעהרערע זיינען צו טויזענדער אין איין גרוב אריינגעווארפען געווארען; און אזוי ווי דיזע בלוטיגע דראמע האט זיך אנגעפאנגען אין ספירה טעג צו זאמען מיט דעם גרויסען חורבן פון די הייליגע תלמידים פון רבי עקיבא, האבען אידען אויף זיך גענומען צו מאכען א אלגעמיינעם „הזכרת נשמות" וועלכע פאנגט זיך אן מיט די הארצרייסענדע תפלה „אב הרחמים" צום אייביגען טרויערדיגען אנדענקען פון די אונצאהליגע הייליגע מארטירער, וואס זאגאר ראש חודש בענטשען אדער א „ברית מילה" קען ניט אבהאלטען דיזען הייליגען הזכרת נשמות, און זאגאר ווען א חתונה און א ברית מילה אין שבת פון ראש חודש בענטשען האלט ניט אב פון צו זאגען „אב הרחמים", אבער ווען ראש חודש איר געפאהלט אום שבת זאגט מען ניט קיין „אב הרחמים" ווי אויך ניט שבת ווען ער געפאהלט ערב שבועות (מג"א סי' רפ"ד ס"ק ח' ופרמ"ג).

סימן קנו

ווארום נאך זאגנען אונטער גאנג ביז נאך ספירה טוהען ניט פרויען קיין ארבייט?

ווייל דער עומר איז געגעבען געווארען פון גערשטען איין צעהנטייל מאס וועלכע האט זיך גערופען „איפה", און איינע בעלייידיגטע פרוי א סוטה אז דער מאן האט פערדעכטיגט, האט אויך די זעלבע מאס געדארפט בריינגען אין בית המקדש, און אויך פון גערשטען מעהל, דארום טוהען די ווייבער קיינע ארבייט אין די שטונדע פון ספירה צעהלען צום עוויגען אנדענקען, אויך זיינען פאר נאכט מקובר געווארען ר' עקיבא'ס תלמידים (ט"ז ושבלי הלקט). און דאס וואס מיר זאגען נאך ספירה צעהלען „יהי רצון שיבנה בית המקדש" ווייל פערצייטענס איז געוועזען די ספירה צעהלען פון די תורה אליין, און דאס האט בעלאנגט צום עומר וועלכען מען האט געבראכט אין בית המקדש, אבער יעצט איז ספירה צעהלען ניט מעהר ווי פון די רבנן, דארום בעטען מיר „יהי רצון" אז דער בית המקדש זאל געבויט ווערען און אונזער פפליכט זאל זיין ווי גאט האט אליין געהייסען צעהלען ספירה. אויך זאגען מיר נאך ספירה דעם קאפיטל „אלהים יחננו", ווייל ער ענטהאלט אין זיך ניין און פערציג ווערטער געגען די ניין און פערציג ספירה טעג (מג"א).

סימן קנז

ווארום מען פאסט מאנטאג און דאנערשטאג נאך פסח און נאך סוכות, זיי הייסען בה"ב?

ווייל אין די צייטען ענדערט זיך די לופט, איבער דעם ווייל די צייטען פון יאהר ענדערען זיך, און דאס איז בעוואוסט אז נאך פסח און נאך סוכות ליידען מענשען פערשידענע קראנקהייטען איבער די לופט ענדערונג, דארום פאסט מען בה"ב מאנטאג און דאנערשטאג, און מאנטאג, אום גאט זאל רחמנות האבען אויף די קראנקע ליידענדע מענשען פון דיזע צייטען. דער מגן אברהם (סי' תצ"ב) שרייבט: ווייל יום טוב'דיגע טעג זיינען די מענשען פון גרויס שמחה פון יום טוב און פון דעם ארום געהן ליידיג וואס דאס אלס בריינגט מענשען צו פערברעכען זינד, דארום פאסטען בה"ב דאס גאט זאל מוחל זיין די זינד, עבענזא איז געוועזען ביי איוב'ן דאס נאך יעדען באל (שמחה) וואס איוב'ס קינדער האבען געמאכט, האט זייער פאטער געגעבען קרבנות,

זאָגענדיג פיליַיכט האָבען מיַינע קינדער געזינדיגט „אולי חטאו בני". און רבי שמעון פון קאירא אין הלכות גדולות זאָגט: דאָס דער פאַסטען בה"ב איז איבער דעם חורבן בית המקדש און איוף אידישע צרות, און פראָפעסער גרעטץ בעשטעטיגט לויט היסטאָריע וואָס ער האָט געפונען פון אַ אַלטען גריכישען שריַיבער, דאָס די יודען פאַסטען מאָנטאָג און דאָנערשטאָג איבער דעם חורבן פון ביַידע בתי מקדש.

סימן קנח

וואָרום אין אַ תענית זאָגט מען „מפטיר" צו מנחה און ניט צום שחרית'דיגען דאַווענען?

דעם מיַינונג פאַר וואָס מען לייענט מפטיר צו מנחה פון איין תענית צבור, און נור די הפטרה „דרשו ה' בהמצאו", איז צו געפינען אין סימן ק"ט זיַיטע 103.

סימן קנט

וואָרום אין אַ תענית זאָגט דער חזן „עננו" צווישען די ברכה „גואל ישראל" און „רופא חולי עמו ישראל" אָבער אַ יחיד זאָגט ניט אַזוי?

וויַיל דער פסוק זאָגט אַ פריהער „ה' צורי וגואלי" און נאָכהער ווירד געזאָגט „יענך ה' ביום צרה" רעכענט זיך פאָרהער די גאולה און נאָכהער די געבעט אויף שלעכטעס, דארום זאָגט דער חזן צווישען דיזע ביַידע געבעטע אין שמונה עשרה „עננו", אָבער אַ יחיד קען פאַר זיך זעלבסט אַליין ניט בעשטימען קיין ברכה (ב"י סי' תקס"ו).

סימן קס

וואס פאַר אַ יום טוב, און וואס פאַר איין שמחה איז ל"ג בעומר?

בעשטימט איז, דאס אין די אַלע טעג וואס מיר זאגען ניט קיין תחנון, איז וויַיל אין די טעג זייַנען ניט געשטארבען רבי עקיבא'ס תלמידים, נעמליך: זיבען טעג פסח, צוויי טעג ראש חודש אייר, און איין טאג ראש חודש סיון און זיבען שבתים, זייַנען פערבליבען צוויי און דרייַסיג טעג וואס רבי עקיבא'ס תלמידים זייַנען געשטארבען, דאַרום איז ל"ג דער דריי און דרייַסיגסטער טאג אין ספירה איין שמחה (מהרי"ל).

סימן קסא

וואָרום מען רופט דעם יום טוב שבועות מיט דעם נאמען „עצרת"?

וויַיל יעדער יום טוב האט אַ טהאַט (אַ מצוה) פון זייַן טאג, צב"ש: פסח האט מצות צו עסען, סוכות האט אַ סוכה אַ לולב, ראש השנה האט שופר צו בלאָ־זען, אָבער שבועות האט ניט מעהר וואס קיין אַרבייט איז ניט ערלויבט צו טאָהן, דאַרום הייסט ער דער אָבגעהאַלטענער יום טוב „עצרת", דאס זעלבע איז אויך דער יום טוב שמיני עצרת, און אַזוי בעשטעטיגט דער תרגום אונקלוס בשבועותיכם בעצרתיכון (הרמב"ן עי' שם).

אויך גיעבט אַ מייַנונג פאַר וואס מען רופט דעם יום טוב „שבועות", וויַיל ביז איהם, דעם יום טוב, ענדיגען זיך די זיבען וואָכען פון ספירה ציילען. אויך רופט מען דעם יום טוב „הבכורים" ווי עס שטייַהט אין פסוק „וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם", וויַיל דאַן אין ארץ ישראל איז געווען די צייַט ווייצען־שניט, און די מנחה חדשה האט מען ניט געטאָרט מקריב זייַן בעפאָר מען האט מקריב גיוועזן די „שתי הלחם", און די „שתי הלחם" בעווייַזען אויף תורה שבכתב און תורה שבעל פה (מ"מ).

סימן קסב

ווארום מיר שטעלען שבועות ביימער ארום הויז, און גרינסען אין די באלקענס פון הויז ?

ווייל שבועות האט מען געגעבען די תורה אויף דעם בארג סיני, וועלכער איז געווען בעקלייערט מיט ביימער גראז און בלומען, טוהען מיר דאס צום אנדענקען פון מתן תורה (לבוש סי' תצ"ד). דער מגן אברהם (או"ח סי' תצ"ד) שרייבט: ווייל שבועות איז דער אנפאנג בליהען פון פרוכט ביימער און מיר בעטען אפרוכטבארען יאהר. און דער געלעהרטער רבי מרדכי ווייסמאן האט מיר איבערצייגט פון ברכי יוסף להי"ג אזולאי דאס המן האט געמסר'ט צו אחשורוש אז די אידען שפרייטען אוים זייערע הייזער אום שבועות מיט גראזען, זעהט מען אז דאס איז א אלטער מנהג.

סימן קסג

ווארום מען איז וואך שבועות'דיגע נאכט און מען שלאפט ניט די גאנצע נאכט ?

געגרינדעט אויף דעם מדרש חזית וועלכער זאגט דאס די נאכט פאר מתן תורה האבען די אידען געשלאפען זעהר געשמאק, זא ווייט דאס משה רבינו איז געקומען זיי וועקען מיט די קולות וברקים, דארום ווייזען מיר דאס מיר רעספעקטירען די נאכט פאר מתן תורה און מיר שלאפען ניט די גאנצע נאכט (לקוטי צבי, מג"א או"ח סי' תצ"ד).

סימן קסד

ווארום מיר זאגען ניט שבועות „יום מתן תורתנו" נור „זמן מתן תורתנו" און ניט יום ?

ווייל ניט אין איין טאג איז די תורה געגעבען געווארען, וואנדערען משה איז שוין מיט דריי טעג אפריהער געוועזען אויף דעם בארג, און איז איינציגע מאהל אין איינציגע טעג ארונטערגעגאנגען צום פאלק און ארויף געגאנגען צוריק, דארום מוזען מיר זאגען „זמן מתן תורתנו" די צייט פון אונז געגעבען די

תורה אָבער נִיט קיין בעשטימטען טאָג, נור מיר דערמאָנען שוין דעם טאָג מתן תורה, ווייל אין דעם טאָג האָט מען אויך די תורה געגעבען, און דארום רופט די תורה דיעזען יום טוב בלויז „חג השבועות" און נִיט חג מתן התורה, (אבן שועב על התורה דף נ"ט).

סימן קסה

וואָרום מיר עסען שבועות קרעפּלעך דריי קאַנטיגע ?

געגרינדעט אויף דעם תלמוד שבת (פ"ח), דאָס דעם טאָג פון מתן תורה איז אַלעס געווען געדריטעלט, און צום אַנדענקען דאָס די תורה איז געגעבען געוואָרען אין דריטען מאָנאַט נאָך דעם ארויס געהן פון מצרים, אין דעם אַנדענקען פון די דריי אבות וועלכע האָבען מקיים געווען די תורה נאָך פאַר מתן תורה .

סימן קסו

וואָרום מיר לייענען שבועות די „עשרת הדברות" מיט די אויבערשטע טראָפּ, און אין פ' יתרו און פ' ואתחנן לייענען מיר מיט די אונטערשטע טראָפּ, און יעצט לייענען מיר אומעדום מיט די אויבערשטע טראָפּ. אויסער דער וואָס לייענט פאַר זיך לייענט ער מיט די אונטערשטע טראָפּ ?

ווייל שבועות האָט גאָט געגעבען די תורה. און דער לייענען די צעהן געבאָט (עשרת הדברות) איז דער פערגלייך צו געבונג די תורה, און פערצייטענס האָט מען אויך פערטייטש די עשרת הדברות אויף די שפראַך וואָס דאָס פאָלק האָט פערשטאַנען, אום עס זאָל די עהנליכקייט האָבען ווי מתן תורה זעלבסט, דארום צו טהיילען מיר שבועות יעדען אויסשפרוך (דבור) פאַר איין בעזונדערען פסוק, צב"ש: „לא תרצח" איין פסוק, „לא תנאף" איין פסוק, א. ז. וו. אויסער די פסוקים „אנכי ה'" ווי אויך „לא יהי' לך" פאַר איין פסוק, ווייל דיעזע ביידע זיינען די גלייכסטע אָדער די העכסטע פון די גאַנצע צעהן געבאָט. און קיים צו טהיילען מיר יעדען דבור פאַר איין פסוק, קענען די טראָפּ די אונטערשטע נִיט אויסהאַלטען די רעגעלען פון לייענען מיט טראָפּ, און עס איז געניטיגט צו מאַכען גאַנץ אַנדערע טראָפּ וועלכע רופען זיך טעם העליון, אום יעדען אויסשפרוך זאָל ענטהאַלטען א גאַנצער פסוק, אָבער

ווען מיר לייענען די וואך סדרה, פון יתרו און ואתחנן וואס דאנמאהל צו־טהיילען מיר ניט די עשרת הדברות אויף יעדער דבור זאל זיין א פסוק בעזונ־דער, אויסער וואס מיר מאכען א פאוזע (אבהאקונג) פון איין אויסשפרוך צום צווייטען, איז געװעג די געוועהנליכע טראפ (טעם התחתון). און יעצט איז מען זיך נוהג אויך אין די וואך סדרות פון יתרו און ואתחנן צו לייענען מיט די אייבערשטע טראפ, וויל אימער זיינען די צעהען געבאט דער פערגלייך צו מתן תורה, אויסער א יחיד ווען ער לייענט פאר זיך אליין זאל ער לייענען מיט די אונטערשטע טראפ (מג״א סי׳ תצ״ב בשם החזקוני ועיין שם במחצית השקל). און ווען דער חזן רופט זיך אליין אויף צו די עשרת הדברות דארף ער שטעלען לעבען זיך נאך איינעם, וויל די תורה איז געגעבען געווארען דורך א פערמיטלער (או״ח סי׳ קמ״א סעיף ד׳ והוא מהירושלמי).

סימן קסז

ווארום מיר לייענען „רות״ שבועות, און ווארום לייענען מיר „רות״ נור אין דעם צווייטען טאג שבועות?

ערשטענס וויל אין די געשיכטע פון רות איז געשריבען דאס די רות־געשיכטע האט פאסירט אין די צייט פון גערשטען שניט, און שבועות איז אין ארץ ישראל אויך די צייט פון שניידען גערשטען. צווייטענס אזוי ווי צו מתן תורה האבען זיך דאך דאנמאהל אלע אידען מגייר געוועזען מיט מילה און טבילה, און רות האט זיך דאך אויך אין די זעלבע צייט מגייר געוועזען פון א מואביה אויף א אידענע, דארום לייענט מען רות אום שבועות (אבן הירחי בהלכות סוכה סי׳ נ״ח). און מיר לייענען רות דעם צווייטען טאג שבועות, וויל אויף מארגען נאך מתן תורה איז געוועזען די פאלקאמע בע־שטעטיגונג דאס די אידען האבען אנגענומען די תורה (כריתות ברית) און זיינען ארונטער אונטער די פליגלען דער גאטהייט, און רות דאס גלייכען איז ארונטער אונטער די פליגלען דער גאטהייט, דארום קומט צו לייענען רות דעם צווייטען טאג שבועות (אבן עזרא והרמב״ן). אויך גיעבט אמיינונג פון דעם לייענען רות אים שבועות, וויל דוד המלך איז געשטארבען אום שבועות (תוס׳ חגיגה י״ז). און אויך גיעבט א מיינונג אז דוד איז אויך שבועות געבארען געווארען (קידושין דף ל״ח), און שמואל הנביא וועלכער האט געשריבען די היסטאריע פון רות האט אויך געשריבען די היסטאריע פון דוד המלך, און אזוי ווי פון רות איז ארויסגעקומען דוד המלך, דארום לייענען מיר רות אין

דעם טאָג וואָס איהר אייניקעל איז געבאָרען און געשטאָרבען (בכור שור דף קכ"א ומביאו השערי תשובה באו"ח תצ"ד). און דער מגן אברהם (או"ח סי' ת"צ בשם ילקוט רות) שרייבט: דאָס אַזוי ווי די תורה איז גענעבען געוואָרען דורך יסורים און אָרימקייט, און רות האָט אָנגענומען דעם אידישען גלויבען אויך דורך אָרימקייט און עלענד, דאַרום לייענען מיר רות אום שבועות.

נאָך אַ מיינונג גיעבט פאַר וואָס מען לייענט „רות" אום שבועות, ווייל ביז „מתן תורה" האָבען זיך אידען גערופען מיט דעם נאָמען „בני נח", זיינען זיי שוין געווען פערפליכטעט (מחויב) אין זיבען מצות, גאָר פון פערציטען אָן, און יעצט ביי „מתן תורה" איז זיי צוגעקומען זעקס הונדערט זעקס מצות. ווי דער צאָהל „רות" טרעפט אָן, און צוזאַמען טרעפט דאָס אָן זעקס הונדערט דריי צעהן מצות (תרי"ג) (ברכי יוסף).

סימן קסח

ווארום מיר זאָגען „מקדש ישראל והזמנים" (די צייטען) און ניט „והמועדים" (די ימים טובים)?

ווייל אַלע ימים טובים וועלכע די תורה האָט אונז געהייסען היטען זיינען אָבשטאַמונג און אָבהענגיג פון די צייט: פסח—פריהלינג, שבועות—שניט צייט, סכות—די איינזאַמלונג פון די פעלדער אין שאַייער אריין, דאַרום זאָגען מיר מקדש ישראל והזמנים (און די צייטען) און ניט מקדש ישראל והמועדים (און די ימים טובים), ווייל די ימים טובים זיינען גענעבען געוואָרען לויט פאַר די צייטען. און וואָרום מיר זאָגען ראש חודש מקדש ישראל וראשי חדשים און יום כפור ויום הכפורים, קען דער לעזער געפינען אין דעם העברעאישען „מנהגי ישרון" אין דעם מאַנוסקריפט וועלכער איז נאָך ניט געדרוקט.

סימן קסט

וואָרום מיר עסען שבועות מילכיגע שפייזען?

ווייל פאַרצייטענס האָבען זיך די אָבגעזאָנדערטע געלעהרטע מענשען זעהר אָבגעהיט פון צו עסען פלייש און גוטע שפייזע און האָבען זיך צו געוואָהנט צו אָרעמע עסענס און זיך בענינענט מיט די נאָטהווענדיגסטע

ווייל די תורה ערטראגט ניט קיינע אבגעפרעסענע און פערגעניגענד זוכענדע מענשען. און שלמה המלך האט געזאגט אין משלי (ל) „ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך וחיים לנערותיך”, גענוג איז פאר דיר און דיין הויז געזינד ציגענע מילך דאס וועט דיינע יונגען לעבען געבען. און דער תלמוד (חולין פ״ד ל״ח) זאגט אויף דעם פסוק אויך דאס זעלבע, און רש״י דארט זאגט עס בלויז די מילך פון דיינע שאף אבער שעכט זיי ניט. זאגאר די גריכישע פילאסאפען האבען אויך ניט מעהר ווי מילך געגעסען, דארום עסען מיר שבועות אין דעם טאג פון מתן תורה צום אנדענקען מילכיגע שפייזע, צו איבערצייגען דאס מיר קענען לעבען מיט די בענוגענדליכע עסענס, וואס נור אונטער די בענוגענדע געלעהרטע האלט אוים די תורה, אבער ניט אונטער פרעססער. ווי אין אבות ווירד געזאגט „כך היא דרכה של תורה”. דאס פאדערט פון דיר די תורה: ברויט מיט זאלץ, וואסער מיט א מאס, שלאפען אויף דער ערד און מיהען זיך צו לערנען תורה, דען גוט עסען ווי פלייש און שמאק-האפטע שפייזען מוז מען ארבייטען פיעל אויף דעם דאס אלעם צו בעזארגען און דאס רויבט פון דעם מענשען די הייליגע געדאנקען און רייסט איהם אב פון לערנען. און דער אנדענקען פון מילך-עסען אום שבועות אין דעם טאג פון מתן תורה איז געווים איין מאראלישער אנדענקען. (איין אנדער מיינונג זאגט קריצבורגער רב (מחבר זכרון בספר) דאס אזוי ווי שבת איז געגעבען געווארען די תורה, איז דאך די פלייש וועלכע עס איז געוועזען פאר מתן תורה, איז זי דאך געוועזען נבלה און טריפה, ניט א איד האט געשאכטען. און שבת דעם טאג פון מתן תורה האט מען דאך ניט געטאהרט שעכטען אום שבת, און זיי האבען קיין אנדערע עסענס ניט געקענט האבען אויסער מילכיגע, איז צו דיעזען אנדענקען עסען מיר שבועות מילכיגעס). און די תורה אליין גיעבט א ווינקונג אויף דיעזען מנהג, ווייל דעם פסוק מנחה חדשה לה' בשבועותיכם וואס דאס שטעלט צוזאמען מ׳ח׳ל׳ב פון מילכיגעס. „חנוכה” עסען מיר קעז, ווייל „יהודית” האט הליפורנוס׳ן דעם משנה המלך נבוכדנאצרס אנגעגעסען מים קעז און נאכהער איהם אבגעהאקט זיין קאפ און בעפרייט די אידען פון זייער פיינד (כלבו והר״ן מביאם הרמ״א בסי׳ תע״ר).

סימן קע

ווארום מען ציהט ניט אן דעם שבת'דיגען פרוכת אין דעם שבת וואס געפאלט תשעה באב און מען לייגט איהם אב אויף זונטאג. און אין א וואכענדיגען טאג תשעה באב נעהמט מען ארונטער דעם פרוכת אין גאנצען?

ווענען דעם שבת'דיגען פרוכת ברייננט אין די הגהות שו"ע או"ח (סי' תקנ"א), און אין גאנצען ארונטער צו נעמען תשעה באב דעם פרוכת, איז איבער דעם אנדענקען וואס דער בית המקדש איז פארברענט געווארען און מעהר קיינע אפפער זיינען געבראכט געווארען, און די נבואה מיט דעם רוח הקודש האבען אויפגעהערט, און די אידישע נאציאן זיינען פערטריבען געווארען, און פערווארטהיילט געווארען צו פעסט און שווערד, גערויבט און געפאנגען צו ווערען, און ביז היינטיגען טאג זיינען מיר צווישען פרעמדע נאציאנען צו פערשקלאוונג און שאנדע, און אלס טיטוס הרשע האט מיט זיין שווערד צו שניטען דעם פרוכת פון דעם קדשי הקדשים און האט אויף איהם געפונען בלוט, און האט זיך בערימט פאר די יידען דאס ער האט ער־מארדעט דעם אידישען גאט, און האט איבערצייגט מיט די בלוט פון דעם יום כפור'דיגען שעיר (ויקרא רבה פ' כ"ב יומא דף נ"ז והשל"ה תענית ריש פרק תורה אור) וואס דער כהן גדול האט געשפריצט אלט שפריצונגען און פיעל מאהל האבען די בלוט דער גרייכט אין פרוכת און זיינען דארט פערשלונגען געווארען, דאך איז דער חילול השם פאר פעלקער געוועזען אונ־געהייער גרוים, וויל זיי האבען גערענקט דאס טיטוס האט ווירקליך געטייטעט דעם אידישען גאט, און צוליעב דיעזען אנדענקען נעמען מיר תשעה באב ארונטער דעם פרוכת פון דעם ארון הקודש. ווען א מת גיעבט אום תשעה באב זאגט מען ניט קיין צדוק הדין ווי עס שטעהט קרא עלי מועד.

סימן קעא

ווארום מיר זאגען ניט תשעה באב די תפלה „נחם" ניט צו מעריב ניט צו שחרית נור צו מנחה?

דען זא ווי א מת וועלכער ליעגט פאר זיינע אבלים טאהר מען זיי ניט טרייסטען ביז מען איז מקבר דעם מת, אזוי קען מען ניט זאגען נחם וועלכע איז א טרייסט געבעט דעם גאנצען תשעה באב נור צו מנחה, וויל עס

ענדינט זיך שוין דער טאג. איז דאס עבענזא ווי מען איז שוין מקבר דעם מת (המנהיג). און ווארום מען זאגט „ואתה קדוש" נאך איכה גיעבט אין דעם לשון קודש'דיגען „מנהגי ישרון".

סימן קעב

ווארום מיר זאגען דעם גאנצען חודש אלול דעם קאפיטל „לדוד ה' אורי וישעי"?

דאס איז גענומען פון מדרש שוחר טוב, וועלכער זאגט דאס דער ווארט „אורי" ווייזט אויף ראש השנה און דער ווארט „וישעי" אויף יום כפור און די ווערטער „ממי אירא" ווייזט אויף הושענה רבה, און „כי יצפנני בסוכו" איז פאר סוכות, אויך גיעבט אין דיעזען קאפיטעל דער ווארט „לולא" האמנתי און דאס איז דאס זעלבע ווי „אלול".

נאך א מיינונג גיעבט, וויל עס שטייהט אין פסוק (שה"ש) „אני לדודי ודודי לי" די אנפאנגס אותיות איז אלול, עס איז דער מיט געמיינט, ווען די אידען זיך קערען צו גאט מיט איין ריכטיגע תשובה, דאן קערט זיך גאט צו זיי און נעמט זיי אן פריינדליך און ענטפערט זיי, און דער וואס בעטעט „רחמים" ביי גאט אין דיעזע טעג געפינט ער עס, ווי אין פסוק שטייט „בחדשה ימצאונה" (מ"מ).

סימן קעג

זוארום מיר שטעהען אויף צו זאגען סליחות די גאנצע וואך וואס פאר ראש השנה?

וויל דער מדרש ערקלעהרט דאס ביי אלע אפפער (קרבנות) זאגט די תורה „והקרבתם" דאס הייסט איהר זאלט אפפערען, און ראש השנה איז געשריבען „ועשיתם" איהר זאלט מאכען, דאס הייסט איהר זעלבסט זאלט אפפערען און אזוי ווי קרבנות האט מען אייניגע טעג נאך געזוכט דאס זיי זאלען קיינע פעהלער האבען, אזוי ברויכט זיך דער איד זיך זעלבסט נאך זוכען זיינע מעשים ער זאל קיינע פעהלער האבען, ווען ער טרעט צו ראש השנה און יום כפור צום יום הדין (עטז"ק סי' תקפ"א). און דער רמ"א און דער לבוש זאגען דאס אזוי ווי די וואך פאר ראש השנה לייענען מיר „אתם נצבים היום" וואס די ווערטער ענטהאלטען דעם זעלבען צאהל „לעמוד לסליחות". און ווארום דער

חזן צו סליחות תּיקעלט זיך איין אין אַ טלית ווערענד בײַ דער נאַכט איז ער ניט מחויב צו טראָגען ציצית. איז גענומען פון ראש השנה (דף י"ז) דאָס גאָט האָט זיך איינגעוויקעלט אין אַ טלית ווי אַ חזן און בעוויזען צו משה רבינו די דרײַצעהן מדות פון רחמים, און אַזוי ווי מיר זאָגען אין סליחות די זעלבע דרײַצעהן מדות, וויקעלט זיך איין דארום דער חזן אין אַ טלית. (לבוש או"ח תקפ"א ומגן דוד שם סק"ב).

די קוועלע אום צו זאָגען סליחות נאָך די דעה פון דעם תנא דבי אליהו זוטא (סוף פ' כ"ג) איז, ווײַל דוד האָט זיך פיל מצער געווען וועגען די אידען אונד האָט געזאָגט: מיט וואס וועלען זיי געפינען אַיין פערצײַהונג אויף זײַערע זינדע, האָט איהם גאָט געזאָגט: דאָס ווען פילע צרות קומען אויף אידען פיר זײַערע זינדע, זאָלען זיי זיך פעראיינינגען צו זאַמען און שטעהן פאַר מיר און זיך מתודה זײַן אויף זײַערע זינדע און זאָגען סליחות, און איך וועל זיי ענטפּערן, און מיט וואס האָט זיי דאָס גאָט בעוויזען אַז די זאַכע איזט ריכטיג? זאָגט ר' יוחנן, גאָט האָט זיי בעוויזען פון דעם פסוק „ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו'" „שירד הקב"ה כשליח צבור" וכו', גאָט האָט זיך דאַן אויסגעוויזען פאַר משה ווי אַיין שליח צבור, און האָט איהם ערקלערט דעם סדר פון סליחות. די סליחות פון ראש השנה רופט זיך „זכור ברית", צו ליעב די פילע סליחות, די סליחות עקסיסטירט נאָך פון די חכמי התלמוד (עי' מחזור הוצאת היידענהיים ליוה"כ קודם נעילה), און די סליחות פון מאָנטאָג און דאָנערשטאָג נאָך שמונה עשרה, זײַנען פעראָרדנעט געוואָרען אין די צײַט פון די גאונים. סליחות זאָגען די וואָך וואָס פאַר ראש השנה, מוז מען אויף שטיין גאַנץ פריה.

סימן קעד

וואָרום די ווײַבער באַקען רונדע חלה פון ראש השנה אָן ביז נאָך הושענא רבה?

צו בעווײַזען דער מיט אויף די איינינגונג פון דער גאָטהײַט וועלכער האָט קײַן אָנפאַנג און קײַן ענדע, און ער איז דער מלך איבער דער רונדער וועלט, און אַזוי ווי ראש השנה מאַכען מיר קעניגען גאָט איבער אונז און מיר זאָגען „מלכיות" און בײַ יעדע תפלה ענדיגט זיך „מלך", מאַכען מיר אויך איין צײַכען אין דעם רונדען ברויט וועלכען מיר עסען.

סימן קעה

וואָרום מיר טאָהרען ניט בייטען דעם ניגון פון ראש השנה און יום כפור אויך פון אַנדערע ימים טובים, און אין אַלע לענדער וואו נור אידען געפינען זיך האַלטען מיר זיך אָן דעם זעלבען ניגון ?

דיעזע אַלע נגונים איז זייער אָבשטאַמונג פון די צייטען פון שפאַנישע אינקוויזיציאָן, אַלס מען האָט געצוואונגען די אידען זיך צו טויפען, און גע־טויפטערהייט האָבען זיי געהיט דעם אידישען גלויבען, און האָבען זיך בע־האַלטען אין וועלדער און אין טיעפע טהאָלען ווי אויך אין קעלערען צו דיענען גאָט פון ישראל, די ימים נוראים און ימים טובים, און אין די נגונים איז געווען דער צייכען זייערער, אויב עס האָט זיך ניט פער'גנב'עט אַפרעמדער אָדער אַ שפיאָן פון די אינקוויזיטאָרען, אויב ער האָט ניט נאָך געהאַלטען אָט דעם ניגון, האָבען זיי געוואוסט דאָס ער איז ניט קיין איד, אויך האָבען די האַרצרייסענדע נגונים צוזאַמען געקניפט אַלע אידען ווי איינעם מיט איבער־געגעבענהייט צו גאָט און צו זיין אמונה (לקוטי פרדס).

סימן קעו

וואָרום זאָגט דער חזן „המלך" מיט אַ וויינענדיגען ניגון ?

איבער דעם וואָס אַלס ר' יוחנן בן זכאי איז אין די צייט פון די בעלאַגערונג ירושלים געקומען צו אַספסיאָנוס, וועלכער האָט בעלאַגערט ירושלים און איז ניט מעהר געווען דעמאָהל ווי איין קאָמאַנדיר פון די רוימישע רעגירונג, און דיעזער ר' יוחנן האָט איהם אָנגערופען „קעניג", האָט איהם אַספסיאָנוס געזאָגט דאָס דו האָסט צוויי מאָהל זיך זעלבסט פאַר אור־טהיילט צום טויט, ערשטענס בין איך ניט קיין קעניג, און אויב יאָ אַ קעניג וואָרום ביסט דו ביז יעצט ניט געקומען צו מיר, איז צו ליעב דיעזען טרויעריגען אָנדענקען זינגט דער חזן „המלך" צו גאָט דעם עוויגען קעניג מיט אַ טרויער ניגון.

סימן קעז

וואָרום מען קלאַפּט זיך אין האַרצען ווען מען זאָגט ווידוי ?

געפונען פון מדרש קהלת (ז') אויף דעם פסוק „והחי יתן אל לבו" דער לעבעדיגער מענש דאַרף זיך זעלבסט צו זיין האַרץ אָב געבען, ווייל אַלעס קומט פון האַרצען און זי דיא האַרץ איז די ערשטע סיבה צו יערען פערברעך און זינדע וואָס מענשען טוהען, קלאַפּט מען אין האַרצען צו ווייזען אַז זי איז שולדיג אין די זינד.

סימן קעח

וואָרום דער חזן זאָגט ניט דעם צווייטען טאָג ראש השנה „מסוד חכמים ונבונים" ?

ווייל די געבעט „מסוד חכמים ונבונים" הייסט אַ רשות איין ערלויבניס צו זאָגען פיוטים, און קוים זאָגט מען ניט קיינע פיוטים דעם צווייטען טאָג ראש השנה צו מוסף דאַרף דער חזן קיין ערלויבניס ניט נעמען, און דאַרף ניט זאָגען „מסוד חכמים ונבונים". (עט"ז סי' תר"א).

סימן קעט

וואָרום ראש השנה און יום כפור צו חזרת הש"ץ זאָגען דאָס פּאָלק איבער „וחתום לחיים", און „בספר חיים", אָבער „זכרנו לחיים", און „מי כמוך" זאָגען זיי ניט איבער ?

דיעזער מנהג שטאַמט אויך אָב פון די שפּאַניער אַנוסים, נור „זכרנו לחיים" און „מי כמוך" זיינען געגרינדעט אויף דעם צוקינפטיגען לעבען וואָס נאָך דעם טויט, און „וכתוב לחיים טובים" מיט „בספר חיים" זיינען געבעטע פאַר דעם לעבען וואָס אויף דער וועלט איז, און אָבוואָהל דעם צוקינפטיגען לעבען ווען דעם יאָהר זאָל גאָט אָנשרייבען צו גוטען איז אויך געוויס פאַר דעם מענשענס טובה צו האָבען גוטעס און עולם הבא, און דאָך לוינט ניט פאַר דעם עולם אוים צושרייען אין דער הויך נאָך דעם חזן ווייל עס

איז בעסער איין שטונדע לעבען אויף דער וועלט אום צו דיענען גאָט, פאַר די גאַנצע עולם הבא וואָס דאַנמאָהל איז דער מענש פריי פון מצות און קען שוין גאָר נישט טאָהן, ווערענד ל"ג בעדינגערהייט קען מען אויפטהאָן פיעל פאַר די גאָטהייט און מענשהייט, דאריבער בעטען מיר די געבעטע פון לעבען און מיר זאָגען איהר איבער גאַנצע דריי מאָהל, איין מאָל פאַר זיך ווען מיר זאָגען שמונה עשרה, דעם צווייטען מאָהל דער חזן, וועלכער איז מוציא דעם עולם מיט זיין תפלה, און אַ דריטען מאָהל וואָס מיר זאָגען איבער צו חזרת הש"ץ פאַר דעם חזן, און יעדע זאַך וואָס איז געפלאָכטען אין דרייען ווערט ניט שנעל צוריסען, און אַזוי גיעבען מעהרערע תפלות וואָס מיר זאָגען צו דריי מאָהל אויך איבער דעם זעלבען מיינונג.

סימן קפ

וואָרום מיר זאָגען זיעבען מאָהל דעם קאַפיטל „למנצח" פאַר בלאָזען שופר ?

דאָס איז געגען די זיעבען הימלען וואָס די מיטעלאַגישע לעהרע זאָגט, דאָס יעדער הימעל איז אונטער אַ שוטץ פון אַ אַנדער גאָט, זאָגען מיר דעם „למנצח" זיעבען מאָהל. און מיר זאָגען איהם צו אונזער איינציגען גאָט וועלכער איז דער הערשער איבער אַלע זיעבען הימלען ווי איבער אַלעס וואָס אויף דער וועלט איז (תקנות ותפלות). דער בעסטער מיינונג איז אויף דעם צו זאָגען, ווייל יהושע אַלס ער האָט געדאַרפט בעזיעגען די שטאָדט יריחו, איז ער אַרום איהר אַרום געגאַנגען מיט דעם ארון קודש זיעבען מאָהל, און צום זיעבעטען מאָל האָבען די כהנים געבלאָזען שופר איז אַיינגעפאַלען די וואַנד, דאָס הייסט די פעסטונג פון יריחו. און מיר. וואָס דער שטן, דאָס הייסט אונ-זערע איינענע שלעכטעס שטייהט ווי אַ וואַנד צווישען אונז און גאָט, דאַרום זאָגען מיר פאַר שופר בלאָזען מיט אונזער גאַנצען הארצען זיעבען מאָהל דעם קאַפיטל „למנצח" וועלכער ענטהאַלט די ביטע צו דער לעבען דעם עווינגענס שופר צוהערען און בעפרייט צו ווערען פון אונזער איינענעם שטן, פון אונזערע איינענע שלעכטעס, און דער לעבען דעם שופר של משיח.

די מצוה פון תקיעת שופר, אָבוואָהל מיר זיינען געבאָטען פון אונזערע הייליגע תורה, דאָך אָבער גיעבט אַ מיינונג אויך דער צו, ווייל די חכמים ז"ל זאָגען: דאָס ראש השנה ריכטעט גאָט אַלע קאָמענדע פון דער וועלט, און בעשטימט זיי צו גוטעס אָדער צו שלעכטעס ח"ו, דאַרום אום צו ערינערען דאָס פאָלק אַז דער טאָג איז אַ יום הדין, בלאָזט מען דעריבער שופר, אום

אויף וואכען דער מיט דעם זינדיגען מענשען וועלכער האט פיעלע פערברעכען גיטאהן דעם פאריגען יאהר, דאס ער זאל זיך שוין פאן היינטע אן בעסערען.

סימן קפא

וואָרום מיר זאָגען ראש השנה „לאל עורך דין" דעם ערשטען טאָג צו שחרית, און דעם צווייטען טאָג צו מוסף?

אַזוי ווי עס גיעבט מיינונגען אין תלמוד (ע"ז) אויב גאָט משפט די וועלט אין די ערשטע דריי שטונדען פון טאָג אָדער אין די צווייטע דריי שטונדען, און אום צופריעדען צו שטעלען ביידע מיינונגען האט דער פייטן צו טהיילט דעם „לאל עורך דין" צו דעם ערשטען טאָג צו שחרית אין די צייט פון די ערשטע דריי שטונדען, און דעם צווייטען טאָג צו מוסף אין די אנדערע דריי שטונדען.

סימן קפב

וואָרום ענדיגען מיר אין מלכיות דעם פסוק „ובתורתך כתוב לאמר: שמע ישראל" און אין זכרונות און שופרות האבען ניט צום ענדע א צוגעגעבענם פסוק?

ווייל מלכיות האט צעהען פסוקים וועלכע ענטהאלטען דעם נאָמען „מלך" און צווישען די צעהען פסוקים געהער אויך דער פסוק „ויהי בישרון מלך", און אַזוי ווי עס גיעבט מיינונגען דאס דיזער „ויהי בישרון מלך" מיינט מען דאס אויף משה רבינו אָבער ניט אויף גאָט (ויקרא רבה ומדרש תנחומא פ' תשא) דאַרום פערענדיגט מען צו ליעב דיזען מיינונג מיט דעם פסוק „שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" דאס גאָט איז איינער איבער אַלעס, און דיזער פסוק ערפילט דעם צאָהל אויך פון ספק וועגען (מהרש"ש), און מיר ערמאנערען ניט ראש השנה קיין „ראש חודש" ווערענד ראש השנה איז אימער „ראש חודש", דאס איז ווייל מיר זאָגען דאך זכרונות, און ראש חודש הייסט דאך אויך זכרון „וזכרון לכולם יהיו". און אויך זאָגען מיר „בכסא ליום חגנו" אין דעם צוגערעקטען יום טוב, דאס הייסט ווען די לבנה איז פארדעקט און דאנמאהל איז ראש חודש.

סימן קפג

וואָרום מיר געהען ראש השנה צו תשליך און שאָקלען אָב די קליידער?

ווייל די אידען קומענדיג פון בבל צוריק נאָך ארץ ישראל האָבען אָבגעטראָטען פון גאָטעס וועג און האָבען מחלל געוועזען דעם שבת און געהייראטה פרויען פון פרעמדע נאַציאָנען, האָט זיי עזרא הסופר געפיהרט צום וואַסער „ויביאם עזרא אל רחוב אשר לפני שער המים" (נחמיה ח') און צום וואַסער האָט ער זיי געפיהרט ווייל אַלע קעניגע האָבען זיך געלאָזט קרוינען ביי דעם וואַסער, און עזרא האָט אויך געמאַכט קעניגען גאָט ביי דעם וואַסער, און דאָס איז „מלכיות" וואָס מיר זאָגען ראש השנה, ווייל ראש השנה האָט ער זיי געפיהרט צום וואַסער, און ער האָט זיי פאָרגעלעזען די תורה ביי דעם וואַסער און ערקלעהרט זיי די היסטאָריע ביז זיי האָבען געוויינט מיט טרערען און דאָס איז „זכרונות", ווי אויך „שופרות" דער סימבאָל פון פרייהייט, און נחמיה האָט דאַן אָבגעשאָקעלט זיין ברעג קלייד און געזאָגט: ווען אידען וועלען ניט בעשטעטיגען די תורה זאָלען זיי אויסגעטרייסעלט ווערען פון אַלעס און בלייבען אָרעם און ליידיג פון אַלעס, און עס איז דער העכסטער אידעאַל צו געהן ראש השנה צום וואַסער צום הייליגען אַנדענקען פון די היסטאָריע, און אַזוי ווי זיי האָבען דאַנמאָהל געשוואָרען זיך צו פערבעסערען אויף ווייטער, און חרטה אויף די פאָהריגע שלעכטעס, וואָס דאַרום איז פון יענער צייט אָן פערבליעבען ראש השנה ביי אידען פאַר אַ יום הדין דאַרפען מיר אויך חרטה האָבען אויף דעם פאָהריגען יאָהריגע זינדע און זיך אויסבעסערען אויף דער צוקונפט. נאָך מיינונגען וועט דער לעזער געפינען אין דעם העברעאישען „מנהגי ישרון" סימן קמ"ו פון זעלבען מחבר.

נאָך אַ מיינונג גיעבט פאַר וואָס מיר געהן צום טייך און מיר בעטען דאָרט, ווייל דעם טאָג מאַכען מיר גאָט קעניגען מיר זאָגען „המלך הקדוש" געהן מיר צום טייך און מיר בעטען דאָרט, דאָס זיין קעניגרייך זאָל זאָ פיעל ציהען אויף אונז זאָ ווי דער טייך, אַזוי ווי מיר געפינען ביי שלמה המלך ווען מען האָט איהם געדאַרפט קעניגען האָט מען איהם אַוועק געפיהרט צום טייך דאָס זיין מלוכה זאָל זיך ציהען ווי דער טייך (מ"א ב').

סימן קפד

וואָרום מיר פֿערענדיגען אין די הפטרה פֿון שבת תשובה „ופושעים יכשלו בם" די פסוקים פֿון יואל „תקעו בחדש שופר", ווי אויך די פסוקים פֿון מיכה „מי אל כמוך" וגו' ?

דער אורקוואל פֿון דעם צולייגען די פסוקים איז אין תוס' מגילה (ל"א) דאָס מען זאָל צו לייגען די פסוקים פֿון יואל, נור פֿאַר וואָס מען זאָל צו לייגען די פסוקים, שרייבט דער מהרי"ל און דער מטה משה, ווייל די הפטורה פֿון שבת שובה האָט ניט געגוג פסוקים לויט דעם דין ווי פֿיעל א הפטורה דאַרף האָבען (ש"ע או"ח סי' רפ"ד), ווייל מיר דאַרפֿען האָבען זיבען מאָהל דריי פסוקים געגען די שבעה קרואים וועלכע מ'רופֿט אויף צו די תורה, דאַרום האָט מען דערלייגט די פסוקים פֿון יואל און מיכה, דאָס ערשטען ווייל די הפטורה שובה ענדיגט זיך ניט מיט קיין גוטע ענדע צב"ש „ופושעים יכשלו בם", און צווייטענס ענטהאַלטען די פסוקים פֿון יואל און מיכה אויך ענינים פֿון תשובה, און ענדיגען זיך מיט א גוטע ענדע ווי צב"ש „ולא יבושו עמי לעולם" אין יואל, און „תתן אמת ליעקב" פֿון מיכה, און אָבוואָהל דער דין גיעבט אז עס איז ניט ערלויבט צוזאַמען מישען א הפטורה פֿון פֿערשיי־דענע נביאים, אָבער תרי עשר רעכענט זיך פֿאַר איינעם (שו"ע או"ח סי' קמ"ד)

סימן קפה

וואָרום מיר עסען ראש השנה א קאָפּ פֿון א שאָף און עסען זיסע זאַכען, און שלאָגען ערב יום כפור „כפרות" מיט העגער און היהנער, און זאָגען פֿאַר דעם כפרות שלאָגען די פסוקים פֿון „יושבי חשך וצלמות" ?

אַלס דער תלמוד האָט זיך געשלאָסען און די צווייטע עפּאָכאָ האָט זיך אָנגעפֿאַנגען וועלכע האָבען געהייסען דור הגאונים, האָבען זיי זיך נאָך דאַנמאָהל אַזוי געפֿיהרט ראש השנה און יום כפור (מרדכי יומא בשם תשובות הגאונים). צו עסען א קאָפּ איז צו מאַכען א פֿאַנטאַסטישע טהאַט דאָס עס איז בעסער צו זיין א קאָפּ איידער א עק, און פֿיעל פֿאַנטאַסטישע טהאַטען האָט גאָט געהייסען טאָהן צו די הייליגע נביאים, זאָ ווי עס ערקלעהרט דער רמב"ן אין פ' לך לך. צו עסען האָניג איז ווייל עזרא האָט אונז ראש השנה געהייסען עסען זיסע זאַכען „אכלו משמנים ושתו ממתקים".

און צו שלאָגען כפרות מיט עופות איז ניט דער מיינונג דאָס דער האָן איז די אומבײַטונג פֿאַר אונזערע זינדע, דאָס איז אויך ניט מעהר ווי אַ פּועל הדמיון אַפֿאַנטאַסטישע טהאַט, אָבער דאָס האָט גרויסע נוטצען, דען דיזע עופות האָט מען געמוזט אָבגעבען צו אָרעמע וועלכע פֿאַרמאָגען ניט צו האָבען אַ לײַכטען עסען צו פֿערפֿאַסטען און אָב צו פֿאַסטען, און ווען מיר עסען אַלײן דיזע עופות, מוזען מיר בעצאָהלען מיט געלד פֿון זייער ווערטה (פּדיון כפרות) צו די אָרעמע שוואַכע קראַנקע, אַלטע און יתומים מיט אלמנות.

און דער תשובות הגאונים שרײַבט דאָס פֿאַר יעדען פֿון הויז געזינד זאָל מען געבען אַ עוף צו כפרות, און פֿאַר כפרות צו זאָגען די פסוקים פֿון „יושבי חושך", ווײַל אַלס דער בית המקדש איז געשטאַנען האָבען די וועלכע זײַנען געזעסען אין געפֿײַנגעניס און זײַנען פֿרײַ אַרויס, און די וועלכע זײַנען איבער געפֿאָהרען אַ ים, און די וועלכע האָבען געבלאָנדזעט אין אַ וויסטע, און געקומען בשלום, און די וועלכע זײַנען קראַנק געווען און געזונד געוואָרען, די אַלע האָבען געבראַכט אַ קרבן תודה אַ דאַנק-אָפּפֿער אין בית המקדש, אָבער נאָך דעם חורבן בית המקדש וואו קײַן קרבנות איז געווען מקריב צו זײַן, און עס איז אויף געשטאַנען שלעכטע קעניגע און האָבען געדריקט אידען אין גלויבען וועלכע האָבען זיך גערופֿען גזרת השמד, און אַלע האָבען געברויכט צו אַ קרבן תודה, ווײַל אַלע זײַנען געשטאַנען אין געפֿאַהר פֿערניכטעט צו ווערען, האָט מען דיזע קרבן תודות פֿערניצט פֿאַר אָרימע לײַט אַלטע און שוואַכע, און ערב יום כפור איז געווען דער טאָג וואָס מען האָט זיי גע-געטהײלט זייער הספקה, און דיזע כפרות שלאָגען די העהנער מיט די היהנער זײַנען געווען אָנשטאָדט דעם קרבן תודה צו געבען די צדקה אָדער די עופות פֿאַר אָרימע, און דאַרום זאָגען מיר די פסוקים „יושבי חושך וצלמות" וועלכע ענטהאַלט די פֿיער סכנות'ען וואָס מען ברויכט צו געבען אַקרבן תודה. און דער זאָגען „זה חליפתי" איז ניט מעהר ווי אַ פּועל הדמיון. אַ ווײַסען האָהן אויף כפרות שלאָגען, זאָגען די גאונים אַז דאָס איז אַ פֿיהרונג פֿון גוים, דרכי אמורי (הרשב"א והרמב"ן).

סימן קפו

וואָרום מיר רופֿען שבת „שובה" מיט אַ צוגעלײגטען תיו שבת „תשובה"?

צו בעווײַזען אַז דער מענש זאָל ניט שטאָלצירען און זאָגען אַז ער האָט געלערענט גאַנץ תורה פֿון אַלף ביז תיו. דען ער האָט נאָך ניט אָנגע-

פאנגען זאגאר פון אלף און ער מוז צוריק אנפאנגען לערנען, און אזוי ווי דער שבת איז דער תקון פון די גאנצע וואך, אזוי איז דער לעצטער שבת דער תקון פון די אלע שבתים, דאס הייסט דער „תיו" ענדע פון אלע שבתים, ווען ער דענקען אז ער האט מתקן געווען דעם גאנצען יאהר, דארום האט מען געשטעלט דעם „תיו" צו שבת שובה. און גערופען איהם שבת „תשובה" צו איבערצייגען דאס ער מוז צוריק אנפאנגען פון אלף און מוז מתקן זיין דעם ערשטען שבת, דען נאך „תיו" קומט איין „א" (ברית אברהם).

סימן קפז

ווארום מיר שפרייטען אוים היי אויף דעם באדען „יום כפור" אין די שוהלען?

פיעלע דענקען דאס די היי אונטער די פים יום כפור אין שוהל זאס מ'שפרייהט אוים איז נור אום עס זאל לייכטער זיין צו שטעהן, אדער ניט צו פארקעלטען די פים וועלכע זיינען כמעט בארפוס אהנע שיך, עס איז אבער לײדער א טעות, אבוואהל דער מרדכי זאגט (מרדכי יומא סי׳ תשכ"ו) דאס זאגאר בעט־געוואנט מעג מען ברײנגען אין שוהל צו שטעהן אויף זיי אום זיך ניט צו פערקיהלען, און רבה בר רב הונא פלעגט יום כפור אונטער די פים אװעקלייגען בגדים (יומא דף ע"ח), אבער דאס אלעס איז ניט צו ליעב פערקעלטערונג, נור דאס קומט פון חז"ל (מגילה דף כ"ב) דאס רב איז ניט געפאלען כורעים יום כפור, ווייל דער פסוק זאגט (ויקרא כ"ו) דאס קיינע שטיינער זאלט איהר אין אייער לאנד געבען צו בוקען זיך צו זיי, און דאס מעהרערע שוהלען האבען שטיינערנע באדענס, און ווען זאגאר די פליאר איז פון האלץ, קען אונז ניעמאנד גאראנטירען דאס אונטער די ברעטער פון באדען זאלען ניט זיין קיין שטיינער, דארום שפרעהט מען אוים מיט היי אום דאס ווען מיר פאלען כורעים זאל ניט זיין אויף דעם באדען נור אויף די היי, און ראש השנה דארף מען ניט קיין היי ווייל ראש השנה קניהען מיר זיך און בוקען אבער מיר פאלען ניט אויף דעם פנים אזוי ווי יום כפור (השל"ה עמוד העבודה דף רכ"ח. ועטרת זקנים סי׳ תרכ"א).

סימן קפח

וואָרום מיר רופען די פיוטים פון ראש השנה, יום כפור און שלש רגלים מיט דעם נאָמען „מחזור" ?

די אלע אויפגעזאַמעלטע פיוטים פון דעם גאַנצען יאָהר האָבען די לעצטע א נאָמען געגעבען „מחזור". ווייל די ווידערהוילונג פון די יאָהרען רופט זיך אויך „מחזור", נאָך די בעשטימטע תקופות, און דער וואָרט „מחזור" בעדייטעט צו ווידערקעהרען זיך אויף צוריק אויף דאָס זעלבע וואָס מ'האָט אנגעפאַנגען (הרוו"ה בבאורו על המחזור וכן דעת בעל הערוך השלם).

סימן קפט

וואָרום מיר זאָגען „כל נדרי" מיט א טרויעריגען ניגון ?

מיר זאָגען „כל נדרי" מיט א טרויעריגען ניגון וועלכער צו ברעכט די האַרץ, ווערענד אין די ערקלעהרונג פון „כל נדרי" איז גאָר ניטאָ אויף וואָס צו טרויערען, נאָר דיעזער טרויעריגער ניגון קומט פון די שפאַנישע פער־פאָלגטע אידען וועלכע זיינען געוועזען געטויפט, און אין געהיים פלעגען זיי זיך פערזאַמלען יום כפור אין היילען אָדער טיפע געהיימע טאָהלען צו דאַווענען, און אַזוי ווי זיינענדיג עפענטליכע קריסטען האָבען זיי אָנגענומען שבועות, און חרמות און נדרים אונטער דעם קריסטליכען גלויבען. ווערענד זייער האַרץ איז גאָר צו דעם אידישען גלויבען, האָבען זיי בעפאָהר די תפלות פון יום כפור פאַר דעם גאַנצען קהל מבטל געוועזען זייערע פאַלשע שבועות, חרמות און נדרים, און אַזוי ווי זייערע הערצער זיינען געוועזען פערביטערטע איז בעשאַ־פען געוואָרען דיעזער טרויעריגער ניגון וועלכען אידען האָבען אָנגענומען אויף אייביג דיעזען ניגון ניט אום צו בייטען, אָבער אין אונזערע לענדער וואו מיר האָבען רעליגיאָנס־פרייהייט, און מיר האָבען דאָס רעכט צו שווערען א שבועה אין אונזער גלויבען, זיינען מיר מעהר ניט מבטל אונזערע שבועות און נדרים וועלכע ניט פאָרזיכטיגערהייט שווערען מיר און זאָגען צו אָהנע א פאַרוואָס (לקוטי צבי).

דער „כל נדרי" איז בעשטימט געוואָרען צו זאָגען גאָר אַלאַנגע צייט נאָך חתימת התלמוד, און ער איז געגרינדעט אויף די וואָרטען פון דער גמרא (נדרים כ"ג) דער וואָס וויל דאָס זיינע נדרים זאָל קיינע ווערטה האָבען, זאָל

ער זאָגען ערב ראש השנה די וואָרטען: „יעדען נדר וועלכע איך וועדע אַרויס־שפּרעכען פון היינט אָן, זאָל ער קיינע ווערטה האָבען“. און אין די צייט פון רב נטרואי גאון וואָס ער האָט געלעבט אין דריי הונדערט יאָהר נאָך חתימת התלמוד, איז נאָך אין זיין צייט ניט בעשטימט געוואָרען צו זאָגען דעם „כל נדרי“ אומעדום (וועגען דעם איזט פּיעלע גערעדט אין פתיחה לכל נדרי להרזה״ה בספר קרובות).

און וואָס מיר זאָגען דריי מאָל „כל נדרי“ שרייבט דער ר״ת, וויל דאָס מעהרערע וואָרטען פון די חכמים איזט געדריטעלט ווי צב״ש: מגל זו. מגל זו, מגל זו; קופה זו, קופה זו, קופה זו“ (מנחות ס״ה) און אַזוי ווי: מותר לך, מותר לך, מותר לך, און אַזוי ברייננגט דער מחצית השקל (או״ח סי׳ תרי״ט). און פאַר וואָס דער חזן זאָגט דאָס בקול רם, איזט עס אום צו ערִאינערען דעם צבור אויף די נדרים, און פיליילכט האָט ווער עס ניט בעמערקט, זאָגט דער חזן דעם צווייטען מאָל העכער, און פיליילכט גיעבט עס דאָס איינער האָט דאָך ניט בעמערקט, זאָגט ער צום דריטען מאָל פיל מאָל העכער, אום אַלע וועלכע געפינען זיך אין שוהלע, זאָלען זיין אויפמערקזאַם אויף די נדרים אום זיי מבטל זיין (לבוש או״ח תרי״ט). דאָך אָבער ווען יעמאַנד טוהט זיך אַ נדר אין יאָהר צייט, קען ער זיך ניט פערלאָזען אויף דעם „כל נדרי“ און מוז האָבען התרת נדרים פון אַ רב אָדער פון דריי אידען.

סימן קצ

וואָרום ראש השנה און יום כפור עפענען מיר דעם אָרון קודש צו „עלינו לשבח“?

וויל „עלינו לשבח“ איז איינע ערהאַבענע תפלה וועלכע יהושע בן נון האָט פערפאַסט ביי דעם בעזיעגען די שטאָדט יריחו, און דיעזע תפלה ענטהאַלט דעם קאָנטראַסט פון אונזער הייליגע אמונה גענען די מיטעלאָגישע געטער. און אַזוי ווי דער עפענען דעם ארון קודש איז דער עבענבילד פון דעם כהן גדול וועלכער פלעגט אַריין אין קדשי קדשים ניט מעהר ווי איין מאָהל אין יאָהר. און דאָס איז געווען די פערגעטערטהייט אין דעם אַלהעכסטען הייליגטהום, האָבען מיר אויסגעקליבען דאָס צו די ערהאַבענדע הייליגע און אידעאַלישע תפלה „עלינו לשבח“ צו עפענען דעם ארון קודש צום אַנדענקען פון כהן גדול אין קדשי קדשים, אייך זאָל דאָס פאָלק זיך פיהלען דאָס אָבוואָהל מיר זאָגען „עלינו לשבח“ צו דריי מאָהל טעגליך, זאָל דאָס פאָלק דיעזע תפלה ניט האַלטען פאַר בילינ און אַוועק מאַכען אונטער דעם האַנד, בעצייגט מען

דאָס פֿאָלק ראש השנה און יום כפור ווי הײליג דיזע געבעט איז, ווערט ניעמאַנד ביליג שוין מאַכען די תפלת „עלינו" אויך דעם גאַנצען יאָהר, (לבוש או"ח קל"ג).

סימן קצא

ווארום זאָגען מיר צו נעילה זיבען מאָל „ה' הוא האלהים"?

דאָס איז איבער די אַנערקענונג די גאָטהײט וועלכע איז העכער פֿאַר די זיבען הימלען. אויך אליהו הנביא האָט געזאָגט צווײ מאָהל „ה' הוא האלהים", און דער זאָגען „שמע ישראל" ניט מעהר ווי איין מאָהל, און ניט אײניגע מאָהל, ווײל „ה' אחד" גאָט איז אײנער, און אַז מיר וועל זאָגען צווײ אָדער דרײ מאָהל די זעלבע, ווערט אויסזעהען ווי מיר בעטען צו אײניגע געטער (ברכות ל"ג ושם בתוס' ל"ד). און מיר זאָגען דרײ מאָהל „ברוך שם כבוד מלכותו" איז געגען די עווינקײט און אונענדליכקײט פֿון גאָט „ברוך הוא" וועלכע ענטהאַלט אין דעם פסוק „ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד" (הלבוש סימן תרכ"ג).

סימן קצב

ווארום מיר בלאָזען איין תקיעה נאָך דעם ענדיגען דעם לעצטען נעילה-קדיש?

דער טור (סי' תרכ"ד) שרײבט דאָס דער בלאָזען שופר ענדע נעילה איז צום אַנדענקען פֿון יובל וועלכעס פֿלעגט אימער זײן דעם פֿונפֿציגען יאָהריגען יום כפור, נור דער הגהות מיימון שרײבט אַז דאָס איז אַ טעות, דען זאָנסט האָט מען געברויכט צו בלאָזען שופר יום כפור'דיגען טאָג און ניט צום ענדע, און אייך ניט מעהר ווי אין אַ יובל יאָהר, אָבער ניט אַלע יאָהר, נור דיזער בלאָזען שופר קומט פֿון אַ מדרש, דאָס מוצאי יום כפור שרײט אויס אַ בת קול: געהט עסט מיט שמחה אײער ברויט „לך אכל בשמחה לחמך וגו'" איז דער בלאָזען שופר צום ענדע נעילה, ניט מעהר ווי אַ סיגנאַל צו געהן אַ הײם פֿאַרברײטען דעם עסען פֿאַר די קינדער און פֿאַר זיך, און אַז עס איז שוין נאַכט (תוס' מס' שבת קי"ד וכן אמר ר"ם).
דער רוקח שרײבט: דאָס דיזער בלאָזען שופר איז צו איבערצײגען דאָס

מיר האבען בעזיעגט דעם שטן. דער כלבו שרייבט: דאס מיר פערטומלען דעם שטן ווערלכער וויל אנפאנגען כוצאי יום כפור ווידער אונז צו בעהערשען.

סימן קצג

וואָרום מיר לייענען „קהלת״ אין דעם שבת פון חול המועד סוכות?

אזוי ווי עס גיועבט א געבאָט פון גאָט (דברים ל״א) דאָס אין דעם יום טוב סוכות ווען אלע אידען קומען צו זאמען אין בית המקדש זאָל מען פערזאמלען דאס פאָלק און ערקלעהרען זיי די געטליכע לעהרע, זאָגאר די פרויען און קליינע קינדער, און ווירקליך געפינען מיר אז דאס פאָלק האבען זיך פערזאמעלט סוכות צו דעם קעניג שלמה (מלכים א׳ ח׳) אום צו פריידיגען פאר זיי די מאָראלישע לעהרע (אבודרהם בשם אבן הירחי), און אזוי ווי דיעזער יום טוב איז דער פרעהליכסטער יום טוב, ווען די קעלטערען און די שאייערען זיינען פוהל מיט ווין און קאָרען אין פרוכט, און לויט חז״ל ווערלכע האבען געוואָרענט דאס פאָלק דאס די פריידע פון שמחת בית השואבה וועלכע איז אין די צייטען פון בית המקדש געוועזען די העכסטע פריידע, זאָל אָבער דאס פאָלק ניט איבערהאפען די מאָס און פארגעסען דאָס דיעזע אלע פריידע זיינען נור געטליך איהם צו דאנקען, דארום האט מען בעשטעטיגט צו לייענען „קהלת״ ווערלכע פריידיגט מאָראל, און „סוף דבר את אלהים ירא״, פאר גאָט האב רעספעקט, ולשמחה מה עושה, און מיר מאכען סוכות דיעזען יום טוב דוקא אין מאָנאט תשרי און לויט דעם אנדענקען וואס אידען זיינען ארויס פון מצרים און געזעסען אין סוכות „כי בסכות הושבתי את בני ישראל בצאתם ממצרים״ האט דאך געקאָנט זיין סוכות אין א אנדער מאָנאט? נור דעם אבן עזרא זאָגט, ווייל דער וואָלקען האָט געדינט פאר די אויס וואנדערער פון מצרים אום די זון זאָל ניט זיי שאדען „כי ענן ה׳ היה על המחנה יומם והשמש לא יכם״, אָבער תשרי דיעזער מאָנאט ווערט שוין קאלט און די זון שלאָגט ניט מיט זיינע שטראהלען די רייזענדע, און זיי האבען זיך געניייטיגט אויף צו שטעלען סוכות צו בעשיטצען זיך פון קעלט „וזה גם לדעת ר׳ אליעזר האומר סכות ממש״ (סוכה ז׳).

און פאר וואס מיר לייענען ניט אין צוויי ספרי תורות חול המועד סוכות אזוי ווי חול המועד פסח? ווייל פסח גיועבט איינציגע פרשיות אין די תורה גערעדט וועגען פסח, אָבער וועגען סוכות איזט נור גערעדט אין דער תורה נור אין איין אָרט, נור די קרבנות זיינען פערשיידען פון יעדען טאָג, דער פאר לייענען

מיר דעם גאַנצען חול המועד נור מער ניט ווי אין איין תורה, אויסער שבת חול המועד (אבודרהם).

סימן קצד

וואָרום רופט זיך „הושענא רבה"? און וואָרום איז דיזער טאָג אַ „יום הדין"? און וואָרום זאָגט מען ניט אין איהם „נשמת" עס איז דאָך יום טוב, און וואָרום שטעלט מען אַ ברענענדע ליכט אין ארון קודש ווען מען נעמט אַרויס די ספרי תורות צו הקפות. און וואָרום שוואַנגערע ווייבער בייסען אָב דעם „פטום" פון אתרוג אום הושענא רבה?

פערצייטענס איז מען סוכות יעדען טאָג אַרום געגאַנגען אַרום מזבח און געזאָגט „אנא ה' הושיעה נא" און דעם זיבטען טאָג איז מען אַרומגע־גאַנגען זיבען מאָהל האָט מען אין איהם געזאָגט „הושיעה נא", און מיר צום אַנדענקען געהען מיר אַרום מיט אונזערע אתרוגים אַלע טאָג אויך צו איין מאָהל, און הושענא רבה צו זיבען מאָהל. און אַז הושענא רבה איז אַ יום הדין איז גענומען פון מדרשים אַז גאָט האָט געזאָגט צו אברהם איך בין דער איינציגער גאָט און דו בינסט דער איינציגער ערפינדער די גאָטהייט, דאַרום וויל איך פאַר דיינע קינדער געבען אַ איינציגען טאָג צום פערצייהען זייערע זינדע וועלכער וועט הייסען הושענא רבה, און אַזוי קענען מיר דאָס דענקען איך בין דער איינציגער גאָט מיט דעם נאָמען „אהיה" וועלכער בעטרעפט איין און צוואַנציג, און דו אברהם ביזט דער איינאונצוואַנציגטער דור פון אדם הראשון, און הושענא רבה איז דער איינאונצוואַנציגטער טאָג פון מאָנאַט תשרי, און ווען דיינע קינדער וועלען קיין פערצייהונג האָבען ראש השנה און אויך ניט יום כפור, זאָלען זיי פערצייהעט ווערען הושענא רבה מיט די פעראייניגונג פון אונז דריי איך, דו און דער טאָג (בהגהת מנהגים).

און דאַרום איז ריכטיג דאָס דעם טאָג זאָל מען האַלטען עהנליך צו יום כפור מיט פיעל ליכט, און נעהן טבילה, און אָבוואָהל אין דעם תלמוד איז קיין מקור דאָ אַז הושענא רבה איז אַ יום הדין, ווי אויך ניט דער ווילנער גאון האָט אַ מקור געוויזען; נור הרב הגאון ר' דובער באמפי האָט יאַ געפונען מיינונגען אין ירושלמי (מס' ר"ה פ"ד הלכה ט') דאָס רבי יונה האָט געזאָגט אויף דעם פסוק „ואותי יום יום ידרשון" אַז דאָס איז ראש השנה און הושענא רבה עבענזאָ ווי יום כפור. און דעם ניט זאָגען „נשמת" גיעבט אַ מיינונג

דער שערי תשובה (באו"ח סי' תרס"ד). און צו אריינשטעלען א ברענענדע ליכט ווען מען נעמט ארויס אלע ספרי תורות צו הקפות, איז ניט מעהר וויל אימער שטעהען מעהרערע ספרי תורות, און מען בענוצט זיי ניט מען עפענט אוויילע דעם ארון קודש און מען נעמט ארויס איין ספר תורה און אמאהל צוויי, און זאגאר ווען עס קומט אויס צו לייענען אין דריי ספרי תורות אבער מעהרערע בלייבען אין ארון קודש שטעהען, און די גרויסע בתי מדרשים וועלכע האבען ביי צעהען ספרי תורות אין ארון קודש, און מאנכעס מאל קען דענקען יעמאנד אז וואס עס איז ניט קיין היילינגעס ווירד בעהאלטען אין ארון קודש, און מען בעווייזט דאס ניט פאר דעם פאלק. דארום שטעלט מען אריין א ליכט אין דעם ליידיגען ארון קודש גראדע א ברענענדע ליכט צו צייגען אז קיינע בעהעלטניסע בעזאנדערס גיעבט אין ארון קודש (שר העדלמי).

דער אב ביסען דעם פטום וואס פרויען שוואנגערע בייסען איהם אב צו הושענא רבה, איז וויל דער עץ הדעת וואס חוה האט געגעסען איז געווען א אתרוג, און חוה האט פון דיזע פרוכט געגעסען וועלכע האט א טעם און א ריח, איבערצייגט די פרוי דאס נור דעם פטום בייסט זי אב וועלכער האט ניט קיין טעם און ניט קיין ריח. און זי וויל ניט טאן ווי חוה, און זי גיעבט צדקה און בעט דורך דעם זכות דאס איהר קינד וואס וועט געבארען ווערען זאל זיין געזונד און געהן אין א אידישען וועג. צו זיין וואך און לערנען הושענא רבה נאכט, בריינגט דער זוהר פ' אמור און דער סדר היום דאס איז צו פערפערטיגען זיך מארגענדען טאג צום ענדע יום הדין.

סימן קצה

וואָרום מען טרייסעלט דעם לולב אין „אנא ה' הושיעה נא" און ניט אין „אנא ה' הצליחה נא ?

וויל ביידע זיינען איין פסוק, און צוויי מאהל אויף איין פסוק טרייסעלט מען ניט (הדושי רב"ש), און דער אבודרהם זאגט: דאס דער טרייסלען דעם לולב אין אלע פיער זייטען איז אבצוהאלטען די שלעכטע גייסטער מיט זייער שטן, דארום ביי „הושיעה נא" פאסט דער טרייסלען דעם לולב אבער ניט ביי „הצליחה נא".

סימן קצו

וואָרום דער חזן שטעהט מיט א תורה „הושענא רבה" אויף די בימה און דאָס פאָלק רינגעלט איהם ארום ?

ווי מיר האָבען פריהער געשריבען איז מען אין דעם בית המקדש יעדען טאָג סוכות ארום געגאנגען איין מאָהל ארום דעם מזבח און הושענא רבה זיבען מאָהל, קליינע ווי גרויסע האָבען די לולבים געהאלטען אין די רעכטע האנד און די אתרוגים אין די לינקע, און זיינען אזוי ארומגעגאנגען דעם מזבח זיבען מאָהל צום אנדענקען וואָס יהושע איז ארום געגאנגען ארום יריחו אלע טאָג צו איין מאָהל און דעם זיבעטען טאָג זיבען מאָהל, און ווען עס איז ניט קיין מזבח, שטעהט דער חזן מיט א תורה אין מיטען צום אנדענקען פון דעם ארון הקודש וואָס די כהנים האָבען געהאַט מיט ביי דעם ארום געהן יריחו און דאָס פאָלק האָבען איהם ארומגערינגעלט (ילקוט תהלים סי' תש"ג). איין אָבל דארף ניט ארומרינגלען מיט דעם לולב, און זאָגאר די גאנצע צוועלף מאָנאטען אויב ער איז איין אָבל אויף פאָטער אָדער מוטער, ווען אָבער דער אבל איז איינער פון די וויכטיגסטע פון שטאָדט מוז ער ארום געהן מיט זיין לולב.

סימן קצז

נאָך ענדע הושענות [וואָרום רופט אוים דער חזן „למען דעת כל עמי הארץ" וגו' מיט א הויכע שטימע ?

וויל סוכות האָט מען מקריב געווען זיבעציג שטירען (אָקסען) פאַר דעם יום טוב געגען די זיבעציג נאציאָנען וועלכע האָבען זיך געצייהלט אין יענע צייט, דארום רופט אוים „דער חזן „למען דעת כל עמי הארץ" דאָס אלע נאציאָנען דארפען וויסען דאָס גאָט איז איינער און ווינשט דעם פריעדען פון דער גאנצער וועלט (הרה"ג רב דשאקי אמר לי). דעם רעכענונג ווי און וואָרום מיר בייטען אום די פיוטים פון די הושענות קען דער לעזער געפינען אין מיין העברעאישען „מנהגי ישרון" (סימן קס"א).

סימן קצה

וואָרום מיר שלאָגען אָב די הושענות „הושענא רבה" פינף מאָל און דוקא אָן דער ערד (באָדען)?

ווי מיר ווייסען איז דאָס אַ מנהג נביאים, נאָר מיין מיינונג איז צו ציינען אונזער פאָלק דאָס מיר זיינען דער סימבאָל פון דער ערבה, וועלכע וואַקסט ניעדעריג, אַזוי זיינען מיר אויך צווישען די נאַציאָנען פון דער וועלט וועלכע האַלט אונז נידעריג און פעראַכטעט אין אונזער גאַנצען גלות לעבען, וועלכען מיר האָבען אַליין פאַרדינט איבער אונזערע זינד, און דאָך האָט אונז גאָט פערשפראָכען אַז מיר וועלען ניט אונטערגעהן פון דער וועלט אַזוי ווי אַנדערע נאַציאָנען זיינען מיט דעם שטראָם פון דער צייט אונטערגעגאַנגען און זיינען נור געבליבען אַלס היסטאָרישער רעגקמאַהל, נור אידען גיעבט ער צווישען די נאַציאָנען זיי נור צו קלאַפען און שלאָגען אָבער ניט צו פער-ניכטען, און אַזוי ווי שלאָגענדיג די הושענא אָן דעם ערד באָדען, אַזוי מאַכט מען אונז ניעדעריג ביז צו דער ערד, נור אַזוי ווי שלאָגענדיג די הושענא קען נור איינינע בלעטער אַרונטערפאַלען און די איבעריגע בלייבען, אַזוי ווי פיעל מען שלאָגט אידען דאָך עקזיסטירען מיר אויף אייביג, און דוקא צווישען אַלע נאַציאָנען. און דער צייכען פון פינף מאָל צו קלאַפען די הושענא, בעצייכענט די פינף גלות'ן וועלכע אידען זיינען דורך געגאַנגען, גלות מצרים, גלות בבל, מדי, גריכען, און רוים, וואָס דיעזער איז דער לעצטער גלות, און מיר האָפען צו גאָט דאָס דאָך צום ענדע וועט ער אונז ברייננען אין אונזער אַלטע היים מיט אַ גאולה שלמה. נאָך מיינונגען איבער דעם שלאָגען די הושענות און איבער דעם איבער זאָגען „קול מבשר ואומר" איינינע מאָהל געפינט זיך אין דעם לשון קודש'דיגען „מנהגי ישרון" מיינונגען פון געוויסע חכמים, און פון חכמי התלמוד.

סימן קצט

וואָרום מיר רינגלען אַרום שמחת תורה די בימה זיבען מאָל אונטער דעם נאָמען „הקפות"?

דער אַרומגעהן אַרום די בימה זיבען מאָהל איז אויך דאָס זעלבע ווי מיט דעם לולב און אתרוג, אויך צום אַנדענקען פון די שטאָדט יריחו, נור

שמחת תורה געהען מיר ארום מיט די ספרי תורות צו צייגען דאס פאלק דאס זא ווי מיר האבען געענדיגט די תורה אזוי מוזען מיר איהר אנפאנגען צוריק, און אזוי ווי מיר געהען איצט מיט איהר ארום, זאלען אין אכט נעמען אונזערע קינדער אז אייביג געהען מיר ארום מיט איהר און מען קען ניט אוועקרייבען פון אונז דעם היילינגען אוצר, און אויף אייביג וועלען מיר מיט איהר גייהן, און אום צו פעראינטערעסירען אונזערע קינדער גיעבען מיר זיי פאנעס מיט איין אנגעצונדענע ליכט וועלכע זיינען אויך דער סימבאל פון די תורה „כי נר מצוה ותורה אור" און זיי געהען אויך מיט אונז ארום, זיי צו איבערצייגען אונזער עוויגקייט, וואס מיר האבען נור צו פערדאנקען אונזער היילינגע תורה, און מיר מוזען איהר היטען מיט אונזער גאנצען לעבען, וויל נור די תורה קען אונז בעשיטצען פון פרעמדע פיינדע און פון איינענע אסימי־ליאנטען. און אזוי ווי די קליינע קינדער טראגען די ליכט און זיי לייכטען, אזוי וועט אייביג בלייבען די תורה אונזער בעלייכטונג.

סימן ר

וואָרום מיר שרייען אוים „ויהי ערב ויהי בקר" שמחת תורה אלס מ'רופט אויף דעם חתן בראשית, און אויך וואָרום רופען מיר איהם אויף דריי מאל „עמוד, עמוד, עמוד" מיט זיין נאָמען?

וויל עס האבען געגעבען מעהרערע אפיקורסים וועלכע האבען נעגלויבט דאס עס גיעבען צוויי געטער, איינער וועלכער האט די ליכטיגקייט בעשאפען, און איינער וועלכער האט די פינסטערניס בעשאפען, מיט איינעם ווארט איין גאט א גוטער דער צווייטער א שלעכטער, זא ווי איין אבלייקענער האט גע־פרעגט דעם רבן גמליאל דאס דער גאט וועלכער בעשאפט בערג בעשאפט ער ניט דעם ווינד (סנהדרין ל"ז) און ווי קען ער בעשאפען פינסטערניס ווערענד דאס פינסטערנים איז דאך דער קאנטראסט פון ליכטיגקייט, פרעגען זיי ווי קומט דער פסוק „יוצר אור ובורא חושך" דאס גאט האט ביידען בעשאפען ווי איז דאס מעגליך, געווינג איז דאס ליכט בעשאפונג, דען ווען ניט ליכט איז דאך במילא פינסטער, נור אונזערע געלעהרטע (חגיגה י"ב, חדושי אגדות מהרש"א בגמ' דתמיד. אדרת אליהו מהגר"א רד"ק, ר' משה מרעסוי על הפסוק הזה ועוד) גיעבען איבערצייגען די ריכטיגע ערקלעהרונגען, דארום ביי דעם אנפאנג לייענען בראשית, שרייען מיר אוים ויהי ערב ויהי בקר, צו בעפעס־טיגען דעם גלויבען דאס נאכט און טאג איז פון איין גאט בעשאפען און ביז

נאך יום הששי צו איבערצייגען אויף די בעניאונג פון די וועלט און אויף די הייליגקייט פון שבת. און מיר רופען אויף דעם חתן בראשית מיט דריי מאהל „עמוד", ווייל דער יודענטהום בעשטעהט אויף די דריי זאכען: תורה, און עבודה און גמילות חסדים, און אזוי ווי דער חתן תורה דארף אויף זיך נעמען צו אונטערשטיצען די דריי פונדאמענטען, רופט מען איהם אויך מיט זיין נאמען אום דער קהל זאל וויסען ווער עס נעהמט אויף זיך די גרינד־ליכע פליכטען אויף וואס דער יודענטהום בעשטעהט.

סימן רא

וואָרום רופט מען „חנוכה" ?

חנוכה הייסט מיט דעם נאמען בעניאונג, ווייל אין די צייט האט מען בעניט דעם בית המקדש, און דאס איז אויך מרמז אויף די בעניאונג פון דער גאנצער וועלט, ווייל די וועלט איז נאר בעשאפען צוליעב די נוצבארקייט פון אונזער הייליגע און אלערהעכסטוויסענשאפטליכע תורה מיט איהרע אידעאלע געבאט (בשביל התורה והמצוה), און די גריכען האבען געוואלט פערניכטען פון אידען זייער תורה מיט די מצות און אלס די חשמונאים האבען זיך געשטארעט און האבען בעזיעגט די גריכען, האט זיך אויך געשטארקט די תורה מיט איהרע געבאט, און ממילא האט זיך די אידישע וועלט זיך שטארק בעפעסטיגט, און אזוי ווי די וועלט איז בעשאפען געוואָרען פינף און צוואנציג טעג אין אלול, אזוי איז חנוכה פינף און צוואנציג טעג אין מאנאט, און אזוי ווי די ערשטע אויסרוף גאטעס איז געווען „יהי אור" עס זאל ליכטיג זיין, צינדען מיר אויך חנוכה אן ליכט, און אזוי ווי די ערשטע ליכט איז געוואָרען בעהאלטען, אזוי בענוצט מען זיך אויך ניט מיט די חנוכה ליכט, און דער וואָרט „יהי" אור בעטרעפט אויך פינף און צוואנציג (השל"ה דרוש צאן יוסף). דער טור שרייבט (סי' תע"ר) דאס מען רופט חנו־כה די אידען האבען אנגעפאנגען רוהען אין דעם פינף און צוואנציגטען טאג אין כסליו, 165 יאהר פאר קריסטליכען רעכענונג, וואס דאנמאהל האבען די חשמונאים בעזיעגט די גריכען, און מען צינדעט אן חנוכה ליכט מיט איין עקסטרא ליכט וועלכע הייסט „שמש" איין בעדינענדע ליכט פאר אנדערע ליכט צו געבענדיג יעדען טאג א ליכט איז צו זאמען זעקס און דרייסיג ליכט דער צאהל איז וויזוהו „לו" השמש, און עס האט בעשיינט זעקס און דרייסיג ליכט דער שמש.

און דאָס וואָס די חז"ל האָט בעשטעטיגט דעם חנוכה צו פייערען נור אויף דעם נס פון פך השמן און ניט אויף דעם נס וואָס די חשמונאים האָבען געזיגט די מלחמה, איז עס נור אום ניט צו ערוועקען די קנאה פון די פעלקער אויף אונז, דאָס די פעלקער זאָלען ניט זאָגען, מיר פייערען אויף זייער אומגליק. אויך ווידער צו פערשענערען דעם פייערטאָג (חנוכה) מיט דעם אָנצינדען חנוכה ליכט. און דאָס וואָס די פרויען זיינען זיך נוהג, ניט צו טאָן קיין מלאכה ווען די חנוכה ליכט ברענען, אום צו איבערציינגען, דאָס מען טאָר זיך ניט בענוטצען מיט די שיין פון די חנוכה ליכט, און די פרויען האָבען אויף זיך גענומען צו היטען דאָס אַלס. וויַיל די הילפע איז עס געקומען נור דורך אַ פרוי (מ"מ סי' תתקצ"ד, ועי' רש"י שבת כ"א). אין שוהל בענשט מען פאָרהער חנוכה ליכט און נאָכהער הבדלה, און צו הויזע איז פאַרקערט, הבדלה פאַר בענטשען חנוכה ליכט, איז דער פאַר, וויַיל מעגליך פערגעסט יעמאַנד צו זאָגען אין שמו"ע „אתה חוננתנו", טאָר ער דאָך ניט אָנצינדען קיין ליכט (עי' באר היטב סי' תרפ"א). און ווען אויך ער קען דאָך זאָגען המבדיל. דאָך אָבער וויַיל פיעלע פוסקים זאָגען אַז הבדלה גיהער מען פריער מאַכען. איז דער יחיד קען אין שטוב טאָן ווי ער טוט. אָבער דער צבור אין שול טאָר ניט אַנדערש טאָן נור פריער חנוכה ליכט דער נאָך הבדלה.

סימן רב

זואָרום מיר צוברעכען אַ ליימענע כלי צו תנאים און צו דער הופה אַגלעזערנע כלי?

דען ווען אַ ליימענע כלי ווערט צו בראָכען קען מען שוין ניט גאַנץ מאַכען, און אַ גלעזערנע קען מען יאַ צורעכט מאַכען, דאַרום זאָגט דער גאון מווילנאַ בס' „שערי רחמים" דאָס עס איז בעסער זיך צו גט'ען איידער צו רייסען אַ תנאים. און אין אַלגעמיין דער צוברעכען אַ כלי איז ניט מעהר דאָס די שמחה זאָל ניט פאָלקאָם זיין, וויַיל די אידען האָבען נאָך דעם חרבן בית המקדש געשוואָרען ביי די טייכען פון בבל, דאָס אין די גרעסטע פריידען וועלען זיי דעם טרויער פון ירושלים ניט פאַרגעסען, און צו ברעכען אַ גלעזערנע כלי איז גענומען פון תלמוד (ברכות ל"א עיין שם בתוס'), און אָבוואָהל צו ברעכען כלים פאַר גאָר נישט איז יענער עובר אויף „בל תשחית"

(רמב"ם פ"י מהלכות מלכים) אָבער ביי תנאים און חתונה האָט יאַ איין אורזאַך דער צוברעכען ווי מיר האָבען פריהער געזאָגט.

סימן רג

וואָרום מיר רופען אויף צו די תורה אַ חתן דעם שבת וואָס פאַר די התונה און דעם שבת וואָס נאָך די חתונה?

וויַיל דער מסכת סופרים (פ' י"א) דערצעהלט ווי אויך דער פרקי דר' אליעזר (פרק י"ז) דאָס אַלס שלמה המלך האָט געזעהען די קראַפט פון גמילות חסדים ביי אידען איז זייער גרויס, האָט ער געמאַכט צוויי טויערען אין בהמ"ק, איינעם פאַר חתנים און איינעם פאַר אבלים, און די אַנשטענדיגע בירגער פון ירושלים פלעגען זיך פערזאַמלען שבת אין ביידע טויערען און איבערנעמען חתנים און גראַטולירען זיי און אויך זיי בענטשען, און אבלים טרייסטען, און נאָך דעם חורבן בית המקדש האָבען די חז"ל געאָרדנעט אַז חתנים זאָלען געהן אין די שוהלען און דאָס פאָלק זאָל זיי בענטשען, ווי אויך אבלים טרייסטען, און אַלע אידען האָבען פערדינט די מצוה פון גמילות חסדים.

סימן רד

וואָרום חתן כלה פאַסטען אין זייער חופה טאָג?

די אורקוועלע דער פון איז פון ירושלמי בכורים, וויַיל אין זייער חופה טאָג איז מען זיי מוחל זייער זינדע, נאָך אַ מיינונג זאָגט דער מהר"ם מינץ, דאָס פון גרויס שמחה זאָל דער חתן ניט אָן שכור'ען זיך, און דיעזען תענית דאַרפען זיי פאַסטען ניט מעהר ווי ביז שטערען זעהען זיך, און ווען עס ווירד פערצויגען די חופה מעגען זיי עסען פאַר דער חופה, נור ניט זיך אָנשכור'ען. דער כרם שלמה שרייבט: דאָס דער חתן צו מנחה דאַרף זאָגען וידוי, ווי ערב יום כפור צו מנחה, זאָגאַר ווען עס קומט אויס זיין חופה אין די טעג וואָס אַ חתן דאַרף ניט פאַסטען, ווי ראש חודש, חנוכה, פורים און אסרו חג און חמשה עשר באב, און חמשה עשר בשבט, אָבער פון ראש חודש ניסן ווי אויך ל"ג בעומר און פון ר"ח סיון ביז שבועות און די טעג פון יוה"כ ביז סוכות דאַרף ער יאַ פאַסטען.

סימן רה

וואָרום מען פֿערדעקט די האָר פֿון א כלה אָדער מען שערט אָב איהרע האָר אין גאַנצען ?

ווייל פֿערצייטענס איז געווען אַשרעקליכע גזרה אויף אידישע כלות, דאָס בעפֿאָהר זי געהט צו דער חופה פֿלעגען איהר די פּאָליציי אַפּריהער פֿיהרען צו זייער העכסטען בעאַמטען (טפסר) אויף שענדליכע צוועקען, און פֿון דעם בעאַמטען איז זי ערשט געגאַנגען צו דער חופה, דאַרום האָט מען איהר פּנים פֿערדעקט ווי אויך איהרע האָר, דאָס זי זאָל אויסזעהען העסליך: אום די פּאָליציי זאָלען איהר אָבלאָזען און ניט פֿיהרען צו זייער בעאַמטען, אָדער ווען מען האָט איהר געפֿיהרט צו דער חופה האָבען זיי געמאַכט די סימנים ווי זי וואָלט זיך בענאַרעשט געגען איהר מאַן און מען פֿיהרט איהר צום כהן, אום צו פֿערפֿיהרען די פּאָליציי זיי זאָלען ניט וויסען דאָס זי איז אַ כלה, אָבער אין בבל וואו די גזרה האָט ניט דערגרייכט, איז דער מנהג ניט געווען (כתובות ג׳ ועי׳ שם י״ז) ובירושלמי, און יעצט די וועלכע זיינען זיך ניט נוהג אַזוי ווי אין ארץ ישראל וואָס דער מנהג זייערער איז פֿערבליבען אין פֿיעלע ערטער עד היום, זיינען זיי זיך נוהג ווי אין בבל און הייראַטהען אָהנע די כלה צו פֿערשמוטצען.

סימן רו

וואָרום מען בינדעט אָב פֿאַר דער חופּה אַלע בענדער פֿון די קליידער ביי חתן און כלה.

ווייל פֿערצייטענס האָט מען געגלויבט דאָס אין די בענדער קען מען מאַכען אַזאַ כּישוף דאָס אייביג זאָלען זיי ניט קענען אָב בינדען אום חתן כלה זאָלען ניט קענען צו זאַמען קומען (נשמת חיים מאמר ג׳ פי״ח). דער חתן טוהט אָן אַ קיטל, ווייל ביי איהם איז דער טאָג ווי יום כפור צו פֿער־צייהען איהם, מוחל זיין די זינד. דעם ערשטען ראש השנה און יום כפור דאַרף ער ניט טראָגען קיין קיטל, ווייל אין דעם יאָהר האָט ער שוין איינמאָל געטראָגען.

סימן רז

וואָרום מען פערדעקט דעם פנים דער כלה צו דער חופה?

אָבוואָהל מיר האָבען פריהער איבערצייגט דאָס אַכלה צו פערדעקען דעם פנים איז איבער די בעוואוסטע גזרה וואָס די בעאַמטע אין ארץ ישראל האָבען געטריבען די עהרע פון די כלות איידער זיי זיינען צו דער חופה געגאַנגען, דאָך האָבען מיר אַ סמך מן התורה דאָס רבקה ווען זי האָט דער זעהען יצחק'ן האָט זי איהר פנים מיט אַ שלייער פערדעקט, דאָס איבערצייגט אַז דער מנהג איז גאָר פון אַלטע צייטען, און לויט דעם תלמוד האָט מען אַ כלה אָנגעטאָן אַמירטהענקראַנץ אויף איהר קאָפּ, און דעם שלייער מיט וועלכען מען האָט איהר צוגעדעקט איז געווען געשטיקט פון גאָלד און זילבער, און אויף די קראָנען פון די כלה איז אויך אַ מאָהל געווען אַ גזרה (ב"י באו"ח סי' תק"ס בשם הרמב"ם גם בהרי"ף עין יעקב במסכ' גיטין דף ז'). אויך האָט מען פערצייטענס בעשאָטען די כלה מיט האָפּפען און געזאָגט „אחותנו את היי לאלפי רבבה" אונזער שוועסטער! דו זאָלסט גליקליך זיין, טויזענדער פאַמיליעס זאָלען פון דיר אַרויס קומען, אָבער ניט ווי יעצט בעשיט מען די כלה מיט פאַפיער צו שניטענע און געפאַרבענע, דען דיזע פאַפיער האָט גאָר קיין זינען ניט ווערענד האָפּפען איז אַ סימבאָל פון פרוכטבאַרקייט וועלכע וואַקסען ניט געזעטערהייט און וואַקסען אין מיליאָנען, ווערענד פאַפיער האָט קיינע בעווייזע פון וועלכען סימבאָל דאָס געהערט. דער מהרי"ל שרייבט אין הלכות נשואין דאָס דעם חתן האָט מען געפיהרט צו די כלה און בעשאָטען מיט ווייץ און געזאָגט „פרו ורבו". און מען איז זיך נוהג צו פיהרען חתן כלה צו די חופה מיט אונטערפיהרער בעצוויגען אויף דעם פסוק „ויביאה אל האדם" דאָס זעלבסט גאָט האָט געשיקט אונטערפיהרער צו אדם און חוה, און לויט דעם זוהר פ' בראשית (דף מ"ט) דאַרפען די עלטערען פיהרען די קינדער צו דער חופה, און אין אבות דר' נתן איז געשריבען, דאָס נור איין מאָהל האָט גאָט געשיקט אונטערפיהרער צו אדם און חוה, און פון דאַנמאָהל אָן דאַרף יעדער מענש ערווערבען זיינע אייגענע מיט ברידער אַלס אונטערפיהרער·

סימן רח

וואָרום מיר מעגען נעמען א „פּרוכת" צו מאַכען א חופּה?

פערצייטענס האָט מען געמאַכט א חופה פון די טהירשטע זאַכען וואָס נור מען האָט געקאָנט בעקומען לכבוד חתן און כלה, און דער פון איז אָנגענומען געוואָרען דער מנהג צו נעמען דעם פּרוכת פאַר א חופּה, זעלבסט פערשטענדיג איז פערצייטענס געווען א פּרוכת געניג בעפּוצט מיט זילבער און גאָלד, און אָבוואָהל עס איז ניט ערלויבט לויט דעם דין צו בענוטצען זיך מיט זאַכען וועלכע בעלאַנגען צום היילינגטהום, דאָך איז די מצוה, פון הכנסת כלה זעהער גרויס, און מען מעג בענוטצען אַ פּרוכת פאַר א חופה׃ חופה איז דער טייטש איין פערדעקונג (הכלבו) און די חופה אַליין מאַכט דאָס די פרוי זאָל געהערען צו איהר מאַן אין אַלע אנגעלעגענהייטען (קדושין דף ה׳). די כלה זאָל זיך שטעלען אונטער די חופה צו די רעכטע זייט פון חתן איז בעצויגען אויף דעם פסוק פון (תהלים מ״ה) „נצבה שגל לימינך". די לעצטע אותיות צוריק מאַכט כלה.

סימן רט

וואָרום מיר שטעלען א חופה אונטער דעם פרייען הימעל?

פיעלע מיינונגען גיעבען איבער דעם שטעלען אַ חופה, אנדערע דענקען צו שטעלען אַ חופה איז אַ מצוה אין שוהל, בעציהענדיג זיך אויף דעם רמ״א (יו״ד סי׳ שצ״א) וואָס ער שרייבט דאָס די חופה וואָס מען מאַכט אין שוהל וואָס דאָרטען זאָגט מען די ברכות אירוסין ונשואין אונטער די חופה וגו׳, אָבער אונזער פאָלק וויים ניט אָדער וויל ניט וויסען אז צוויי חופות זיינען געווען פאַר חתנים און כלות. די ערשטע חופה איז געווען ווי פערצייטענס מען האָט געפיהרט אַ קעניג מיט אַ קעניגען אונטער אַ חופה, און די חופה איז געווען אונטער דער פרייער הימעל, אויף דיעזע חופה האָט מען געמאַכט פערשידענע פאָרמען וואָס זאָל צייגען אויף פרוכטבארקייט און הצלחה, און אַזוי איז צו געגאַנגען צו אַזאַ חופה, אין דער פריה האָט מען גערופען אין שוהל, און דער רב פון שטאָדט האָט געפיהרט דעם חתן צו ערשט, און דאָס פאָלק זיינען נאָך געגאַנגען מיט די גרעסטע און שעהנסטע פייער בעלייכטונג, און אַזוי זיינען זיי געקומען ביז דעם שוהל הויף, נאָכהער האָט מען געפיהרט דעם חתן אַנטקעגען די כלה, און ווען זיי זיינען ביידע צו

זאמען געקומען, האט מען זיי בעשאטען מיט ווייץ און געזאגט „פרו ורבו", און דיזע חופה אונטער דעם הימעל האט בעדייטעט צו פרוכטבארען און מעהרען זיך ווי די שטערען פון הימעל, און די צווייטע חופה איז געווען אין שוהל מיט די פנים'ער פון חתן כלה געגען מזרח, און דארט האט מען פאר זיי געזאגט די ברכות אירוסין ונשואין, וויל דארט וואס מען זאגט מעהרערע ברכות דארף מען זאגען דיזע ברכות אויך, די פיעלע בעלייכטונג צו די אונטער הימעל חופה, און אויך די הימעל שטערען איבער זייער קאפ, איז אלעס דער וואונש פון פאלק צו פריידע און ליכטיגקייט פאר די יונגע פאר. און די הויפט פריידע איז געווען די חופה פון שוהל הויף (תוס' בסוכה ד' ה'), אויך איז געווען א חופה אין הויז פאר די גאנצע זיעבען מאהלצייט טעג פאר דעם חתן (מגילה ה' ברש"י), און די חופה וועלכע איז געווען אין שוהל ניט מעהר ווי אויף די ברכות זאגען, האבען זיך ניט מעהר געטאהרט געפינען אלעס די הויפט מחותנים און דער רב, אבער חלילה קיין ווייבער און קיין מיידלעך, וויל ערשטענס טאהר א אשה נדה ניט אריין געהן אין שוהל זאגאר אין די ווייבערשע שוהל אויך ניט (שו"ע או"ח סי' פ"ח בהגהת רמ"א), נור אז בית דין האבען געזעהען אז עס איז אונמעגליך אבצוהאלטען דאס ווייבער זאלען ניט געהן אין שוהל צו א חופה, און אלעס זיי האבען ארויסגעזעהען דעם פערקעהר פון בחורים מיט מיידלעך אין א היילינגע שוהל, און אזוי ווי אין קדושין (ד' ה' בתוס') זאגט דייטליך אז דאס איז א שאנדע פאר דעם יודענטהום, ווי אויך דער רמב"ם ה' ממרים (פ"ב הלכה ג') דאס יעדער מנהג וואס איז בעשטעטינט ביי אידען, טאהר ניט בטל ווערען, נור אויף אזאך וואס איז אונמאראליש און געגען דעם דין, האבען בית דין פון יענע צייט בעשטעטיגט אויף עוויג ניט איבערצוטרעטען „בכל תפוצות ישראל" דאס עס זאל ניט מעהר זיין ווי איין חופה אונטער דעם הימעל, אבער ניט אין שוהל דארט וואו ווייבער און מיידלעך מיט בחורים קומען צו זאמען, עס זאל חלילה ניט קומען די קלאגע פון ירמיה הנביא „ותבאו ותטמאו את ארצי" איהר זייט געקומען און אונריין געמאכט מיין לאנד „ונחלתי שמתם לתועבה" און מיין נחלה דאס הייסט מיינע שוהלען האט איהר געמאכט צו שמוטץ. מעהרערע מפרשים זאגען אויס דריקליך דאס א חופה מוז זיין אין גאס נעבען שוהל איז געוויס בעסער, אבער ניט אין שוהל.

סימן רי

וואָרום אונטער־פֿיהרער פֿיהרען פֿאָרהער דעם חתן און נאַכהער די כלה?

אַלס גאָט האָט געגעבען די תורה אויף דעם בארג סיני איז גאָט צו ערשט געקומען, דער סימבאָל אַלס חתן, און נאַכהער די אידען, סימבאָל אַלעס כלה „ה׳ מסיני בא״ (חבקוק ג׳), דאַרום פֿיהרט מען דעם חתן אַפֿריהער פֿאַר די כלה. דאָס אַ שוואַנגערע פֿרוי זאָל ניט זיין קיין אונטערפֿיהרערען, האָבען דאָס ווייבער אַליין געמאַכט פֿאַר אַ מנהג, עס גיבט ניט וועגען דעם קיין ערמאַנערונג ניט אין תלמוד, און ניט אין קיין פוסק, דען אין די צייט פֿון תלמוד האָט מען ניט געוואוסט פֿון ווייבער אונטערפֿיהרערינס נור מענער אַליין, אָהנע זייערע פֿרויען (כתובות י״ב ובתנחומא סי׳ י״א), נור אין די לעצטע דורות וואָס די ווייבערשע עזות ופריצות האָבען זיך געשטאַרקט, האָט מען מתקן געווען דאָס מענער זאָלען פֿיהרען דעם חתן און ווייבער די כלה.

סימן ריא

וואָרום אונטערפֿיהרער פֿיהרען אַרום דריי מאָל די כלה אַרום דעם חתן?

דאָס גיבט מען איבער דריי מאָהל די כלה צום חתן, ווייל דריי מאָהל ערמאַנערט די תורה, ווען איין מאַן וועט נעמען אַ ווייב ווי ער זאָל זיך פֿיהרען, דריי מאָל גיעבט אין תורה כי יקח איש אשה (דברים כ״ב דברים כ״ד ועוד) און דאָס גאָט האָט געהייראַטה די כנסת ישראל גיעבט אַ פסוק „וארשתיך״, ערמאַנערט אויך דריי מאָהל, און דאָס איז אַ פֿאַנטאַסטישער שעהנער מיינונג אַז מאַן און ווייב זאָלען אַנשטענדיג לעבען, ווייל דער פסוק זאָגט „וארשתיך לי בצדקה ובמשפט ובחסד וברחמים, און וארשתיך לי ובאמונה. דאָס מאַן און פרוי ווען זיי פֿערהייראַטהען זאָלען זיי האָבען די מדות וואָס גאָט האָט, און ווינשט דאָס זיין כלה די אומה הישראלית זאָלען די מדות אויך האָבען אין זיך שפעציאַל מאַן און ווייב. דער זאָגען ביי מקדש זיין „כדת משה ישראל״ ערקלערט דער שו״ע אה״ע סי׳ כ״ז בשם כלבי, תוס׳ כתובות ג׳ וגיטין ל״ג, הראב״ן בספר כרם שלמה ועוד.

סימן ריב

וואָרום איז מען מקדש מיט אַ רינג אויף דעם ציינגע פינגער און דוקא אַגלאַטער רינג אָהנע איין דימענט שטיין ?

ניט אין די ציַיטען פון די בעלי תנ"ך און ניט אין די ציַיטען פון תלמוד האָט מען געוואוסט דער פון צו מקדש זיַין אַ וויַיב מיט אַ גילדערנעם אָדער אַ זילבערנעם רינג, נור אין די ציַיטען פון די גאונים אין דעם זיעבעטען אָדער אַכטען הונדערט יאָהר פון פינפטען טויזענד, געפינט זיך שוין דאָס מ'האָט מקדש געווען מיט אַ רינג, און וואָרום מען איז מקדש מיט דעם רינג און מ'טוהט איהם אָן אויף דעם ציַיגע פינגער, וויַיל אַלע פינגער ווען מען לייגט צוזאַמען די האַנד בעהאַלטען זיי זיך אין האַנד נור דער ציַיגע פינגער ער בלייַבט אימער זעהענדיג, און וואָס נור איינער וויל ציַיגען מוז ער ניט וועלענדיג ציַיגען מיט דעם פינגער, און גראַדע איז מקדש דער חתן מיט דעם רינג פון זיַין רעכטע האַנד אויף איהר רעכטע האַנד, וויַיל די רעכטע האַנד איז די האַנד וואָס איז בעשעפטיגט מעהר אַלס די לינקע, און דאָס איז אַלעס אום יעדערער ווי ער וועט בעמערקען איהר האַנד וועט ער וויסען דאָס זי איז איינע פערהייראַטהע פרוי און עס וועט ניט קומען איהם צו נאָכ־דענקען פיליַיכט קען ער מיט איהר הייראַטהען מיינענדיג אַז זי איז נאָך אַ אונפערהייראַטהע, דאַרום האָט מען פערציַיטענס מקדש געווען אַ כלה צום תנאים, אום אַלע זאָלען וויסען דאָס זי איז שוין אַ כלה, און דעם מקדש זיַין מיט אַ רינג וואָס האָט ניט פון דימענטשטיין איז ערשטענס זאָל דער רינג זיַין אַרונדער דורך אויס, צו ציַיגען אַז די פאָר פאָלק זיַינען דורך אויס גאַנץ איבערגעבענע אָהנע ענדליכקיַיט, זאָ ווי דער רינג וואָס האָט קיַין אָנפאַנג און קיַין ענדע, אויך ווען עס זאָל ערלויבט זיַין מקדש זיַין מיט אַ דימענט רינג, וועט קענען דער חתן אָבנאַרען די כלה וועלכע וועט דענקען אַז דער רינג איז אַ גוטער, ווערענד דער דימענטשטיין איז אַ פראָסטער און דאַנמאָהל ווען ער נאַרט אונטער איז די קידושין קיינע קידושין ניט (נחלת צבי סי׳ י"ב, וכלבו קמ"ג ולבוש).

סימן ריג

וואָרום מיר לייענען די „כתובה" צווישען ברכת אירוסין ונשואין ?

ווייל די ערשטע ברכות איז אַ גאַנץ אַנדער זאַך, און די צווייטע ברכות איז אַ אַנדער זאַך, די דינים דערפון קען דער לעזער געפינען (בהגהת א"ז כתובות דף קי"ג והמרדכי בפ"ק דכתובות תוס' פסחים דף קי"ב והרא"ש שם והרמ"א באה"ע סי' ס"ב) נור רש"י ז"ל האָט מתקן געווען דאָס צווישען די ביידע ברכות זאָל מען לייענען די כתובה, אום אָפּ צו טהיילען איין ברכה פון די צווייטע, ווייל מען מאַכט צוויי מאָהל אַ ברכה „בורא פרי הגפן" און עס איז אונמעגליך מיט איין ברכה יוצא צו זיין אויף ביידען, ווייל ברכת חתנים איז אין די הייזער און ברכת אירוסין איז בבית אירוסין, קען דאָס ניט מעגליך זיין מיט איין ברכה אויף ביידען (ספר הישר לרבינו תם סי' תר"כ) דאַרום האָט רש"י ז"ל מתקן געווען צו מאַכען אַ הפסק צווישען איין ברכה און די צווייטע מיט דער מיט וואָס מען לייענט די כתובה אין מיטען. צו האָבען צעהן מענשען צו אַ חופה איז גענומען פון בעז מיט רות, וועלכע האָט גענומען צעהן מענשען צו בעשטעטיגען דאָס רות זאָל זיין צו איהם אַ פרוי „ויקח בעז עשרה אנשים" (רות ד'). צו געבען פאַר זוכען חתן כלה פון די וויין פון כוס של ברכה. איז דאָס זעלבע ווי אַ קליין קינד ביי דעם מל זיין, און ווי דאָס קינד איז דאַנמאָהל אָהנע זינד, אַזוי איז אויך די חתן כלה צו זייער חופה אָהנע זינד, ווייל גאָט איז מוחל די זינד פון חתן כלה אין דעם טאָג פון זייער חופה, ווייל זיי געהען צו דעם געטליכען ווילען צו בויען די וועלט אָבער איהר ניט צו פערניכטען, דאַרום רעכענט זיך הייראַטהען די ערשטע מצוה פון תרי"ג מצות.

ווען מען האָט אָנגעפאַנגען שרייבען אַ כתובה, איז עס ניט בעוואוסט דייטליך, נאָר ווי עס ווייזט אויס פון ספר טוביה (ז' י"ט) אַז נאָך דעם גלות פון די עשרת השבטים האָט מען אָנגעהויבען שרייבען אַכתובה.

סימן ריד

וואָרום שרייבען מיר אין אַ כתובה דעם וואָרט „חודש" און ניט „ירח" אַזוי ווי אין אַ גט ?

ווייל פערצייטענס האָט מען מקפיד געווען חתונה צו האָבען דוקא אין די טעג ווען די לבנה איז פוהל, דאָס הייסט זי איז אין גאַנצען אַרוים מיט

איהר שיין, אָבער מאַנכע װעלכע עס האָט זיי געדריקט די צייט די חתונה צו מאַכען אין אַ אַנדער טאָג, אום זיי זאָלען ניט מיינען אַז דאָס איז דוקא אַ דין, דאָס די חתונה זאָל זיין װען די לבנה (ירח) איז אין פוהלען, האָט מען מתקן געװען צו שרייבען „בחודש" און ניט „בירח" צו צייגען אַז יעדער טאָג פון חודש האָט דאָס רעכט צו מקדש זיין און ניט דוקא װען די לבנה איז פוהל.

סימן רטו

װאָרום מיר גיעבען מתנות אַ חתן כלה צו זייער חתונה און דרשה געשאַנק?

בעװאוסט איז דאָס פערצייטענס האָבען די בחורים װעלכע זיינען געװען די פריינדע פון חתן געקומען אויף די חתונה פון זייער פריינד דעם חתן און געבראַכט איהם מתנות, און די פריינדע זיינען דאָס געװען די שושבינין אָדער װי עס רופט זיך היינט אונטערפיהרער, און װען זיין חבר האָט חתונה געהאַט האָט דער פערהייראַטהער איהם צוריק אָבגעגעבען פרעזענטע (ב"ב דף קמ"ד במתני', בפירוש הרשב"ם), און דער פון איז אַרויס דער מנהג פון מתנות און דרשה געשאַנק, װייל דער חתן האָט געזאָגט פאַר די געסט אַ דרשה (וכן גם בזוהר פ' ויצא קמ"ט).

סימן רטז

װאָרום מאַכט די כלה די סעודת חתנים און ניט דער חתן?

װייל די גמרא זאָגט (ברכות ו') אַז דער װאָס האָט הנאה פון די סעודה פון אַ חתן און ער איז איהם ניט משמח איז ער עובר אויף פינף קולות װי בעװאוסט איז פון דעם נביא ירמיה, און װער װיל דאָס עובר זיין? דאַרום האָט מען מתקן געװען אַז די כלה זאָל מאַכען דעם מאָהלצייט; רופט זיך דאָך שוין ניט סעודת חתן, נור סעודת כלה, און דער װאָס קען ניט משמח זיין װעט שוין ניט עובר זיין. און דאָס װאָס דער חתן אַליין זאָגט ניט די ברכות חתנים אַזוי װי אַלע אַנדערע מצות װאָס יעמאַנד טוהט מאַכט ער דאָך אַליין די ברכה אָבער ניט קיין אַנדערער פאַר איהם, איז װייל עס גיעבען חתנים װעלכע קענען ניט גוט עברי זאָגען אָדער זיי װערען דערשראָקן, איז אום זיי ניט צו פערשעמען זאָגט אַ אַנדערער די ברכות פאַר זיי (באר שבע דף פ"ה דפוס פראַנקפורט).

סימן ריז

וואָרום ווען די כלי זמרים שפּיעלען און מחותנים טאַנצען אויף אַ חתונה רופט זיך די טאַנצען-געלד „שַבַּת" ?

ווייל ווען פריטיג איז אַ חופה זיינען פערצייטענס חתן כלה ניט צוזאַמען געקומען ביז שבת צו נאַכט, איז אום צו דערמאָנען דעם חתן ער זאָל זיך ערוויטערען פון די כלה ווייל עס איז שבת, איז די טאַנץ געלד וואָס מען האָט געגעבען צו די כלי זמרים האָט מען אויסגערופען שַבַּת שַבַּת.

סימן ריח

וואָרום מיר היינגען אויף שיר המעלות'ן ביי אַ יולדת פאַר אַ שמירה צו שדים?

לויט דעם מנורת המאור (נר ב' כלל י') וועלכער זאָגט דאָס כישוף און שדים, אין צו דעם גלויבען איז די גרעסטע דומהייט, און זיי זיינען ניט מעלה און ניט מוריד. נור דער דמיון אַליין ווען אַ מענטש דיינקט וועגען דעם, איז דער אָבּדאַלטען זיך קען דעם מענשען מזיק זיין, און דער רמב"ם אין פ' המשניות (ע"ז פ"ד מ"ז) זאָגט: אַז דער וואָס גלויבט אין כישוף, און שדים, לייקענט ער אין גאָט ברוך הוא, און אין די ערטער וואָס דער תלמוד ערוואֵ־נערט אונז שדים, אָדער מזיקין מיינט דאָס דער תלמוד אויף איין פערשטענד־ליכען אַרט, אָבער ניט פאַר אַבערגלויבען, נור לויט דער רמב"ם און מעהרערע פילאָסאָפען רופען אָן די באַציעלען און די אַטהאָמען וועלכע קענען נור געזעהען ווערען דורך מיקראָסקאָפישע גלעזער, און וועלכע קענען שעדליך זיין צו איין ערשט געבאָרענע קינד וועלכע שלינגט איין די ערשטע אַטהאָמען (עצמים פרדים) וועלכע שוועבען אין דער לופט און אין אַלעם זיינען זיי פוהל, שפּעט ביי דער נאַכט ווען די לופט ווערט שווערער און דאַרום רופען זיי זיך לילין, אָדער לילית, און אום צו צייגען אַז מיר גלויבען ניט אין זיי, היינגען מיר אויף אַ „שיר המעלות" צו צייגען אַז גאָט אַליין וועלכער בעשאַפט דאָס קינד מיט לעבען, וויל ער אַז דאָס קינד זאָל לעבען, און געזונד זיין, און ער וועט בעשיטצען דאָס קינד און זיין שוואַכע מוטער, אָבער דאָס מיינט מען ניט אַ שמירה פאַר שדים, און דאַרום איז די איבעריגע צו געשריבענע צום „שיר המעלות" גאַנץ איבעריג, ווייל דאָס מאַכט

דאָס פֿאָלק צו גלויבען אין מעהרערע נאַרישקייטען וואָס ביי אידען איז דאָס פֿערבאָטען .

דער מנהג וואָס אין אַ „שיר המעלות" פֿון אַ יולדת נקבה איז דאָרט דאָ אַ ציור אַ דרייַקאַנטיגער עהנליך און אין „שיר המעלות" פֿון אַ יולדת זכר איז דאָ אַ ציור אַ פֿיער קאַנטיגער עהנליך, איז דאָס בעשטעטיגט אויף אַ מדרש (פ' בראשית) אויף דעם פסוק „ויבן ה' את הצלע לאשה" גאָט האָט בעשאַפֿען די אשה זאָ ווי איין געביידע וואָס אויבען איז אייננ און אונטען איז ברייט, אָבער ביי דעם זכר איז קיין אונטערשייד דאָ .

סימן ריט

וואָרום מען מאַכט אַ סעודה אין דעם פֿרייטאָג צו נאַכט נאָך דאָס קינד געבאָרען און אויף מאָרגען קומט מען איהם צו בעזוך?

דאָס איז אַ אַלטער מנהג נאָך פֿון פֿערצייטען וועלכער האָט עקזיסטירט אין די צייטען פֿון די בעלי התלמוד (ב"ק דף פ') שמואל ורב אסי איקלא לבי שבוע הבן וכו' (עיין שם רש"י), און דיזע סעודה רופֿט זיך „זכר" אָדער „שלום זכר" און נור פֿרייטיג צו נאַכט ווייל דאַנמאָהל איז יעדערער אין זיין היים, און מען עסט דאַנמאָהל אַרבעס ווייל מען האַלט דאָס קינד פֿאַר איין אבל, וועלכער טרויערט אויף די תורה וואָס זיין נשמה האָט פֿריהער געוואוסט איידער ער איז געבאָרען געוואָרען, און יעצט נאָך זיין געבורט האָט ער אַלעס פֿערגעסען (ט"ז יו"ד ס' רס"ה). און די זעלבע איז וואָס מען קומט שבת פֿריה איהם צו בעזוך, איהם צו טרייסטען, און דעם בעזוך רופֿט מען אויך „שלום זכר" בעשטעטיגט אויף די וואָרטען פֿון די חז"ל (ב"ק שם) כיון שבא זכר, בא שלום כו', ווען אַ זכר ווערט געבאָרען קומט גלייך שלום. „זכר" איז דער צאָהל „ברכה", „נקבה" איז דער צאָהל „נזק" (פחד יצחק) .

סימן רכ

ווארום איז מען זיך נוהג צו לעגען דעם מוהל־מעסער צו קאָפּענס ביי די קינדבעטערען א נאַכט פֿאַר דעם מל זיין ?

אימער דאַרף מיט איין אָווינד פֿריהער פֿאַר דעם מל זיין דער מוהל־מעסער זיין פֿאַרטיג און גוט צוגעריכט ספּעציאַל ווען דער אַכטער טאָג געפֿאַלט שבת, און אום דער מוהל זאָל ניט טראָגען דעם מילה־מעסער אום שבת, בעהאַלט ער איהם פֿרייטיג פֿאַר נאַכט ביי דער קינד־בעטערען צו קאָפּענס, און פֿון שבת'דיגען בעהאַלטען דעם מוהל־מעסער איז שוין דער מנהג פֿערשפּרעהט געוואָרען אויך אויף די איבעריגע טעג פֿון וואָך, אַזוי איז מיין מיינונג.

סימן רכא

ווארום איז מען זיך נוהג צו שטעלען ביי אַ ברית מילה איין עקסטרען שטוהל פֿאַר אליהו הנביא?

אין פרקי דרבי אליעזר (פכ"ט) איז פֿאָלגענדעס געשריבען: ביז ישראל האָבען זיך צוריסען אויף צוויי קעניגרייך, האָבען אידען מל געווען זייערע קינדער אַלע צו גלייך, נור נאָך דעם צו טהיילען זיך אויף צוויי בעזונדערע קעניגרייך, האָ[illegible] די רעגירונג פֿון אפרים וועלכע האָבען אָנגעפֿאַנגען דיענען צו פֿרעמדע געטער אויך אויפֿגעהערט צו מל זיין זייערע קינדער, און אין די צייט וואָס אליהו הנביא האָט געלעבט אונטער מענשען האָט ער אוים פֿער־דרום געשוואָרען דאָס איבער ריזען שרעקליכען פֿאַרברעך זאָל קיין טהוי אין רעגען ניט געהן אויף דער לאַנד, און ווען איזבל דעם קעניג אחאב'ס פֿרוי האָט דאָס געהערט און זי איז געווען די הויפּט געצענדינערען, האָט זי געזוכט צו נעמען ראַכע פֿון ריזען אליהו הנביא, ער אָבער איז פֿון איהרע ראַכע אַנטלאָפֿען, און דאַנמאָהל האָט זיך די הערליכקייט גאָטעס בעוויזען צו אליהו מיט דעם פֿערשפּרעכען אַמאָל האָסט דו געאייפֿערט פֿון מיינט וועגען פֿאַר די זינד פֿון שטים וואָס דו האָסט דערשטאָכען אַ אידישען גענעראַל זמרי בן סלוא ווייל ער האָט זיך צו געלאָזען צו די ניט אידישע פֿרוי, און יעצט אויך וואָס דו האָסט געשוואָרען קיין רעגען און טהוי צו געהען ווייל די אפרים'שע רעגירונג האָבען אויף געהערט צו מל זיין זייערע קינדער, שווער איך דיר דאָס ישראל וועט קיין

ברית מילה ניט מאכען וואו דו זאלסט דארט ניט ערשיינען, און דיין אנדענ־קען זאל אימער ערמאינערט ווערען ביי יעדען ברית מילה, און דארום האבען אונזערע חכמים געארדנעט דאס איין שטוהל זאל זיך געפינען פאר אליהו הנביא וועלכער הייסט עד היום „כסא של אליהו הנביא". און דום און אונוויסענד זיינען די לייטע וועלכע פרעגען, ווי קען אליהו הנביא זיין אויף יעדען ברית ווערענד עס גיעבען הונדערטע ברית'ן אטאג? דער אנטווארט איז, אז דער מלאך המות קען צונעמען נשמות פון טויזענדער אין איין סעקונדע, און אזוי ווי די זון קען שיינען פאר מיליאנען מענשען, קען דער גייסטיגער אליהו זיין אויף אלע ברית מילות. צו אויסשרייען „ברוך הבא" ווען מען טראגט אריין דאס קינד צו מל זיין, איז וויייל דאס ווארט „הבא" בעטרעפט זיין צאהל אכט. דאס הייסט גע־בענטשט זאל זיין דאס קינד וועלכער ווערט געאידישט צו אכט טעג (אבן הירחי ואבודרהם). צו אנצינדען ליכט צו א ברית איז פון מסכתא סנהדרין (ל"ב):

סימן רכב

קוואטאר און סנדק וואס זיינען דיעזע ביידע?

דעם נאמען קוואטאר איז פערגרייזט פון דעם דייטשעשען ווארט „געפאטאר" ווען די אידען נאך דעם חרבן בית שני האבען איינגעוואנדערט דורך די רוימער אין דייטשלאנד (עיין בדברי הימים להחכם גרעטץ) האבען זיי נאך דאנמאהל לאנג גענומען פאר איין געזעטץ דאס אום צו בעשעהנען די עלטערענס שמחה פון זייער ניי געבארענעם קינד זאלען זיך בעטהייליגען פריינדע אנשטאדט דעם פאטער, און די בעטהייליגטע האבען זיך גערופען „געפאטארס (קוואטארס). דאס דער סנדק זאל אויף זיינע קניהען האלטען דאס קינד איז אויך פון גאנץ אלטע צייטען (מהרי"ל). אויך ערמאינערט דעם ווארט „סנדק" און דאס האלטען דאס קינד אויף די קניהען דער מדרש שוחר טוב אויף דעם פסוק „החזק מגן וצנה" דאס דוד המלך האט אנגעהאלטען פיעל סנדקאות. דער ווארט סנדק איז א גריכישער און א ראמישער (סינדיקוס) וואס דאס הייסט איינ'אריינבריינגער און פארשטעהער אנשטאדט איין פאטער (בספר אור אסתר) וגם בילקוט תהלים (דף ק"ב). דער רמ"א זאגט אז איין פאטער זאל ניט געבען פאר איין סנדק ניט מעהר ווי איין קינד און די איבעריגע צו אנדערע בעזונדערע סנדקאות, אבער אלע פראטעסטיערען אויף דעם רמ"א און איבערצייגען אז דאס איז נור א צואה פון רבי יהודה חסיד וועלכע

די צואה זיינע האט געלויטעט נור אויף זיין אייגענע פאמיליע, אבער מיט דאס גאנצע וועלט האט די צואת פון רבי יהודה חסיד ניט וואס צו טוהן (פתחי תשובה ליו"ד סי' קט"ז).

וואס דער מנהג דאס מען גיט דעם קינד איינער צום צווייטען ביז מען דערלאנגט איהם צום סנדק, איז דאס אום צו בעעהרען די אלע געסט, (עי' יומא דף מ"ט על הפסוק ושחטו הפסח עי' רש"י שם ד"ה ויזרקו), דאס זעלבע גיבען זיך איבער די פרויען דעם קינד איינע די צווייטע, אום זיי אויך צופרידען שטעלען (עי' חגיגה ט"ז), און דאס וואס די אלע געסט שטעהן ביין אידישען דעם קינד, איז דאס אום צו בעעהרען דער מיט אליהו הנביא.

סימן רכג

וואָרום מען בעהאלט די אבגעשניטענע ערלה אין זאמד אדער אין ערד?

דאס בעצייגט אונזער גרויסען בטחון אין גאט דאס ער וועט אונז צוריק מאכען פאר איין פאלק. און הן אין ליידען און הן אין פריידען זיינען די זאמד און ערד דער סימבאל פון אונזער ליידען און צוריק זיך ערהעבען, וויל גאט האט אונז געזאגט „ושמתי את זרעך כעפר הארץ" איך וועל דיינע קינדער מאכען ווי די שטויב פון דער ערד וואס שטארקער מען צו טרעט דעם שטויב אלס מעהרער פאלט דער שטויב אויף די זעלבע טרעטער, וואס מעהר מען דריקט דעם אידען אלעם וועט דער איד איבערשטייגען אויף זיינע טרעטער, דאס זאגט אויך דער פסוק „ושמתי את זרעך כחול הים" און דיינע קינדער וועל איך מאכען ווי זאמד ארום ים, וואס ווען דער ווינד הויבט אויף דעם זאמד שמייסט ער אין פנים די וועלכע טרעטען אויף איהם, דאס אלס איבערצייגט דאס ווי דער יודענטהום זאל ניט צו טרעטען זיין וועט ער דאך אויף שטעהן אויף זיינע טרעטער, דארום בעהאלטען מיר די ערלה מיט איהרע בלוט אין זאמד אדער ערד, דאס די מצוה פון מילה אלס איד זאל אונז שנעלער ברייגגען צו די גאולה שלמה (אבודרהם בשם אבן הירחי ובמדרש רבה פ"ב ובמסכת דרך ארץ זוטא).

עס גיעבט נאך א מיינונג אז דאס איז א אנדענקען וואס יהושע האט מל געווען די אידען אין דער מדבר און האט בעהאלטען זייערע ערלות אין זאמד פון דעם מדבר. און אלס מען בעשיט מיט פולווער אויף דער וואונד פון די מילה לייגט צו דער מוהל זיין מוהל-מעסער אויף די וואונד דאס איז אום דאס קינד זאל גיך אויס געהיילט ווערען, וויל ווען גאט האט געהייסען טל

זיין דארף ער אליין אויך היילען, דען זא האט ער פערשפראכען „מחצתי ואני ארפא" איך האב געוואונדעט און איך וועל אויך היילען, מיט דעם זעלבען מעסער וואס איך האב געהייסען א וואונד מאכען, אט דער זעלבער מעסער וועט אויך היילען (רש"י סנהדרין דף ע' ע"ב).

סימן רכד

וואָרום גיעבט דער מוהל פערזוכען דאס גע'מל'טע קינד פון דעם ברכה ווין ביי דעם זאגען „בדמיך חיי"?

ווייל ווען די אידען האבען צום עגל געדיענט, און משה האט געהייסען נעמען יעדען זיין שווערד האט ער זיי ניט סתם ערמארדעט נור זיי מל געווען משה האט מל געוועזען, און אהרן האט פורע געוועזען און יהושע האט זיי אנגעטרונקען פון די אש פון פערברענטען אבגאט קאלב, און דיעזען מל זיין איז געוועזען צום שטארבען אבער ניט צום לעבען, דארום גיעבען מיר דאס קינד צו טרינקען פון דעם וויין א עטוואס צו צייגען דאס דיעזעס קינד וועט ניט זיין ווי יענער דור וועלכע האבען צו איין אבגאט געדיענט (אבודרהם על מדרש רבה י"א). און איבער די זעלבע זאגען מיר „עלינו לשבח" נאך דעם מל זיין, ווייל דארט זאגען מיר „שלא עשנו כגויי הארצות" מיר דאנקען גאט וואס ער האט אונז ניט בעשאפען קיין גוים, און מיר בעטען „להעביר גלולים מן הארץ" דאס די אבגעטער זאל ער פערניכטען פון דער וועלט, מיר זאגען דאנמאהל אויך דעם פסוק „הודו לה' כי טוב וגו'" געגרינדעט אויף די גמרא דאס ווען איין בן זכר ווערט געבארען דארף דער פאטער מאכען א ברכה „הטוב והמטיב" (ברכות נ"ט), דארום זאגען מיר דעם פסוק „הודו" ווייל מיר דאנקען גאט פאר דעם געבארענעם זכר (מהרי"ל):

וואס דער מנהג איז דעם קינד אנאמען געבען צום אידישען, איזט דאס גאר איין אלטער מנהג, נאך אין זמן בית שני (אוצר השמות).

סימן רכה

ווארום אז מיר טרינקען וויין אדער שנאפס זאגען מיר „לחיים"?

ווייל דער תלמוד זאגט דאס וויין איז נור בעשאפען צו טרייסטען אבלים (טרויעריגע) און דער פסוק זאגט „תנו שכר לאובד" גיעבט וויין און שטארקע געטרענקע צו די וועלכע פיהלען זיך פארלארען און פערביטערטע וועלען, דארום ווען מיר טרינקען יעצט וויין אדער שנאפס זאגען מיר „לחיים", דאס דער טרינקען זאל אונז געבען צום לעבען, און צו פערגניגען אבער ניט צו טרויערען חלילה, דער ערשטער ערפינדער פון דעם זאגען „לחיים" איז געוועזען רבי עקיבא (שבת פ״ז).

סימן רכו

וואס איז דאס פאר איין ריינליכקייט ווען יעמאנד געהט טבילה אין וואסער?

טומאה, אונרייִנליכקייט איז אזא זארט „רוח" און דער פסוק רופט אויך מיט די ווארטען „ואת רוח הטומאה אעביר מעליכם" איך וועל פון אייך אבשאפען דעם אונרייִנעם גייסט, זעלבסט פערשטענדיג דאס טומאה ענטהאלט אויך אטהאמען פון זארטען באצילען וועלכע נור וואסער קען דאס ארונטער נעמען און ריין מאכען, דארום האבען בעשטעטיגט די חכמי התלמוד, דאס דער גאנצער קערפער מוז זיין אין וואסער בשעת טבילה, און דער רמב״ם זאגט (מקוואות פי״א הל׳ י״ב) דאס דער טובל זיין זיך איז איין געטליכע געהיימניס און דעם מענשענס פערשטאנד דארף דאס ניט אורטהיילען.

סימן רכז

ווארום מאכען מיר פאר ווייבער די שוהל העכער פאר די מענער שוהל?

דער תלמוד זאגט דאס פערצייטענס דאס הייסט נאך פון זייער צייט פערצייטענס הייסט דאס אין די צייטען פון בית המקדש, זיינען דאנמאהל ווייבער געוועזען אינעוועניג און די מענער אויסען פלעגט דאס אויסקומען און אויסזעהען ניט אנשטענדיג, האט מען געארדנעט פערקעהרט ווייבער אויסען

און מענער אינעווענינ, איז אָבער אַלס אויסגעקומען צו אונאַנשטענדינקייט. האָט מען געאָרדנעט דאָס פרויען זאָלען זיין איבער די מענער שוהל (סוכה נ״א).

סימן רכח

וואָרום מיר היטען זיך פאַר „זוגות" עס זאָל ניט זיין קיין גראָד נומער אונ?

איך האָב געזעהען איין מאַן וואָס ער האָט געהאַט פיער באַלקענס אין דעם אָבדאַך פון זיין הויז (סטיעלע) האָט ער דורך־געצויגען אַ דראָט צווישען זיי עס זאָל אויסקומען פינף אָבער ניט קיין פיער, און דאָס איז איין דומהייט פון פאָלק אין אַלגעמיין צו היטען זיך מיט זוגות ווערענד אין תלמוד (פסחים דף ק״י) ווירד נור געזאָגט אויף כוסות צו טרינקען, און אויך זאָגט דער תלמוד דאָס אין ארץ ישראל האַלט מען דער פון ניט, נור איין רב דימא פון נהרדעא האָט אויף פעסער וויין מקפיד געוועזען עס זאָל ניט זיין קיין זוגות, און דיעזען אָבהיטען זיך פון זוגות איז געקומען, וויל די פערסיאַנער האָבען נור געגלויבט אין זייערע געטער אהרימאַן און ארמוצט וועלכע זיינען געוועזען אַ פּאָר פאָלק אַ גאָט מיט זיין ווייב, און אַזוי אַלע געטער זאָגאַר פון די אַלטע מצרים און די גריכען זיינען זייערע געטער ניט געגלויבען חלילה פאַרזעסענע בחורים (רווקים זקנים) נור יעדער גאָט האָט געהאַט זיין בעשערטע אַלע צום פאָר. דאַרום האָבען מיר אָנגענומען דעם פאַרקעהרט עס זאָל קיין זאַך ניט אויסקו־מען צום פּאָר (בספר מלכיאל הנזכר בשל״ה), און אַז דאָס איז אַנאַרעשקייט זאָגט אויף דעם דער בחיי אין שלחן ארבע ומיימוני הלכות עכו״ם פי״ד. און דער תפארת ישראל סנהדרין פ״ז משנה ז׳ ברייננט פון רבינו הגאון מהר״ש אלגאַזי בעץ חיים דאָס נור שוטים און קליינע קינדער גלויבען אין די דומהייט, וויל עס איז בטול געוואָרען דער כח הטומאה ביי דיעזער צייט און עס גיעבט אויך קיינע כישוף. און אין תוס׳ חולין (ק״ז) ויומא (ע״ז) ווירד געבראַכט דאָס אין אונזער צייט גיהער מען גאַר ניט דענקען וועגען די דומהייטען.

סימן רכט

וואָרום מיר שלאָגען צו אַ מזוזה אין דער קרים?

וויל עס גיעבט צווייערליי מיינונגען, אַנדערע זאָגען מען זאָל איהר צו־שלאָגען ווי ליגענדיג, און אַנדערע זאָגען דאָס מען זאָל די מזוזה צושלאָגען

נור שטעהענדיג, און אום מיר זאָלען יוצא זיין נאָך אַלעמענס מיינונגען שלאָגען מיר צו די מזוזה אין אַ קרומע ליניע (יורה דעה סי׳ רפ״ט). דער ווילנער גאון אין זיין שלחן ערוך פסקעט דאָס נור שטעהענדיג איהר צו צושלאָגען, עבענזאָ איז דער מיינונג פון רש״י ז״ל די מזוזה דאַרף זיין צוגעשלאָגען אין דער רעכטער זייט פון דעם אַריינקומען אין הויז.

סימן רל׳

וואָרום איז אָנגעשריבען אויף דער לינקער זייט מזוזה דער וואָרט „שדי״ וועלכער איז געמאַכט אום ער זאָל פון אוים ווייניג געזעהען ווערען?

דעם נאָמען „שדי״ אָן צו שרייבען אויף די לינקע זייט מזוזה, און דיזען נאָמען „שדי״ לאָזען אָפען אויף די מזוזה דאָס אַלע זאָלען זעהען, איז דערום. וויל פערצייטענס האָבען די פעלקער געגלויבט דאָס דער גאָט מערקורוס וועלכער האָט זיך געשלאָגען מיט אַנדערע צוועלף געטער, און האָט זיי בעזיעגט איז אויך דיזער שטאַרקער אָבגאָט דער היטער פון אַלע הייזער, אום עס זאָל זיך ניט אַריין חאַפּען אין אַ הויז אַ געפעהרליכער שונא פון זיינע אָבגעטער שונאים און זאָל ניט חרוב מאַכען די הויז, דאַרום האָבען די אַלטע פעלקער געשטעלט זיין פיגור (פסלו) פאַר יעדע טיהר, אום די שדים, זאָלען זיך אָבשרעקען פאַר דיזען גרויסען העלדען אָבגאָט וועלכער קען פייטען זיינע שונאים, און אום אָב צו ציהען דיזע דומהייטען פון אידישען פאָלק, האָט גאָט געהייסען אַ מזוזה צו האָבען ביי יעדע טיהר און דער נאָמען „שדי״ זאָל זיין אָפענבאַר צו צייגען דאָס נאָר גאָט אַליין איז דער שומר ישראל ער און ניט קיין אַנדערע געטער, דען דער נאָמען „שדי״ איז אַ ר״ת „שומר דלתות ישראל״. דער זוהר זאָגט אַ אַנדער מיינונג. דער אָנטאַפּען מיט די האַנד די מזוזה און אויך איהר צו קושען גיעבט אין תלמוד איבער די ליעבע פון די מצוה.

סימן רלא

וואָרום מיר שלאָגען צו צדקה פוסקעס אין די בתי מדרשים און שוהלען?

וויל די פראָפעטען (נביאים) האָבען געשטראָפט די יעניגע וועלכע מיט די מיילער זיינען זיי פרום אָבער די הערצער און די הענד צו געבען צדקה

זיינען פערשטיינערטע צו געמאלטע, „יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני" ווייל דאס פאלק געהען בלויז צו מיר אין שוהל בעטען מיט די מויל, און עהרען מיך מיט די ליפען, אבער „ולבם רחק ממני" די הערצער זיינען פון מיר וויט (ישעיה כ״ט), און ווי עס שרייבט רבי יואל פיקווויר ז״ל „הקול קול יעקב" די שטימע צום דאוונען איז די שטימע יעקב׳ס, ער דאווינט און בעט גאט אבער „והידים" די הענד זיינען „ידי עשו" זיינען עשו׳ס הענד ניט צו געבען מיט די האנד צדקה, דארום האט מען צוגעשלא־גען פוסקעס אין שוהל און אין בית המדרש, דאס די צדקה זאל זיין מיט דעם דאוונען צו זאמען, עס זאל ניט זיין די מדה פון עשו׳ן, און די הויבט גוטעס איז פון צדקה, דאס דער געבער צדקה זאל ניט וויסען ווער עס איז דער נעמער צדקה און דער וואס נעמט די צדקה זאל ניט וויסען ווער דאס האט געגעבען, דארום גיעבט אין בית המדרש א פוסקע וועלכע זי הייסט „מתן בסתר" פוסקע, און אזא צימער איז געוועזען אין בית המקדש וועלכע האט געהייסען „לשכת החשאין", און רבי אלעזר האט געזאגט (ב״ב דף ט׳) אז דער וואס גיעבט אין געהיים צדקה איז ער גרעסער פאר משה רבינו.

סימן רלב

פון וואנען איז דער אבשטאמונג פון דעם „מגן דוד" אויף אלע היילינגע זאכען?

ווי לאנג איז די צייט וואס אידען האבען אנגעפאנגען צו מאהלען דעם מגן דוד איז ניט ריכטיג בעוואוסט, נור אויף א אידישע מצבה אין דרום איטאליען אין די שטאדט טארענטום פון דריטען יאהר הונדערט נאך דעם כריסטליכען רעכענונג, און אויף דיעזע מצבה איז געוועזען אויסגעקריצט א מגן דוד (J. Q. R. X. W 111), עס ווירד ערואינערט דער מגן דוד אין ספר אשכול הכפר וואס עס האט פערפאסט דער קראי יהודה הדסי וועלכער האט געלעבט אין צוועלפטען יאהר הונדערט, אויך גיעבט דער מגן דוד אויף א קופערנע מטבע פון עלפטען יאהר הונדערט, און די זעקס זייטען פון דעם מגן דוד איז עבענזא ווי מיר טרייסלען דעם לולב פיער זייטען פון דער וועלט און הימעל און ערד, און אזוי איז געוועזען די תנופה ביי דעם כהן גדול צו די לויים אויך אין די זעקס זייטען, און דאס רופט זיך „מגן דוד" ווייל משיח וועלכער ווירד אונז אויסלייזען וועט זיין איבערפיהלט מיט חכמה, בינה, עצה, גבורה, רוח דעת, און יראת ה׳, ווי דער נביא ישעי׳ (י״א) האט אונז פערשפראכען: ונחה עליו רוח ה׳, רוח חכמה א), בינה ב),

עצה ג), וגבורה ד), רוח דעת ה), ויראת ה' ו), און דיזער מגן דוד גיעבט אונז האפנונג צו ווארטען און דערלעבען זיין קומען.

איך האב געהערט א מיינונג דאס דער פלאג פון דוד איז געווען אויף דעם ארט און וויזע, און דיזען מגן דוד האט דוד המלך אליין געמאכט א אנדענקען נאך זיין ווארף־האלץ (הקלע) מיט וועלכען ער האט געטייטעט דעם גלית הפלשתי, דען דער פערציישיגער ווארף־האלץ איז געווען עבענזא ווי דער מגן דוד, און די שטיינדלעך וואס ער האט אריינגעטהון אין די פינף ווינקלען פון דעם ווארף האלץ וועלכע זיינען געווען אזוי צו געריכט אין די שפיטצען דאס די שטיינער זאלען דארט זיך קענען אויפהאלטען, דארום האבען זיי געמוזט זיין גלאטע און שפיטצענדיגע שטיינער, און ביי דעם זעקסטען קארנער עקע איז געווען דער שנור (שטריק) מיט וועלכען ער דער ווארפער האט געצויגען, און דאן האבען פון דעם האסט אויסגעשאסען אלע פינף שטיינער מיט וועלכע ער האט געטראפען דעם גלית הפלשתי אין שטע־רען און האט איהם געהרג'עט, און פון דאמאלסט אן האט דער פאן פון דוד געטראגען דעם מארק פון דעם ווארף־האלץ וועלכער האט דעם בילד ווי אונזער מגן דוד.

סימן רלג

ווארום מיר קארבען איין נור מילכיגע לעפעל און מעסערס?

עס איז א אלטער מנהג ווען עס גיעבט אין א הויז מילכיגע און פליי־שיגע געשיר צו אנקארבען אויף די מילכיגע אום צו דערקענען וועלכע די מילכיגע און וועלכע די פליישיגע (רמ"א יו"ד סי' פ"ט), און דעם סימן האט מען געמאכט געגרינדעט אויף דעם פסוק „חריצי חלב" (שמואל א' י"ז) (בשם הלבוש בפמ"ג), און אזוי ווי פערצייטענס האט מען א גאנצען טאג געגעסען מילכיגס און נור פון אווינד האט מען געגעסען פלייש „בערב תאכלו בשר" פון אווינד זאלט איהר עסען פלייש (שמות ט"ז), און דער תלמוד הייסט אויך נור אווינד צו עסען פלייש (יומא ע"ה), זעלבסט פערשטענדיג דאס די מילכי־גע געשיר איז דעם גאנצען טאג צו ווארפען איבערען הויז, און ווען יעמאנד קומט פון אווינד עסען, און מעגליך וואו די לעפעל ליגט איז ניט ליכטיג, קען ער אן־טאפען דעם מעסער און די לעפעל וועלכע עס איז מילכיג, און אבוואהל ביי דיזער צייט וואס מיר עסען פערקעהרט פלייש ביי טאג און מילכיגס אם אווינד דאך איז דער מנהג פערבליבען.

סימן רלד

וואָרום מען טאָהר ניט אויס ווייסען אַ מילכיגע כלי אום צו מאַכען איהר פאַר אַ פליישיגע און אויך ניט פערקעהרט, און מען טאָהר ניט אויסווייסען אַ טרפה כלי אום צו מאַכען איהר פאַר אַ כשרה ?

דען אויב עס וואָלט ערלויבט זיין צו ווייסען כלים אום צו מאַכען פון פליישיגע מילכיגע און אויך פערקעהרט, און פון טרפה כשרה וועט יעדערער נור האָבען איין כלי און וועט איהר שטענדיג ווייסען, ווען ער וועט דאַרפען אַ אַנדער זאַך קאָכען און דאָס קען ברייִנגען צו גרויסע טעות'ען צו האָבען, (מג"א סי' תק"ט בשם הגאון רבי בנימין מפוזנא ששמע ממהר"ם יפה ובחולין דף ח' ע"ב).

סימן רלה

וואָרום מיר שווינקען אוים די כלי מיט קאַלטע וואַסער נאָך דעם אויס'כשרה'ען ?

דאָס איז אום עס זאָל ניט פערשלונגען ווערען אין די כלי די זעלבע וואָס די כלי האָט בעפאָר פון זיך אַרויסגעלאָזען, און אַזוי ווי אין די דינסטע פלייש איז יעדע פעדימעל פלייש געהט דורך די בלוט, אָבוואָהל נור מיט מיקראָסקאָפּישע גלעזער קענען מיר דאָס בעמערקען די אונגעהייערע אונזיכט־באַרקייט, זאָ איז אויך אַ כלי האָט אויך דאָס זעלבע אונזיכטבאַרע לופט אַטהאָמען וועלכע שלינגען איין און לאָזען אַרוים צוריק, די כלי מעג זיך זיין פון וועלכע מעטאַלע עס איז ווי אייזען אָדער קופּפער און דאָס גלייכען נעמען זיי אַלס איין אין זיך.

סימן רלו

וואָרום מיר שלאָפען ניט אויף בעט־געוואַנד פון היינערשע פעדערען?

ווייל געזענדע פעדערען ציהען ניט אָן קיינע פייכטקייט און זיי איז אימער טרוקען, אָבער היינערשע פעדערען ציהען אָן פייכטקייט. און ווען אַמענש לייגט זיך אויף היינערשע בעט געוואַנד ציהען אַרויס די פעדערען זיין איי־

גענע שוויים, און נאכהער ווען ער לייגט זיך אויף זיי אהנע שוויים קומט די זעלבע שוויים אין איהם אריין צוריק און דאס איז שעדליך (ראיתי בספר).

סימן רלז

ווארום זיינען די צוויי שינ׳ן אויף דעם „של ראש" איינער מיט דריי קעפליך און איינער מיט פיער, און ווארום איז גראדע א „שין" און ניט קיין אנדער בוכשטאב, און ווארום דעקט מען צו דעם של יד און דער של ראש איז אפען ניט פערדעקט?

אזוי ווי אין יאהר גיבט דריי הונדערט מיט פינף און זעכציג טעג און עס גיעבען צוויי און פופציג שבתים אין יאהר אין וועלכע מען לייגט ניט קיין תפלין און דרייצעהען טעג ימים טובים: יום כפור איין טאג, פיער טעג סכות, פיער טעג פסח, צוויי טעג ראש השנה, צוויי טעג שבועות, צו־צוזאמען איז דרייצעהען, אין די טעג לייגט מען אויך ניט קיין תפלין צו זאמען איז פינף און זעכציג טעג אין וועלכע א איד טראגט ניט קיין תפילין, אלזא בלייבט נור דריי הונדערט טעג אין יאהר אין וועלכע מען לייגט יא תפלין און דאס איז „ש" ווייל „שין" איז דריי הונדערט אין צאהל (מטה משה), און דאס וואס איינער איז מיט דריי קעפליך און איינער מיט פיער, גיעבט א מיינונג דער זוהר הקדוש פ׳ ויקרא (דף רכ"ח) אין וועלכע עס קומט ארויס דער צאהל תרי"ג, דער בית יוסף או"ח סי׳ ל"ב וכן בב"ח ומעדני יום טוב גיעבט דארט אויך מיינונגען דעריבער, דער לעזער קען זיי געפינען אין מיין לשון קודש׳דיגען „מנהגי ישרון", און דאס וואס דער של־ראש איז צוטהיילט אויף פיער בתים דאס איז גענען די פיער חושים וואס ביי א מענשען אין קאפ. וועלכע אלע זיינען אין איין קאפ דאך האבען זיי פערשידענע טהאטען, די אויגען זעהען, די אהרען הערען, דער מויל פיהלט דעם גשמאק, דער נאז ריכט אזוי איז דער סימבאל פון דעם של ראש־אויך אין בעזונדערע בתים, אויך אזוי איז דער גוף (ברכות ס"א). און ווארום מען דעקט צו דעם של יד נאך לייגען תפילין און דער של ראש בלייבט אבגעדעקט, איז דער טעם ווייל דער של יד איז גענען די זאכען וואס דער מענש דיינקט אין הארצען, און אין הארצען וויים דאך קיינער ניט דאס איז דאך צוגערעקט, אבער דער של ראש איז גענען די אויגען וואס זיי זעהען וואס איז אפענבאר, דארום איז דער של ראש אפען ניט פערדעקט. און דער לבוש או"ח (סי׳ כ"ז) שרייבט: אז עס דארף זיין דער של יד פארדעקט. ווייל אין די תורה איז געזאגט

„והיה לך לאות" ולא לאחרים, דאָס הייסט, פיר דיר אַליין דאַרף דער ציי־כען פון די תפילה של יד זיין און ניט אַנדערע זאָלען זעהן. און דאָס וואָס יעדע פרשה אין די תפילין זיינען אַרומגעוויקעלט מיט האָר פון אַ קאַלב, און מען לאָזט אַרויס זיי פון אויסער די תפילין דאָס אַלע זאָלען זעהען די קעלבערנע האָר, איז דאָס צום אַנדענקען פון די זינדע וואָס אידען האָבען אין דער מדבר געדיענט צום קאַלבען־גאָט. און דאָס איז אָבצוהאַלטען מענשען פון זינדע, דער רמב"ם זאָגט אַז דאָס איז אַ גוטער מנהג, און ווען עס איז ניטאָ די האָר פון איין קאַלב איז אויך רעכט די האָר פון איין קוה אָדער איין אָקס (הר"י אלכסנדרני).

סימן רלה

וואָרום מאַכט מען איין ציצית די ערשטע פרטה זיעבען כריכות, די צווייטע אַכט, די דריטע עלף און די פערטע דרייצעהן כריכות?

ווייל דער נאָמען „הויה" איז אָנגעצייגט אין די אַרומוויקלונג די פעדים פון די ציצית (כריכות), אין די ערשטע איז זיעבען כריכות, און אין די צווייטע איז אַכט, איז דאָס צוזאַמען פונפצעהן בעדייטען זיי „יה" וועלכע בעטרעפט אויך פונפצעהן. די דריטע איז עלף כריכות, וואָס דער צאָהל בעטרעפט „וה". און די פירטע איז דרייצעהן וואָס דער צאָהל בעטרעפט „אחד" צוזאַמען הייסט דאָס „הויה אחד" (שו"ע או"ח סי' י"א סי"ד ואחרונים).

סימן רלט

וואָרום מיר לאָזען ניט קיין ספר תורה אָפּען, נור פערדעקט מיט דעם מענטעל?

דאָס איז גאַנץ איינפאַך ווייל עס האָט איינינגע מאָל געטראָפען דאָס עס איז אַרונטערגעפאַלען פון אָבדאַך ניט קיין ריינע זאַכען וועלכע האָבען זיך אָבגעבערעקעלט פון די פאַרב מיט וואָס דער שופיט פון שוהל איז געוועזען געפאַרבען אָדער שטיקלעך האָלץ, און דאָס איז ניט קיין כבוד התורה (ר"ח שער היראה פט"ו), דער יורה דעה סימן רע"ז שרייבט אויך אַ מיינונג דעריבער.

סימן רמ

וואָרום ווען מיר בענטשען זאָגען מיר „רבותי מיר וועלען בענטשען" אין זשאַרגאָן און ניט מיט דעם לשון פון די גמרא „הב לן ונברך" ?

ווייל עס גיעבען אָפטער ביי איין טיש וואָס דאָרטען עסען אויך עמי ארצים וועלכע פערשטעהען ניט קיין לשון קודש, און ווען מען וועט זיי זאָגען אין לשון קודש וועלען זיי פיליייכט ניט פערשטעהן דאָס מען לאַדעט זיי איין צום בענטשען, און וועלען ניט ענטפערען אָדער ווייל זיי פערשטעהען ניט, אָדער ווייל זיי וועלען ניט וועלען מבטל זיין פון דעם עסען, דאַרום זאָגט מען אויף די שפראַך וואָס אַלע פאַרשטעהען אום די הערער זאָלען אויפהערען צו עסען און ענטפערען „יהי שם ה' מבורך", וואָס דאָס בעדייטעט אז מיר זיינען פערטיג צו ענטפערען (באר היטב או"ח סי' קצ"ב).

סימן רמא

ווען יעמאַנד ציהט זיך אָן אין אַ נייעם בגד זאָגען מיר צורייס און בעניי זיך וויעדער אין לשון קודש זאָגען מיר „תבלה ותתחדש". און אויף שיך אָדער פוטער-פעלצע זאָגען מיר דאָס ניט ?

מיר זאָגען ניט אויף שיך צורייס די און בעניי זיך וויעדער, ווייל שיך און פוטערוואַרג איז גענומען פון די פעל פון בהמות און חיות, און אויף צו בענייען זיך מוז מען דאָך טייטען אַ בהמה אום צו מאַכען נייע שיך, און גאָט איז אַ בּאַרעמהערציגער אויף זיינע אַלע געשעפּפע ורחמיו על כל מעשיו (תהלים קמ"ה) דאַרום נור וואָס פון פעהל זאָגען מיר ניט תבלה „ותתחדש". (הרמ"א באו"ח רכ"ג).

סימן רמב

וואָרום אַז איינער גיעבט יעמאַנד די האַנד „תקיעת כף" איז אַזוי ווי אַ שבועה ?

ווייל די פינף פינגער פון האַנד זיינען די שלוחים פון די פינף חושים, דען יעדער פינגער געהער צו אַ אַנדער חוש, דער גראָבער פינגער געהער

צו קענען רייַן. מאַכען דעם גומען (חוש הטעם), דער צוייטע פינגער, דער צווייטער פון ערשטען גראָבען פינגער געהער צום נאָז מיט איהם שמעקט ער (חוש הריח), דער דריטער לייַנגסטער פינגער געהער צום אָנטאַפּען יעדע זאַך (חוש המשוש), דער פיערטער פינגער געהער צו די אויגען מיט איהם רייניגט ער די אויגען, און דער לעצטער קליינער פינגער געהער צו די אָהרען צו רייניגען, און ווען יעמאַנד גיעבט אַ תקיעת כף הייסט דאָס ניט נור די האַנד אַליין זאָל איבערצייגען זיין ריכטיגקייט נור זיין גאַנצער קערפּער מיט אַלע זיינע חושים וועלכע זיין האַנד איז זייער שליח. עס איז אַ קבלה ביי אידען ניט צו שווערען אין די פאָלגענדע טעג: דעם טאָג ראש חודש ניסן, פינפטען טאָג אין אייר, ד׳ סיון, דעם טאָג פון ראש חודש תמוז, דעם פיעראונצוואַנציגטען טאָג אין אָב, דעם זיעבעטען טאָג פון אלול, דעם טאָג יום כפור, דעם דריטען טאָג חשון, דעם דריטען און צעהנטען טאָג פון כסליו, דעם פיערטען טאָג טבת, דעם צוועלפטין טאָג פון שבט, דעם אַכטען טאָג פון אָדר, צוזאַמען איז דרייצעהן טעג (ספר עבור שנים דף קכ״ד ומביאו הפחד יצחק).

סימן רמג

וואָרום מען היטעט זיך צו נייען דעם בגד אַז מען טראָגט אויף זיך?

דאָס איז ווייל דאָס מעהרערע מאָהל פערענדיגט מען נעהען די תכריכים ווען זיי זיינען שוין אויף דעם קערפּער פון אַ מת, האַלט מען דאָס פאַר אַ סכנה צו נעהען אויף זיך דעם בגד, אויך זאָגט מען דאָס עס שאַדעט צום זכרון (ראיתי בספר).

סימן רמד

וואָרום מיר זאָגען „צו געזונד" ווען יעמאַנד ניסט?

דער פרקי דר׳ אליעזר זאָגט: דאָס זינד די וועלט איז בעשאַפען געוועזען איז ניט געוועזען קיין מענש וועלכער זאָל ניסען און זאָל בלייבען לעבען, אין וועלכען פלאַטץ עס זאָל ניט זיין אין גאַס, און אין וועג ווען ער האָט נור געניאָסען איז ער געשטאָרבען, נור יעקב אבינו האָט אויף דיעזע קראַנקהייט געאָט געבעטען און דיעזע קראַנקהייט האָט זיך אומגעקעהרט צו גוטען, דאָרום

זאָגען מיר „צו געזונד“ דעם יעניגען וועלכער ניסט, זאָ ווייט דאָס דער תלמוד זאָגט (ברכות כ"ב) אַז דער וואָס ניסט אין די צייט ווען ער דאַווינט איז פאַר איהם אַ גוטער סימן, לויט דאָקטאָריע איז דער ניסען אַ גוטער סימן, ווייל די וועלכע ווערען קראַנק אויף לונגען אָנצינדונג (נעמאַניע) און די לונגען ווערען ביי איהם צודאַרט דאָס ער קען ניט אַטהעמען און אַזוי חלילה קען ביי דעם חולה אויסגעהן דער אָטהעם און ער שטאַרבט, איז אין די גאַנצע צייט פון זיין קראַנקהייט קען ער ניט ניסען ווייל צום ניסען מוז מען אָנגעהמען דעם גאַנצען אָטהעם, אָבער ווען די קראַנקהייט לאָזט אָב און דער חולה גיעבט אַ נאָס איז דיעזער נאָס איבערצייגט דאָס זיינע לונגען זיינען צוריק גאַנץ, ווייל ער האָט אָנגענומען אַ פולען אָטהעם, און האָט גענאָסען, דאַרום זאָגען מיר „צו געזונד“ ווען יעמאַנד ניסט, צו צייגען און ווינשען דאָס ער זאָל אימער זיין געזונד. דער בעריהמטער שרייבער דוד פרישמאַן אין „תולדות השלמת האדם“ זייטע **150** שרייבט: דאָס דער „צו געזונד“ זאָגען אויף ניסען קומט פון די ווילדע שבטים וועלכע גלויבען דאָס דורך דעם ניסען טרייבען זיי אַרויס די שדים וועלכע זיינען געלעגען אין דעם מענשענס קערפער, אָבער דאָס איז איין דומ־הייט און אונזערע חכמים די בעלי התלמוד האָבען געוויס ניט געגלויבט אין אַזעלכע דומהייטען.

סימן רמה

ווארום אַ קראַנקע קינד פאַרקויפט מען צו אַנדערע עלטערען?

דאָס איז אַנ'אַלטער מנהג און דאָס ברייגנגט דער ספר חסידים (סימן רמ"ה) דאָס ווען יעמאַנד האָט אַ קינד וועלכער איז אַ מסוכן און האַלט ביים שטאַרבען און עס קומט זיינער אַ פריינד און זאָגט דאָ האָסט דו אַ טאָלער אָדער פלייש, אָדער וויין, און דיין קראַנקע קינד זאָל געהערען צו מיר פאַר דעם געלד, אָדער פלייש, אָדער וויין איז דאָס ריכטיג געטוהן, דען פיליכט איז נגזר געוואָרען דאָס נור זיין קינד זאָל שטאַרבען אָבער ווען ער געהער צו אַנ'אַנדערען וועט ער לעבען, און דאָס איז ניט אין דעם כלל פון אַבער־גלויבען, און דאָס זעלבע שרייבט אויך דער שפת אמת (פי"ג).

סימן רמו

וואָרום צו א געוויינערין אָדער אַנדערע געפֿעהרליכע קראַנקע זאָגט מען דעם קאפיטל „יענך ה׳״?

ווייל אין דיזען קאפיטעל גיעבט ניין פסוקים געגען די ניין מאָנאַטען פֿון שוואַנגערען, און זיעבעציג ווערטער געגען די זיעבעציג זאָרטען געבוּרענ־קראַנקהייטען, און דער קאַפּיטל זאָגט ישגבך שם אלהי יעקב עס זאָל דיר שטאַרקען דער נאָמען פֿון יעקב׳ס גאָט ווערכער האָט אויך געזאָגט העונה אותי ביום צרתי דער וואס ענטפֿערט מיר אין מיין נאָטה׳ס טאָג. און צו זאָגען דעם קאַפּיטל איז בעשטימט פֿון די גרעסטע ווי דער פרדס, דער אליהו זוטא פכ״ג און דער תולעת יעקב ווי אויך אָנגעמערקט אין מדרש תנחומא פ׳ תזריע, און אין שמות רבה (פמ״ז) דאָס דיזער קאַפּיטל ווירקט פֿאַר אַלע קראַנקהייט, ספּעציעל פֿאַר אַ פֿרוי ווען זי געהט שווער צו קינד.

סימן רמז

וואָרום איז מען משנה דעם נאָמען פֿון אַ קראַנקען און מען מאַכט איהם אַ „מי שברך״, מען בענשט איהם?

ווייל פֿיער זאַכען צו רייסען אַ אונגליק אויף אַ מענשען ווען עס דאַרף איהם טרעפֿען, צדקה, שרייען צו גאָט, דאָס הייסט בעטען גאָט, און משנה השם זיין, דאָס הייסט איבערלעגען דעם נאָמען זיינעם אויף אַ אַנדערען, און איבער אַנדערסען די מעשים, דער נאָמען שרי, האָט גאָט געהייסען איבערלעגען איר נאָמען אויף שרה, און פֿון אברם אויף אברהם, און דער ביי זאָגט דער פסוק „וברכתיך״ און איך וועל דיר בענטשען, און משה האָט גערופֿען צו הושע בן נון, יהושע, וואס דאָס בעדייטעט גאָט זאָל דיר העלפֿען, און איבערענדערען די מעשים, ווייל משה האָט געזאָט צו גאָט אַלס ער האָט איהם געפֿרעגט, ווי איז זיין נאָמען, האָט ער איהם געזאָגט נאָך מיינע מעשים אַזוי איז מיין נאָמען, ביי משפט הייס איך „אלהים״, ביי מלחמה הייס איך „צבאות״, און ביי די אָבהיינגונג פֿון זינדע הייס איך „שדי״, און ביי רחמנות הייס איך „ה׳״, און מענשען דאַרפֿען נאָך געהן נאָך די זיטען לעהרע די געטליכע, דאַרום אָט די אַלע זאַכען צורייסען דעם גזר דין פֿון מענשען, און דאַרום זיינען מיר ביי איין אונגליק משנה השם און זאגען „מי שברך״

דען זאָ ווי גאָט אַליין איז זיך משנה פֿון משפט אויף רחמנות, וועט ער אויף דעם חולה אויך משנה זיין פֿון דין צו רחמים, און ער וועט איהם העלפֿען.

סימן רמח

זואָרום מיר גיעסען אוים די וואַסער פֿון די נאַכבאַרשאַפֿט וואו עס איז אַ מת?

איבער צווייערליי מיינונגען גיעסען מיר אוים די וואַסער פֿון דריי הייזער אַרום די הויז וואו אַ טויטענפֿאַל טרעפֿט געמליך (בב״י ביו״ד סי׳ של״ט) אום ניט אָן צו זאָגען מונדליך אַ שלעכטע בשורה, ווען יעמאַנד ווירד אָבער זעהען ווי מען גיסט אוים די וואַסער, וועט ער זעלבסט פֿרעגען ווער עס איז געשטאָרבען, דאָס זעלבע איז וואָס אין אַ שטאָדט ווען עס טרעפֿט אַ טויטענפֿאַל געהט מען מיט אַ פּושקע און מען זאָגט „צדקה תציל ממות" איז דאָס אויך נור אום דער צווייטער זאָל פֿרעגען ווער עס איז געשטאָרבען, ווייל זאָגען מונדליך הייסט ניט דער פסוק „ומוציא דבה הוא כסיל" וועלכער שפּרעכט אוים ניט קיין גוטע ווערטען, ווירד ער גערעכענט פֿיר איין נאַאר.

אַנדערע זאָגען דאָס די וואַסער נעמט אָן די סם המות טראָפּענס פֿון מלאך המות, נור אויף די נאַכבאַרשאַפֿט פֿון דריי הייזער אַרום דעם מת, און די וואַסער קומט צו אַ סכנה, און אַ סכנה איז ערגער פֿאַר אַ איסור (כרם שלמה יו״ד סי׳ של״ט) און זאָגאַר ווען עס שטאַרבט אַ מאַן פֿון אַ אַנדער נאַציאָן זאָגט דער פתחי תשובה (סי׳ של״ט) דאָס מען זאָל אויך די וואַסער אויסגיעסען, און שבת גיעסט מען ניט אוים די וואַסער, איז ניט מעהר אום ניט צו פֿעראומערען די אידישע שכנים וועלכע האַלטען דעם שבת פֿאַר אַ פֿערגנינגען טאָג, אָבער מוצאי שבת דאַרף מען אויסגיסען לויט דעם מיינונג פֿון ש״ך, דאָס דער מלאך המות שווייגקט אָב דעם שווערד אין די נאַכבאַרישע וואַסער, געגרינדעט אויף דעם פסוק „ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה" (במדבר כ׳) ווען מרים איז געשטאָרבען איז קיין וואַסער ניט געווען, ווייל מען האָט אויסגעגאָסען (באר הגולה ביו״ד סי׳ של״ט ובאמרי נועם פ׳ ל״ח) און אפילו אַז שטאַרבט אַ קינד ווייניגער 30 טעג דאַרף מען אויך אויסגיסען די וואַסער (פ״ת יו״ד של״ט).

סימן רמט

וואָרום מען מאַכט צו די אויגען פון א מת נאָך דעם אז די נשמה געהט פון איהם ארויס?

אין פשטות מאַכט מען איהם צו די אויגען צו ליעב כבוד המת עבענזאָ ווי מען מאַכט צו אַ מת די מויל ווען ער שטאַרבט מיט אַ אָפענעם מויל (שבת דף קנ"א ברש"י) און דער פסוק זאָגט „ויוסף ישית ידו על עיניך" און יוסף זאָל זיין האנד לייגען אויף דיינע אויגען, און דאָס איז אַ מיינונג אויף תחית המתים דער מת זאָל עפענען זיינע אויגען ביי תחית המתים, דאַרף זיין צו ערשט צו געמאַכט נאָכהער האָבען וואָס צו עפענען. נאָך דעם זוהר דאַרף דער אייגענער זון פערשיטען דעם קבר פון זיינע פערשטאָרבענע עלטערען. (זוהר ויחי דף כ"ב ע"א) און אויב ארץ ישראל ערד איז דאָ איז געווים גוט. וויל דער פסוק זאָגט „ואת עפרה יחוננו" (תהלים ק"ב) און איהר ערד האַלטען זיי טייער. נאָך דעם ירושלמי האָט מען געלייגט אַ שטיק ערד אויף דעם ארון המת (ירושלמי כלאים ובפ' הנושא). מען איז זיך אויך גוהג ניט צו פערבינדען די פעדעם פון תכריכים ווען מען נעהט זיי אויף (עיין הרוקח). צו מטהר זיין אַ מת איז געגרינדעט אויף דעם פסוק „כל־עומת שבא כן ילך" ווי ער קומט זאָ דאַרף ער אַוועקגעהן, (קהלת ה') ווען דער מענש ווירד געבאָרען וואַשט מען איהם אַרום, דאָס זעלבע ווען ער שטאַרבט דאַרף מען איהם אויך אַרום וואַשען. דער רוקח שרייבט ווען מען טראָגט אַרויס דעם מת, דאַרף מען זיך היטען דאָס קיינער זאָל פריהער ניט אַרויסגעהן.

סימן רנ

וואָרום מען איז מקבר אַ טויטען אין דעם זעלבען טאָג וואָס ער שטאַרבט?

געגרינדעט אויף דעם פסוק „ותמת רחל ותקבר" דאָס בעדייטעט דאָס נאָהענט נאָך די מיתה איז גלייך די קבורה (עי' מו"ק דף כ"ח). מען טאָהר ניט לאָזען איבער אַ סיבה אַ מת צו נעכטיגען אויף דער לעבעדיגער וועלט, אויסער ווען מען וואַרט אויף נייטיגע קרובים אָדער מען דאַרף איהם מספיד זיין, וויל דאָס איז אַ לאו מן התורה „לא תלין" טאָהרסט ניט לאָזען איבער־נעכטיגען קיין טויטען אפילו ביי נאַכט דאַרף מען ניט מקבר זיין דאָ וואו

מען האט געקאנט ביי טאג מקבר זיין, וויל דער פסוק זאגט „כי קבור תקברנו ביום ההוא" אין דעם זעלבען טאג זאלסט דו איהם מקבר זיין. ליידער האבען מיר זיך אנגעפאנגען מיט מתים זיך נוהג צו זיין, דאס אום צו בעעהרען די ספדנים ווארט מען מיט דעם בר מינן אויף א רב אבער א ספרן איינינע טעג אן קבורה, און אנשטאט כבוד קומט שאנדע פאר א מת, אויך קומט שוין דער צו דאס צוליעב געלד פיהרט מען אריין מתים אין שוהל לעבען ארון קודש און מען איז מספיד אין שוהל אפילו מחללי שבת בפרהסיא און זיינען מקיים דעם פסוק „ותטמאו את מקדשי בפגריהם" (ותרגימו בפגרי מותיתיהן) דען איין רב פון פילאדעלפיא האט גאר מספיד געווען לעבען ארון קודש א פרוי וועלכע איז וויט געווען פון יודענטהום כמעט בכלל הן אין איהרע פרויען טהרה און הן אין שבת, און מספיד צו זיין אזא פרוי אין א שוהל לעבען ארון קודש איז דאס גאר ניט געהערט געווארען, בעזאנדערס ווען דער רב אליין האט איהר נעהייסען אריין טראגען און שטעלען לעבען ארון קודש, וואס לויט דעם דין איז מעהר ניט ערלויבט אריינצוטראגען איין רב אדער א ראש הישיבה צו מספיד זיין אין בית המדרש דארט וואו ער האט געלעהרענט, און דער מחבר פון חכמת אדם כלל קנ"ה האט געשריבען: עס איז מיר צום בעדויערען ווארום מענשין האבען א טעות אז זיי האבען געזעהען אז מען האט אריינגעטראגען אין בית המדרש מיין מחותן צום מספיד זיין דעם הרב הגאון הגדול רבינו אליהו מווילנא, דיינקען זיי אז עס מותר אלעמען, עס איז א בזיון פאר דעם מת, און ברייננגען שלעכ־טעס פיר דעם מת, עכ"ל. און עס איז ריכטיג א בזיון המת ווען מען טראגט איהם אין א שוהל מספיד זיין.

סימן רנא

— ווארום מען דאווינט ביי איין אבל ר"ל אין הויז?

רבי יהודה האט געזאגט (שבת דף קנ"ד) ווען עס גיעבט ניט קיינע טרייסטער נאך א מת קומען צעהען מענשען און זעטצען זיך אויף זיין פלאטץ און דער מעבר יבק ברייננגט א געשיכטע דאס יעמאנד איז געשטארבען און האט ניט געלאזען קיינע טרייסטער, זיינען צעהן מענשין געזעסען אויף זיין פלאץ די גאנצע שבעה טעג, און נאך שבעה האט זיך אין חלום בעוויזען דער טויטער צו רב יהודה'ן און האט איהם געבענטשט דער פאר וואס ער האט איהם בערוהיגט אין קבר.

סימן רנב

וואָרום עס איז דער שולד צו געבען איין אבל באלד ווי ער קומט פון בית עולם, דעם ערשטען מאָהלצייט פון א פרעמדען?

נאָך גאָר פון אַלטע צייַטען האָט מען זיך נוהג געווען דאָס איין אבל זאָל די ערשטע סעודה ניט עסען פון זיינע אייגענע, דען דאָס אַליין איז גענוג צום טרויערען ווען יעמאַנד דאַרף עסען פון פרעמדע, פינסטער איז איז איהם זיין וועלט ווען ער דאַרף צו פרעמדע אָנקומען (תולדות יצחק) און דוד המלך האָט שוין אין זיינע אבלות געגעסען אַ פרעמדען מאָהלצייט „להברות את דוד" (ש"ב ג') און רבה און רב יוסף האָבען זיך אין זייערע אבלות אומגעביטען מיט זייערע סעודות, (מו"ק כ"ז), און גאָט האָט געזאָגט צו יחזקאל הנביא דאָס ער זאָל טרויערען אויף אידישע זינדע און זאָל זאָגאַר ניט עסען דעם ברויט פון פרעמדע מענשען „ולחם אנשים לא תאכל" (יחזקאל כ"ד) און אַ צוגאַבע צו זיינע אבלות איז אויך דער עסען פון פרעמדע צו פערשטאַרקערען די אבלות, און פערצייַטענס פלעגט דיזע סעודה מאַנכע מאָהל אויסקומען מיט מסירת נפש, און די סעודה בעשטעהט פון קיילעכדיגע זאַכען ווי אייער אָדער בייגעל, צו איבערצייַגען דאָס די וועלט איז רונד און קייקעלט זיך און קומט צוריק „גלגל החוזר" און עס מוז קומען צו תחית המתים. ווען אַ פרוי איז איין אבלה דאַרפען קיינע מענער איהר ניט ברייַנגען די סעודה, ווייל עס ניט אַנשטענדיג, נור פרויען דאַרפען איהר אבל-מאָלצייט ברייַנגען. (ברייתא באבל רבתי והרא"ש כוף מו"ק). ערב פסח ברייַנגט מען ניט קיין סעודת הבראה צו איין אבל.

סימן רנג

וואָרום מיר בעטען מחילה פון אַ טויטען?

צו איבער בעטען, דאָס הייסט מחילה בעטען פון אַ טויטען, געפינען מיר שוין פון די צייַטען פון די בעלי התלמוד (בגמרא ובירושלמי פרק ב' דיומא) און ווער עס דאַרף איבער בעטען אַ טויטען אויף זיין קבר דאַרף ברייַנגען מיט זיך צעהן מענשען און דאַרף איהם מחילה בעטען און זאָגען „חטאתי" וכו' (יומא דף פ"ז ומרדכי סי' תשנ"ד). וועלכע שרייבען דאָס די טויטע זאָל מען ניט בעלייריגען נאָך דעם טויט איבערצייַגט פון מדרש תנחומא

פ' ואתחנן, און אַז ר' נחמן בר יעקב האָט בעלײַדיגט שאול המלך נאָך זײַן טויט האָט ער איהם אַפריהער מחילה געבעטען (יומא כ"ב). נור אַלגעמײַן קומט די פראַגע אויב דער טויטער קערפער הערט די מחילה. ווירד בעאַנטוואָרט תלמודית און וויסענשאַפטליך דאָס דער קערפער שטאַרבט ניט אָב מיט איין מאָהל, און דאָס דער גײַסט שוועבט אַרום זײַן קערפער. זאָגסט ווי קומט דאָס וואָס יעמאַנד געהט אויף אַ קבר מתפלל זײַן, און וואָרום זאָגען מיר „יזכור", און רב האָט געזאָגט (שבת דף קנ"ג) דאָס ווען איהר וועט מיר מספיד זײַן, זײַט וויסען דאָס דאָרט בין איך אויך פאַראַנען, און מאַכט אַ וואַרעמען הספד „אחים בהספדאי דהתם קאימנא". און דער מדרש קהלת און דער ירושלמי (פרק אין מעמידין) זאָגען דאָס דער טויטער הערט זײַן לויב ווי פון אַ חלום, אויך ווירד געזאָגט דאָס דער מת הערט ביז דער קבר ווערט פערשאָטען. אַנדערע זאָגען ביז דאָס פלײש ווירד פערניכטעט.

און מיר האָט געזאָגט אַ געוויסער געלעהרטער דאָס דורך די מיטלען פון פאָספאָר דורך רעהרען וועלכע ער שטעקט אַרײַן אין אַ קבר וועלכער איז שוין לאַנגע יאָהרען טויט, ציהט ער אַרויס דעם שטן פון דעם קבר וועלכער שוועבט אין די לופט אין דעם זעלבען געשטאַלט ווי דער מת האָט אויסגעזעהען בײַ זײַן לעבען, ווי ער זאָגט האָט ער אויף דיזעס פראָבען געמאַכט. איבער-צייגט אויך וויסענשאַפטליך דאָס אַ טויטער שטאַרבט ניט אָב מיט איין מאָל נור לאַנגזאַם, דאַרום איז שוין רעכט וואָס דער תלמוד הייסט מחילה בעטען פון אַ טויטען ווײַל ער הערט אַלעס. דאָס וואָס פרויען נאָך אַ לויה אָדער אַ הספד זאָלען שטעהן אָדער געהן בעזונדער, איז ניכט מעהר ווײַל דער דריקען זיך צום הספד קען אויסקומען אונאַנשטענדיגקײַט. דאָרט וואו מען דאַרף גאָר טרוי-ערען, און אום איין צו שרעקען דעם עולם האָט מען אײַנגערעדט דאָס דאָרט וואו מענער און פרויען קומען צוזאַמען בײַ אַ לויה אָדער אַ הספד איז דער מלאך המות אין מיטען.

— אין אַמעריקאַ לייגט מען דעם טויטען אין איין ארון איידער מען ברייִנגט איהם צו די קבורה, איז ווײַל פאַר זײַן לעבען האָט געוואָהנט דאָרט אין קערפער אַ נשמה, גיעבט מען כבוד אויך דעם קערפער, מען פערהייליגט אויך דעם פלאַטץ פון בית המקדש, ווײַל דאָרט האָט אַמאָהל גערוהט די שכינה. דער ארון מוז דוקא זײַן פון האָלץ און מיט לעכער אין דעק, דער פסוק זאָגט „עפר אתה ואל עפר תשוב" ערד מוז קומען צו ערד. אָבער חלילה ניט קײַן מעטאַלענעם אָדער אײַזערנעם ארון (עיין בשל"ה הקדוש דף קמ"ו). בלומען צו לייגען אויף איין ארון אָדער אַ קבר Blumenkranz האָבען דאָס נימאַלס אונזערע עלטערען געוואוסט דערפון, און דאָס איז אַ מנהג פון גוים. עס איז געוויס אַ גרויסע זינדע, בעסער דאָס געלד אָב צו געבען וואָס

עס קאָסטען די בלומען צו אָרימע לייט און צו עלענדע יתומים און אלמנות, מיט דערמיט וועט ער דעם טויטען טאָהן אַ נחת רוח, אום זיין נשמה זאָל גיכער קומען אין גן עדן.

סימן רנד

וואָרום נאָך די קבורה רייסט מען גראָז מיט די ערד און מען וואַרפט אַ הינטער זיך און מען וואַשט די הענד?

געדענקט דאָס מיר ערד זיינען (תהלים ק"ג) „זכור כי עפר אנחנו" און ערראינערט אייך, דאָס איהר זייט שטערבענדע, און אויך געדענקט דאָס אַזוי ווי די גראָז וואָס איהר רייסט אַרויס איז איבער אַ יאָהר וואַקסט אויף דעם זעלבען פלאַטץ דאָס זעלבע גראָז, דאַרפט איהר וויסען, דאָס עס גיעבט גאָר ניט קיין שטאַרבען נור אַ אומבייטונג און אַלס לעבט אָב צוריק, ווי אויך די טויטע, און דאָס בעווייזט אויף תחית המתים. איהר וואַרפט זיי איבער אַייערע קעפ, צו איבערצייגען דאָס די נשמה איז העכער אַלעס איין ערד זאַכע, און זי שטאַרבט ניט, נור זי ווערט געשפייזט מיט גייסטליכע ערנעהרונג, אויך איוב'ס פריינדע האָבען אַזוי געטוהן געוואָרפען ערד אין דער הויך „ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה". און וואַשען די הענד נאָך אַ לויה איז צו פער־פאָלקאָמען די ריינליכקייט וועלכע האָט פערצייטענס עקזיסטירט דורך וואַסער, ערד, און גראָז, „מים עפר ואזוב" (תורת אדם להרמב"ן), און דער מדרש רבה (במדבר פ"ט) און דער בעל הטורים אין פרשה נשא גיעבען צו ענליכע ביישפיעלע פאַר דיזען מיינונג.

סימן רנה

וואָרום מיר זאָגען „ויהי נועם" אַרויסגעהענדיג פון בית הקברות (רמ"א יו"ד שע"ו)?

ווייל די אַלטע פעלקער האָבען געגלויבט דאָס דורך כשוף קען צוריק די נשמה קומען אין איהר קערפער אין אַ צייט פון צוועלף מאָנאַט (הבחיי על הפסוק לא יהיי אוב וידעוני כו' קוסם), און מאַנכע פלעגען פערבלענדען די אויגען מיט פערשידענע קונצען צו איבערצייגען דאָס זיי האָבען צוטוהן מיט טויטע און קענען ווירקען אויף זיי, דאַרום זאָגען מיר ויהי נועם ה' עלינו, מיר נעמען די אָנגענעהמליכקייט גאָטעס אויף אונז דאָס ער טויטעט און מאַכט לעבעדיג.

אָבער קיינע קונצען און קיינע כשוף. אין מעהרערע קהלות זאָגט מען „ויהי נועם" אַרויפטראָגענדיג דעם מת אויף דעם בית-חיים ביז'ן קבר.

סימן רנו

די וואַסער וואָס מען וואַשט זיך נאָך אַ לויה, וואָרום גיעבט מען די כלי ניט פון האַנד צו האַנד, נור מען שטעלט די כלי אויף דער ערד, און דער צווייטער נעמט איהר פון דער ערד?

דאָס איז ניט מעהר דאָס איין אונגליק זאָל איינער דעם צווייטען ניט איבערגעבען. און מען געהט ניט אַריין אין אַ הויז ביז ער וואַשט ניט די הענד (הרמ״א ביו״ד סי׳ שע״ו) און דאָס איז בלויז אַ מנהג וועלכער איז פערבליבען פאַר אַ תורה, אויך איז פערצייטענס געוועזען אַ חרם דאָס נאָך אַ לויה זאָל מען ניט וואַשען די הענד פון אַ טייך. ווייל עס איז אַמאָל אַרויסגעקומען דערפון גרויסע צרות אויף אידען, דאָס די גוים האָבען געזאָגט דאָס די אידען האָבען פערגיפטעט די וואַסער, אויך קומט אַרונטערגעשוויינקט פון וואַסער אַלע רוחות רעות. יום טוב דאַרף מען ניט וואַשען די הענד נאָך אַ לויה.

דאָס וואָס מען ווישט ניט אָב די הענד נאָך דעם וואַשען זיך קומענדיג פון אַ לויה, איז דאָס ניט מעהר ווי צו ציינגען דאָס מען רייסט ניט אָב זיך פון געדאַנקען די אבלות און דעם ערינערונג פון יום המות (מבי״ד).

סימן רנז

וואָרום מען זיצט „שבעה" דוקא זיבען טעג?

משה רבינו האָט מתקן געווען זיבען טעג צו טרויערען, און זיבען טעג פריידע פאַר חתנים און כלות (ירושלמי פרק קמ״א דכתובות והרמב״ן בתורת האדם) און די זיבען טעג אבלות איז געגען די זיבען טעג פריידע פון חתנים און כלות, און גאָט זאָגט אַז איהר טרויערט די זיבען טעג אויף דער וועלט וועל איך אייך פריידע בעצאָהלען אויף יענער וועלט אויך מיט די זעלבע צאָהל והפכתי אבלם לששון (ירמיה ל״א), און אַלעם יעקב איז געשטאָרבען האָט יוסף מיט די ברידער אויך געטרויערט זיבען טעג. ויעש לאביו אבל שבעת ימים (בראשית נ׳), און אַזוי ווי יום טוב איז זיבען טעג

אַזוֹי דאַרף אויך זײַן אבלות זיבּעבען טעג (מועד קטן דף כ'), און דאַרום האָט גאָט געזאָגט פאַר דעם מבול דאָס נאָך אין זיבען טעג אַרום וועל איך לאָזען רעגענען דעם מבול אויף דער וועלט, ווײַל ער האָט אָבגעוואַרט די זיבּען טעג אבלות פון מתושלח וועלכער איז דאַנמאָל געשטאָרבען (מרדכי יומא ובראשית רבה), און גאָט האָט געהייסען אבלות דוקא זיבען טעג, ווײַל דער מענש מוז טרויערען איין טאָג אויף דעם צאָהל פון צעהן יאָהר פון זײַן לעבען, דען דער געוואָהנליכער צאָהל פון לעבען איז זיבעצעציג יאָהר, דאַרום איז דער צאָהל זיבען טעג אויף אבלות. און דאָס האָט אַ מיינונג פון די תורה אויסצולעבען זיבעצעציג יאָהר, ווײַל דער צאָהל ובחרת „ב'ח'יי'ם" איז דער צאָהל זיבעצעציג, איין אבל אין שבעה טאָר ניט עולה לתורה זײַן, ווײַל די תורה איז אַ פרייד ווען מען רופט אויף צו איהר אָבער ניט קײַן טרויער, ווען זאָגאַר בײַ דעם אבל איז אַ ברית מילה, דאָך טאָר ער ניט עולה לתורה זײַן (הט"ז ביו"ד סי' ת' ועוד פוסקים).

סימן רנח

ווארום מען לײַט ניט און מען טראָגט קײַן זאַך אַרויס פון אַ שבעה הויז?

אָבוואָהל דער אליהו רבא על או"ח (והובא בחדושי רעק"א ביו"ד סי' שע"ו) זאָגט, ווײַל אויף די כלים פון אַ שבעה הויז רוהט אַ רוח רעה, דאָך בלײַבט אַ פראַגע ווי רייניגט מען די כלים נאָך שבעה אַז דער רוח רעה זאָל אַרונטערגעהן? נור דער אמת'ער מיינונג איז נאָך אַ ריכטיגען איבערבליק אַ איינפאַכער, ווײַל נאָך דעם טויט געהער אַלעס נאָך צו דעם מת כל זמן די יורשים האָבען זיך ניט צוטהיילט, און ווען יעמאַנד לײַט אַ כלי איז ערשטענס לײַט ער איהר אָן די ערלויבעניסע פון בעל הבית, דען ער איז דאָך שוין טויט, און צווייטענס קען אויס קומען אַז די יורשים זאָלען פערגעסען די כלי אָבצונעמען פון דעם דער וואָס לײַט, און דאָס הייסט געגזלט פון אַ מת וואָס די גזלה איז ערגער ווי די גזלה פון אַ לעבעדיגען (מסכ' שמחות פ"ט), נור פאַר דאָס פאָלק האָט מען געמוזט געבען שטרייינגערע מיטלען דאָס זיי זאָלען זיך ניט וואַגען צו נעמען קײַן זאַך פון אַ שבעה הויז.

סימן רנט

ווארום נאך שבעה געהט מען אריין אין ניט קיין אידישע הויז?

חלילה איז אונז צו דענקען וואס דער המון דענקט אויף דעם אריינגעהן אין ניט קיין אידישע הויז, חלילה איז אונזער הייליגע פאלק פון רחמנות, דאס מיר זאלען דענקען בעזעס אויף אנדערע נאציאנען מיט אונזער אריינגעהן צו איהם נאך אונזער טרויער חלילה, „לא תרצח" איז ביי אונז דער גרעסטער פערברעך, דאס ווען זאגאר אליהו הנביא האט געלאזט אויסטויטען די פאלשע נביאים פון דעם אב גאט בעל, האט איהם גאט געזאגט איך וויל ניט דיינע נביאות, דו האסט מענשען געלאזט מארדען (עיין בביאור מלכים א' י״ט), נור אליהו האט זיי ערמארדעט אויף זיין אייגענעם רעכענונג, און גאט האט זיך צו איהם ניט בעוויזען א לאנגע צייט, ווילך לנפשו (ער וואר זיך זעלבסט איבערלאססען) האט ער דעם פערברעך אליין געטאהן אהנע גאטעס ווילען, אויך גאט האט ניט געהייסען אבנארען קיין מענשען (ילקוט תורה) ניט קיין אידען ווי אויך פון אנדערע נאציאנען, ספעציעל אונזערע קריסטען וואס גלויבען אין אחדות הבורא—זיי געווים ניט, דען ווען די אלטע היידען האט גאט ניט ערלויבט זאגאר זיי ניט צו פעראכטען לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, און דער תלמוד (גיטין ס״א) האט אונז געהייסען צו געבען צדקה ווי ארימע אידען אזוי דאס זעלבע די ארימע פון היידען און אויך היילען זייערע קראנקע. אויך דער ספר חסידים (סי' שצ״ה) שרייבט: אז מען מוז זיין טריי יעדען וועלכער עס איזט, זא גלייך ווי א אידען, און ווען אויך אז מען זעהט אז א קריסט האט א טעות, מוז מען איהם געבען גלייך צו וויסען, און מען טאר איהם ניט נארען, און אין סי' תתרכ״ב שרייבט ער: דאס ווען אויך אז א איד וויל ערמארדען א קריסט, איזט א פפליכט אויף דעם איד וועלכער זעהט דאס צו שטרייטען מיט דעם איד און ניט לאזען איהם אויספיהרען זיין אונמענשליכען פערלאנג, הייסט ווי אזוי וועט אונז ערלויבט זיין צו דענקען וועגען זיי בייזעס, נור דער אריינגעהן נאך אבלות אין א הויז פון ניט א אידען איז גענומען פון תלמוד (שבת ל״ב), דאס אזוי ווי דער ירושלמי (סוף מו״ק): זאגט דאס זאגאר נאך אבלות שטעהט נאך דער שטן אונז צו פערלייםדען, זאגט דער תלמוד (שבת ל״ב) דאס ווען צוויי נאציאנען קומען צוזאמען דאן פערליערט דער שטן זיין מאכט, דארום קומען מיר אריין נאך אבלות אין א הויז פון א אנדער נאציאן אום גאט זאל אונז בהידען אויסהיטען פון דעם שטן'ס פערלייםדונג.

סימן רס

וואָרום שטעלט מען אגלאָז מיט וואסער מיט אברענענדע ליכט די גאנצע שבעה טעג ?

דער בעל מענה לשון שרייבט אויף די וועלכע וואגען זיך צו טאָהן אזא פערברעך צו שטעלען אגלעזעל וואסער און א ברענענדע ליכט אין א שבעה הויז, איינגערעדט דעם אבערגלויבינגען עולם אז די נשמה איז זיך טובל אין די גלאָז וואסער, און דאָס איז פשוט אגעטצענדינסט וואָס אידען זיינען פערבאָטען אזעלכע זאכען צו טוהן, די ליכט וואָס עס ברענט איז גוט, אָבער די וואסער זאָל זיך נימאנד וואגען צו שטעלען, עס איז מעגליך דאָס דיזער שלעכטער מנהג קומט דער פון וואָס פון אָנפאנג האָט מען דיזע וואסער געשטעלט פשוט פאר די וואָס קומען דאווענען און דארפען וואשען די הענד ווי אין די שוהלען שטעהט אויך וואסער די הענד צו וואשען, שפעטער האָבען עמי ארצים אריינגענומען דיזע וואסער ניט אויף צו וואשען די הענד נאָר די נשמה זאָל זיך דאָרט וואשען.

סימן רסא

וואָרום האלטען מיר אבלות גאנצע דרייסיג טעג, און זיך ניט פוטצען און שערען ?

דער תלמוד האָט די אבלות טעג צוטהיילט פאָלגענדעס: דריי טעג צו בעוויינען דעם מת, דרייסיג טעג זיך ניט צו פוטצען און שערען די האָר, און די איבעריגע זאָגט גאָט אז אייער רחמנות דארף ניט זיין גרעסער פאר מיינעם (מו"ק דף כ"ז ע"ב). די חז"ל האָבען אָבגעגרענצט די אבלות איבער א וויכטיגען מיינונג נעמליך: דאָס אלע גלגלים און אלע שטערען זיינען פערבונדען מיט די גרינדען פון די יסודות, אין איינע מיט די אנדערע, און האָבען א ווירקונג איינער אויף דעם צווייטען, און זיי האָבען בעשטימט דאָס דער טויט איז ניט דער מאָמענטאלנער איבעריגער אָבשטארבען מיט איין מאָל, זאָנדערען די כחות האָבען נאָך צו זאָגען און פיהלען און פערבינדען איינער מיט דעם צווייטען, און אז יעמאנד שטארבט איז ער ניט מיט איינמאָל אָבגעשטאָרבען, ווייל ער שטארבט צו ביסלאך וויים ביז א יאָהר, וואָס עס ווירד אָבגעשיידעט דער גייסט פון קערפער, און דער קערפער בלייבט ערד און דער גייסט צומישט זיך צווישען די הימעל גייסטער, דארום איז דער ערשטער טאָג פון שטארבען הייסט אנינות פאָלקאָמע טרויער, ווייל דער גייסט (נשמה) איז נאָך צוגעבונדען

צום קערפער, און דער טויטער הערט אַלעס ווי דורך אַ חלום, און וואָס די פלאַנעטען וואַנדערען ווייטער אַלעס ווערט ערוויַיטערט דער גייַסט פון אַ טויטען קערפער.

די ערשטע דריי טעג זיינען טעג צום בעוויינען, וויַיל ער בעווייַנט נאָך אַזאַ ווערען וועלכער ענטהאַלט נאָך אַ געוויסע צאָהל לעבען, ביז זיבען טעג האָט נאָך אויך דער גייַסט צוזאַמענבינדונג מיט דעם קערפער, אָבער איין עטוואָס וויינינגער, לויט די ציהונגס קראַפט פון די פלאַנעטען וועלכע ציהען זיך אָב פון דער ערד, נעמליך פון דעם טויטען קערפער. און ווען יעמאַנד וויינט אין די דריי טעג, וויינט ער צו אַזאַך וואָס הערט נאָך, און טרויערט זיבען טעג צו אַ ווערען וועלכע פיהלט נאָך (שמחות פ"ח), און צו זיבען טעג פאַנגט אָן די פערניכטונג פון קערפער דורך די ערדישע קראַפט פון צו פוילען (רקבון), און דאַרום איז נאָך דער צער גרויס פון די אבלים, וויַיל עס פאַנגט זיך אָן די פאָלקאָמע פערניכטונג, אין אַ מאָנאַט דרעהט זיך שוין איבער אַ געוויסער גלגל וואָס פערניכטעט די פלייש טהיילען וועלכע די ערד ענטהאַלט נאָך אין זיך, דעריבער איז אסור זיך צו פוטצען און שערען די האָר, און ביז אַ יאָהר ווען אַלע צוזאַמען געקניפטע פלאַנעטען דרעהען זיך שוין איבער, ווערט דער קערפער אין גאַנצען פערניכטעט, און בעטען און תפלה טאָן צו ערד איז שוין איין דומהייט.

דאַרום כל זמן עס איז נאָך פערבונדען די נשמה מיט דעם קערפער קען מען נאָך בעטען און דאָס איז די אבלות און קדיש דעם גאַנצען יאָהר, און די שלשים וועלכע מען היט אָב, דאַרום זאָגט די גמרא „משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חודש" דאָס די רשעים ווערען געמשפט צוועלף מאָנאַטען, און יעקב'ן און משה'ן ווי אויך אהר'ן האָט מען בעוויינט צו דרייסיג טעג, וויַיל ביז דרייסיג טעג איז נאָך צו זאַמען געבונדען דער קערפער מיט זיין גייַסט, שפעטער ביי גרויסע גייַסטיגע מענשען, און נאָך דרייסיג טעג ווען די נשמה קליידעט זיך אָן אין איהרע גייַסטער קליידער צו שטעלען זיך פאַר גאָט, מאָגען שוין די אבלים זיך אויך אָנציהען קליידער און זיך אָבשערען (עיין בספר נשמת חיים פרק כ"ט חלק שני ובזוהר ויקהל דף ר"ט ובתנא דבי אליהו ח"א פ"ד ובעקדה שער נ"ט).

און דער לחם הפנים (סי' שע"ה) שרייַבט: דאָס „אבל" הייסט אַ צוזאַמען לייגענדער וואָרט ווי און אויף ווענען צו טרויערען. נעמליך: „אבל" „אב" פאָטער, „אם", מוטער, „אח", ברודער, „אחות", שוועסטער, „בן", אַזון, „בת" אַטאָכטער, „ל" יום די אַלע מוז מען טרויערען דרייסיג טעג, און די תורה שרייַבט אויך „ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים" זי מוז בעוויינען איהרע עלטערען אַ מאָנאַט טעג, און דער וואָס טרויערט מעהרער פערדאַרבט

ער זיך אַליין, און גאָט ערטראַגט ניט ווען מען טרויערט מעהר אַלס אַ מאָנאַט, זאָ ווי מיר האָבען פריהער געשריבען, דיזען מיינונג זיינען איינשטימיג אויך גרויסע געלעהרטע, און דקטורים.

איין אבל זאָל ניט זעטצען זיך אין שוהל אויף דעם זעלבען פּלאַטץ וואָס ער זיצט אימער (מו"ק כ"ב), איז אויב דער טויטער איז געווען אַ געלעהרטער מאַן, איז צו ערוועקען טרויער ביי זיינע תלמידים, און אויב אַ געוועהנליכער מענש איז אום מזכה צו זיין די דאַוונער מיט גמילות חסד (טור יו"ד שצ"ג, וביו"ד שר"ם).

סימן רסב

וואָרום מען זאָגט עלף חדשים קדיש נאָך אַ טויטען, און וואָס איז דאָס קדיש זאָגען?

זאָגאַר פריי דענקער און רעפאָרמער וואָס פעראַכטען צו אַלעס וואָס עס איז נור רעליגיעזיש און אידיש, דאָך האָט נימאַנד בעריהרט צו בעזעס דעם קדיש נאָך די טויטע עלטערען אום איהם ניט צו זאָגען, אַלזאָ קומט אונז אויס נור צו פרעגען וואָס איז דאָס קדיש? און אויף וואָס פאַר אַ באָדען דער קדיש איז געגרינדעט, דער אורקוועל פון דעם קדיש גיעבט אין מסכתא סופרים (פרק י"ט הלכה י"ב), און די מסכתא סופרים איז פערפאַסט נאָך די רבנן סבוראי אַרום 500 יאָהר נאָך ספירת הנוצרים רעכענונג, און דאָרט ווירד געזאָגט דאָס נאָך דעם ענדיגען מוסף געהט דער חזן הינטער די טיהרען פון שוהל און טרעפט דאָרט די אבלים, און ער זאָגט אויף זיי אַ ברכה נאָכהער קדיש, און די זעלבע זאָגען דער איר זרוע הלי' שבת, און מסכתא כלה רבתי פרק ב' פערפאַסט אין פירטען יאָהר הונדערט אין פינפטען טויזענדען יאָהר, און דאָרט ווערט געפרעגט אויב קינדער קענען אָבווישען די זינדע פון עלטערען, און ער איבערציינט מיט די בעוואוסטע געשיכטע פון רבי עקיבא, וואָס אַ טויטער האָט איהם ר' עקיבאן געבעטען דאָס ער זאָל זיין קינד לערנען קדיש און ברכו, אַנדערע זאָגען נאָר ברכו אַליין, זאָנסט האָט ער קיין רוהע ניט אויף יענער וועלט, און דער תנא דבי אליהו זוטא, וועלכער איז פערפאַסט געוואָרען בערך 650 יאָהר נאָך זייער רעכענונג, ברייגנט די זעלבע עהנליכע געשיכטע נור ניט אויף רבי עקיבאן זאָנדערען אויף ר' יוחנן בן זכאי, נור דער טויטער האָט איהם געבעטען זיין קינד צו לערנען זאָגען ברכו, אום ער זאָל איהם קענען אַריינברייגגען פון גיהנם אין גן עדן. און אָבוואָהל דער לשון פון קדיש ווירד ניט ערמאָנערט אין קיין

מדרש, און נ‍ִיט א‍ִין קײַן מסכת נור ברכו, א‍ִיז דאָס נ‍ִיט מעהר ווײַל פֿערצײַ־
טענס ווי אויך יעצט א‍ִין ארץ ישראל זאָגט מען נאָך קדיש „ברכו את ה׳
המבורך" און א‍ִין תלמוד ווירד נור ערא‍ִינערט „יהא שמיה רבא" און אויף
דעם „יהא שמיה רבא" ג‍ִיעבט נ‍ִיט קײַן פלוגתא פֿון קײַן תנא, אָדער
אמורא, נור אַלע בעשטעט‍ִיגען ד‍ִיעזע הײַל‍ִיגע תפלה, א‍ִיז דאָך א‍ִיבערצײַגט
דאָס דער קדיש א‍ִיז דאָך פֿאָרט אײנע וו‍ִיכט‍ִיגע געבעט וואָס מען האָט פֿון
אײב‍ִיג רעספעקט‍ִירט עבענזאָ ווי „קריאת שמע" וואָס אויף ד‍ִיעזעס ג‍ִיעבט אויך
נ‍ִיט קײנע דעבאַטען, נאָר דאָס זעהען מ‍ִיר דאָס אַלע האָבען ז‍ִיך געמ‍ִיהט צו
לערנען אַ קלײנעם יתום קדיש, אום צו ברײַנגען זײַנע טויטע עלטערען א‍ִין
גן עדן און רעטען זיי פֿון דעם גיהנם, און דער טויטער בענײט‍ִיגט ז‍ִיך צו
האָבען אַ שט‍ִיצע פֿון אַ ק‍ִינד וועלכען ער לאָזט אויף דער וועלט, און דאָס די
טויטע בענײט‍ִיגען ז‍ִיך אַ גײַסטל‍ִיכען שפּײַז וועלכער ער א‍ִיז גענומען פֿון דער
אונטער וועלט, און פֿון זײַנע אײגענע ק‍ִינדער, און לויט גײַסט‍ִיגע וו‍ִיסענשאַפט
זײַנען דאָך געבונדען בײדע וועלטען מ‍ִיט ד‍ִי ב‍ִינדע פֿון גײַסט‍ִיגע שפּײַז, און
אום צו פֿערבעסערען די לאַגע פֿון די טויטע דאָס זיי זאָלען שנעלער קומען
צו דעם גײַסט‍ִיגען לעבען, האָבען די חז"ל געמאַכט אַ דעבאַטע אויב אַ זון
קען ברײנגען נוטצען ד‍ִי טויטע עלטערען „ברא מזכה אבא" מײנענד‍ִיג דערבײַ
דאָס ווען דער זון וועט טאָהן אַ גוט ‌ַ זאַך צו דעם בענעפ‍ִיט פֿון זײַנע
טויטע עלטערען צו ברײנגען זיי א‍ִין אַ העכערע גײַסטער וועלט, און
עס א‍ִיז בעשט‍ִימט געוואָרען דאָס דער זון קען יע ברײנגען דעם פֿאָטער און
מוטער א‍ִין אַ הויכע ספֿערע, דאמ‍ִיט וואָס ער וועט לערנען, א‍ִין קדיש זאָגען,
לערנען א‍ִיז דער הויפט, געוויאָהנל‍ִיך מוז ער דער זון אַפֿר‍ִיהער בעצאָהלען
אַלע שולדען וואָס דער פֿאָטער האָט געלאָזען, ווי אויך חלילה אַ גזלה וואָס
דער פֿאָטער האָט גע'גזלט בײַ פֿרעמדע, און גראַדע זאָל דער זון אַלײן לער־
נען און אַלײן זאָגען קדיש, נ‍ִיט קײַן פֿרעמדע, דער בעווײַז א‍ִיז פֿון רבי עקיבא
וואָס דער טויטער האָט א‍ִיהם געבעטען דאָס ער זאָל זײַן זון לערנען קדיש
און ברכו, אָבער ער האָט נ‍ִיט געבעטען דאָס ר׳ עקיבא זאָל אַלײן פֿאַר
א‍ִיהם לערנען. פֿון ד‍ִי אַלעס וואָס מ‍ִיר האָבען דאָ ערא‍ִינערט א‍ִיז עס א‍ִיבער־
צײַגט אַז דער לערנען קדיש א‍ִיז אַ קידוש השם פֿאַר קלײנע יתומים וועלכע
אָבוואָהל גאָט האָט פֿון זיי זײערע עלטערען צו גענומען דאָך זײַנען זיי מצדיק
הדין אויף ז‍ִיך און זיי זײַנען מקדש השם מ‍ִיט זײער זאָגען „יתגדל ויתקדש
שמיה רבא". אָבער גרויסע א‍ִידען בײַ דער צײַט וואָס טוהען אָב אַלע בעזעס
אויף דער וועלט און זיי לויפען זאָגען קדיש. ד‍ִי באַגראָבען זײערע טויטע עלטע־
רען אַזוי ווײַט אַז זיי וועלען חלילה נ‍ִיט אויפשטעהען קײַן תחית המתים, זיי
דערמאָנען ד‍ִי ז‍ִינדע פֿון ד‍ִי עלטערען מ‍ִיט ד‍ִי ק‍ִינדער צו זאַמען און טוהען

דעם טויטען פילע שלעכטעס (עי' בספר קדיש לעלם, ובסנהדרין נ"ב). און דאס וואס מיר זיינען זיך נוהג צו זאגען קדיש נור עלף חדשים, איז ווייל די חז"ל האבען איבערצייגט דאס צוועלף מאנאטען משפט מען א רשע אין גיהנם, איז אום ניט צו מאכען אונזערע טויטע עלטערען פאר רשעים נעמען מיר ארונטער א חודש, און מיר זאגען נור עלף מאנאטען קדיש. אמיינונג איבער דעם זאגט דער זוהר (ויחי דף רנ"ה) אויך דער תלמוד (שבת קנ"ב) בעשטעטיגט אז צוועלף מאנאטען האלט נאך אן קערפערשאפט דער טויטער און די נשמה שוועבט ארויף און ארונטער, און דער מדרש רבה (ויקרא פי"ח) פרעגט ווען קעהרט זיך אום דעם מענשענס גייסט צו גאט, צו דעם פלאטץ פון וואו ער איז געקומען געווארען? ענטפערט דער מדרש, דאן ווען דעם מענשענס קערפער ווערט ערד צוריק ווי ער איז געוועזען צו פאלקאמע פערניכטונג, און אזוי זאגט אויך דער זוהר אין פ' שלח, און אין פרשה תרומה קנ"א (ועיין בט"ז יו"ד סי' ר"מ).

סימן רסג

וואָרום דעם גאנצען מענשענס לעבען זאגט מען קדיש אין דעם שטערבע טאג פון די עלטערען יעדען יאהר-צייט?

• נאך דעם האר"י ז"ל איז דער קדיש זעלבסט צו ברייגגען די טויטע אין גן עדן, און דער יאהר-צייט איז צובריינגען די טויטע עלטערען צו א העכערע מדרגה אין גן עדן, און דער יאהר-צייט טאג איז דער טאג פון משפט פאר די טויטע, דארום בעטען די יתומים רחמנות פאר די טויטע עלטערען מיט לערנען משניות און זאגען קדיש (עיין זכור לאברהם אות ק' ובעל לויה ברדך כ"ב ובנשמת חיים מ"ב פכ"ז), און דאס אלעס קומט איבער די פראגע אייב א זוהן קען מזכה זיין זיין טויטען פאטער (סנהדרין דף ק"ד). אבער לויט דעם ספר יש נוחלין (דף י"ב) איז דער קדיש גאר ניט קיין תפלה, און דער קדיש העלפט גאר ניט דעם טויטען, נור דער טויטער פאטער אדער מוטער האבען א זכות ווען זייער ארימער יתום איז מקדש השם, ווייל דער קדיש אליין האנדעלט אין זיך ניט מעהר א קידוש השם געגעבעט, דאס הייסט ווען דער קלייגער יתום שטעלט זיך פאר דעם ארון הקודש און זאגט, אבוואהל גאט דו האסט צוגענומען מיין טאטען פון מיר און איך בין עלענד ארום, און אונגליקליך געבליבען דאך „יתגדל ויתקדש שמיה רבא" איז דאס אלעס בריינגט געווים א פערצייהונג צו די טויטע עלטערען *),

*) איין מציה איז דא אין אמעריקא די וויכטיגסטע פיר גאנץ תרי"ג מצות דאס

און אַז אַ טאָכטער זאָל זאָגען קדיש ווען קיין זוהן איז ניטאָ, איז לויט דעם ספר החיים איז דאָס ניט מעהר ווי אַ נאַרעשער מנהג, און דאָס דאַרף אַרויסרופען ניט מעהר ווי אַ געלעכטער, דאָך אין תשובת חות יאיר (בפ"ת יו"ד סי' שע"ו סק"ג) גיעבט אַ דין ווען די טויטע עלטערען האָבען פאַר זייער טויט אָנגעזאָגט דאָס די טאָכטער זאָל קדיש זאָגען דאַרף די טאָכטער זאָגען קדיש, און איהר קדיש ברייננגט אויך נוטצען פאַר דעם טויטען, דאָך אַז מען קען פאַרוועהרען אַז אַ טאָכטער זאָל ניט זאָגען קיין קדיש איז געוויס בעסער, ווייל דאָס קען איינפיהרען ביי אידען נייע מנהגים וועלכע זענען ניט פאַסענד פאַר אידען. דער אָנצינדען אַ יאָהר-צייט ליכט אין דעם טאָג פון יאָהר-צייט איז ניט מעהר ווי פון כבוד וועגען פאַר דעם טויטען צו איבערצייגען דאָס דער קערפער איז ניט מעהר ווי אָבגעשטאָרבען אָבער ניט דער גייסט „נשמה" און אַ ליכט איז דער סימבאָל פון די גשמה „נר ה' נשמת אדם", ווער עס גע-דענקט ניט זיין יאָהר-צייט טאָג, קען ער אויסקלייבען אַ עהנליכען טאָג פון יאָהר און האַלטען איהם פאַר זיין יאָהר-צייט טאָג (מ"מ).

סימן רסד

וואָרום מיר געהען בעטען אויף די קברים פון די טויטע עלטערען?

איבער פערשידענע געשיכטען וועלכע דער תלמוד ווי אויך אַנדערע אַנערקענטע ספרים שרייבען, דאָס מעהרערע זיינען געגאַנגען בעטען אויף די קברים פון מתים נעמליך דאָס יוחנן פון גליל איז געקומען נאָך דעם אַז זיין ברודער שמעון בן יהוצדק איז שוין בעערדיגט געוואָרען, און ר' טרפון האָט איהם ערלויבט צו געהן אויף זיין קבר (מסכת שמחות הביאו רש"י בכתובות כ"ח) און ברזילי הגלעדי האָט זיך אויך געוואונשען צו שטאַרבען אין זיין שטאָדט (שמואל ב' י"ט), וואַרשיינליך אום זיין פאַמיליע זאָלען קענען בעזוכען זיין קבר, און דער של"ה הקדוש (דף רי"ג) הייסט בעזוכען די קברים פון

אין יאָהר צייט, זאָגאַר רעפאָרמער פרייע אונגלויביגע פירכטען און שרעקען זיך פיר דעם יום הגדול והנורא יאָהר-צייט, אָהנע אויסנאַהמע שטאַיען לויפען אַ מנין צו מאַכען אין הויז אָדער אין שוהל, הכלל עס איז אַ אימה ופחד, ווי איך האָב געזעהן אַ סטאָר קיפער (אַ קרעמער) אַ מחלל שבת בפרהסיא ווייס ניט אַ אידישע שוהל, דאָך יאָהר-צייט האָט ער גאַססען איינגלעך אין סטאָר צוזאַמען גערופען און אָבגעזאָגט קדיש און פערטיג.

מתים אום, די מתים זאָלען בעטען פאַר די לעבעדיגע, און כלב בן יפונה איז געגאַנגען בעטען אויף זיין פאָטערס קבר ער זאָל איהם העלפען פון דעם אויפשטאַנד פון די מרגלים, אויך רב מאני איז געגאַנגען אויף זיין פאָטערס קבר (בפ׳ אלו נאמרים ובתענית כ״ג), און דער תלמוד (תענית ט״ז) ברייננט דירעקט דאָס מ׳זאָל געהן אויף קברי אבות און בעטען פאַר די לעבעדיגע און דאָרט זאָגט דער תוס׳ דאָס דאַרום איז דער מנהג אַז מ׳זאָל געהן תשעה באב און ערב ר״ה אויף קברי אבות, (עיין או״ח סי׳ תקע״ט ובמג״א ס״ק י״א ובשמות רבא על הפסוק גפן ממצרים תסיע) *).

סימן רסה

וואָרום מיר שטעלען אַ מצבה דעם מת צו קאָפּענס און נאָך דעם יאָהר?

דער מנהג צו שטעלען אַ מצבה פאַר אַ אַנדענקען האָט מען זיך נאָך נוהג געווען פאַר מתן תורה. ווי צום ביישפּיעל יעקב האָט געשטעלט אַ מצבה אויף רחל׳ס קבר און דאָס גלייכען אַנדערע אבות, און די חכמי המשנה עראינערען אונז וועגען שטעלען אַ מצבה (עירובין ריש פ״ה ובמשנה ה׳ פרק ד׳ דשקלים והרא״ש בסנהדרין פ״ו) און מיר שטעלען אַ מצבה נאָך צוועלף מאָנאַטליכען צייט פון דעם געשטאָרבענעם, איז וויל אַ מצבה איז צו בעעהרען דעם טויטען, ווערענד אין די ערשטע צוועלף מאָנאַטען איז דער טויטער אין צער, זאָ ווי מיר האָבען אין די פאָריגע סימנים געשריבען, און עס איז ניט ריכטיג צו געבען עהרע אין די צייטען פון ליידען, און אויך איז די מצבה ניט צו פערגעסען דעם טויטען, און אַ טויטער ווערט ניט פער־געסען אין דעם ערשטען יאָהר נאָך זיין שטאַרבען, און די וועלכע שרייבען אויף די מצבה די ניט אידישע צייט רעכענונג פון דעם טאָג און

*) עס גיעבט מענשען וועלכע מיינען דאָס זיי זיינען קלוג און וויסענד און פרעגען: דאָס טויזענדער יאָהרען איזט שאָהן פאָראיבער, און נימאַלס האָט געטראָפען דאָס זאָגאַר איין מת זאָל קומען און דערציילען, אָבשילדערען וועמען עס איז, דעם גייסטליכען פער־גנניגען פון גן עדן און דאָס זעלבע דעם שרעקליכען שטראָף פון גירנם? יאַ עס איז ריכטיג, קיינער איז ניט געקומען און וועט ניט קומען דען צו וואָס האָט מען עס נייטיג צו בעמיהען די טויטע זיי זאָלען קומען אוים דערציילען די לעבעדיגע אלעס וואָס דאָרט הערט זיך, אַז זאָ ווי זאָ מוז דאָך יעדערער לעבעדיגער אַהין קומען, וועט ער שוין אַלעס אליין איבערצייגען, און זעהן מיט די אויגען, וואָס זיין גאַנצען לעבען, האָט ער ניט געוואָלט גלויבען.

שטאַרבע יאָהר זיינען זיי עובר אויף אַ לאו מן התורה (עי' מהר"ם שיק בתשובה ליו"ד סי' קע"א).

סימן רסו

וואָרום מען מעסט אויס דעם בית עולם מיט קנייטען פעדים און מען מאַכט פון זיי ליכט פאַר די שוהל, אום צו לעהרנען אָדער דאַוונען פאַר זיי?

גענומען איז דאָס פון מס' שמחות, וואָס דערצעהלט, דאָס אַ קינד איז קראַנק געוואָרען און די מוטער האָט אַרומגערינגעלט מיט קנייטען די עזרה און דער פון איז גענומען געוואָרען צו מעסטען דעם בית עולם און מאַכען ליכט פון די קנייטען (באה"ט ביו"ד סי' שע"ו סק"ד).

סימן רסז

וואָרום מיר שרייבען אויף אַ מצבה „תנצב"ה"?

דאָס איז אַ פסוק (שמואל א' כ"ה) דאָס אביגיל האָט געזאָגט „והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים" די זעעלע פון מיינעם העררן זאָל זיין איינגעבונדען אין דעם לעבענס-בונד, און דיזער פסוק ענטהאַלט דער גלויבען אין תחית המתים, און אין משיח, און אין מלכות בית דוד אויף דער צוקונפט, און אין שכר און עונש (בעלאָהנונג, און בעשטראָפונג) און גוטע בעצאָהלונג פאַר גוט דענקען, און דיזע פינף עיקרים פון דעם רמב"ם ענטהאַלט אין זיך די ווערטער „תנצב"ה" (תולדות מנחם).

סימן רסח

דינים און אור-קוועלען פון דעם יום המיתה ביז נאָך שבעה?

א) איין אונן דאָס הייסט איידער זיין פאָטער און מוטער אד"ג זיינען נאָך ניט בעערדיגט געוואָרען הייסט ער „אונן", דיזער טאָהר ניט עסען קיין פלייש, און ניט טרינקען קיין וויין ביז נאָך די קבורה, און דאָס איז אַ אַלטער מנהג. אום ער זאָל וויסען וואָס ער האָט דיזען טאָג צו טוהן, אָבער זופ פון פלייש מעג ער עסען (נו"ב ליו"ד סי' פ"ה).

ב) נאָך יציאת הנשמה דאַרף דער אונן קריעה רייסען, גענומען, דאָס דוד המלך האָט אויך קריעה געריסען „ויקם המלך ויקרע את בגדיו" (שמואל ב׳ י״ג), אויף פאָטער און מוטער פון די לינקע זייט און אויף אַנדערע פון די רעכטע זייט, דער רייסען דאַרף זיין אַ טפח ווי אַ פויסט פון האַנד זאָל דער־לאַנגען דער ריס. ער דאַרף רייסען קריעה שטעהענדיג אָבער ניט זיצענדיג.

ג) איין אבל מוז געהן אָהנע שיך די גאַנצע שבעה טעג, גענומען פון יחזקאל (כ״ד) „ונעליך תשים ברגליך" דו מעגסט יא אָנטאָן דיינע שיך, וויַיזט אוים אָבער דאָס פאָלק טאָרען עס ניט.

ד) זיך איינוואַשען און קליידער צו וואַשען איז ניט ערלויבט צו דעם אבל.

ה) עס איז ניט ערלויבט אין שבעה צו בעזוכען זיין פרוי.

ו) קיינע אַרבייט איז ניט ערלויבט אין די שבעה טעג, אויסער ריין צו מאַכען די הויז, צו וואַשען די כלים וואָס מען עסט, צורעכט מאַכען די בעט, און אַ פרוי איז אויך ערלויבט אין איהרע שבעה טעג אויך צו קאָכען און צו באַקען.

ז) איין אבל איז ניט ערלויבט זיך אָבצושערען די האָר ווי אויך ניט צו שניידען די נעגעל.

ח) איין אבל איז ניט ערלויבט צו געבען שלום (יחזקאל כ״ד „האנק דום".

ט) איין אבל דאַרף זיטצען אויף דער ערד, גענומען פון פסוק „ויקם המלך ויקרע את בגדיו וישכב ארצה", און נאָך פון אַנדערע מקורים.

י) איין אבל איז ניט ערלויבט צו לעהרנען תורה, ווייל די תורה ער־פרעהט דאָס האַרץ „פקודי ה׳ ישרים משמחי לב". אָבער ער דאַרף לערנען די קלאָגען פון איוב און ירמיהו, אָבער ווען עס געפּאַהלט שבעה אום יום טוב מעג ער לעהרנען אויך תורה (שו״ת חכם צבי סי׳ ק׳), איין מלמד איין אבל מעג נאָך דעם דריטען טאָג לעהרנען מיט זיינע תלמידים, איין אבל טאָר ניט מקבל שבת זיין ווען עס איז נאָך גרויסער טאָג, אום ער זאָל פריי ווערען גיכער פון די אבלות, איין אבל דאַרף זיך מצער זיין דרייסיג טעג ווי עס איז פריהער געשריבען.

יא) ווען די קבורה איז ערב יום טוב, און ער זיצט שבעה איין שטונדע, איז ער פטור די איבעריגע פון שבעה און דער ערשטער טאָג יום טוב, ענטהאַלט אַלע שבעה טעג און ער קען איהם צורעכענען צו שלשים.

יב) דער וואָס איז מקבר דעם טויטען אום יום טוב, אָדער חול המועד געהער דער יום טוב ניט מעהר ווי אין צאָהל פון שלשים, זאָגאַר סוכות וואָס אָבוואָהל מען קען זאָגען דאָס שמיני עצרת איז גאַר איין בעזונדערער

יום טוב דאָך העלפט דאָס ניט און ער דאַרף זיך נוהג זיין נאָך יום טוב שבעה.

יג) ווען די קבורה איז געווען זיבען טעג פאַר יום טוב און ער איז אָב געזעסען שבעה, איז דער יום טוב מבטל דעם אבל'ס גאַנצע שלשים, און ערב יום טוב פאַר נאַכט מאָג דער אבל זיך אָבשערען און זיך אַיין וואַשען.

יד) ווען ערב פסח איז געזעסען דער אבל איין שעה שבעה האָט ער מיט די שטונדע אַרונטערגענומען זיין גאַנצע שבעה אין די אַלט טעג פסח, און נאָך פסח דאַרף ער האַלטען נאָך פופצעהען טעג שלשים ניט מעהר.

טו) איין שטונדע שבעה ערב ראש השנה, נעהמט אַרונטער פון דעם אבל די גאַנצע שבעה, און יום כפור איז מבטל די גאַנצע שלשים, און ער קען זיך אָבשערען און זיך באָדען ערב יום כפור.

טז) איין שטונדע שבעה ערב יום כפור גנעהט אַרונטער די גאַנצע שבעה איבער יום כפור, און סכות נעמט אַרונטער גאָר די שלשים, און ערב סכות מעג ער זיך שערען.

יז) איין שטונדע שבעה ערב סכות, און סכות אַליין גנעהט אַרונטער פירצעהן טעג, און שמיני עצרת וועלכער איז אַ בעזונדערער יום-טוב נעהמט אויף זיך נאָך זיבען טעג פון שלשים איז איינאונצוואַנציג טעג, און איין טאָג שמחת תורה איז צוויייאונצוואַנציג טעג, דאַרף דער אבל צעהלען נאָך אַכט טעג און עס גנעהט אַרונטער די גאַנצע שלשים.

יח) אַ חתן וועלכער האָט ערב יום טוב געהייראַטה, און אום יום טוב איז ביי איהם יעמאַנד פון די עלטערען געשטאָרבען, נעהמט ניט אַרונטער דער יום טוב זיין שבעה און שלשים און נאָך זיינע זיבען פריידע טעג שבעת ימי המשתה דאַרף ער אָנפאַנגען שבעה און שלשים (יו"ד סי' שצ"ט סי' ת' ות"א).

יט) ווען יעמאַנד איז געשטאָרבען פאַר פורים און פורים איז אין די שבעה טעג נעמט אַרונטער פון די שבעה ניט מעהר ווי דער טאָג פורים און דער טאָג וואָס נאָך פורים שושן פורים, און דיזע צוויי טעג רעכענען זיך אין די שבעה טעג אַזוי ווי שבת וועלכער רעכענט זיך אין די שבעה טעג.

סימן רסט

די דינים פון קדיש אין א קורצע אבטהיילונג ?

א) אויב א שבעה מאן געהט שבת אין שוהל, אדער א שבעה קינד וועלכער געהט אלע טאג פון שבעה אין שוהל האבען זיי פארצוג צו קדיש מעהר אלעס א שלשים און א יאהר-צייט, און געוויס פאר א גאנץ יאהרלי-כען קדיש זאגער. און דער וועלכער שטעלט זיך זיי אנטקעגען און וויל רווי-בען פון זיי דעם קדיש, קען יענער איהם קיין שאדען ניט טאהן, וויל גאט נעהמט אן דעם ווילען פון דעם בעל השבעה, אבער זיך קען ער געוויס ניט העלפען, דאס הייסט ער קען זיינע טויטע עלטערען ערגער מאכען אבער ניט בעסער מאכען.

ב) א שלשים איז דוחה א גאנץ יאהריגען אבל. אין תפלה פאר דעם עמוד און אויך אין קדיש.

ג) א יאהר-צייט איז דוחה א שלשים, און געוויס א יעהרליכען קדיש-זאגער.

ד) אויב א שטאדטיגער איז א שלשים אדער א גאנציאהריגער קדיש זאגער, און א פרעמדער קומט וועלכער איז א יאהר-צייט, דארף דער פרעמדער יאהר־צייט נור איין תפלה האבען און איין קדיש, און די איבעריגע קדישים דארף מען זיך צוטהיילען דורך א גורל, און ווען דער שטאטיגער איז א גאנץ יאהריגער קדיש זאגאר, און דער פרעמדער איז א שלשים דארפען זיי זיך ביידע צו טהיילען דעם דאוונען און אויך די קדישים, וועז אבער ביידע זיינען אבלים הן ביידע שלשים'ס אדער ביידע יאהר-צייט האבען, איז דער שטעדטי-שער דוחה דעם פרעמדען אויף אלעס, ער קען דעם פרעמדען ניט ערלויבען ניט צו דאוונען פאר דעם עמוד, און ניט צו זאגען קדיש יתום, אבער אנדערע קדישים ווי אויף תהלים זאגען אדער רבנן קדיש דארפען זיי זיך ביידע צוטהיילען דורך א גורל.

ה) איין אונן, ביי וועלכען יעמאנד פון זיינע עלטערען זיינען געשטאר-בען און אין דעם זעלבען טאג האט ער אויך יאהר-צייט, דארף ער קיין קדיש ניט זאגען (ברכ"י סי' שמ"א בשם בית לחם יהודה) און ווען די רעגי-רונג ערלויבט ניט מקבר צו זיין א מת אין דעם זעלבען טאג פון זיין שטאר־בען, דארף דער זון זיינער דער אונן האלטען די אנינות דעם צווייטען טאג דאס הייסט דעם יום הקבורה (לשון חכמים).

און הרב הגאון יעב"ץ שרייבט אין סדור פאלגענדעס: איך בעשעפטיג זיך ניט מיט די דינים פון קדיש זאגען, דען די ריכטיגע וועג איז ווי עס זיינען

זיך נוהג די ספרדים דאָס אַלע אבלים דאַרפֿען זאָגען קדיש אַלע מיט איין מאָהל: ווי אויך שרייבט דער חתם סופר אין יו״ד (סי׳ שמ״ה) דאָס אין זיין שוהל בײַ קדיש דרבנן פֿלעגען אַלע אבלים הן שלשים, הן יעהרליכע אבלים אַלע צוזאַמען זאָגען קדיש. און באמת דאַרף זיין אַזוי, דען צו וואָס זאָל איינער דעם צווייטען אָבשטויסען פֿון קדיש זאָגען, און וואָרום זאָל מען מאַכען עקסטרע דינים אויף די קדישים זאָגער, און פֿערגיטיגען די נשמות פֿון די טויטע עלטערען ניט מעהר ווי מיט קדיש זאָגען? ווערענד לעהרנען און צדקה העלפֿען פֿיעל מעהר אַלס קדיש זאָגען, און מאַנכע האָבען גרויס פֿערדרוס וואָס מען שטויסט זיי אָב פֿון אַ קדיש, מיינענדיג אַז מען לאָזט איהם ניט צו ערפֿילען זיינע הערצענס-פֿפֿליכטען פֿאַר זיינע טויטע עלטערען (עיין בראשית חכמה בשם מדרש ל״ב מרות ובפתחי תשובה יו״ד סי׳ שע״ו).

סימן רע

וואָרום מיר שטעלען ליכט אַרום אַ בר-מנן ווען מען הייבט איהם אָב אויף דער ערד?

ווייל דאָס איז בעשטימט פֿון פסוק דאָס די תורה איז גלייך צו אַברע-נענדע ליכט „כי נר מצוה ותורה אור״. דאַרום שטעלען מיר אַרום דעם טויטען ליכט דאָס זיינע מצות און מעשים טובים און זיין לעהרנען תורה זאָלען איהם בעגלייטען אויף זיין עוויגע רוהע.

סימן רעא

וואָרום מיר לערנען ניט אין די נאַכט פֿון „תקופת טבת״ ווען מיר רופֿען די נאַכט „ניטל״?

ווייל אין די אַלטע צייטען האָבען די אַנטיסעמיטען און די יודענפֿרעסער אין דיזע נאַכט געלויערט אויף די אידען, און ווען זיי האָבען געכאַפּט האָבען זיי געשלאָגען מכת רצח, און פֿיעלע מאָל האָבען מעהרערע יודען אויסגעהויכט זייערע נשמות פֿון די קלעפּ וועלכע מען האָט זיי געשלאָגען, און אַזוי ווי דיזע נאַכט איז געווען אַ נאַכט פֿון לעבענס-געפֿאַהר און קיין רע-גיערונג האָט ניט געקענט דעם המון אָבהאַלטען, ווייל דער המון האָט גע-דיינקט דאָס שלאָגען אידען איז אַ מצוה אין דיזע נאַכט, האָבען דאַרום

אונזערע רבנים פון די אַלטע דורות מתקן געווען דאָס מען זאָל צומאַכען די חדרים וואו קינדער לערנען ווי אויך די ישיבות און יעדער זאָל זיטצען בייא זיך צוהויז (לקוטי פרדס). אויך ניט צו געבען דעם מסית ומדיח קיין שום זכות פון אונזער לערנען תורה.

סימן רעב

וואָרום מיר גיבען שלום צו אַ אורח און מיר זאָגען „שלום עליכם" און ער ענטפערט פאַרקעהרט „עליכם שלום"?

ווייל דער תלמוד זאָגט (ברכות ו') אַז דער וואָס גיבט שלום און יענער ענטפערט ניט הייסט יענער אַ גזלן, געדרונגען פון אַ פסוק „גזילת העני (פי' הענה) בבתיכם. און ווען דער צווייטער וועט איהם ענטפערען ווי דער ערשטער זאָגט, וועט דאָס הייסען אַז ער האָט איהם אויך געגעבען „שלום עליכם" אָבער ניט געענטפערט, טאָ וואָרום זאָל ער הייסען גזלן? דאָרום ענטפערט ער איהם פערקעהרט „עליכם שלום". און דער גאַנצער אָבשטאַמונג פון דעם שלום געבען איז גענומען פון בעז'ן וועלכער האָט געזאָגט צו זיינע וויטצען-שניטערס „גאָט איז מיט אייך". און זיי האָבען איהם אויך געענטפערט ניט מיט דיזעלבע ווערטער נור „גאָט זאָל דיר בענטשען" „יברכך ה'", און גראַדע האָבען מיר אויסגעקליבען דעם וואָרט „שלום" ווייל גאָטעס נאָמען הייסט „שלום" (עיין שבת י') און אונזער אַלטעגליכען אָנגעגענונג יעמאַנד וואָס מיר זאָגען איהם גוט מאָרגען, און יענער ענטפערט גוט יאָהר איז גענומען פון פרק, דאָס מיר זאָלען אַנטקעגען קומען יעדערען מיט שלום „הוי מקדים בשלום כל אדם" דו זאָלסט פאָרקומען יעמאַנד ווען דו געגענשט איהם אָן מיט דעם וואָרט „שלום", און דערפאַר דאַרף איהם דער צווייטער ענטפערען מיט אַ גרעסערען וואונש אַ גוטען יאָהר פאַר זיין ווינשען איהם אַ גוטען טאָג, אָדער אַ גוטען מאָרגען, און וואָרום מיר נעמען דעם צווייטענס האַנד בייא זאָגען „שלום עליכם", איז ווייל אין ברכת כהנים גיבט פיערצעהן ווערטער אויסער דעם וואָרט שלום, און אין האַנד האָבען מיר פיערצען קנעכלעך, צוועלף אין די גרויסע פינגער און צוויי אין דעם גראָבען פינגער, און אַזוי ווי מיר ווינשען דעם אורח, מיט אַלע ברכות פון ברכת כהנים גיבען מיר איהם אויך די האַנד צו ער-פילען דעם גאַנצען שלום פון ברכת כהנים, ווייל דער שלום פון ברכת כהנים איז אַ פונפצעהענטער וואָרט (זכרון בספר). און צו זאָגען „דאַנק" ווען יעמאַנד טוהט אונז וואָס גוטעס, איז ווייל „דנק" האָט דעם זעלבען צאָהל ווי עולם

הבא (שיחת חולין של תלמידי חכמים בשם הגר"א) הייסט עס מיר ווינשען יעמאנד „עולם הבא" פיר זיינע גוטעס.

סימן רעג

ווארום מיר מאכען א סעודה ביי א סיום פון א מסכת, אדער פון א סדר משניות, און ווארום פאסטען „בכורים" ערב פסח?

דאס איז גענומען פון תלמוד (שבת דף קי"ח ע"ב) דאס אביי האט געזאגט אז ער האט געזעהען רבנים דאס ווען זיי האבען געענדיגט א מסכת האבען זיי געמאכט א יום טוב, און שלמה המלך ווען ער האט געבעטען ביי גאט ניט קיין רייכקייט נור חכמה (חכמת התורה), און ווען ער האט דאס בע־קומען פון גאט האט ער געאפפערט קרבנות און געמאכט א רייכען מאהלצייט. האט רבי אלעזר געזאגט אז דאס איבערצייגט אז מען זאל מאכען א סעודה נאך דעם לערנען, און צו מאכען א סעודה נאך א סיום בריינגען דער משנה חכמים מהג"ר משה חגיז, דער מהרי"ל הל' ט"ב, דער רמ"א או"ח סי' תקנ"א ומג"א שם סי' קל"ג און דער מהר"ם מינץ בסוף סי' תש"ו און נאך אנדערע, דאס זאגאר די וועלכע האבען ניט געענדיגט א מסכת דארפען זיך פרייען מיט די וועלכע האבען גיענדיגט (הש"ך ביו"ד סי' רמ"ו וגם הט"ז). דער טעם איז, ווייל דער נעלם פון ווארט „סיום" ענטהאלט אין זיך די זעלבע צאל ווי דער ווארט „סיום" זעלבסט, ווי: ס', לעזט זיך ס־מך, י'—י'וד ו'—ו. מ־ם, הייסט עס די בוכשטאבען ווערדען געזאגט אבער ניט געזעהען, איזט צו בעווייזען, אז זאגאר דער וואס האט זיך גאר ניט בעוויזען ביי'ן לערנען די מסכת, דאך אבער האט ער דאס רעכט צו נעמען אאנטהייל ביי'ן סיום ווי דער וואס האט גילערינט (הגר"א). און דער וואס האט געענדיגט א מסכת און האט ניט מיט וואס צו מאכען א סעודה דארפען אנדערע איהם אויס־העלפען אום זיי זאלען האבען די מצוה פון דעם סיום המסכת, און אבוואהל ער קען לאזען דעם סיום צו מאכען אויף א צייט וועלכע איז פאר איהם פאסענד, דאך זאגט דער ס' תשובה מאהבה, דאס אבוואהל דער מהר"ם מינץ זאגט אז ער קען יא איבערלאזען דעם סיום אויף א אנדער צייט, דאך אבער ניט פאר בכורים צום ערב פסח אום זיי זאלען ניט דארפען פאסטען, און אזוי זאגען אויך דער נורע ביהודה והגאון מהר"ם, דאך איז מען זיך יא נוהג דאס בכורים זיצען ערב פסח ביי א סיום און זיינען יוצא מיט א אנדערענס סיום און זיי פאסטען ניט ערב פסח, און דער אלגעמיינער פאסטען וואס בכורים פאסטען ערב פסח איז גענומען ווייל פערצייטענס

האָבען די פריסטער פון די פערציישיגע אָבגעטער אין מצרים געדינט צו די געטער מיט די הילפע פון בכורים, און מעהרערע אידישע בכורים האָבען זיך אין יענע צייט אסימעליררט און נאָך געטוהן די זעלבע בכורים אָבגעטער דינסט, און גאָט האָט זיי גערעטעט דארום האָבען אויף זיך די בכורים גענומען דעם תענית (הכלבו בשם הר"ן דוד בר' לוי *).

סימן רעד

וואָרום איז געשריבען, דאָס דער וואָס איז מקדש די לבנה איז זיכער דאָס ער וועט אין דעם חודש ניט שטאַרבען?

דיעזע פראַגע האָט מיר געפרעגט דער בעריהמטער שרייבער ר' דוד פרישמאַן. און איך ניט וויסענדיג די ווירקליכע בעדייטונג דערפון ווי אויך פרעגענדיג ביי מעהרערע רבנים וועלכע האָבען אויך ניט געוואוסט וואָס דאָס קען בעדייטען וועהרענד מיר זעהען דאָס מען איז מקדש די לבנה און דאָך אז עס קומט די צייט שטאַרבט מען, און דער קידוש לבנה איז ניט אין שטאַנדע אָבצוהאַלטען דעם מלאך המות, און ווען עס וואָלט אזוי ווירקליך געשעהען וואָלט דאך יעדערער אָבגעהיט צו מקדש זיין די לבנה, דען ווער וויל דאָס שטאַרבען? נאָר נאָך מיין מעהרערע דענקען איבער דיעזע זאָנדערבאַרע שריפט וואָס מיר געפינען דאָס געשריבען אין מעהרערע סדורים, האָב איך מיר בערעכענט דאָס אין די שריפט פעהלט נור איינציגע ווערטער. נעמליך ער וועט ניט געטייטעט ווערען דורך מענשען, דאָס הייסט ער זאָל ניט זאָרגען דער יעניגער וועלכער וועט זיין אָבגעהיט אין קידוש לבנה דאָס מערדער וועלען איהם בעפאַלען און איהם טייטען, און דאָס צייגט די וואָרטען פון

*) נאָך אַ מיינונג גיעבט וואָס בכורים פאַסטען נור ערב פסח, ווייל זיי זיינען גערעטעט געוואָרען אין די מכה פון מכת בכורים, האָבען זיי דאָך געדאַרפט פאַסטען דעם ערשטען טאָג פסח, נור ווייל יום טוב טאָר מען ניט פאַסטען, דער פאַר האָבען די חז"ל בעשטעטיגט צו פאַסטען פאַר יום טוב, דער מנהג איז אַז אַ פאָטער אָדער אַ מוטער (ווען דער קינד איז אַ יתום) פאַסטען פיר זייער קינד דעם בכור, ווען ער איז נאָך ניט דרייצעהען יאָהר, און ווען דער פאָטער איזט זעלבסט אַ בכור, דאַרף די מוטער ניט פאַסטען פאַר דעם קינד, דען דער תענית פונ'ם פאָטער איזט גערעכענט פיר ביידען פאַר'ן פאָטער מיט'ן קינד (מ"מ). און ווען ערב פסח געפאַלט אום שבת, פאַסטען די בכורים דאָנערשטאָג.

קידוש לבנה וועלכע מיר זאָגען כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול לנגוע בך. כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה זאָ ווי איך שפרינג געגען דיר לבנה און קען דיך ניט בעריהרען, זאָ זאָלען די פיינדע ניט קענען מיך צו בעזעס אָן ריהרען.

סימן רעה

וואָרום מאַכען מיר פריהער „אסתר תענית" דאָס הייסט אויף דאָנערשטאָג ווען זונטאָג געפאַלט פורים, און מיר מאַכען ניט זאָ צום פאַסט טאָג „תשעה באב"?

דאָס איז ווייל אָבלייגען קען מען אַ פאַסט-טאָג ווען נאָכהער קומט אַ שמחה. אָבער ניט קיין צער און פורעניות.

סימן רעו

וואָרום מען רופט דעם שבת וואָס פאַר פסח „שבת הגדול", און מיר זאָגען אין איהם די הגדה ביז „לכפר על כל עונותינו".

מיר זאָגען די הגדה „שבת הגדול" פאַר פסח איז איבער פסח ווען דער ערשטער טאָג געפאַלט אום שבת איז אום מען זאָל זיך איינאיבען אין דעם זאָגען די הגדה, האָט מען בעשטעטיגט צו זאָגען די הגדה דעם שבת וואָס פאַר פסח אָבער ניט מעהר ווי ביז לכפר על כל עונותינו, ווייל די איבעריגע זיינען בעוואוסטע פסוקים אין הלל וואָס דער עולם איז שוין מיט זיי געוואָהנט צו זאָגען. און וואָרום דער שבת וואָס פאַר פסח רופט זיך „גדול", גיעבען פערשיעדענע מיינונגען, דער טור (סי' ת"ל) שרייבט ווייל די עגיפטער האָבען פערהייליגט די שאָף און די אידען האָבען אין צעהענטען טאָג וועלכער וואַר דאַן שבת גענומען די שאָף און צוגעבונדען צו פוס בעט און לויט די געזעטצע פון די מצריים האָט דאָס געהייסען געפייניגט אָדער געלעסטערט זייער גלויבען, און די מצריים האָבען די אידען קיין בעזעס דערפאַר געטוהן, איז דאָס געוועזען אַ ווירקליכער נס, און דאַרום רופט זיך דער שבת „הגדול", דען אַ גרויסער נס איז אין איהם געשעהען. אַנדערע זאָגען ווייל דיזער שבת איז געוועזען דער ערשטער וואָס די אידען זיינען אריין אין מצות און האָבען אָנגע־פאַנגען דיענען גאָט, דאַרום הייסט דער שבת „שבת הגדול". און מיר לייענען

אין דיזען שבת די הפטרה „וערבה לה׳" וויל אין דיזע הפטרה גיעבט דער פסוק הנני שולח לכם את אליה הנביא, דאס גאט וועט ברייגנגען די איי־ביגע גאולה און דאס איז זעהער פאסענד צו די גאולת מצרים. אויך פאר וואס ווירד דער שבת גערופען שבת „הגדול" און ניט שבת „רבא" ווי הושענא רבא? איזט אויך וויל מיר לייענען די הפטורה וערבה וואס דארט ווירד געזאגט הנני כו׳ לפני בא יום ה׳ „הגדול" והנורא (מ"מ).

סימן רעו

וואָרום מאַכט מען מצות דוקא רונדע „עוגות מצות" און ניט קיין ווינקעלדיגע?

דאס איז וויל פערצייטיגע פעלקער האבען אין זייער ברויט געמאכט סמנים און סימבאלען פון זייער גלויבען לויט צו וויפיעל געטער זיי האבען געדיענט אזוי פיעל ווינקלען האבען זיי געמאכט אין דעם ברויט, ווער צוויי שפיטציגע, און ווער דריי זייטיגע, און אום צו ערווייטערען אידען פון געטצענ־דיענסט, האט מען געהייסען מאכען די מצות און אין אלגעמיין אונזערע אידישער ברויט זאל זיין רונד צו איבערצייגען אז מיר דיענען צו איין גאט וועלכער איז אהנע אנפאנג און אהנע ענדע (רבינו סעדי׳ הרמב"ם).

סימן רעה

וואָרום מיר עסען דריי־עקיגע קרעפליך די דריי טעג פון יאהר „פורים", און „הושענא רבא" און „ערב יום כפור"?

און די דריי טעג פון יאהר, פורים, הושענא רבה", און ערב יום כפור עסען מיר דאן קרעפלעך, וויל די קרעפלעך, זיינען פון פלייש אבער פער־דעקט מיט טייג דאס מען זעהט ניט די פלייש און די דריי טעג זיינען אזעלכע ימים טובים ניט מעהר ווי אויף צום עסען אבער מען מעג דאך אין זיי ארבייטען און אויך האנדלען, און יום טוב איז דאך א מצוה צו עסען פלייש, אבער וויל זיי זיינען ארבייטס טעג, דארום פערדעקען מיר די פלייש מיט טייג מען זאל דאס פלייש ניט ארויס זעהען (טעמי המנהגים בשם גאולת ישראל).

סימן רעט

ווארום חברה קדישא קלייבען אויס זייער תענית נור אין מאנאט כסליו און אין דעם פירצעהנטען טאג, און פופצעהנטען טאג, און אין נייצעהנטען טאג און אין צוואנציגסטען טאג?

דאס איז ווייל ראש חודש כסליו קען נימאלס געפאלען שבת, איז זעלבסט פערשטענדליך דאס ט"ו כסליו און כ׳ כסליו קענען אויך ניט געפאלען אום שבת, דארום האבען חברה קדישא בעשטימט דיזע טעג פאר זייער תענית (או"ח סי׳ תכ"ח) און י"ד כסליו און י"ט כסליו איז נור ביי חסידים דער תענית און דער מאהלצייט, ווייל זייער רבי ר׳ שלמה זלמן לאדיער (זי"ע) דער בעל התניא איז בעפרייט געווארען אין די טעג פון געפענגעניס. און דער מנהג צו פאסטען און צו מאכען א סעודה נאך דעם תענית פון חברה קדישא איז גענומען פון תלמוד (מו"ק כ"ז), אויך בריינגט דאס זעלבע דער תשב"ץ סי׳ ג׳ און שו"ת הרא"ש כלל י"ג, און דער פאסטען בעדייטעט דאס פיליכט האבען די חברה קדישא זיך ניט ריכטיג געפיהרט מיט די קבורה אדער הלבשה פון דעם מת, אדער ניט ריכטיג בעהאנדעלט דעם כבוד פון מת. און די סעודה איז א אנדענקען דאס עס וועט זיין בביאת הגואל א סעודה פון לויתן (עיין בענף יוסף ירושלמי מגילה) *).

סימן רפ

ווארום מען נעמט איין איי צו מטהר זיין די קאפ פון א מת?

דאס איז איינאיבערצייגונג אויף תחית המתים, דען עס איז בעוואוסט פון די נאטור אז פיעלע געפליגעל לייגען אייער אהנע איין זכר, ווייל זיי דער ווארעמען זיך פון זיך זעלבסט אין דעם הייסען זאמד, ווען איין הייסער

*) מען רופט די חברה, מיט דעם נאמען „חברה קדישא" ווייל קדושה איז דער בעדייטונג אנבריזטען, און זיי זיינען אלע מאל בערייט צו טאן אלעס פיר דעם מת, און בעפרייען די שטאדט לייטע דער פון, אויך רופט מען זיי „חברה קדישא" ווייל זיי זיינען זיך מטמא לנפש אדם רופט מען זיי חברה קדישא בלשון סגי נהור, דאס הייסט, אויף א בלינדען זאגט מען ער האט צו פיעל ליכט.

טאָג איז (חולין נ"ח בדספנא מארעא וברש"י שם), און אויך גיעבט נאַטיר־ליכע ווייזע פילעע עופות וועלכע לייגען זייערע אייער אין ערד און די וואַרע־מע ערד ערוואַרעמט די אייער און עס גיהען אַרויס די קליינע עופות, געוועהנליך איז אין די געגענדען וואו די זון וואַרעמט. און אַזוי ווי דער תלמוד האָט דאָס איבערצייגט אַז עס גיעבט תחית המתים מן התורה. נעמען מיר די אייער און מיר זיינען מטהר דעם מת מיט איהר, צו איבער צייגען אַזוי ווי די אייער געבערט פון דער ערד אָהנע די הילפע פון עלטערען, אַזוי שטעהען אויף אויך טויטע אין די צייט פון תחית המתים.

סימן רפא

ווארום מיר לייגען אַרויף די הענד אויף דעם „ארון" אָדער אויף דעם „קבר" פון אַ מת ווען מיר בעטען פאַר איהם?

וויַיל די ביינער פון דעם מת זיינען גלייך צו די צובראָכענע לוחות וועלכע זיינען געלעגען אין ארון קודש גלייך מיט די גאַנצע לוחות, און די צובראָכענע לוחות זיינען אויך געווען פינף פינף געגען פינף דברות. אַזוי ווי דעם מענשענס הענד זיינען פינף געגען פינף און צו זאַמען איז דאָס צעהן איז דאָס געגען די צעהן געבאָט פון די תורה, און דער טויטער קערפער איז אַזוי הייליג ווי די לוחות וועלכע זיינען געלעגען אין ארון קודש (עיין של"ה ח"ם חו"י), בעוויַיזען מיר מיט אונזערע פינגער אויף דעם מת אַרויפלייגענדיג אַז ער איז הייליג ווי די לוחות.

הוספות

(צו גאבען).

סימן א

ווארום מאכען מיר „שהחינו" אויף נייע פרוכט אבער ניט אויף נייע קרויט גראזען?

וויל די געוועקסע וועלכע שטעהען דעם גאנצען יאהר אויף די ערד איז שווער צו דערקענען אויב זיי זיינען פון אלטען יאהר אדער פון נייעם יאהר, דארום קענען מיר אויף די אלע שפייזע גראזען קיין שהחינו מאכען, ווי אויך זאגאר ניט אויף ברויט פון נייעם קארען, וויל עס איז ניט צו דער קענען פון נייע ביז אלטע קארען.

סימן ב

ווארום איז א מצוה זיך אן צו שכורען אום פורים (מגילה ז׳) ווערענד מן התורה איז שכרות איין שאנדע עבענוא ווי נח אדער לוט?

וויל אלע נסים וואס אידען איז געוועזען געשעהען אין די צייטען פון אחשורוש וואס ער האט געהרגעט זיין וויב ושתי, און אסתר המלכה האט בעטראכטען איהר שטעלע אלס קעניגען איז געוועזען איבער טרינקען, און די יעוזער באל (מאהלצייט) האט געהייסען „משתה אסתר" אסתר'ס באל, אויך המן'ס מפלה איז ארויס געקומען איבער טרינקען, ווי עס איז בעוואוסט פון די מגילה, דארום האבען בעשטימט די בעלי התלמוד דאס פורים מעג מען זיך אנטרינקען מיט וויין, צום אנדענקען דעם נס פורים וועלכער איז געוועזען דורך וויין.

סימן ג

ווארום דער סופר וועלכער שרייבט א ספר תורה ענדיגט „לעיני כל ישראל" אין מיט'ן ליניע (שורה)?

צו איבערצייגען דאס וויפיעל א איד זאל לערנען תורה טויזענדער מאהל זאגאר בלייבט ער אלץ אין מיטען, און ער וועט אייביג צו קיין ענדע ניט קומען, דען די תורה איז אונענדליך (ראיתי בספר).

סימן ד

וואָרום רופט מען חכמים זאָגאַר פיעל געלעהרטע מיט דעם נאָמען „תלמידי חכמים"?

צו איבערצייגען דאָס וויפיעל דער געלעהרטער זאָל לערנען בלייבט ער אַלץ ניט מעהר ווי אַ תלמיד, וועלכער ברויכט נאָך צו לערנען אָבער ניט אויסגעלעהרינט, ווייל לעהרע איז אונענדליך, אָבער דער וואָס רופט זיך אַליין חכם, איז ער ניט קיין חכם און אויך ניט קיין תלמיד (ראיתי בספר).

סימן ה

וואָרום מען רופט „משה רבינו" און ניט „רבינו משה", אַזוי ווי רבן גמליאל אָדער רבי יהודה?

ווייל צו משה רבינו איז געקומען די חכמה פון אָנפאַנג אָן, און עס איז געוועזן פון גאָט אַליין בעשטימט זיין חכמה, אָבער די רבנן האָבען זיך צוערשט גענוג געמוזט לערנען ביז זיי האָבען בעקומען דעם טיטול „רבן".

סימן ו

וואָרום גיעבט מען דעם שוחט אין חודש טבת און חדש שבט עטוואָס פון די געשאָכטענע?

דאָס איז אַ צוואה פון רבי יהודה חסיד, ווייל עס איז אַ סכנה צום שוחט ווען ער שעכט דאַנמאָהל (יו"ד סי' י"א) און דער פליתי שרייבט אין זעלבען אָרט, דאָס פערצייטינס האָט מען זיך פאַר פיעל זאַכען געשראָקען איבער אַ סכנה, אויך שרייבט דער מגן אברהם דאָס נור פערצייטענס האָט געקענט געשעהן אַ סכנה אויף פיעל זאַכען אָבער ניט יעצט. ווייל די נאַטור האָט זיך אין פיעל זאַכען געענדערט, אויך די לענדער און די אַקלימען האָבען קיין מורא ניט פאַר סכנות אין פיעל זאַכען וואָס די גמרא האָט גערעכענט פער־צייטענס פאַר אַ סכנה אָבער ניט היינט און ניט ביי אונז. נור דאָ גיעבט אַ אַנדער מיינונג וואָס דער שוחט זאָל ניט שעכטען אין די צוויי מאָנאַטען קיינע עופות, דען עס איז ניט געשריבען אויף בהמות נור אויף עופות איז אַ סכנה, אָבער דאָס איז ניט מעהר ווי אַיינצושרעקען דעם עולם זיי זאָלע,

רחמנות האָבען אויף די אָרימע געפליגעל וועלכע ליידען פיעל קעלט און קריגען ניט זייער עסען, און דארום קומען זיי ארום די הייזער וואו מענשען וואָהנען אום צו זוכען עטוואָס שפייז און דאנמאָהל איז זיי זעהער לייכט צו פאנגען, איז אום מען זאָל זיי ניט פאנגען, און ניט שעכטען זיי צו טויזענ־דער, און דער פסוק זאָגט „ורחמיו על כל מעשיו" אז עס איז א רחמנות אויף גאָטעס געשעפע, דארום האָט מען אויסגעפונען א מיטעל אז דער שוחט זאָל זיי ניט שעכטען מיט דעם וואָרט עס איז א סכנה.

סימן ז

וואָרום איז די צואה פון רבי יהודה חסיד דאָס א איידעם זאָל ניט האָבען דעם זעלבען נאָמען ווי זיין שוויגער פאָטער, און אז מען זאָל ניט אריינגעהן וואָהנען אין א נייע הויז וועלכע ניטאנד האָט דאָרט נאָך ניט געוואָהנט ?

דאָס איז ניט מעהר וויל אין זיין צייט זיינען אידען געוועזען זעהער אין איין אָרעמען צו שטאנד, און די עלטערען מיט די קינדער האָבען געוואָהנט אין איין חדר, און קיין פייער האָט מען ביי נאכט ווען מען שלאָפט ניט געברענט, און ווען א פרוי זאָל אין מיטען נאכט אָנרופען דעם נאָמען פון איהר מאן און ביידע מענער פון הויז האָבען איין נאָמען קען קומען צו א טעות און צו חייב זיין כרת, וויל דאָס מעהרערע פרויען און ספעציאל מוטער און טאָכטער האָבען איין שטימע. און אין א נייע הויז ניט צו וואָהנען איז איינפאך וויל א נייע הויז איז די לופט ניט גוט.

סימן ח

וואָרום ביי אידען געהט דער טאָג נאָך די נאכט און ביי אנדערע פעלקער פאַרקעהרט ?

וויל ביי אידען איז דער אנפאנג צער און יסורים און די ענדע איז די רוהיגקייט, אָבער ביי אנדערע פעלקער איז דער אָנפאנג די רוהיגקייט און די ענדע יסורים, דארום רעכענען אידען די נאכט צום טאָג, וויל נאכט איז דער סימבאָל פון צרות און דער טאָג איז דער סימבאָל פון גליק, דאָס הייסט בעסער צו האָבען אויף דער וועלט צרות. נור צו קומען צום טאָג וועלכער

ווערט ניעמאלס פינסטער „ליום שכלו אור" איידער אויף דער וועלט צו האבען דורכאוים גוטעס און צום ענדע צרות (זכרון בספר).

סימן ט

די דורכהייט וואס מאנכע שרעקען זיך ווען מען רופט זיי אויף צו די תוכחה?

אויף מעהרערע פאלט אשרעק ווען חלילה מען רופט זיי אויף די תוכחה, און אין דער ווירקליכקייט איז דאס איינע דומהייט צו גלויבען אז די קללות פון די תורה וועלען חלילה מקוים ווערען אויף דעם וועמען מען רופט אויף, אויב גאט וויל געבען חלילה קללות וועט ניט העלפען אז מען וועט איהם אויף רופען צו א פרשה פון דורכאוים מיט ברכות, און דאס שרייבט דער ספר זכיות דער ברודער פון מהר"ל מפראג. דאס דער וועלכער געהט צו די פרשה פון די תוכחה זאל געבענשט זיין פון גאט, און הרב ר' שלמה דער רב פון אוסטריא פלעגט שטענדיג זיך בעטען מען זאל איהם אויפרופען צו די תוכחה, צו איבער צייגען דעם המון דאס די תורה איז א סם חיים, און ניט חלילה א סם מות, און גאט גיעבט נאך דעם מענשענס פארדינסט אבער ניט דער פאר ווייל די תוכחה שילט „ויהפך ה' את הקללה לברכה".

סימן י

ווארום אלע מגילות זיינען געשריבען אויף פארמעט אויסער „מגילת איכה" לייענט מען אין א חומש?

ווייל אלע צרות וואס אידען האבען איבערגעטראגען האפען מיר אז עס וועט קומען די צייט וואס זיי וועלען זיך אומקעהרען צו פריידען דארום שרייבען די סופרים אלע מגילות אויף פארמעט דאס די מגילות זאלען ניט מעהר ווי בלייבען צום עוויגען אנדענקען פון אלע אידישע צרות, אבער די מגילת איכה וואס מיר האפען אלע טאג אויסגעלייזט צו ווערען און די גאולה שלמה זאל קומען און מיר וועלען פערצייהען די גאנצע וועלט פאר די צרות וואס זיי האבען אונז פערשאפט וואצו זאל אונז בלייבען א מגילה אויף פארמעט (וואס א פארמעטענע מגילה איז ביי אידען אהייליגטהום) צום עוויגען אנדענקען אין די צייט פון א גאולה שלמה וואס מיר דארפען פערצייהען די גאנצע וועלט וואס מיר האבען געליטען פון איהר פאר אונזערע אייגענע זינדע.

סימן יא

וואָרום די אַריסטאָקראַטען רופען „ארץ ישראל" מיט דעם נאָמען „פּאַלעסטינאַ" און שעהמען זיך צו רופען „ארץ ישראל" ?

דער אָבשטאַמונג איז אין זוהר פ' נח, נעמליך זאָגט דער זוהר ווען אידען וועלען ווערט זיין און ריכטיגע אידען זיין וועלען זיי רופען ארץ ישראל, און ווען זיי וועלען נאָכטוהן וואָס די גוים טוהען און זיך פיהרען ווי זיי, וועלען זיי אויך רופען ארץ ישראל מיט דעם נאָמען וואָס די גוים רופען.

סימן יב

וואָרום מען לייגט ניט צוזאַמען דעם טלית שבת נאָך דעם דאווענען ביז שבת צו נאַכט ?

פיעלע זאָגען דאָס אום זיין ווייב זאָל מאריך ימים זיין זאָל ער ניט צוזאַמען לייגען דעם טלית ביז נאָך הבדלה, אָבער אין דער ווירקליכקייט איז ניטאָ אויף דיעזעס קיינע בעוויזע נור נישט מעהר דאַרף מען לאָזען דעם טלית ניט קיין צוזאַמען געלייגטען נור וויל אָנפאַנג וואָך זאָל ער צום ערשטען אַ מצוה פאַר דיענען מיט דעם וואָס ער וועט אויף אַ פולע וואָך צוזאַמען לייגען זיין טלית (או"ח סי' ש' כתב המג"א בשם מהרי"ל).

סימן יג

וואָרום פ' בשלח „שבת שירה" וואַרפט מען קאַשע אויף די דעכער פאַר די פייגעלעך ?

וויל לויט דער הגדה (ילקוט על הפסוק ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו והיה לו לכתוב ולא היה) שבת זיינען געגאַנגען די אידען קלייבען מן און האָבען ניט געפונען, ווערענד עס האָט געדאַרפט שטעהן אַז עס איז ניט געווען אָבער ניט געפונען. זאָגט דער ילקוט אַז דתן און אבירם וועלכע זיינען געווען געגען משה רבינו אַלעס זיי האָבען געהערט פון משה אַז אַלע זעקס טעג פון וואָך קאָנט איהר געהן קלייבען מן נור ניט שבת, עס וועט אין דיעזען טאָג קיין מן ניט זיין, האָבען דתן און אבירם פריטיג צו

צו נאכט אָן געשאָטען די פעלדער מיט מן, צו צייגען אַז משה רבינו זאָגט אַ ליגען עס וועט זיין מן, אָבער אויף דעם פריה מאָרגען האָבען די פייגלעך אויפגעגעסען גאָר די מן וואָס דתן און אבירם האָבען פערשפרעהט אויף די פעלדער, און דארום זאָגט דער פסוק אַז זיי האָבען ניט געפונען צו איבער צייגען אַז געגען גאָט העלפט קיין זאַך ניט, דארום בעצאָהלען מיר די פייגלעך מיט שבת שפייז אין די זעלבע פרשה פון דעם מן דערמיט וואָס מיר גיאבען זיי דיעזען שבת צו עסען (ראיתי בספר).

סימן יד

וואָרום האָבען פערצייטענס אונזערע עלטערען געמאכט הילצערנע פיילענבויגענס ערב „תשעה באב" און מיט זיי געגאנגען אויף דעם בית עולם אויף מאָרגען נאָך קינות?

דער מיינונג דאריבער איז דאָס אַזוי ווי די פפיילען ציהט זיך פון זיין בויגען און איז דאָך אַרויס פון דעם בויגענס קראַפט, אַזוי זיינען קינדער איבער געבען צו עלטערען זאָגאר נאָך זייער טויט און קענעןווירקען גוטעס פאר זייערע נשמות, און אַזוי טוהען אויך די איינוואוינער פון זענענזאַמבען אין אַפריקאַ וואָס ווען עס שטארבט יעמאנד ביי זיי הייגען זיי אויף זיינע געווער אויף זיין קבר צו איבערצייגען תחית המתים דאָס זייער טויטער וועט אויפשטעהן וועט ער האָבען מיט וואָס מלחמה צו האַלטען.

סימן טו

וואָרום אויף אַלע הנאה זאַכען מאַכט אַ ברכה „בורא", און אַלע ברכות שהכל נהיה און ניט בורא?

ווייל די ערשטע וועלכע האָבען מתקן געווען די ברכות האָבען אַרויס־געזעהען אַז פלייש, פיש און געפליגעל זיינען בעשאַפען געוואָרען אויף צו לעבען אָבער ניט צום עסען, דער בעוויַיז איז אַז אדם הראשון'ען איז ניט ערלויבט געווען קיין פלייש צום עסען דארום מאַכען מיר אויף זיי אָדער דאָס וואָס פון זיי קומט אַרויס ווי אייער, מילך, קעז, פוטער, די ברכה „שהכל נהיה בדברו". אָבער דאָס וואָס די ערד ציהט אַרויס פאַר אונז צום עסען איז די ברכה „בורא" (אבודרהם).

סימן טז

וואָרום אין אַ איבער־יאָהר מאַכט מען צוויי מאָנאַטען „אדר" און ניט צוויי „טבת", אָדער „כסליו", אָדער אַנדערע מאָנאַטען?

ווייל אין די מגילה שטעהט „לחדש שנים עשר הוא חדש אדר" אין דעם צוועלפטען חודש וועלכער הייסט אדר, ווען אָבער אַז אַ אַנדער חודש זאָל געמאַכט ווערען פאַר צוויי חדשים, ווי צום ביישפּיעל צוויי חדשים שבט, וועט דאָך שוין ניט אויסקומען דער חודש אדר דער צוועלפטער נור דער דרייצעהנטער און אין די מגילה איז געשריבען „אדר" דער צוועלפטער חודש דאַרום איז אין איין עיבור יאָהר דאָפּלען מיר דעם חודש אדר, (תוס' סנהדרין י"ב).

סימן יז

וואָרום זאָגט מען אַז מען לייענט אין די תורה דריי טעג איינע נאָך דער אַנדערע קומט אַ רעגען?

ווייל דער פסוק זאָגט (שמות ט"ו) וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" דריי טעג זיינען די אידען געגאַנגען אַרויסגעהענדיג פון מצרים און האָבען ניט געפונען קיין וואַסער, און דאַרום האָט מען געאָרדנעט אַז עס זאָל ניעמאַלס אויסקומען דריי טעג אָהנע צו לייענען אין די תורה, דאַרום אַז מען לייענט דריי טעג איינע נאָך די אַנדערע קומט רעגען „ואין מים אלא תורה".

סימן יח

וואָרום אַ לוי רופט זיך און שרייבט זיך אונטער מיט דעם נאָמען „סגל"?

ווייל די ערשטע בוכשטאַבען פון סגל בעדייטען סגן לכהונה, דאָס הייסט דאָס צווייטער פון כהן, אויך בעדייטען די ערשטע בוכשטאַבען סוף גאולה ללוים, אַז דער ענדע אויסלויזונג געהער צו די לוים.

סימן יט

חארום מען טראגט ניט קיין רינג אויף דעם מיטעלסטען פינגער, וואס מען רופט „אמה״?

ווייל אויף דעם מיטעלסטען פינגער וויקעלט מען די רצועות פון די תפילין און נאך דעם רשב״א טאהרען אויך די רצועות קיין חציצה האבען, דאס הייסט די רצועה אזוי ווי די תפילין מוזען נור געלייגט און געוויקעלט ווערען אויף די הייליגע האנד און ניט איין אנדער זאך זאל אבטהיילען די תפילין אדער די רצועות פון קערפער, דארום טאהר נימאנד טראגען א רינג אויף דעם מיטעלסטען פינגער.

סימן כ

ווארום איז מען זיך נוהג צו שפיעלען חנוכה אין קארטען?

פיעלע זאגען אז דאס איז צום אנדענקען פון די מכבים מאקאבייער וועלכע האבען מלחמה געהאלטען מיט די גריכען און האבען זיי בעזיעגט, און קארטען איז אויך ווי א מלחמה ווער עס געווינט אדער פערליערט, לייד ער איז אויף דיעזעס נירגענד ניטא קיין בעוויז, און קארטען שפיעלער זיינען ענטזאגט זאגאר פון צו זיין עדות ביי אידען, און דער קארטען שפיעל איז נור גענומען פון פרעמדע נאציאנען, און אנשטענדיגע אידען דארפען זיך ערוויטערען פון דיעזען פערפלוכטען שפיעל אפילו חנוכה אויך ניט.

סימן כא

ווארום ווען מאן און פרוי שיידען זיך רופט זיך דאס „גט״ גטן זיך?

דער ירושלמי זאגט דאס עס גיעבט אירגענד אין א לאנד א שטיין וועלכער הייסט גיטא, און דער שטיין פערטרייבט אנדערע שטיינער זיי זאלען זיך ניט געפינען אין דעם געגענד דארט וואו ער איז (באר היטב אבן עזר סי׳ ק״כ), אבער דער בית ועד שרייבט אז עס גיעבט נירגענד אין ירושלמי דעם נאמען גיטא פון אזא וואונדערבארען שטיין, נור איך האב געהערט אין דעם נאמען פון ווילנער גאון אז די צוויי בוכשטאבען גט קומען נימאלס צו זאמען און זיי געפינען זיך ניט איינע ביי די אנדערע אזוי זיינען די וועלכע

שײדען זיך קענען שוין אויך ניט זײן אײנע בײ די אנדערע, און דארום הײסט דאס גט.

סימן כב

וואָרום גיעבט מען נור פאַר פסח פאַר אָרימע לײט מצה אָדער מעהל אומזאָנסט און ניט אויף סוכות, סוכות איז דאָך אויך זאַ יום טוב וואָס מען דאַרף איהם עהרליך האַלטען, און קײן אַרבײט ניט טוהן אַזױ װי פסח?

װײל עס גיעבט אַ פלוגתא אין תלמוד (ראש השנה י"א) אײנער זאָגט אַז אין ניסן זײנען די אידען אויסגעלײזט געװאָרען פון מצרים, און אין ניסן װעלען זײ אויך אויסגעלײזט װערען פון אַלע גלות'ען, און אײנער זאָגט אַז אין ניסן זײנען זײ טאַקע אויסגעלײזט געװאָרען, אָבער אויסגעלײזט װערען אויף עװיג װעלען זײ אין מאָנאַט תשרי און דאַרום זאָגען מיר בײ ענדע סדר נאַכט „לשנה הבאה בירושלים" װאָס דער סדר איז אין ניסן, און ענדע נעילה נאָך יום כפור װאָס דאַן איז דער מאָנאַט תשרי, זאָגען מיר אויך „לשנה הבאה בירושלים", דאָס איז נאָך בײדענס מײנונגען, און װײל דער נביא זאָגט „שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות" טוהט צדקה װעט איהר אויסגעלײזט װערען, און אַזױ װי ראש השנה און יום כפור װאָס גאָט משפט אונז אויף טויט און אויף לעבען, גיעבען מיר דאָך געװיס צדקה, װײל מיר װילען דאָך אַז צוליעב דעם זכות פון צדקה זאָל אונז גאָט שענקען דעם לעבען און שיקען אונז די גאולה, אַלזאָ איז אין מאָנאַט תשרי גיעבען מיר דאָך צדקה, אָבער אין ניסן װאָס נור דער זכות פון צדקה קען אונז ברײנגען די גאולה און נאָך דעם מײנונג פון דעם תנא װאָס זאָגט אַז אין ניסן װעלען מיר אויסגעלײזט װערען, דערום גיעבען מיר אָרימע לײט מצה און די איבריגע בעדערפניסע אויף פסח, אום עס זאָל ניט אָבהאַלטען די גאולה אויב זי דאַרף זײן אין ניסן, אָבער תשרי גיעבען אַלע צדקה און דיזע צדקה איז אויך אויף סוכות.

סימן כג

פון װאַנען נעהמט זיך דאָס צו מאַכען אַ קניפּעל אויף ניט צו פערגעסען?

גענומען פון דעם מדרש (בראשית רבה פפ"ח) אַז דער שר המשקים

האט איינגעשטודירט ער זאל יוסף'ען ניט פארגעסען, און האט אויך קניפלעך געמאכט, נור א מלאך האט זיי אפגעבונדען צוריק.

סימן כד

וואָרום כען טהוילט פירעסקעס (א מין טייגלעך) אומזאָנסט אין די טעג צווישען ראש השנה און יום כפור (ירושלמי סוף פאה).

דער מיינונג דאריבער איז דאס, פיליכט איז נגזר פון הימעל אז אויף דעם נייעם יאהר זאל מען אנקומען צו געשאנקענע ברויט, דארום נעמט מען די פירעסקעס אומזאָנסט און מען איז שוין נהנה פון פרעמדע אום גאט זאל מבטל זיין די גזרה אז מען זאל דעם גאנצען יאהר ניט אנקומען צו פרעמדע.

סימן כה

וואָרום ארויסגעהענדיג פון מרחץ זאגט מען צו „רפואה"?

געגומען איז דאס פון אבית דרבי נתן (פי"א) וועלכער זאגט דאס: דרייערליי שוויים זיינען גוט פאר דעם קערפער, און איינס פון די דריי איז די באד-שוויים, און דער מגן אברהם או"ח סי' ר"ל זאגט אז יעדע מעדעצין וואס איז פאר דעם קערפער געזונד זאל מען זאגען „צו רפואה".

סימן כו

וואָרום מען זאגט אז משיח ווען קומען וועלען די געצענדינער געהן אויף איין גלעזערנעם בריק און וועלען אריינפאלען?

געגומען איז דאס פון ילקוט (ת"ק), וועלכער זאגט אויף דעם פסוק „וקבצתי את כל הגוים" איך וועל אלע פעלקער איינזאמלען (יואל ד') זאגט דער ילקוט דאס אין יענער צייט וועט גאט צוזאמען ברייננגען אלע הילצערנע, זילבערנע און גאלדענע אפגעטער און וועט אין זיי אריינבלאזען איין לעבענס אטהעם, און ער וועט זיי זאגען געהט אויף דעם גיהנום בריק און זיי וועלען

געהן, און ווי זיי וועלען דארט קומען וועט דער בריק ווערען ניט מעהר שטארקער אלעס א פארים (פאדען אדער קאטען) און זיי וועלען אלע דארט אריינפאלען.

סימן כז

ווארום צו די עבודה זאגט דער כהן גדול דעם ערשטען מאל „אנא השם" און דעם צווייטען מאל „אנא בשם"?

ווייל צום ערשטען מאהל ווען ער בעט ביי גאט רופט ער צו איהם, און א „ה" איז איין אויסרוף צייכען („ה" הקריאה) ער רופט צו איהם מיט זיין נאמען אום ער זאל הערען ווי ער איז זיך מתודה, אבער דעם צווייטען מאל ווען ער בעט פערצייהונג פאר זיך און פאר דעם גאנצען כלל ישראל זאגט ער „אנא בשם" דאס הייסט איך בעט דיר דאס מיט דיין נאמען זאלסט דו פערצייהען, ווייל דער געטליכער נאמען פון די פיער אותיות איז דער אורקוואל פון אלע נעמען וואס גאט ברוך הוא לאזט זיך אנרופען (תוס' יום טוב יומא פ"ו).

סימן כח

ווארום רופען זיך אלע תפלות מיט דעם ווארט „דאווגען"?

ווייל דאבנין איז דער טייטש דאס די געבעטע קומען פון די אבות און דאס קומט פון די ארמ'ישע שפראך אויף וועלכע אידען האבען גערעדט אין בבל, און עס איז מעגליך אז דאס ווארט דאבנען קומט פון אנגלית נעמליך (Dawn) וואס דאס בעדייטעט „דעמערונג" דער אנברוך פון טאג אין העבראאיש איז דאס נשף דיממא ודלילא (בית יהודה ריב"ל).

סימן כט

פון וואנענט שטאמט דער נאמען „חזן" נור פאר דעם וואס דאוונט ביי דעם עמוד ווערענד לויט תלמוד הייסט נאר דער נאמען חזן א שמש צום בעדינענען?

דער תלמוד זאגט חזן הכנסת, זאגט דארט רש"י „שמש הצבור" (שבת ל"ה) דאס הייסט אז א חזן איז נישט מעהר ווי א קהל'ישער שמש, אויך ווי-

טער (דף נ"ו) זאָגט דאָרט די גמרא צו פֿערמעהרען געצאָהלט פֿאַר די חזנים. רופֿט זיי דאָרט רש"י בית-דין שמשים. און אין בבא מציעא (צ"ג) „חזני מתא" שטאָדט חזנים, רופֿט זיי אָן דאָרט רש"י נאַכטיגע שטאָדט היטער (ועי' ירושלמי סוטה כ"ב וירושלמי ברכות פ"ה). נור דער פרקי דר' אליעזר, און דער מדרש שוחר טוב און מסכת סופרים פ"י וועלכע די אַלע זענען פֿערפֿאַסט געוואָרען אין עפּאָכע פֿון די גאונים, דאָרט רופֿט מען זיי „חזן" מיט דעם מיינונג אַלעם מתפלל, אָדער שליח צבור (ש"ך).

דיזער נאָמען איז געקומען פֿון אַ שמש פֿאַר אַ חזן איז נישט מעהר, ווייל איידער דער דרוק האָט זיך אויסגעפֿונען און יעדער ספר איז ניט מעהר געווען ווי הענד געשריבענע און כמעט אויף אַ גאַנצע קהלה איז ניט מעהר געווען ווי איין געשריבענער סדור תפלה. און דאַרום האָט מען אויסגעקלי-בען אַ שמש וועלכער זאָל האָבען אַ הייכע שטימע, ווייל דער עולם פֿלעגט נאָכזאָגען אָדער גוט איינהערען וואָס דער שמש זאָגט, געוועהנליך האָט דער-זעלבער שמש געמוזט זיין אַזעלכער וועלכער האָט גוט געמוזט קענען לשון קודש מיט פירוש המלות ווי אויך זיין פֿאָלקאָם אין דקדוק נקוד אייך אין טעמים (טראָפּ) נח און נע, אין מלעיל, אין מלרע, און נור ער האָט געהאַט דעם סדור אום אין איהם ריכטיג צו זעהען.

און אַזוי ווי פֿאַרצייטענס האָבען דאָס פֿאָלק גערעדט תרגום לשון און אויף דעם וואָרט „זעהן" אין לשון קודש „ויירא" זאָגט דער תרגום „וחזי", איז דערפֿון אַרויסגעקומען דאָס דער שמש זאָל זיך רופֿען „חזן" וואָס דאָס הייסט דער סדור קוקער, נור דער באר היטב (או"ח ס' נ"ג) און דער צייטונג „היהודי" משנת תרל"ה זיי זאָגען אַז „חזן" איז זאָ איין וואָרט וועלכער ענט-האַלט די נייטיגע דינים וואָס דער וועלכער וואַגט זיך צו געהן בעטען פֿאַר דעם כלל ישראל מוז די דינים ווי אויך די אייגענשאַפֿטען אין זיך זעלבסט האָבען, און דאָס זאַגען זיי חזן: חכם, זקן, נשוי, נעמליך ער מוז זיין זעהער אַ געלעהרטער מאַן אין יודענטהום און אין תורה. ער מוז זיין אַלט אַמווייניגס-טען דרייסיג יאָהר דאָס די באָרד זיינע זאָל רעספעקטעט זיין, און אַז איהם קומט אויס צו זאָגען דעם „הנני" פֿאַר מוסף צו ראש השנה און יום כפור זאָל זיין ריכטיג ווי ער זאָגט „כזקן ורגיל וזקנו מגודל". ווי איין אַלטער פראַקטישער בעוואַקסענער מיט אַ באָרד. ער מוז זיין נשוי, דאָס הייסט איין פֿערהייראַטער און האָבען אַ פֿרוי, און די באָרד מוז ער טראָגען אום דער קהל זאָל איהם רעספּעקטען (עיין ט"ז ומג"א נ"ג). אויך ביי אַלע פֿעלקער איז געווען די באָרד דער פֿאָלקאָמער רעספעקט, און דער אָנבערדיגער איז געווען אַזוי העסליך אַזוי ווי אָן איין נאָז, אַזוי שרייבען די גרעסטע פֿערצייטיגע דענקער ווי: הערדעט, ניהבור, פ"ז, דער געלעהרטער מאַריער דזורן פ' 247, אויך דער

נביא יחזקאל ווען ער שילדערט ווי גאָט פערשלעכטעט ישראל, און ער וויל זיי אָבמעקען, זאָגט דער נביא אַז גאָט האָט איהם געהייסען אָבגאָלען (אָבראַזירען) די באָרד, און אַזוי ווי דאָס פנים ווערט פאַרדאָרבען אָהנע איין באָרד זאָ וועט גאָט פערדערבען די אידען (יחזקאל ה׳).

אויך אָהן איין באָרד איז אַ צייכען פון טרויער און שאַנדע (ש״ב י״ט, עזרא ט׳, ישעיהו ט״ו, ירמיהו מ״א) און אַלס חנן דער קעניג פון בני עמון האָט אָבגעשניטען די האַלבע בערד פון דוד׳ס קנעכט. זיינען זיי געזעסען אין יריחו ביז די בערד זיינען אָבגעוואַקסען, און האָבען זיך געשעהמט אַהיים צו קומען, (ועיין ויקרא רבה פ״ג ובשבת קנ״ב). און ווען רבי יוחנן האָט זיך בעריהמט אַז ער איז דער שענסטער פון דער וועלט, האָבען די חכמי התלמוד אויסגערעכענט אַלע שעהנע פון דער וועלט אָבער ניט רבי יוחנן בר נפחא וויל ער האָט קיין באָרד ניט געהאַט (ב״מ פ״א).

און אין די פרייע אַמעריקא איז גראַדע דאָס מעהרערע חזנים געהען געגאָלט די בערד, אַנדערע לאָזען אַ שפּיטצעלע באָרד און דער שפּיטצעל מיט די וואָנצעס צוזאַמען זעהט אויס ווי אַ קמץ, און פיעל האָבען דעם קמץ אויך ניט. און מיט זאָ איין פנים שטעלען זיי זיך בעטען גאָט פאַר דעם כלל ישראל ראש השנה און יום כפור אָנשטאָט דעם כהן גדול, וועלכער האָט געבעטען פערצייהונג פאַר דעם כלל ישראל, אויך זענען דיזעלבע חזנים אויך מוהלים און קאָנקורירען זיך איין חזן מיט דעם צווייטען אין די מילה ביזנעס, זאָ וויַט דאָס זיי לאָזען ניט דורך קיין פרוי צו בעטראַכטען איהר ווי וויַט זי האַלט מיט איהר שוואַנגערשאַפט, און אויב זי געבערט אַ בן זכר פאַנגט זיך ערשט אָן די רעכטע קאָנקורענציע און איין חזן בעליידיגט דעם צווייטען ביז יעמאַנד פון זיי איז גילטיג דאָך צופאַנגען דעם פאַנג.

אויך זיינען דיזעלבע מסדרי קידושין, אין די גרויסע אידישע שטעדט ווערען רויבערליך בעהאַנדעלט אין דעם אידעשען לעבען און אָבהיטונגען פון אונזערע רעליגיעזע פונדאַמענטען ווי תפלה, טהרת המשפחה, וואָס דאָס איז סדר קידושין, און די הויפּט מצות מילה וואָס דאָס איז דער גאַנצער אידי־שער צייכען אַלס אַ איד איז אָבגעגעבען ניט צו די ריכטיגע פיהרער, און מיט רעכט קענען מיר אָנרופען דעם פסוק „ותמלא הארץ" „חמס", חזנים מוהלים סדרנים, אָדער חניפה מרמה סלף. און עס איז ניט מעהר ווי רעכט אַז אידען זאָלען דיזעס אַנדערס אין אַכטונג נעמען און ברייגנען צוריק צו אונזער אַמאָליגע טהרת המשפחה, און צו אונזערע קרעכצענדע פיוטים און טרעהרענדיגע סליחות, און תפלת ישראל בפרט דורך ערליכע אידען יראים ושלמים.

סימן ל

וואָרום מאָנטאָג און דאָנערשטאָג און אין א תענית גערט מען ארום מיט
א פושקע אין שוהל און מען בעט צדקה?

דיעזער מנהג איז גענומען פון תלמוד (ב"ב ט) דאָס יעדער איד זאָל נִיט פערמיידען צו געבען אַמווייניגסטען א דריטל פון איין דאָלער א יאָהר פאַר צדקה, און דעריבער געהען די גבאים אויף צו מאָהנען דיעזע צדקה. און אויך אין א תענית ווייל דער בעצאָהלונג פון תענית איז צדקה (ברכות ו', ועיין ש"ך יו"ד סי' רמ"ט).

סימן לא

וואָרום זאָגען מיר ניט דעם פורים'דיגען „על הנסים' אום פסח, דען המן'ען
האָט מען דאָך אויף געהאַנגען פסח?

געווים וואָלטען די חכמי התלמוד בעשטימט צו זאָגען על הנסים אום פסח, ווייל דאַנמאָהל איז דאָך ווירקליך געוועזען די מפלה פון המן, נור ווייל אסתר האָט זיך געבעטען דאָס מען זאָל איהר היסטאָריע בעשטימען אויף עווינ (מגילה) שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות וכו' דאַרום האָבען די חכמים בעשטימט אום פורים צום אָנדענקען דעם מאָנאַט ווען דער גורל איז געפאַלען צו פערניכטען די אידען און דאָס וואַר אום אדר.

סימן לב

וואָרום מען איז זיך נוהג אַז אַבר מצוה דרש'עט א דרשה?

אין עווראָפּא דרש'עט דער בר מצוה א דרשה אין שוהל, גענומען פון דעם פסוק, „עם זו יצרתי תהלתי יספרו" דיעזע פאָלק האָב איך בעשאַפען אום מיין לויב צו דערצעהלען, און „זו" איז דרייצעהן, צו דרייצעהן יאָהר זאָגט דער בר מצוה א דרשה, אָבער ניט ווי אין אַמעריקא וואָס דער בר מצוה בחור זאָגט אַ שפּיץ וואָס דאָס איז זיין ערשטע ווי אויך די לעצטע חכמה, ווייל ליידער קענען דאָס מעהרערע בר מצות ניט דאַווענען און לייגען גאָר ניט קיין תפילין. (ווענען א דרשה צו בר מצוה עיין ילקוט סופר פ' בשלח כ"ז).

סימן לג

וואָרום גיעבען אַזעלכע מצות וואָס מען מאַכט אויף זיי אַ ברכה „על" ווי „על" המילה און אַנדערע ווירד געמאַכט מיט אַ למד „ל" ווי „להתעטף" בציצית?

דער רבינו תם שרייבט דאָס אַלע מצות וועלכע מען טוט זיי גלייך אָבזאָגענדיג די ברכה איז אויף דיעזע זאָרט ברכות קומט „על", על המילה, על ביעור חמץ, על אכילת מצה און דאָס גלייכען, אָבער די מצות וועלכע ווערען לאַנגזאַם געמאַכט קומט מיט אַ למ"ד ווי להתעטף בציצית, להניח תפילין, לישב בסוכה, ווייל מען קען טראָגען תפילין און ציצית און זיטצען אין סוכה אַ גאַנצען טאָג און די ברכה „להכניסו בבריתו" געהער ניט צו די אַלגעמיינע ברכות, ווייל דיעזע ברכה איז גאָר אַ לויב צו גאָט, און על מצות תפילין איז ניט מעהר ווי צו אונטערשיידען פון די ברכה „להניח" איף דעם של יד געגען די ברכה „על מצות" וועלכע זיינען ביידע אייגענטליך אויף איין מצוה.

סימן לד

וואָרום מיר צינדען אָן יום כפור ליכט און זייער נאָמען איז „יום כפור־ליכט"?

ווייל די תורה האָט זיך געענדיגט געבען יום כפור, און משה רבינו איז אַרונטער מיט די צווייטע לוחות יום כפור, און די תורה הייסט ליכט. (בבה"ט או"ח סי' תר"ט ועיין ט"ז).

סימן לה

וואָרום אַז מען געהט וואָהנען אין אַ נייע דירה ברייננגט מען פאָרהער ברויט מיט זאַלץ אריין?

ווייל איידער גאָט האָט בעשאַפען אדם הראשון האָט ער שוין אין גן עדן אָנגעגרייט די בעסטע פרוכט בוימער צום עסען, און נח איידער ער איז אַריין אין תיבה האָט ער פריהער אַריינגעבראַכט עסענוואַרג, און זאַלץ ווערט בענוצט צו יעדע עסענס.

סימן לו

וואָרום די צוויי אונטערפיהרער פיהרען התן כלה מיט ליכט צו די חופה?

ווייל איין מאַן האָט צוויי הונדערט און אַכט־אונפערציג גלידער, און אַ פרוי'ס גליעדער, זיינען צוויי הונדערט צוויי און פופציג גלידער. צוזאַמען זיינען זיי פינף הונדערט גליעדער און צוויי ליכט נר נר איז אויך דערזעלבער צאָהל פינף הונדערט, און ווען ביי די פאָר איז איין ערליכער רוהיגער לעבען, הייסט דאָס איין ליכטיגער לעבען וועלכען די מחותנים ווינשען זיי. דען איין איש און איין אשה וואָס דער מיטעלסטער בוכשטאַב פון איש איז אַ יוד, און דער לעצטער פון אשה איז אַ ה', און אַ יוד מיט אַ ה' מאַכט „יה" גאָטעס נאָמען, איז אַז זיי לעבען גוט איז גאָט מיט זיי, אָבער חלילה אַז זיי קריגען זיך, געהט אַוועק פון זיי דער „יה" בלייבט ניט איש און אשה נור אש—אש אַ ברענענ־דיגער פייער וואָס פערניכטעט זייער גאַנצען לעבען.

סימן לז

וואָס איז דאָס פאַר אַמין יום טוב „אסרו חג"?

דער שולחן ערוך או"ח (סי' תכ"ט) שרייבט אַז מען איז זיך נוהג אויף מאָרגען נאָך יום טוב אַביסעל בעסערס צום עסען און צו טרינקען און דער טאָג הייסט „אסרו חג", אָבער וואָס דאָס איז פאַר אַ יום טוב שרייבט קיינער ניט, נור דיעזער „אסרו חג" יום טוב קומט צו אונז איבער די ארץ ישראל'דיגע יהודים וואָס דאָרט האַלטען זיי בלויז איין טאָג יום טוב, ון אום אונז ניט צו פערשעהמען וואָס מיר חוץ לארץ'דיגע אידען מוזען האַלטען צוויי טעג יום טוב ווי דער דין איז, און אום פרעמדע נאַציאָנען זאָלען ניט זאָגען אַז ביי אונז אידען איז ניט ריכטיג איינגעאָרדענט אונזערע ימים טובים, ווייל אַנדערע האַלטען איין טאָג יום טוב און אַנדערע צוויי, האָט מען צוגעגעבען דעם „אסרו חג" אויף מאָרגען נאָך יום טוב מיט עטוואָס בעסערס צום עסען און קיין תחנון ניט צו זאָגען אום צו פעראייניגען אַלע מיינונגען, נאָך איז געזאָגט איבער דעם אין מיין מנהגי ישרון אין לשון קודש.

סימן לח

וואָרום דער „קבלת פנים" מיט זיינע צו בייסונג געהער צו חתן און נאָך די חופה געהער די חופה־מאָהלצייט אויף די כלות רעכענונג?

ווייל אַזוי געפינען מיר אין די תורה אַז פאַר די קידושין האָט אליעזר אברהמ'ס קנעכט געגעבען זיסע שפייזע, און נאָך די איינשטימונג האָט געמאַכט דעם מאָהלצייט „בתואל" רבקה'ס פאָטער.

סימן לט

וואָרום נאָך אַ קינדבעט קומט די קינד־בעטערען אין די וויבערשע שוהל, און דער מאַן לאָזט זיך אויף רופען צו די „תורה" און שענקט צדקה. און וואָרום אַקינד־בעטערין דאַרף מען היטען זי זאָל אַליין ניט זיין?

דאָס איז אַ אַנדענקען פון בית המקדש, ווען דאַנמאָהל האָט די קינד־בעטערין געמוזט קומען אין בית המקדש און ברייינגען אַ קרבן, אַלזאָ איז די צדקה וואָס איהר מאַן שענקט איז אַנשטאָט דעם קרבן, און דאָס היטען אַ קינד־בעטאָרין און ניט לאָזען איהר אַליין, איז גאַנץ איינפאַך ווייל פילייכט קומט איהר אָן גרויסע ווייטאָגען וואָס זי קען חלילה זעלבסטמאָרד באַגעהן דאַרף מען איהר היטען, אויך איז דאָס זעלבע וואָס מען לאָזט ניט אַ חתן אַליין פילייכט איז יעמאַנד בייז איבער זיין כלה און קען איהם וואָס שלעכטעס טוהן, אויך איין אבל ניט צו לאָזען אַליין, ווייל ער איז אין גרויס טרויער קען ער זיך אַליין וואָס עס איז חלילה טוהן, אויך אַ קראַנקען ניט צו לאָזען אַליין דען פילייכט קומט אויף איהם שרעקליכע מאָמענטען און ער וועט זיך נייטיגען נאָך הילפע, אויך אַ תלמיד חכם ניט צו לאָזען אַליין ווייל עמי ארצים זיינען אויפגערעגט אויף תלמידי חכמים און קענען זיי בעזעס טוהן, דאַרום איז דיזע אַלע ניט ערלויבט צו זיין אַליין.

סימן מ

וואָרום דער חזן שרייט אויס „אדון עולם" מיט אַהויכע שטימע פרייטאָג אָווענד און שבת פריה נאָך דעם דאַווענען?

ווייל שבת צייגט אָן אויף דריי זאַכען, אַז די וועלט איז בעשאַפען גע־

ווערען, און אז די רעגירונג איז גאַטעס, און עס וועט קומען דער עוויגער שבת צום עווינען לעבען, דאַרום שרייט אויס דער חזן „אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא" וואס דאס בעדייטעט אז די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען. און „לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא", בעצייגט אז די הערשאַפט איז גאָטעס. „ואחרי ככלות הכל לבדו ימלוך נורא", בעצייגט אז די גייסטער זיינען אונשטערבענד און דער עוויגער שבת מוז קימען, און דאס זעלבע איז אויך יום טוב וואס אין די יום טוב געבעטע קומען אויך די דריי ערעאינערונגען.

סימן מא

ווארום א בר-מצוה-בחור פאַנגט אן צו לייגען תפילין דרייסיג טעג פאר זיין בר מצוה און א יתום מיט א גאַנצען יאָהר פאר בר מצוה?

עס איז ניט מעהר ווייל דער בר מצוה דאַרף זיך לערנען צו לייגען תפילין, און זיך איינגעוואָהנען מיט זיי, דאַרום האָט מען בעשטימט דרייסיג טעג פאַר בר מצוה צו לייגען תפילין, אזוי ווי דרייסיג טעג פאַר פסח דאַרף מען זיך לערנען די דינים פון פסח. און ביי די ספרדים אין ירושלים פאַנגט אן א יתום מיט א גאַנצען יאָהר פריהער צו לייגען תפילין ווייל, ער האט ניט וועהר עס זאל איהם לערנען, און מיט די מצוה פון תפילין וואס ער לייגט פריהער ברייינגט ער גוטעס פאר זיינע טויטע עלטערען. אין אונזערע לענדער איז מען זיך מיט א יתום נוהג ווי ניט מיט א יתום.

סימן מב

ווארום מיר זאגען אין תפלת „טל" און „גשם" „לברכה ולא לקללה", ווען מיר ווינשען צו „ברכה" איז דאך זעלבסט פערשטענדיג אז ניט צו א „קללה"?

ווייל אזוי ווי מיר בעטען אז דורך דעם טהוי און רעגען זאל זיין גערעאָטען די פעלדער, און אז עס איז אָבער צו געדיכט געוואקסען גיבט גראַדע די תבואות אַרויס זייער שלעכט, און דאס איז נאך מעהר צום בעדויערען ווייל עס איז צוגעראָטען אויף די פעלדער, אויך דאס זעלבע „לשובע ולא לרזון" דען צופיעל זאט ברייינגט קראַנקהייטען, בעסער זאל דער עסען געבענטשט זיין אינערליך, אויך אז עס גיעבט מאַנכעס מאָהל אז אויף דער

וועלט גיעבט גרויסע זאטקייט אבער עס איז קיינע געשעפטען פאראנען. און די זעלבע איז „לחיים ולא למות" ווייל עס קען חלילה געבען א שלעכטער לעבען וואס איז ערגער ווי דער טויט.

סימן מג

ווארום נאך די הגדה של פסח פערענדיגען מיר מיט דעם שיר „אחד מי יודע"?

דען אזוי ווי מיר האבען געענדיגט דעם סדר און דערצעהלט די וואונדער וואס גאט האט מיט אונז געטוהן ביי יציאת מצרים, וועט דאך אבער יעמאנד פרעגען וואס איז די פעולה וואס גאט האט מיט אונזערע עלטערען געטוהן פערצייטענס, וועהרענד היינט זיינען מיר נע ונד און מיר האבען ניט קיין עווינגע פרייהייט זאנדערין עווינגע וואנדערער פון לאנד צו לאנד, און אזוי ווי דעם הונגעריגען טרוימט זיך אז ער עסט אבער ווען אז ער וואלט זיך אויף בלייבט ער דאך זא ווי פריהער הונגעריג, דארום זאגען מיר דיזען שיר אום אונז צו טרייסטען דאס מיר זאלען זיך ניט ענטזאגען פון אונזער האפענדליכע גאולה, ווייל מיר האבען די געטליכע השגחה איבער אונז, און זיין הבטחה וועט ער אונז מקיים זיין איבער דעם זכות פון אבות, אמהות, תורה, שבת, מילה, שבטים, וועלכע זיינען געגליכען צו עווינגע שטערען פון הימעל. און דאס אלעס ווידערהוילט (חזרט איבער) דיעזער שיר אז צוליעב די אלע זכות'ן וועט גאט אונז געוויס בוריינגען דעם גואל צדק במהרה בימינו אמן.

סימן מד

ווארום ווארפט מען ערב יום כפור די איינגעווייד פון די כפרות-עופות אויף די דעכער?

דער טעם איז צו ווייזען אז מיר האבען רחמנות (מיטלייד) אפילו אויף פויגעל און מיר גיבען זיי עסען, אזוי זאל גאט אויף אונז רחמנות האבען און אונז געבען א גוט יאהר.

סימן מה

וואָרום אַז דער וואָס גייט עולה לתורה זיין גייט ניט אראָב פון בימה אויף די וועג וואָס ער איז ארויף געגאַנגען?

דער טעם איז ווייל מיר געפינען אין יחזקאל (מו) אז דער וואָס איז געקומען אין בית המקדש דורך דעם טויער פון צפון זייט איז ער ארויסגעגאַנגען אין די וועג פון דרום זייט, און דער וואָס איז געקומען דורך דעם טויער פון דרום זייט איז ער ארויסגעגאנגען דורך א אנדער־ען טויער אָבער אין דאָס זעלבע וועג וואו ער איז געקומען איז ער ניט ארויסגעגאַנגען (הגר"א ז"ל).

סימן מו

וואָרום שרייבט מען אַ גט צוועלף שורות דוקא?

דער טעם איז ווייל צוויי מאָל איז געשריבען אין די תורה „ספר כריתות" אָן אַ ואו, פעהלט צוויי ואו'ן דאָס איז דער צאָהל צוועלף, צו ווייזען און אָנמערקען אַז מען דאַרף נור צוועלף שורות אין אַ גט.

סימן מז

וואָרום שרייבט מען אין אַ גט דרייערליי לשונות (אויסדריקען) ספר תירוכין (פאָרטיאָגען). ואיגרת שבוקין (אַבלאַסען), וגט פטורין (פריי מאַכען)?

דעם טעם איז איבער דריי זאַכען, א) וועגען זייערע מענשליכע פערבינדונג, שרייבט מען ספר תירוכין, ב) וועגען איהר פליכט אין הויזליכע ארבייט שרייבט מען איגרת שבוקין. ג) וועגען דעם מאַנס פליכט איהר מפרנס צו זיין שרייבט מען גט פטורין, דאָס איז אָנגעמערקט אין די תורה: וכתב לה ספר כריתות מיינט ספר תירוכין, ושלחה מביתו דאָס איז איגרת שבוקין, והיתה לאיש אחר מיינט גט פטורין (ליקוטי הגר"א).

סימן מח

דעם ערשטען טאָג שבועות בעפאָר דער כהן מאַכט די ברכה אויף די תורה זאָגט מען „אקדמות מלין“ וכו׳

דער טעם איז וויַיל פערצייַטען האָט מען געשטעלט נעבען דעם בעל קורא איינעם וואָס ער זאָל עקספּלייַנען (ערקלעהרען) די בעדייַטונג פון יעדען פסוק, און איבערהויפּט האָט מען דאָס געטאָן אין דיזע טעג: דעם ערשטען און דעם צווייטען טאָג פסח ווי אין מגילה כ״ד אין תוס׳ איז געשריבען, און די צוויי טעג דאָס הייסט, דעם ערשטען טאָג שבועות און דעם צווייטען טאָג פסח האָט מען פריהער געלייענט דעם פסוק בחדש השלישי וגו׳ און דערנאָך אקדמות מלין וויַיל די אקדמות איז געוועזען ביַי דעם מתרגם (ערקלעהרער) אַ ערלויבעניס און אַ פאָרעדע צו ערקלעהרען די בעדייַטונג פאָן דעם טאָג, נאָך די אקדמות האָט דער מתרגם געזאָגט בירחא תליתאי וכו׳ דאָס איז די איבערזעצונג פון פסוק בחדש השלישי וואָס מען האָט פאַר די אקדמות געלייענט, נאַכהער האָט מען ווידער געלייענט דעם צווייטען פסוק „ויסעו מרפידים“ און דער מתרגם האָט עקספּלייַנט דעם פסוק און זאָ האָט מען געלייענט אַ פסוק אַלס וויַיטער און איהם ערקלעהרט ביז די פרשה „וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר“. און דאָ האָט דער מתרגם (פערטייַטשער) אָנגעפאַנגען זאָגען אַ שטיק פיוט (אַ שיר) נאָך דעם א״ב, נאָך דעם שיר האָט מען געלייענט „וידבר אלקים“ און פערטייַטשט ביז ענדע לייענען און יעצט טאַז דער פערצייַטיגער מנהג צו פערטייַצען יעדער פסוק איז בטל געוואָרען, איז ביַי אונז געבליבען עטוואָס אַ פאָרמע פון פערצייַטיגען מנהג צו זאָגען פאַר דעם לייענען אקדמות מלין, און דער בעל קורא זאָגט ניט די אקדמות וויַיל מען זאָל קיין טעות ניט האָבען און דענקען אַז תרגום (דער פערטייַטשען) איז אויך געשריבען אין די תורה, דער מנהג צו פערטייַטשען יעדען פסוק איז דאַמאָלס ביַי מפטיר אויך געוועזען דעריבער האָט מען דאַמאָלס געזאָגט אַ הקדמה (אַ פאָרעדע) פאַר דעם מתרגם זיין (פערטייַטשען) דעם מפטיר און דאָס איז יציב פתגם וואָס מיר זאָגען, דאָס זעלבע איז געוועזען פאַרצייַטען דער מנהג דעם זיבענטען טאָג פון פסח (שלחן הקריאה).

סימן מט

וואָרום לייענט מען ניט מפטיר שבת צו מנחה ?

דעם טעם זאָגט רש"י אין מגילה כ"א ותוס' ווייל עס איז נאָהענט צום אָבענד וועט דאָס פאַר די מענשען זיין צולאַסט, דען דער עולם האָט ניט דאַמאָלס געדולד צו וואַרטען זאָ לאַנג, און איבער דעם לייענט מען ניט מפטיר מאָנטאָג און דאָנערשטאָג און ר"ח פריה, חנוכה און פורים, ווייל עס איז אַרבייטס טעג און דאָס פאָלק קען ניט אָבהאַלטען זייער אַרבייט, אויסער תשעה באב לייענט מען אין דער פריה מפטיר. ווייל תשעה באב טאָר מען ניט ביז האַלבען טאָג קיין אַרבייט טאָן האָבען דאָך די מענשען צייט, זיי קענען דאָך קיין אַרבייט זאָ ווי זאָ ניט טאָן, דאָס גלייכען יו"כ צו מנחה לייענט מען מפטיר, ווייל ער איז נאָך לאַנג אין שוהל צום דאַוונען און בעטען איז דאָס דעם עולם ניט צום לאַסט.

סימן נ

וואָרום מאַכט מען ר"ה און יום כפור דעם נגון פון לייענען אין די תורה אַנדערש ווי אַגאַנץ יאָהר ?

דער טעם איז, אַז דורך דעם נייעם ניגון וועלען זיך אַלע דערמאָנען אַז היינט איז ר"ה, יום כפור, ווערדען זיי גוט איינהערען די קריאה, און דורך דעם גוט צוהערען וועלין זיי מתקן זיין (פערגוטען) פאַר דעם גאַנצען יאָהר וואָס זיי האָבען ניט צוגעהערט קריאת התורה (לייענען אין די תורה) (מהרי"ל).

סימן נא

וואָרום איז די „פיוט" (פייעט) און די יוצרות וואָס מען זאָגט געמישט מיט תלמודישע ווערטער און געבויט אויף מדרשים און אגדות, ניט אין ריינע עברעאישע גוטע שפראַכע?

דער טעם איז ווייל די קראים (קאַרעאימעס) וואָס זיי זיינען אַבעזונדערע סעקטע געוואָרין אין די צייט פון די גאונים, און זיי האָבען זיך אין גאַנצען

אָבגעריסען פון אונז, זיי האָבען ניט געגליובט אין תלמוד, איז דאָך זעלבסט פערשטענדליך אַז וואָס זיי האָבען געשריבען איז געוויען דורך אויס תנ"ך ווערטער, ווייל תלמודישע האָבען זיי ניט געקענט. אַלזאָ אום אידען זאָלען ערקענען וועלכע פיוט אָדער יוצרות און וואָס עס איז געשריבען איז ניט פאָן די קראים (קאַרעאימעס) נור פון אידען, האָט מען אַריין געמישט תלמודישע ווערטער געגרינדעט אויף מדרשים אַז מען זאָל זיך ניט נאַרען מיט זייערע, און דאָס גלייכען איז געווען מיט די באורים (ערקלערונגען) אויף תנ"ך, צב"ש רש"י האָט אַריינגעמישט אין זיין פשט פיעל מדרשים, דאָס אַלעס אום מען זאָל וויסען אַ אונטערשיעד צווישען אידישע און קאַרעאימעשע.

סימן נב

וואָרום זאָגען אַלע ווען מען צעהלט, אָדער ווען מען מעסט, מען ווענט אַ סחורה זאָגט מען ריכטיג 13?

דער טעם איז אָט אַזאַ ווי עס איז ריכטיג די דרייצעהן מדות פון גאָט אַזוי איז ריכטיג דער צאָהל וואָס יענער גיט.

סימן נג

וואָרום לייגט מען געלד אַריין אין פונדאַמענט פון אַ בנין (הויז) ווען מען בויט איהר?

דער מנהג איז גענומען פון אַנדערע פעלקער, ביי די אומות העולם פלעגען זיי אַריינוואַרפען איינינע מטבעות צום אָנדענקען פון דעם בנין צוזאַמען מיט בריפע געשריבען אויף פאַרמעט איינגעשלאָסען אין אַ אייזערנעם אָדער אַ שטיינענעם קעסטעל בעשמירט מיט וואַקס, אום עס זאָל ניט פערפוילט ווערען, און אַזוי האָט געטאָן לעאָפאָלד דער קייזער פון עסטרייך אין יאָהר 1670 לספה"נ ווען ער האָט אַרויסגעטריבען אַלע אידען און די אידישע שוהל אין ווין האָט ער פערניכטעט און אויף איהר פלאַטץ האָט ער אויפגעבויט אַ קירך אויף זיין נאָמען און אין דעם יסוד (פונדאַמענט) פון קירך האָט ער געוואָרפען פיעל מטבעות.

סימן נד

פון ווען צייט איז געמאכט געוואָרען די נגונים (געזאנגע) פון די פיוט פון ימים נוראים און שיר היחוד, פון תהלים, מפטיר, און די נגונים פון יעדער מגילה?

די אללע נגונים זיינען געגרינדעט געוואָרען אין יאָהר 680—590 נאך די פערוויסטונג פון צווייטען בית המקדש, אָבער די נייע חזנים האָבען אריין געמישט נייע געזענגע, און וויל די נגונים איז אָנגענומען ביי אונז איש מפי איש (איינער פון דעם אנדערן) דענקען פיעלע מענשען אז דאָס איז מסיני, די געזענגע גיבט פערשידען אין יעדע לאנד, די שפאניאָלען און איטאליענער האָבען אויך בעשטימטע נגונים צו וואָכעדיגע תפלות (ריב"ל). מעהרערע ערקלערונגען איז אין ספר מנהגי ישרון העברעאיש פון דעם זעלבען פערפאסער.

סימן נה

פון וואנען נעמט זיך דער מנהג, דאָס צום יאָהר-צייט גיט מען שנאפס, פערבייסען, וואָס נאך אין די צייט פון די חכמי התלמוד איז דער טאָג פערעכענט געווען פאר א טרויער טאָג?

דעם טעם געפינט זיך אין ס' שערי האמונה בשם חסד לאברהם אויף משניות, סדר זרעים און אזוי שרייבט ער דאָרט: די גמרא זאָגט (נדרים י"ב) הריני נזיר ביום שמת בו אביו ואמו, הייסט עס ווען יעמאנד טוהט זיך א נדר צו זיין א נזיר אין דעם יאָהר צייט פון זיינע עלטערען, זעהט מען דאָס נאך אין די צייט פון די חכמי התלמוד איז געוועזען דער מנהג צו פאסטען אין דעם טאָג פון יאָהר-צייט, נאר אין די שפעטערע צייטען ווען די צדיקי הדור האָבען גזעהן דאָס די דורות ווערען שוואכער, און מען קען ניט גוזר זיין איין גזרה אויף א צבור ווען ניט אלע האָבען אין די מעגליכקייט דאָס צו ערפילען, האָבען זיי דעם תענית אומגעביטען אויף צדקה אָדער הכנסת אורחים דאָס הייסט אויף א סעודת מרעים, וואָס קלייבען זיך צוזאמען גוטע פריינד און מען מאכט פאר זיי איין סעודה און איבער-הויפט צו געבען צו געניסען אין דעם טאָג נור אָרעמע, און דערפון איזט דער מנהג, דאָס דער וואָס איז ניט אין דער מעגליכקייט צו מאכען איין סעודה אין דעם יאָהר-צייט טאָג, גיט ער אמווייניגסטען משקה און פערביי-סען, צו אָרעמע לומדים, און דאָס איז אויך גערעכענט פיר איין צדקה,

דען ער ערקוויקט דאך דער מיט איין ארעמע דורשטיגע זעעלע. און די גמרא זאגט: כל המקיים נפש אחת מישראל כו׳ הייסט עס, דער וואס ערקוויקט נור איין נפש פון ישראל איזט זיין שכר זא פיל גרויס, און דאס איזט א גרויסער תקון פיר דעם נפש המת. נאר אבער דער שו״ת „שם אריה״ פראטעסטירט וועגען דעם מנהג, און שרייבט דארט אז דאס איזט ניט רעכט צו טאן איבער פילע טעמים.

סימן נו

פון וואנען איז דער מנהג, דאס נאך 25 יאהר פון די חתונה מאכט מען א פייערטאג און מען רופט איהם „די זילבערנע האכציים״—און ווען דאס זעלבע פאר דערלעבען נאך 25 יאהר, מאכט מען דאן אפייערטאג און מען רופט דאס „די גאלדערנע האכציים״?

די ערקלערונג דער פון איז נעמליך: אבוואהל דער מענש רעכענט זיך אלס מענש ווען ער קומט צו 13 יאהר, דאך אבער הייסט ער נאך ניט אלס פאלקאמענער מענש מיט׳ן פאללען פערשטאנד, ביז ער קומט צו 25 יאהר, און פון 25 יאהר אן ביז 40 יאהר גרעסערסט זיך ביין מענשען דער פערשטאנד, ווי די חז״ל זאגען אונז „בן ארבעים לבינה״, דער פאר וועלכער האט ניט ערווארבען קיין מענשליכען פערשטאנד מיט אלע פאלקאמהייט ביז זיינע 25 יאהר, איזט שוין זיין האפענונג פערלארען אום צו ערדייכען ווייטער וואס מעהר פערשטאנד, דאהער איז דער פפליכט פון מענשען אין די ערשטע 25 יאהר פון זיין לעבען, צו שטרעבען נאך דעם מענשליכען פערשטאנד, אום צו וויסען וואס ער האט פיר זיך נייטיג צו טאן, הייסט עס, ער זאל לעבען אויף דער וועלט אלס מענש, אליין לעבען און דעם צווייטען אויך לאזען לעבען, ניט ווי איין רייסענדעס טהיר איז. דערום ווען מאן און ווייב וועלכע האבען אבגעלעבט צו זאמען 25 יאהר, און געלעבט מענשליך און דעם צווייטען קיין שאדען געבראכט, און נאך וויפיל מעגליך דעם צווייטען געשמיצט, געהאלפען, אז עס קומט 25 יאהר נאך זייער חתונה, מעגען זיי פאלקאם פייערען מיט גרויס פריידע זייער פייערטאג, און רופען איהם די „זילבערנע האכציים״, ווי ווייטער וועט ערקלערט ווערען.

עס איזט בעוואוסט דאס עס גיבט 5 פערשיידענע זאכען פון די ערד. 1) ערד וואס פון איהם ווערט געמאכט ערדענע געריטהע (כלים), און דער מענש אויך ווערט דערצו געגליכען, זא לאנג ער האט קיין פרוי גענומען, 2) פון

די ערד ווירד געמאכט גלעזערנע גערעטהע, וואס זייער לייכט קאן דאס צוברעכען ווערען, אבער מען קאן עס פערריכטען, דאס זעלבע דער מענש די פערבינדונג מיט זיין פרוי ביי זיין הייראטהען, קען מעגליך צוריסען ווערען, ווען ער קיין געפעליגקייט געפינט אין איהר, אבער אויב זי האט נאך ניט געהייראהטעט מיט קיינעם, קען ער עס פעריכטען און ווידער איהר נעמען. ווען זי איהרע פעלערען פערבעסערט. 3) אבן, שטיין, 4) ברזל, אייזען 5) און נאך פיעלע מעטאלען. שטיין, מיינט מען עס דעם יצר הרע, אויך די שלעכטע זיטען, ווי אין פסוק שטייט „ואסירה את לב האבן מבשרכם", איך וועל אבשאפען דאס שטיינערנע הארץ פון אייך, און אייזען, הייסט עס דער טויט. ווארום ווער קען נאך בריינגען דעם טויט ווי דער אייזען? דעריבער האט גאט פערבאטען צו בריינגען אייזען אויפ'ן מזבח; און דער מענש ביי זיין הייראטהען, איזט דאך דער צוקונפט (עתיד) פערבארגען פון אים, דען ווער וויים אויב זייער יעצטיגער פערבינדונג וועט עס ניט זיין גלייך צו אשטיין? דאס מיינט מען זייערע שטיינערנע הערצער וועט ניט אריין זעהען דעם עלענד פונ'ם צווייטען, ניט וועלען קיינעם שטיצען, ווערענד אין זייער מעגליכקייט וועט זיין? און ווער וויים עס אויב זייערע קינדער וועלען זיין אזעלכע וואס וועלען צו פרירען שטעלען גאט און לייטען? און ווער וויים אויב דער אייזען וועט נאכהער ניט קומען און אבהאקען זייער בונד? דערפאר ווען דער מענש און זיין ווייב האבען בענאנד געלעבט 25 יאהר און געלעבט פאר זיך און פאר דעם צווייטען, און אויך קינדער געפיהרט אין גוטען וועג ניט קיין בנים משחיתים, און דער אייזען האט אויף זיי קיין שלעכטעס געבראכט, איז דאן ווען זיי קומען צו די ענדע 25 יאהר פון זייער חתונה האבען. קענען זיי מיט גרויס פריידע דאנקען און לויבען גאט פיר דעם אמאליגען בונד זייערען, און פייערען דעם אמאליגען פייערטאג וועלכען זיי האבען איהם געפייערט אין דעם זעלבען טאג מיט 25 יאהר צוריק. און רופען איהם די „זילבערנע האכצייט", דאס זיי זיינען ריין ווי געלייטערטע זילבער; און ווען גאט האט זיי נאך געשאנקען אז זיי האבען געלעבט צו זאמען נאך 25 יאהר, אין מענשליכען צושטאנד דאס גאט און מענשען זיינען צופרירען פון זיי, און אויך קינדער אויף דער וועלט געבראכט, וואס זיי הייסען „זרע ברך ה'", דאן האבען זיי דאס רעכט צו פייערען נאך אמאל דעם זעלבען פייערטאג דעם אמאליגען נאך מיט מער פריידע און רופען איהם „די גאלדענע האכצייט", דען אזוי ווי גאלד איז ריין און זויבער אזוי איז ריין זייערע גוטע טהאטען וועלכע מענשען בענטשען זיך מיט זיי. און דערפאר רופט מען די ערשטע 25 יאהר „די זילבערנע האכצייט", אזוי ווי זילבער איז דא פיל מעהרער ווי גאלד, דאס זעלבע 25 יאהר אפ צו לעבען מאן און ווייב בײנאנד גיעבט פיעלע, אבער

די צווייטע 25 יאהר, איזט גאנץ זעלטען דאס מאן און ווייב זאלען בייגאנד
לעבען זא פיל, דער פאר רופט מען דאס „די גילדערנע האכצייט”, אזוי ווי
גאלד איזט גאנץ ווייניג דא. ליידער אבער די מענשען וועלכע זייער לעבען איזט
נור פיר זיך זעלבסט, און זיי קימערט גאר ניט פיר דעם צווייטענס ליידען, צו
וואס נאך האבען זיי צופייערען אזעלכע פייערטאגען ?

סימן נז

אונטער די פערשיעדענע סעקטען איזט דא אסעקטע וואס עסען ניט קיין פלייש ?

דער טעם פאר וואס זיי עסען ניט איז גאנץ פשוט, ווייל נאטירליכער
ווייזע וואלט מען טאקי ניט טארען טייטען א לעבעדיגע זאכע און עסען דאס
פלייש, און אזוי זאגען טאקע די כלומר'שטדיגע אויפגעקלעהרטע, אלזא איז
דאך דער היתר (ערלויבעניש) צו עסען פלייש, נור ווייל די תורה האט אונז
ערלויבט צו שעכטין און עסען דאס פלייש, און מיר אידען גלויבען דאך אין
תורת משה, מעגען מיר עסען פלייש, אבער די יעניגע וואס גלויבען ניט אין
די תורה טארין טאקע ניט עסען, דען ווער האט זיי ערלויבט ?

סימן נח

פון וואנען שטאמט, דאס פיעלע מענשען שלאגען אן אויף'ן שוועל פון לאדען
(סטאר) א פאדקעווע צום גליק ?

דאס שטאמט פון די נוצרים אין די ימי הבינים (מיטעל אלטער), זיי
פלעגען אויפהייגגען זייערע הייליגע בילדער אין דרויסען אויף זייערע טיהרען
אין א אייזערנעם ראם (פריים) אויבען קיילעכדיג, אבער דורך א לאנגע צייט
אדער דורך רעגען און שנעע איז די בילדער אבגעמעקט געווארען איז געבלי־
נור דער ראם אט ווי דער: , מיט א צייט שפעטער האט מען גענומען
ניטצען די פארמע ווי א פאדקאווע, און די אונוויסענדע האבען גענומען נאכ־
טאן, ווייל זיי האבען געדענקט אז דאס ברייגגט גליק און אזוי איז די נארישקייט
פערבליבען, אבער א מענש מיט אגעזונדע קאפף דארף דאס ניט טאן.

סימן נט

וואָרום שפּיעלט מען אין נים פּסח ?

דער טעם איז ווייל דער צאָהל פון וואָרט „אגוז" (נוס) באטרעפט 17 און דער וואָרט „טוב" איז אויך 17, שפּיעלט מען דער איבער אין ניס, וואָס דאָס איז „טוב" אום יום טוב, און מען שפּיעלט פּסח, ווייל דער יום טוב איז דער ערשטער און דער אנפאנג פון אלע ימים טובים.

השמטות ותקונים.

לסי' א' בראשיתו אין ספר בחינת הקבלה (יש״ר ח״ב פכ״ג) ווירד דאָרט געבראכט איין וויכטיגע מיינונג, פיר וואָס עס שטייט ניט ערקלערט דייטליך אין דער תורה די מצוה פון דאווגען.

שם שורה 2 דאָס וואָס ווייבער פערזאמלען זיך שבת און יום טוב אין די שולען אום צו דאווגען בצבור, איזט דאך נאך געוועזען דער מנהג גאָר פון פערצייטען; דער תרגום אונקלוס (המקובל לנו מאד, והוא מפי ר' אליעזר ור' יהושע) ברייננט אויפ'ן פסוק „במראות הצובאות" (שמות ל״ח) די וואָרטען: „די אתיין לצלאָה בתרעא משכן זמנא" דאָס הייסט: די ווייבער וועלכע קומען אין די טויערען פון משכן צייטענס וויי אום צו דאווגען (ועי' אבן עזרא שם).

לסי' ה' זייטע 39 שורה ג' וישב בהר, צ״ל ואשב בהר.

לסי' י״ח שורה 9 גאָר אין די צייט פון מהר״ם מרוטענבורג וועלכע האָט געלעבט אין דעם יאָהר 1286 (לספה״נ) וועלכער איזט געוועזען דער פערפאסער פון די „מנהגי ישראל", איזט דאן נעגרינדעט געוואָרען דער מנהג דאָס כהנים זאָלען דוכנ'ן נור יום טוב.

לסי' כ' בראשיתו „פזמון" הייסט עס די זאכע וועלכע מען זאָגט איבער פילע מאָל (הריין מיגש שו״ת ר״ד), און דער וועלכער איבער חזר'ת וואָרטען פילע מאָל, רופט זיך מיט דעם נאמען „פאזמנא".

לסי' כ״ג בסופו דער רבינו בחיי אין פ' קרח שרייבט: דאָס פערדעקען דעם געזיכט אין תחנון (דאָס הייסט וואָס מיר פאלען תחנון), איז צו בעווייזען

דאָס דער מענש איזט דאן אין גאנצען איבערגעגעבען צו גאָט, און וויל גאָר ניט זעהן וואָס מיט איהם קען דאָ פּאָרקומען, און ווייזט דער מיט, דאָס זיין רייניע אמונה און בטחון, איזט נור אין גאָט ב"ה. וואָס נור ביי איהם איזט די הילפע. דער פאר זאָגען מיר פאָרהער דעם פסוק: „ויאמר דוד אל גד צר לי מאד וגו' וביד אדם אל אפולה (דבה"י א') דוד האָט געזאָגט צו גד דעם נביא, מיר איזט שרעקליך איינג, מעכטע איך פאלען ביי גאָט אין האנד אָבער ניט אין די האנד פון איין מענשען.

לסי' ל"ד בסופו דאָס צו בענשען ליכט ערב שבת לכבוד שבת איזט עס געגרינדעט געוואָרען אין יאָהר 830 (לספה"נ). ווי עס איזט ערקלערט אין סדור רב עמרם גאון דפוס ירושלים, און אין ס' „הלכות גדולות" אויסגאַבע הילדעסהיימער'ס זייטע 85, און אין רמב"ם הלכות שבת רפ"ה, און ס' מנהיג הל' שבת (סי' י"ז) אום צו פערניכטען, צו שטערן דער מיט דעם מיינונג פון די קראים (קאַרהיטעס) וועלכע לייקענען גאָר אין די מצוה פון ליכט בענטשען ערב שבת, און זאָגען גאָר אז דאָס איז איין גרויסע זינדע (עי' אדרת אליהו להקראי אליהו בשייצי הלכות שבת).

לסי' ל"ח שורה 15 דער בית יוסף או"ח (סי' ע"ח) גיבט דאָרט איין אנדער גוטע מיינונג פאר וואָס מען זאָגט ניט „במה מדליקין" יום טוב וועלכער געפאלט אום שבת.

לסי' מ' בסופו דעם זאָגען די זעקס מזמורים פון „לכו נרננה" האָט דאָס איינגעפיהרט ר' משה קורדובירו, דער רבי און שוואָגער פון ר' שלמה אלקבץ, וועלכער האָט פערפאַסט דעם „לכה דודי" וכו', וועלכער האָט געלעבט אין פראנקרייך אנפאנג פירטען יאָהר הונדערט פון אלף הששי (1539 לספה"נ).

לסי' ס"ז בסופו וויפיעל מען קאן מוסיף זין אויף דעם צאָל זיבען קרואים, ווערט ניט דערמאָנט אין או"ח (רפ"ב), נור אין ס' לשון חכמים (סי' י"ב) ווערט געבראכט נעמליך: דאָס מען זאָל ניט אויף רופען צו דער תורה ניט מעהר ווי צוועהן קרואים אויסער דעם מפטיר, און אזוי ווייזט אויס פון די גמרא מגילה (בסופו).

לסי' ס"ח בסופו פאר וואָס מען לייענט אין די וואָכענדיגע טעג נור מאָנטאָג און דאָנערשטאָג, געפינט זיך אין תוס' ב"ק (פ"ב), וויל משה רבינו איז אַרויף אין דעם טאָג דאָנערשטאָג אום צו נעמען די צווייטע לוחות, און אראָפ איז ער מאָנטאָג, און דאן האָט איהם גאָט בעוויליגט, איז דאָך די טעג איין „עת רצון", דער פאר האָט מען איינגעשטימט צו לייענען אין דער תורה נור אין די טעג, און צו פאסטען אין די טעג. און אזוי געפינט זיך אין תנחומא (הוצאות באָבער פ' וירא).

לסי' ע"א שורה 12 נאָך אַ מיינונג געפינט זיך, דאָס די קריאה מפטיר (הפטורה) איזט נאָך געוועזען גלייך נאָך דער חתימת ספרי הנביאים (עי' בלאָך שטודיען צור געשיכטע דער זאַמלונג דער אַלטער העבּרעאישען ליטעראַטור זייטע 57).

לסי' ע"ו בסופו דער מנהג צו זאָגען „יזכור" איזט פון דער צייט „הרוקח", דאָס איז רבינו אליעזר מגרמייזא, וועלכער האָט געלעבּט לערך שנת תתקצ"ח ענדע אלף החמישי (1239 לספה"נ). דאָס זעלבּע די תפלה „אל מלא רחמים" וועלכע מיר זאָגען אין די וואָכענדיגע טעג אין דעם ערשטען יאָהר פון דעם נפטר, אויך שבת נאָך קריאת התורה, אויך צום יאָהר־צייט. און די תפלה „אל מלא רחמים" רופט מען עס „תפלת ההשכבה", וויל מיר בעטען דער מיט, דאָס דער נפטר זאָל רוהיג ליגען, און זאָל גערעטעט ווערען פון גיהנום. יום טוב ווען מען זאָגט „יזכור" דאַרף מען שוין ניט זאָגען די תפלה „אל מלא רחמים".

אַנאָמען וואָס מיר גיבּען נאָך איין געשטאָרבּענעם פריינד, געפינען מיר נאָך פון לאַנגע צייטען, אַזוי ווי די קינדרס קינדער פון הלל הזקן האָבּען זיך גערופען אויף זיין נאָמען, אויך הורקנוס דער זון פון ר"א בן הורקנוס האָט מען אַנאָמען געגעבּען „חנן" אויף זיין נאָמען. און דער שו"ת הרשב"ש בריינגט אין סי' רצ"א. דאָס די טאָכטער פון רבינו יונה ז"ל וועלכער איהר מאַן איז געוועזען רבינו שלמה בן הרמב"ן ז"ל, האָט געבּאָרען אַ זון נאָך דעם טויט פון איהר פאָטער רבינו יונה, האָט דער רמב"ן געזאָגט ווען אויך דאָס רעכט איז, דאָס מען זאָל איהם איין נאָמען געבּען נאָך מיר, דאָך אָבּער פערלאַנג איך, דאָס מען זאָל איהם איין נאָמען געבּען נאָך זיין עלטער פאָטער פון די מוטער „יונה", איז דער פון צו זעהען אַז מען פלעגט אַנאָמען געבּען אויך נאָך עלטערען וועלכע זיי לעבּען. אויך געפינען מיר אַז „שת" וועלכער וואַר געבּאָרען נאָך דעם ווי „קין" איז גע'הרג'עט געוואָרען, און מען האָט איהם ניט אַנאָמען געגעבּען „קין". אויך ווער עס האָט מיבּם געוועזען זיין פער־שטאָרבּענעם ברודערס פרוי, האָט מען אויך ניט גערופען דעם געבּאָרענעם קינד אויף דעם פערשטאָרבּענעם ברודער, דאָס זעלבּע געפינען מיר ביי יהודה, אויך ביי בועז.

נאָך דער (פסיקתא זוטרתי (בראשית לז) בריינגט: דאָס דעם „דישן" האָט מען אַ נאָמען געגעבּען נאָך זיין קלענערען ברודער „דישן", וועלכער איז פאַר איהם געשטאָרבּען, זעהט מען דער פון, אַז מען גיט יאַ אַנאָמען נאָך די פערשטאָרבּענע (ועי' מד"ר בראשית פכ"ג ע"ד תובל קין).

לסי' ע"ז בסופו צ"ל „שמעתי".

לסי' פ"ד בסופו צו זאָגען „עלינו לשבח" נאָך דעם דאַווענען, האָט

עָס מתקן ר׳ יוחנן בן זכאי, אַזוֹי שרײַבּט הגאון חיד״א אין זײַן ספר „דבש לפי״ בשם רב האי גאון.

און מען זאָגט ניט „עלינו לשבח״ נאָך תפלת מנחה ווען מען דאַווענט גלײַך תפלת מעריב (מג״א או״ח סי׳ קל״ב בשם תולעת יעקב ובספר לשון חכמים).

לסי׳ ק״ו בסופו עֶס גיבּט פּיעלע מענשען וועלכע זענען אָבּגעהיט ניט צו מאַכען הבדלה אויף מילך, דען אַזוֹי ווערט עס געבּראַכט אין ברכ״י איין ערקלערונג אויפ׳ן או״ח (סי׳ רצ״ו) אַז אויף מילך טאָר מען ניט מאַכען קײַן הבדלה און דערצו שטימט איין דער שערי תשובה (שם), אָבּער אין ס׳ ערוך השולחן ווירד געבּראַכט: דאָס מען מעג יא מאַכען הבדלה אויף מילך, און ברײַנגט דאָס די גדולי ישראל פלעגען מאַכען הבדלה אויף מילך.

לסי׳ קט״ז בסופו אָבּער אין אַ חודש מעובר קאָנען זײַ יאָ טאָן וואָס ארבּײַט (ב״י טור או״ח).

לסי׳ קס״ד בסופו וואָס בײַ אונז איז דער יום טוב צוויי טעג וועלכער אין איהם קען קײַן ספק ניט זײַן, דען דער פופציגטער טאָג פון ספירה ציילען, איז אַלע מאָל שבועות? גיבּט דעריבּער אַמײַנונג הרה״ג שלמה צבי שיק בסדור המנהגים, דאָס נאָך אין די צײַט פון בית שני האָט מען אויך געמאַכט דעם יום טוב שבועות צוויי טעג, צו ליב פסח און סוכות וועלכע דאָרט האָט געקענט יאַ זײַן אַמאָל אַ ספק.

לסי׳ קס״ח בסופו דאָס וואָס מיר ענדיגען יו״ט „מקדש ישראל והזמנים און ניט „מקדש ישראל וחג הפסח״, אָדער „חג הסוכות״. אַזוֹי ווי מיר ענדיגען ר״ח ויוה״כ „מקדש ישראל וראשי חדשים״ אָדער „ויום הכפורים״? איזט דאָס אײַנפאַך, ווײַל בזמן הבית פלעגען בית דין מקדש זײַן דעם חדש. און ווען דאַן איז בײַ זײַ אויסגעקומען צו זײַן ר״ח איז ער פערבליבען הײליג, דערפאַר זאָגען מיר: „מקדש ישראל וראשי חדשים״, אָדער „ויום הזכרון״, ווײַל ר״ה איזט דאָך אויך ר״ח. אָבּער די צײַט פון יו״ט פסח, סוכות קען דאָך ניט זײַן ניט פריער ניט שפּעטער, דער פופצענטער טאָג אין ניסן מוז זײַן פסח, און דער פופצענטער טאָג אין תשרי מוז זײַן סוכות, איזט דאָך די צײַט פון יום טוב אָבּהײַנגיג נור אָהן דעם בעשטימונג טאַגע פון ר״ח. דער פאַר מוזען מיר שוין זאָגען „מקדש ישראל והזמנים״. און יום כפור וואָס מיר זאָגען „מקדש ישראל ויום הכפורים״ איזט דער פאַר, ווײַל דאָס איזט בעשטימט פאַר געוויס אַז דער טאָג יום כפור פערצײַעט ניט די זינדע פון די וועלכע וואָס זײַ טוען ניט קײַן תשובה, און ווען בעהיטע גאָט דאָס מען זאָל אין איהם ניט פאַסטען און איהם ניט פערהײליגען מיט אַלעם ווי די חז״ל האָבּען אונז געבּאָטען, דאַן הײסט ער שוין ניט יום כפור, נור „עשירי לחודש״, טו ווען הײסט ער „יום

הכפורים" ווען אידען פערהייליגען אים, דערפאר דארף מען שוין זאגען „מקדש ישראל ויום הכפורים".

לסי' קע"ג זייט 142 שורה 17 פון ראש השנה, צ"ל „פון ערב ראש השנה".

לסי' ק"פ בסופו מיר בלאזען תקיעות מיושב (דאס איז די תקיעות וואס פאר תפלת מוסף) פאר די תקיעות מעומד (וואס איז אין תפלת מוסף) (עי' טור וב"י), ווייל די גמרא זאגט אין (ר"ה פ"א) מען בלאזט שופר כשהן יושבין (הייסט עס ווען מען מעג זיטצען דאס איז פאר מוסף) אום צו פער־טומלען דעם שטן, דאס ער זאל ניט קענען מקטרג זיין אויף די אידען ווען זיי וועלען דאוונען די תפלת מוסף, אבער די הויפט מצוה פון שופר בלאזען איזט נור אין תפלת מוסף (עי' שלטי הגבורים אות ג').

ר"ה טאר מען ניט וויינען ווי עס איזט ערקלערט אין ספר עזרא: אל תבכו כו' איהר זאלט ניט וויינען (מעשה ר"ב). ראש השנה טאר מען ניט מאריך זיין צו פיל דעם דאוונען, נור ווי אלע ימים טובים, ניט שפעטער (הגר"א או"ח סי' תקפ"ד).

לסי' ר' זייטע 160 שורה 2 דאס וואס מען זאגט „ויהי ערב ויהי בקר" עס איז דאך א מיטען פסוק? ווירד געבראכט אין מס' סופרים (פכ"א הל"ז) דאס „ויהי ערב ויהי בקר" איזט דאס אבעזונדערער פסוק.

לסימן ר"פ די אורקוועלע וואס מען איז מטהר איין מת, געפינט זיך אין ירושלמי ברכות פ"ד ה' א': „וימצא בקעה בארץ שנער שהם מתים בתשנוק (בצער) בלא נר ובלא מרחץ" (ע"ז העירני הרב ר' משה שמעון זיוויץ).

אין ספר חסידים (סי' תשל"ב) ווערד געבראכט ווען מען איז מטהר דעם מת, מוז מען זעהן דאס עס זאל ניט בלייבען קיין שמוץ אויף זיין לייב.

להמנהגים הנוספים סי' מ"ח דער מחבר פון אקדמות איז רבינו מאיר ב"ר יצחק ש"ץ מעיר גרמייזא (ערך 1040 לספה"נ), ער האט עס פערפאסט אין איין אלף בית, און צום ענדע איז געצייכענט זיין נאמען, ביי אנפאנגס פון יעדער פערז: רבי מאיר ברבי יצחק יגדל בתורה ובמעשים טובים אמן חזק ואמץ, און דער זעלבער מחבר האט פערפאסט פיעלע פיוטים, יוצרות וסליחות אויף ארמית. דען אנפאנגס איז ער געוועזען אין בבל און דארט איזט געוועזען זייער שפראכע ארמית, און רש"י רבן של כל ישראל דער מאנט איהם פילע מאל אין תנ"ך מיט דעם נאמען צדיק וחסיד. עס ווערט דער צעהלט פון איהם: דאס ער שטאמט נאר פון יענער זייטע טייך סמבטיון וועלכער ווארפט די גאנצע וואך שטיינער, און ער (דער מחבר פון די אקדמות) איז אים אריבער שבת אום וועגען אגרויסע מצוה פון פקוח נפשות, וועלכע ער האט מציל

געוועֶן מיט זיין געהן פיל אידעֶן פון איין גרויסעֶן אומגליק, און דערצו האָט ער געוויזען גרויסע וואונדער, און מעהר האָט ער זיך שוין ניט ווידער גיקערט דאָרט און איז פערבליבען דאָ (מבוא לס׳ אקדמות, ווילנא תרס״ב, ע״ש).

לסי׳ נ״ד בסופו דער אורשפרונג—פון די חזנות איז נאָך געוועֶן אין בית המקדש. דער גאַנצער כאָר פון די לוים האָבען דעם שיר של יום געזונגען. נאָר נאָכען חורבן האָט זי זיך פערשידענאַרטיג ענטוויקעלט אין פערשידענע לענדער און אין פערשידענע צייטען און אַזוי ענטוויקלענדיג זיך האָט זיך אַלץ מעהר אָנגעקלעפּט אָן איהר די פערשיעדענע נגונים און אַרט געזאַנגע פון די גלות לענדער.

אין מיטעלאַלטער איז ר׳ אלעזר הקליר דער גרויסער פּייטען געוועֶן אַ חזן אין באַרי, איטאַליע (970 לספה״נ); ר׳ מאיר בר יצחק (לספה״נ 1060) איז געוועֶן אַ חזן אין וואָרמש און מגנצא און נאָך שטאָדט אין דייטשלאַנד— און זיי די פּייטנים האָבען דאָס זייערע פיוטים געזונגען אין די שולען, און נאָך זייער טויט האָבען פערשיעדענע חזנים אין פערשיעדענע שטאָדט, איבערגעזונגען און אַזוי איז געוואָרען נתפשט און אָנגענומען זייערע פיוטים און תפלות בכל תפוצות ישראל, און דאַדורך איז געוואָרען געשטאַרקט די הייליגע געפיהלע (רגש) פון נעים זמירות ישראל און די הייליגע תפלות.—און די געמיינדע האָט מיט בעגייסטערונג געהערט די פערשיעדענע נגונים פון די חזנים, וועלכע האָבען אָבער מיט דער צייט אָנגעפאַנגען צו פיעל און ניט ריכטיג אויסצונוצען די ליבשאַפט פון דעם יודישע המון צו חזנות — .

די יודישע רדיפות וואָס יודען זיינען אויסגעשטאַנען כמעט אין אַלע אייראָפּעאישע לענדער, האָט פיעל געווירקט אַז דער שאַפונגס-גייסט פון די יודישע הייליגע שירים זאָל אויפהערען—און ניט מעהר האָבענדיג אייגענע געשאַפענעס האָבען די חזנים אָנגעהויבען צו שעפּען נייעס און איבערצוניציוועז פון דעם אַרומיגען גלות—כלומר׳שט זיי יודישען און דאַמיט דעם דורסטיגען קהל נייעס צו געבען.

און אין די עפּאָכע פון משה בן מנחם ווען יודען האָבען אָנגעפאַנגען צו בעקומען מענשען-רעכט, און אונזערע ברידער האָבען אָנגעפאַנגען נאָך צו טאַנצען די תושבים ואזרחים און געזוכט זיי נאָך צו אַהמען און נאָך צו טהון אין אַלץ, האָבען די חזנים אויך אָנגעפאַנגען אונזערע הייליגע נגונים צו אייראָפּעאיזירען.

און די חזנות די ריין יודישע, די גייסטפאָלע—די שאַפענדע און פּאָעטישע איז געוואָרען אַ געמאַכטע וואָס אַהמט נאָך די שכנים אין אַלץ.

זִילבֶּער, ווייַנטרויב און נאָךְ האָבֶּען אונזערֶע רייַן יודִישֶׁע נגונים פֶּער־טייַטשט—און עֶס אִיז דאַצוּ גאָר קייַן סוֹף נִיט.

אויבֶּערפלאֶכלִיךְ ווען מען בֶּעטראַכט—ווערט מען נתפעל פוּן דעֶם אויסעֶרן גלאַנץ! אֵייראָפֶּעאִיש—שאֶן—מוּזִיקאַלִישׁ אָבֶּער אַלעֶס ווֶעט מעֶן געֶפִינעֶן, נוּר די יודִישֶׁע נשמה וואָס עֶס לעֶבּט אַזוֹי שטאַרק אִין אונזערֶע אַלטעֶ הייַלִיגעֶ נגוּנים, אָט דִיעזעֶ הויפטזאַךְ פֶעהלט אִין די נייַעֶ חזנות, און אָהן דִיעזעֶ הייַלִיגעֶ נשמה—אִיז אונז אַלעֶס ווִילד פרעֶמד—אונזעֶר אָהר העֶרט די שייַנעֶ מוּזִיקאַלִישעֶ טאֶנעֶר, אָבּעֶר אונזעֶר העֶרץ—דאָס יודִישֶׁע הערץ ווערט אויפגערעֶגט, קייַן התלהבות פִיהלט זיִךְ נִיט אִין זיי און עֶס בּייַנקט זיִךְ זעַהר נאָךְ אונזעֶרעֶ אַלטעֶ אִידִישֶׁע חזנים ווֶעלכֶע האָבּעֶן אונז אַמאָל די יודִישֶׁע פאָלקס נגונים געֶשאַפעֶן און געֶגעֶבּעֶן.

ווענען דעם מנהג צו זינגען אין דאווגען.

דעֶר רמב״ם (בפרקי הצלחה) שרייַבּט: דעֶר וואָס דאַווִינט דאַרף זיִךְ ווענדעֶן צוּ גאָט כו׳ און עֶר זאָל זיִךְ נִיט אָבּווענדעֶן ווען עֶר דאַווִינט פוּן די זִיסעֶ אַנגעֶנעֶמעֶ שטִימעֶן כו׳.

דעֶר כּוזרי (מאמר ב׳ סימן נ׳) שרייַבּט: דעֶר וואָס לִיבּט די מצוה פוּן תפלה, זאָל זייַן מִיט אַ ניגון, און מִיט אַ זִיסעֶ אַנגעֶנעֶמעֶ שטִימעֶ, דעַן דאָס אִיז אַגעֶטלִיכֶע דִינסט ווֶעלכֶער פֶערשאַפט געֶטלִיכֶע פֶערבִּינדונג בּייַם דאַוונעֶן.

הגאון ר׳ מנחם די לונזאנו אִין זייַן ספר „שתי ידות״ שרייַבּט: יעֶדעֶר ווֶעלכֶער דאַוועֶנט מִיט כּוונה, זאָל עֶר זיִךְ זעֶהן אויסעֶרווייַלעֶן אַשייַנעֶם ניגוּן און אַלִיבּלִיכֶען ווֶעלכֶער עֶר זאָל מִיט אִיהם דאַוונעֶן.

דעֶר ספר חסידים (סי׳ קי״ח) שרייַבּט: דוּ זאָלסט זעֶהן זיִךְ אויסעֶר־ווייַלעֶן אַיין נגון ווֶעלכֶער אִיזט זייעֶר אַנגִינעֶם, ווֶעלכֶען דוּ זאָלסט מִיט אִיהם דאַוונעֶן.

מנהגים הנוספים במשך זמן ההדפסה

סימן א

פאַר וואָס איינער גערִיסט דעם צווייטען זאָגט ער אים „שלום עליכם" ניט „שלום עליך".

דער טעם איז, ווייל דער מענש איזט געבויט פון די פיר יסודות: אש (חם) היטץ; מים (לח) וואַסער; רוח (קור) ווינט; עפר (יבש) ערד. איז ווען די אַלע פיער יסודות זיינען שלום, הייסט עס ווען איינער שטאַרקט זיך ניט אויף דעם צווייטען איז דער מענש פאָלקאָם געזונד, בעהיטע גאָט ווען איינער פון די פיער דערמאָנטע יסודות שטאַרק זיך אויף דעם צווייטען, דאָ איזט שוין דער מענש קראַנק, דער פאַר ווינשט איינער דעם צווייטען און זאָגט: „שלום עליכם" דאָס מיינט מען ער ווינשט איהם דאָס אַלע זיינע פיר יסודות זאָלען זיין שלום ביינאַנד, איינער זאָל זיך ניט שטאַרקען אויפ'ן צווייטען, דאַן וועט ער ניט שפירען קיינע שמערצען. דאָס מיינט דער פסוק: וזה „חלקי" מכל עמלי. דער וואָרט „חלקי" מאַכט חם (אש). לח (מים) קור (רוח). יבש (עפר) דאָס הייסט מיין טייל אין לעבען איזט ווען די אַלע פיר יסודות זיינען שלום. און דאָס איזט אויך דער געדאַנק פון די חכמים וועלכע זאָגען „איזהו עשיר השמח, בחלקו", דאָס הייסט וועלכער איזט רייך, דער וואָס איזט צו פרידען מיט זיינע פיער יסודות: חום, לח, קור ויבש ווי די אותיות „חלקו" מאַכט (שעב"ר).

סימן ב

דער מנהג דאָס יום כפור צו מנחה לייענט מען די פרשה עריות?

אַזוי ווירד עס געבראַכט אין די גמרא (מגלה ל"א) און דאָרט אין תוס׳ ווירד געזאָגט בשם מדרש: דאָס די אידען לייענען די פרשה עריות יום כפור צום מנחה אום צו פערלאַנגען פון גאָט, אַזוי ווי דו האָסט אונז גע-באָטען אין די תורה אום ניט צו ענדעקען קיינע שענדליכעס, (ניט צו נעמען קיינע פרוי וועלכע איזט אונז פערבאָטען, אַזוי פערלאַנגען מיר פון גאָט דאָס ער זאָל ניט ענדעקען אונזערע שענדליכע זינדע.

מען זאָגט ניט אשרי ובא לציון צו די תפלת מנחה אום ג׳יכער צו דאווגען מנחה, אויך ווידער דאָס אשרי ובא לציון גיהער מען צו זאָגען ביי די לעצטע תפלה.

סימן ג

פאַר וואָס איז דער מנהג דאָס די קריאה פון מנחה של יום כפור לייענט מען מיט דעם נגון פון אַ גאַנץ יאָהר און ניט מיט דעם נגון פון יוה״כ?

דער מיינונג דער פון איז, ווייל די גמרא (שבת קל) זאָגט אויפ׳ן פסוק „וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו״, משה האָט געהערט ווי דאָס פאָלק וויינט למשפחותיו, מיינט מען דער פאַר וואָס גאָט האָט זיי פאַרבאָטען ניט צו נעמען קיין פרויען פון אייגענע פאַמיליע, (הייסט עס אַמוטער אַשוועסטער און דאָס גלייכען)· דער פאַר לייענען מיר ניט מיט איין מוראַלישען ניגון, עס זאָל ניט אויסווייזען, דאָס מיר בעקלאַגען זיך אויף דיזעס (שמעתי מאת הרב הגאון דק״ק שאקי הרב ר׳ חיים ירמיה פלענסבערג שליט״א).

סימן ד

פאַר וואָס בייטען מיר די הושענות און מיר זאָגען ניט ווי אין סדור שטייט געדרוקט?

דער טעם איז ווייל אַלע מאָל זאָגט מען דעם ערשטען טאָג סוכות „למען אמתך״ און דעם צווייטען טאָג „אבן שתיה״ ווען נור יום טוב געפאַלט אין די וואָכענדיגע טעג, (געפאַלט אָבער דער ערשטער טאָג שבת זאָגט מען דאַן „אום נצורה״). „אערוך שועי״ זאָגט מען אַלע מאָל אין דעם טאָג וועלכער געפאַלט אין איהם יום הכפורים, וועלכער איזט דער ערשטער טאָג חול המועד, ווייל דאָרט געפינט זיך די ווערטער „גליתי בצום פשעי״ דאָס הייסט אין פאַסט-טאָג יום כפור האָבע איך מיינע זינד אָפענבאַר געמאַכט פאַר גאָט (איך האָב זיך מתודה געווען), און ווען דער טאָג געפאַלט אום שבת, ווערט דער „אערוך שועי״ געזאָגט אין דעם טאָג וואָס נאָך דעם. „אָדון המושיע״ זאָגט מען אַלע מאָל אין דעם זעקסטען טאָג פון יום טוב ניט פריער, ווייל ער איז דער טאָג וואָס פאַר הושענא רבא, און אין די תפלה ווערט דער מאָנט

אַ תפלה אויף רעגען, און רעגען איז עס ניט גוט סוכות, דעפֿאַר זאָגען מיר עס דעם „אדון המושיע" נאָהענט צו שמיני עצרת וואָס דאַן בעטען מיר דאָך זאָ ווי זאָ אויף רעגען, נור ווען דער זעקסטער טאָג געפֿאַלט אום שבת ווערט ניט געזאָגט דער „אדון המושיע" נור „אום נצורה". „אל למושעות" זאָגט מע שטענדיג דעם דריטען טאָג חול המועד נור ווען דער דריטער טאָג חול המועד פֿאַלט אום שבת דאַן ווערט געזאָגט „אל למושעות" פֿרייטאָג דעם צווייטען טאָג חול המועד און שבת ווירד געזאָגט „אום נצורה".

(עי' לבוש סימן תרס"ג).

נאָך דעם כלל ווירד די הושענות נאָך דיזער אָרדנונג אייגעטיילט.

ווען דער ערשטער טאָג סוכות פֿאַלט אַם מאָנטאָג ווירד געזאָגט:	ווען דער ערשטער טאָג סוכות פֿאַלט אַם דינסטאָג ווירד געזאָגט:	ווען דער ערשטער טאָג סוכות פֿאַלט אַם דאָנערשטאָג ווירד געזאָגט:	ווען דער ערשטער טאָג פֿאַלט אום שבת ווירד געזאָגט:
א) למען אמתך.	א) למען אמתך.	א) למען אמתך.	א) אום נצורה.
ב) אבן שתיה:	ב) אבן שתיה.	ב) אבן שתיה.	ב) למען אמתך.
ג) ערוך שועי.	ג) ערוך שועי.	ג) אום נצורה.	ג) ערוך שועי.
ד) אום אני חומה.	ד) אל למושעות.	ד) ערוך שועי.	ד)
ה) אל למושעות.	ה) אום נצורה.	ה) אל למושעות.	ה) אל למושעות.
ז) אום נצורה.	ו) אדון המושיע.	ו) אדון המושיע.	ו) אדון המושיע.

סימן ה

דער מנהג ניט אָפּצוּווישען די הענד ווען מען וואַשט געהענדיג פֿון איין לויה?

דער טעם איז דער פֿון, אום צו ווייזען דערמיט דאָס ניט גיך צו פֿער־געסען דעם טרויעריגען צופֿאַל, דאָס דער מענש זאָל היגטער זיך ניט וואַרפֿען דעם יום המיתה (מבי"ד).

סימן ו

פֿאַר וואָס איזט דעֶר מנהג ווען מען שעֶרט אָפּ די נעֶגעֶל שנײַדעֶט מעֶן עֶטוואָס אָפּ און מען לעֶגט דאָס צוזאַמען מיט די נעֶגעֶל?

דעֶר מייִנונג דעֶר פֿון איזט, ווײַל די אָבגעֶשניטעֶנעֶ נעֶגעֶל איזט געֶפֿעהרליך ווען אַשוואַנגערעֶ פרוי טרעֶט דעֶרויף, אָבעֶר ווען עֶס איז דאָ אין דעֶם עֶטוואָס אַ אַנדעֶרעֶ זאַך מאַכט שוין ניט אויס (נדה יז). דעֶר פֿאַר זאָגעֶן די חז״ל הזורקן רשע, דעֶר וואָס וואַרפֿט זיי אַוועֶק איז עֶר אַ רשע. און די פֿרומעֶ זײַנעֶן זיך נוהג צוויי גוטעֶ זאַכעֶן, אַז וואָס אָבשנײַדעֶן אין זיי עֶטוואָס איין זאַך, און אויך צו פֿעֶרברעֶנעֶן, פֿילײַכט פֿעֶרגעֶסט עֶר צו פֿעֶרברעֶנעֶן איז דאָך דאָ אין זיי איין אַנדעֶר זאַך.

סימן ז

פֿאַר וואָס דעֶר מנהג צו זאָגעֶן פסח בײַ נאַכט צום אָבריכטען דעֶם סדר: „לשנה הבאה בני חורין" אויף לשון הקדש?

דעֶר טעם איזט, אום די פרסים זאָלען ניט מעֶרקעֶן דאָס די אידעֶן ווילעֶן אַנטלויפֿעֶן, אויך מיר בעֶטען דעֶר מיט גאָט דאָס עֶר זאָל אונז בעֶפֿרײַעֶן, דעֶר פֿאַר זאָגעֶן מיר אויף לשון הקודש דאָס די מלאכי השרת זאָלעֶן פֿעֶרשטייִן (שבת יב) אום זיי זאָלעֶן אויך פֿאַר אונז בעֶטעֶן (פרדס).

סימן ח

פֿאַר וואָס זאָגט מעֶן „ואתה קדוש" נאָכ'ן לייִעֶנעֶן מגלת איכה?

ווײַל די אידעֶן האָבעֶן זיך פֿעֶרזינדיגט און האָבעֶן עובר געֶוועֶן אויף די תורה פֿון אלף בית (פרדס בלקוטי דינים). מעֶן הייִבט איבעֶר דעֶם פסוק „ואני זאת בריתי כו׳ לא ימושו מפיך כו׳" ווײַל דאַן טאָר מעֶן דאָך ניט לעֶרנעֶן די תורה און „בריתי" מייִנט מעֶן דאָך די תורה.

סימן ט

וואָרום מוז מען זיך וואַשען ווען מען עסט ברויט?

דער טעם פון נטילת ידים איז נור צו ליב תרומה, וואָרום ווען יעמאַנד האָט ניט געוואַשען די הענד און האָט זיך אָנגערירט אָן תרומה, האָט זי שוין דער כהן גיט געטאָרט עסען. דער פאַר האָט געמוזט דער כהן וואַשען די הענד בעפאָר ער עסט די תרומה. צו ליב דעם דאָס דער כהן זאָל זיין געוויינט צו וואַשען די הענד, דער פאַר האָבען די חכמים בעשטימט דאָס יעדער איד ווען ער דאַרף עסען מוז ער פאָרהער די הענד וואַשען (רש"י חולין ק"ו). אָבער ווען מען עסט אַזאַ זאָרט שפּייזע וואָס מען מאַכט דערויף די ברכה „בורא מיני מזונות" און ניט „המוציא לחם" דאַרף מען זיך שוין ניט וואַשען, וואָרום דער גאַנצער טעם איזט דאָך מער ניט צו ליב תרומה, און תרומה איזט אַמער־סטען געווען פון קאָרען. ווי אין פסוק שטייט „ראשית דגנך כו'".

ווען מען וואַשט זיך פון איין האַנד־פוס, מוז מען ביי יעדער מאָל אָבגיסען די הענד אויפהויבען דעם קראַן און אַראָפּלאָזען און ניט הויבען דעם קראַן עס זאָל גיסען נאָך אַנאַנד, דאָס הייסט זיך ניט געוואַשען (כן נראה מדברי הטור וכ"נ מהמרדכי פ' אלו דברים).

סימן י

פאַר וואָס זאָגט מען ניט אין צווייטען טאָג פסח און שבועות „מוספי"?

ווייל מען זאָגט „מוספי", נור ווען מען האָט געבראַכט אַ קרבן מוסף צו ליב דעם יום טוב זעלבסט אַזוי ווי ראש השנה, יום טוב, חול המועד, אָבער דער צווייטער טאָג פסח איז גאָר צום ליב דעם עומר, און שבועות איז צו ליב די שתי הלחם (שירי כנה"ג, פחד יצחק).

סימן יא

פאַר וואָס שערט מען ניט אָב אַקינד בעפאָר ער קאָן ריידען?

ווייל די גמרא (סוכה ע"ב) זאָגט: אַקינד וועלכער קען שוין ריידען דאַרף אים דער פאָטער לערנען תורה, דאָס מיינט מען אים אויסלערנען דעם

פסוק „תורה צוה לנו משה וגו׳ ״ מיט דער פערהייליגט ער דעם קינד צו גאט, און אין פסוק שטייט „ראשית גז צאנך תתן לי״ די ערשטע אבגע־ שארענע וואהל פון דיינע שאפפע גיב דאס מיר אב, און אלע אידען רופען זיך דאך „צאן״. דער פאר ווען דער קינד פאנגט אן צו רייידען און מען לערינט אים אויס דעם פסוק „תורה צוה לנו משה״ שערט מען אים אפ און די האר וועגט מען אפ און מען גיט דאס געלט אפ אויף צדקה (ראיתי בספר).

סימן יב

דאס וואס קינדער שרעקען זיך צו בעוויזען מיט׳ן פינגער געגען הימעל?

קיין ריכטיגע בעוויזע דערויף איזט ניט דא, נור אין מדרש שה״ש ווירד געבראכט פאלגענדעס: „ודגלו עלי אהבה א״ר חוניא לשעבר כשהיה אדם מראה איקונין (של מלך) באצבעו היה ניזוק, ועכשו אדם מניח ידו על האזכרה ואינו ניזוק״. דאס הייסט: אמאל פלעגט אמענש וויזען מיט׳ן פינגער געגען הימעל פלעגט ער זיך שאדען, אבער יעצט ניט.

סימן יג

פאר וואס לייענט מען ניט יום טוב שני „וביום השני״ נור די פסוקים פון קרבן מוסף ובחמשה עשר וכו׳?

דאס האט מען געפרעגט ביים מהרי״ל, ער האט דערויף געענטפערט וויל דער צווייטער טאג יום טוב איז דאך פון ספק וועגען, און ווען מען וועט לייענען „וביום השני״ קען מען האבען אטעות און מיינען אז דאס איז חול המועד, וועט מען דאך טאן א מלאכה אויך.

סימן יד

עס איז א מנהג צו עפענען א חומש אין עשרת הדברות פ׳ יתרו ווען עס איז אבליץ אדער א שטארקער דונער.

דער טעם איז, וויל ביי מתן תורה שטייט אין פסוק „ויהי קולות ברקים״ (שמות יט) און עס וואר דונערען און בליטצען, דאס מיינט מען

דער זכות פֿון די תורה וועלכע מיר האָבען אויף זיך גענומען, וואָס זי איז געגעבען געוואָרען דורך קולות וברקים, וועט דאָס בעשיצען אויף אונז פֿון דאָנערען און בליטצען געפֿערליכע, ווי עס שטייט דאָרט ווייטער „אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" פֿירכטעט אייך ניט, דאָס איז ניט מער אום אייך צו פּרובען דאָס גאָטעס פֿורכט זאָל זיין אויף אייך אימער, דאָס איהר זאָלט ניט זינדיגען (ספר הברית).

סימן טו

דער מנהג איז אז מען שערט אָב די האָר בעהאַלט מען עס ערגעץ און מען וואַרפט עס ניט אַוועק.

אַזוי ווערט עס געבראַכט אין רש"י ספר יחזקאל ה'.

סימן טז

פֿאַר וואָס ווען מען טרינקט וויין אָדער בראַנפֿען זאָגט מען איינער צום אנדערען „לחיים" ?

וויַיל די גמרא זאָגט אין שבת (פ"ח) דאָס רבי עקיבא פֿלעגט זאָגען אויף יעדער כוס „חמרא וחיי לפום רבנן" דאָס הייסט די וויין זאָל זיין צום לעבען פֿיר די רבנן; די חז"ל זאָגען ווידער „לא אברא יין אֶלא לנחם אבלים", וויין איזט נור בעשאַפֿען געוואָרען נור דערמיט צו טרייסטען די טרויעריגע (אבלים). דען עס שטייט אין פסוק (משלי לא) „תנו שכר לאובד ויין למרי נפש" שטאַרקע געטראַנקע דאַרף מען געבען דעם אונגליקליכען, און וויין די פֿערביטערטע זעלע, דער פֿאַר ווען מען טרינקט וויין דאַרף מען זאָגען „לחיים" דאָס מיר זאָלען זוכה זיין צו טרינקען נור צום לעבען אוים פֿערגעניגען. אָבער ניט אוים קימער טרויער בעהיטע גאָט.

סימן יז

פאַר וואָס בײַ די ענדע פֿון איין מסכתא שטייט ניט אומעדום גלייך, אַמאָל שטייט „נשלמה מסכתא" און אַמאָל שטייט „סליק מסכתא", צום בײַשפּיל בײַ ענדע ברכות ופאה שטייט „סליק" און אין ענדע מסכתא שבועות שטייט „נשלמה" א. ז. וו. ?

ווײַל דער בעדײַטונג פֿון וואָרט „סליק" איזט „ענדע", און „נשלם" איז די בעדײַטונג „פֿערטיג אין גאַנצען". די חז"ל זאָגען „שלא יסיים בדבר רע" מען טאָר ניט ענדיגען מיט שלעכטעס, דערפֿאַר וואו די חכמים זײַנען געוועזען געניייטיגט צו ענדיגען בײַ ניט קיין גוטעס, דאָרט שטייט שוין „סליק", הייכט עס דאָס היער איזט די ענדע, אָבער דער וואָס לערנט די מסכתא טאָר זיך דאָ ניט אָבשטעלען און מוז גלײַך זאָגען „הדרן עלך", ער דאַרף איבער חזרן אָדער גלײַך אָנהויבען אַיין אַנדער מסכתא ; אָבער וואו זיי האָבען געענדיגט מיט גוטעס. דאָרט שטייט שוין „נשלמה", הייסט עס שוין אין גאַנצען פֿערטיג, ער מעג זיך דאָ אָפּשטעלען און דאַרף ניט גלײַך אָנהויבען אַיין אַנדער מסכתא, איז בײַ ענדע מסכתא ברכות ענדיגט זיך ניט מיט גוטעס, דאָרט שטייט „הפרו תורתך", זיי האָבען צושטערט די תורה, דאָס זעלבע אין פאה ענדיגט זיך מיט די וואָרטען „מדליקין בבית האבל", מען צינדעט אָן אין די הויז פֿון אַיין אָבל, דאָרט שטייט שוין „סליק" (ענדע), מוז מען גלײַך זאָגען „הדרן עלך" אָדער אָנפֿאַנגען אַיין אַנדער מסכתא, און אין די ערטער וואו עס ענדיגט זיך מיט גוטעס שטייט „נשלמה" (ווי עס איזט פֿאָרהער ערקלערט געוואָרען) ; אָבער גאָר די שפּעטיגע האָבען ניט פֿערשטאַנען צו ליב וואָס מען זאָגט דעם „הדרן עלך" האָט מען געשטעלט דעם הדרן בײַ ענדע יעדער מסכתא, ווען אויך עס איזט ניט נויטיג (ספר תקנות ותפלות).

סימן יח

מען דאַרף לייגען די חלה אויפ'ן טיש ערב שבת בעפֿאָר מען שטעלט אַוועק די ליכט אויפ'ן טיש.

ווײַל ווען מען וועט אַוועקשטעלען פֿאָרהער לײַכטער מיט די ליכט, וועט שוין ווערען דער טיש מיט די דעקע אַיין בסיס לדבר האסור, דאָס הייסט אַפֿוס צו די זאַכע וועלכע איז דעם אידען אסור צו האַלטען שבת, דאַדורך

וועט מען שוין ניט טארען זאגאר דעם טיש זאגלייך די דעקע ריהרען פון ארט, דער פאר מוז מען פאהער לייגען די חלות אויפ'ן טיש און נאכהער די לייכטער מיט די ליכט (קיצור שו"ע סי' פ"ט).

סימן יט

פאר וואס מען זאגט דעם פיוט „חד גדיא" נאך די הגדה?

דער תשב"ץ שרייבט דערויף א מיינונג נעמליך: דאס דער מחבר פון דעם „חד גדיא" האט עס איס פערפאסן גאר אומפערשטענדליך, אום יעדער זאל עס וועלען פערשטייט און וויסען די בעדייטונג פון דעם „פיוט", דער וויל וועט מען זאגען די הגדה און דער ציילען די וואונדער גאטעס, וועלכע גאט האט געטאן מיט אידען ווערענד זיי זיינען געווען אין מצרים.

סימן כ

ווארום מאכען די כהנים ווען זיי דוכנ'ן פינף אוירים מיט זייערע פינגער?

דער טעם איז, וויל עס שטייט אין פסוק (שה"ש ב) „מציץ מן החרכים" ער קוקט פון די פענסטער, ה'—חרכים, הייסט עס פינף פענסטער, דער פאר מאכען זיי פינף אוירים.

דער שבלי הלקט שרייבט: דאס מאכען די פינגער אפען ווייזט דאס גאטעס פורכט איז אויף זיי דאן (טור ב"י סי' קכ"ח).

סימן כא

ווארום ווען דער מענש רעדט דברים בטלים (פוסטע ווערטער) ווערט ער גאר ניט מיד און קיינע שווערינקייט שפירט ער דאן?

דער טעם איז, דאס פון דברים בטלים בעקומט דער מענש קיינע לעבהאפט, דען זיי זיינען גאר ניכט און קיינע נוטצען איז ביי זיי דא, אבער ווען יעמאנד בעשעפטיגט זיך אין תורה, דא קומט אלעבהאפט אויף אים, דער פון ווערט דער קערפער שווערער ווי ער איז פריהער געווען, אזוי ווי דער מענש נאך זיין עסען שפירט ער אגרויסע שווערינקייט, וויל דער לעבהאפט פון די שפייזע איזט אים צו געקומען (לקוטים יקרים).

סימן כב

פאַר וואָס רופט מען עס „תפלה בצבור"?

דער טעם איז, ווייל עס ווערט געבראַכט אין דער גמרא (כריתות ו) „כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית", און ביי די קטורת געפינען מיר דאָס אין די עלף סמני הקטורת האָט געמוזט זיין די „חלבנה" אויך, וועלכע זי איזט ניט געוועזען זאָ אַ איין אַנגינעהמע זאַך, דאָך אָבער צוזאַמען איז געוועזען זייער אַנגענעהם; דאָס זעלבע „צבור" הייסט נור אַז עס געפינען זיך אין איהם אָט די זעלבע ווי דער וואָרט „צבור" מאַכט: צדיקים, בינונים, ורשעים, און די תפלה פון צבור ווערט גיך אָנגענומען (שב"ר).

סימן כג

פאַר וואָס האָבען די חז"ל געזאָגט אַז מען טאָר ניט קאָכען פון יום טוב אויף שבת, נור ווען מען מאַכט איין ערוב תבשילין פאַר יום טוב?

דער טעם געפינט זיך אין ספר הזכיות געמליך: אַזוי ווי שפייזע, האָט דאָך יעדע שפּייזע איר געשמאַק (טעם). נור עס גיעבט אַ זעלבע שפּייזע וועלכע זי פאָדערט דאָס מען זאָל איר פערמישען מיט נאָך אַ פערשידענע שפּייזע, דאַן פערבעסערט זי די געשמאַק פון די שפייזע; אַזוי איז דאָס זעלבע ביי די מצות גאָטעס, יעדער מצוה האָט זיך איר הייליגקייט, און מען קען ניט פערמישען איין מצוה מיט די צווייטע מצוה, די הייליגקייט פון שבת איז בעזאָנדערס. און די הייליגקייט פון יום טוב איזט ווידער בעזאָנדערס, נאָר ווען עס בעגעגענען זיך צווייערליי זאָרטען הייליגקייט, יום טוב מיט שבת ביינאַנד, (ד"ה פרייטיג איז אויך יום טוב) האָבען די חז"ל עס געפונען פיר נייטיג אום עס זאָל זיך ניט צומישען די הייליגקייט פון יום טוב מיט די הייליגקייט פון שבת דער מיט, וואָס מען זאָל פאַר יום טוב מאַכען איין „ערוב תבשילין", הייסט עס אַזוי ווי עס גיעבט אַזאַ זאָרט שפּייזע וועלכע זי פאָדערט צו פערגרעסערען איר געשמאַק, אַריין צו מישען אין איר אַ געשמאַק פון איין אַנדער שפּייזע, דאָס זעלבע ווייזט אונז דער געמאַכטער „ערוב תבשילין" פון פאַר יום טוב, אַז נור ווענען די ביידע הייליגקייטען איז אונז שוין ערלויבט צו קאָכען פון יום טוב אויף שבת.

סימן כד

דער מנהג איז ניט צו טרינקען קײן שטוב װאסער אין די צײט װען עס געפאלט די תקופה, אויסער געקאָכטע, אָדער װען מען לײגט אין די װאסער אַרײַן אשטיקעל אײזען.

דער טעם איז, װײַל דער יאָהר איזט געטהײלט אויף פירערטהײל, און אויף יעדען טהײל פונ׳ם יאָהר, איז דערויף אויף גענומען אײן שר אין הימעל, װעלכער זאָל היטען די מענשען פון דער װעלט פון מזיקין, און די זעלבע װײַלע װעלכע עס גידויערט פון איבערנעמען די שטעלע פון אײן שר ביז דעם צװײטען שר, שטײט דאָך די װעלט אָט אין דעם אויגען בליק אָן אײן װאַך, און די װאסער איזט דאַן געפעהרליך װעלכער טרינקט זײ (כרם שלמה ליו״ד סי׳ קט״ז).

נאָך אמײנונג גיעבט דאָס: בלהה, רחל, זלפה, לאה (די פרויען יעקב׳ס) זײַנען אויפגענומען אויף די פיער טהײל פונעם יאָהר, דאָס די װאסער זאָלען ניט שאַדען, איז די צײַט פון אײן תקופה ביז די צװײטע תקופה, איזט דאָך ניט דאָ װער עס זאָל הערשען, קען דאָך די קלײנע װײַלע פער־שאַדען די װאסער, לײגט מען אַרײַן אײן עטװאָס אײזען דאָס איז „ברזל״ און דער װאָרט „ברזל״ מאַכט: בלהה, רחל, זלפה, לאה, זײ אַלע צוזאַמען זײער זכות זאָל עס בעשיצען אום עס זאָל קײנעם ניט שאַדען די װאַסער אין די צײַט פון די תקופה (ראיתי בספר).

סימן כה

פאַר װאָס לײגט מען עס א טישטוך אויפ׳ן טיש װען מען עסט, און מען עסט ניט אויפ׳ן הױלען טיש?

דער טעם איז, װײַל די (גמרא ב״ב נ״ז) זאָגט: אַז דער טיש פון אײן תלמיד חכם בײַ זײַן עסען איזט צװײ דריטעל צו גערעקט וכו׳. ערקלעהרט דאָרט דער מהרש״א, דאָס אײן תלמיד חכם אַזוי װי ער איז קענטיג מיט זײַנע קלײדער (דאָס עס געפינט זיך ניט אויף זײ קײן שמוץ) אַזוי איז בײַן זײַן עסען אויך מיט רײַנטליכקײט, אָבער ניט אַזוי גיעבט עס בײַ די עמי הארצים; דערפון איזט אַרויס צו זעהן אַז דער מנהג איז דאַן געװעזען אַז

מער ניט ווי ביין עסען האט מען דעם טיש געדעקט און אויך ניט דעם גאנצען טיש.

סימן כו

וואָרום מאַכט מען די תלות פון ראש השנה אזוי ווי פייגעלעך?

דער טעם איז, דאָס איז אָנגעוואונקען אויף׳ן פסוק וכצפרי סעפות כן יגן ה׳ עלינו״, אזוי ווי פליהענדע פאָגעלען, זאָ זאָל גאָט באַשיצען איף אונז ביי דעם כסא הדין פון אַלע מקטריגים.

סימן כז

וואָרום שמיני עצרת זאָגט מען „שמיני עצרת החג הזה״, און מען זאָגט ניט„חג שמיני עצרת הזה״, ווי מען זאָגט „חג המצות הזה״, „חג השבועות הזה״?

דער טעם איז אום צו בעווייזען דאָס דער „שמיני עצרת״ איז אַ בעזונדערער יום טוב, ער געהערט גאָר ניט צום חג הסוכות, דער פאַר זאָגען מיר „שמיני עצרת החג הזה״.

סימן כח

פאַר וואָס זאָגט מען „ואתה קדוש״ פורים און תשעה באב נאָך דעם לייענען די מגלה?

דער טעם איז, ווייל מען זאָגט ניט קדיש שלם נאָך פסוקים פון (כתובים: תהלים משלי איוב, חמש מגלות) דער פאַר זאָגט מען פאָרהער „ואתה קדוש״ וועלכע דאָס איז פסוקים פון די נביאים.

סימן כט

דער מנהג איז אויפרופען ביי איין סיום התורה איין ווילטיגען מענשען אָבער ניט איין איינפאַכען מענשען?

דער טעם איז, ווייל גאָר פאַר צייטען האָט דער עולה לתורה געמאַכט

אַברכה אויף די תּורה נור דער ערשטער און דער וואָס האָט געענדיגט (דער לעצטער). דער פֿאַר איז געוועזן דער מנהג דאָס דער לעצטער זאָל זיין איין אדם חשוב דאָס ער זאָל האָבען פֿערדינט די ברכה האחרונה און נאָך ווען ביי איין סיום התורה (תוי"ט מגלה פ"ד).

סימן ל

פֿאַר וואָס האַלט מען צוויי ציצית ווען מען זאָגט „ברוך שאמר"?

וויַיל אין „ברוך שאמר" איז דאָ דרייַצעהן מאָל דער וואָרט „ברוך". און אַ ברכה קען דאָך ניט זיין אָהן איין שם (יהוה). דער פֿאַר נעמט מען צוויי ציצית וועלכע אין זיי איזט דאָ זעכצעהן פֿעדים און צען קניפּלעך. איז דאָס צוזאַמען זעכס און צוואַנציג. געגען דעם שם „הויה" וועלכע זיין גימטרי' איז אויך דאָס זעלבע.

סימן לא

פֿיער מאָל אין יאָהר מאַכט מען ניט קיין קידוש אויף אַ כּוס, נור ווען עס איז שוין גוט נאַכט, הייסט עס נאָך דעם ווי די שטערן בעווייזען זיך.

א) די ערשטע נאַכט פֿון שבועות, וויַיל עס שטייט אין פסוק (ויקרא כ"ג) „שבע שבתות תמימות" זיעבען גאַנצע וואָכען, איז ביז די שטערן אַרויסגאַנג גיהער נאָך אַלס צו די זיעבען וואָכען, און שבועות דאַרף זיין נאָך די זיעבען וואָכען.

ב) די ערשטע נאַכט סוכות, וויַיל מען דאַרף דאָך מאַכען אַברכה „לישב בסוכה" און „שהחיינו" און ווען עס איז ניט גוט נאַכט קען מען די ברכות ניט מאַכען, ווידער די ברכה „לישב בסוכה" מאַכט מען נור אויף די סעודה, און די סעודה מוז זיין נור ביי נאַכט.

ג) די נאַכט פֿון שמיני עצרת, וויַל ווען ער עסט פֿריער מוז ער דאָך מאַכען די ברכה „לישב בסוכה", און שמיני עצרת איז ניט די צייט פֿון סוכות.

ד) פסח ביי נאַכט, וויַיל מצה מוז מען עסען ווען גוט נאַכט, און די זעלבע פֿיער כּוסות.

סימן לב

פון וואנען איז דער מנהג דאָס קינדער שפּילען אין דריידלעך חנוכּה?

ווייל דאַן אין יענע צייט איז געוועזען אַ גזרה דאָס מען זאָל ניט לערנען קיין תּורה, ווי מיר זאָגען אין „על הנסים" „להשכיחם תורתך" זיי האָבען געוואָלט מאַכען פאַרגעסען די תּורה, און אין יענע צייט האָט מען געלערענט דורך אוים אויסוויינינג (בעל פּה), און מען פלעגט דאַן לערנען פיעל צו זאַמען דאָס פילייכט פערגעסט ווער, ווען דער צווייטער יעמאַנד דערמאָנען, דער פאַר איזט אויך געוועזען די גזרה דאָס קיין פערזאַמלונגען זאָל ניט זיין ביי אידען, איז די אידען וועלכע האָבען געאָפּפערט זייער לעבען פאַר די תּורה הקדושה, האָבען זיי זיך אויסגעפונען אַזאָרט שפּיעל די דריידעל, אום פילייכט בעהיטע גאָט פאַלט אָן אויף זייער פערזאַמלונג די טיראַנען די מערדער וועלכע גאָך זייער בלוט שפּירען, וועלען זיי ווייזען די דריידעל אָט צו ליב דער שפּיעל האָבען זיי זיך דאָ פערזאַמעלט, אָט פון דאַן אָן איזט פערבליבען דעם שפּיעל פון די דריידלעך ביי קינדער, צום אָנדענקען דעם גרויסען נס וואָס עס איז געוועזען דורך דעם דאָס אידען האָבען געקענט לערנען (בשם הרב בעהמ"ח ס' עבודת עבד וס' תפארת צבי ומביאו הרב זיו).

סימן לג

פאַר וואָס ווען דער חזן זאָגט אין שמו"ע מודים בייגען זיך דאָס פאָלק און זאָגען מיט דעם מודים דרבנן?

דער טעם איז, ווייל אַקנעכט קען ניט שיקען אַדאַנק, אַלויב צו זיינעם הערן דורך אַ פרעמדען (שליח). וואָרום דער שליח קען גאָר אָפּלייקענען דו האָסט מיר ניט געשיקט, ער מוז זעלבסט אַליין געהן און דאַנקען זיינעם הערן פיר אַלע גוטעס, דאָס זעלבע מיר אידען מוז יעדער איינציגער אויף זיך אָננעמען דעם עול מלכות שמים, און ער איז ניט יוצא מיט דעם דאַנק פון דעם חזן וועלכער גיט פאַר אים; דאָס איבעריגע בעדערפניש וועלכע געפינען זיך אין שמו"ע קען יאַ דער חזן אַליין זאָגען. און פאַר וואָס רופט מען אים „מודים דרבנן", ווייל אים האָבען פיעלע חכמים מתקן געווען, ווי עס געפינט זיך אין די גמרא (סוטה מ'), (טור או"ח סי' קכ"ז).

סימן לד

דער מנהג איז ווען ראש חודש פאלט שבת לייענט מען ניט די הפטורה פון דעם זעלבען שבת נור פון ראש חודש „השמים כסאי" (ישעיה סו).

דער טעם איז, וויל ראש חודש איז דאך ניט אפט, אום צו מאכען א היכר. דער פאר לייענט מען די הפטורה פון ראש חודש, און דאס זעלבע איז ביי שבת חנוכה וראש חודש לייענט מען איך בעסער די הפטורה פון חנוכה (עי' לבוש סי' רכ"ב וט"ז שם).

סימן לה

פאר וואס לייענט מען שבת צו מנחה?

דער טעם איז, וויל די געשעפטס'לייטע וועלכע די גאנצע וואך זיינען זיי פערנומען אין זייערע קלייטען (קראמען) און קענען ניט הערען די קריאת התורה פון מאנטאג און דאנערשטאג, דער פאר האט עזרא מתקן געוועזען פון זייערטוועגען צו לייענען שבת צו מנחה (בבא קמא פ"ב).

סימן לו

פאר וואס טאר מען ניט עסען קיין מצה דעם גאנצען טאג ערב פסח?

וויל די מצוה פון מצה עסען איזט נור ביי נאכט און ווען יעמאנד עסט מצה ערב פסח און מעגליך צו זאט עסען, דאן קען ער קומען ניט עסען די מצה ווען די מצוה איזט (עי' לבוש סי' תע"א).

סימן לז

דער מנהג איז פסח ביי נאכט צו די סדרים טונקט מען איין צוויי מאל, איין מאל אין זאלץ וואסער אדער אין עסיג, נאך אמאל די מרור אין חרוסת.

דאס איזט געגען די צוויי מאל וואס אידען האבען געשפריצט פון די בלוט פון קרבן פסח ווערענד זיי זיינען געוועזען אין מצרים, איין מאל אויפ'ן

אָבערשוועל (משקוף) און איין מאָל אויף די טהירפּפּאָסטען (מזוזות) (ראיתי בספר).

סימן לח

מען דעקט צו די בלוט פון איין חיה אָדער אַ עוף ווען מען קולעט זיי.

אַ מיינונג דערויף, ווען רבקה זיצענדיג אויף'ן קאמעל האָט דעם ערש־טען מאָל געזעהן יצחק'ן איז זי אַראָפּגעפאַלען, אויזט פון איהר פערלאָרען גע־וואָרען די בלוט פון איהרע יונגער־פרוישאַפט, דערנאָך האָט יצחק פיר גע־האַלטען דערויף דעם אליעזר, האָט אליעזר געזאָגט עס איז מעגליך דאָס ווען זי איז אַראָפּגעפאַלען פון קאמעל האָט דאָס איהר געטראָפען, זיינען זיי ביידע געגאַנגען צום זעלבען אָרט, האָבען זיי דאָן געפונען דאָס חיות און עופות פערדעקען דאָס בלוט פון איהר יונגער־פרוישאַפט, אָבער קיין בהמות זיינען דערביי ניט געוועזען, דער פאַר דעקט מען צו נור די בלוט פון אַ חיה אָדער אַ עוף (רוקח).

סימן לט

דער מנהג איז ווען פסח פאַלט אום שבת זאָגט מען ניט „מגן אבות".

דער טעם איז, ווייל פאַר וואָס זאָגט מען אים שבת נור צוליב די אידען וועלכע געפינען אין די פעלדער, דאָס גאָט זאָל זיי היטען פון אַלע אומגליקען, אָבער פסח ביי נאַכט זיינען אַלע אין שטוב, און ווידער די נאַכט פון פסח רופט זיך „ליל שמורים" וועלכע זי איז געהיט פון אַלע שעדליכקייט (מזיקים) (רדב"ז).

סימן מ

דער מנהג איזט ווען בעזיטע גאָט אַ מגפה איז אַ סגולה דער צו דאָס מען זאָל חתונה מאַכען איין אָרעמע מיידעל מיט איין אָרעמען בחור און די חופה מאַכט מען אויפן בית הקברות.

דער טעם איז, ווייל די מצוה פון צדקה און הכנסת כלה איז אַזוי גרויס דאָס מען פערדינט צוליב זיי אריכות ימים (תד"א זוטה פ"א) און נאָך

מער צו מאַכען חתונה איין אָרומען יתום מיט איין אָרימע יתומה וועלכע פילע מצות איזט פערהאַנדען אין דעם, און אַלע מענשען פון שטאָט נעמט יעדער אַטהייל אין די מצוה, דער פּאר מאַכט מען די חופּה אויפ'ן בית הקברות און מיט גרויס פּאַראַד מען שפּיעלט מען זינגט דער מיט אָפּשאַפען די טרויעריגקייט די זאָרגען וועלכע דאָס איז „בעהימע גאָט" אין יענער צייט געפעהרליך, אָבער ווען מען פערברייננגט אין פרייליכקייט אויף דעם טרויעריגען אָרט, וועט דאָס פאָלק מוטה בעקומען און קיין טאָדעס שרעק וועט שאָן אויף זיי ניט קומען (ראיתי בספר).

סימן מא

דער מנהג צו עסען פורים א המן-טש.

דאָס איז צום אָנדענקען זאָ ווי המן-טש וועלכער איז אויפגעשטאַנען אויף אידען איז געוואָרען „תש כחו" שוואך געוואָרען זיין מאַכט. און האָט ניט אויסגעפירט זיין וואונש, דאָס זעלבע וועט זיין אָט מיט די אַלע וועלכע פערלאַנגען שלעכטעס טאָן דעם אידען.

סימן מב

דער מנהג איז שבת עסט מען „טשאָלענט" וועלכער ווערט פון ערב שבת געשטעלט?

דער טעם איז, עס געפינט זיך אין מדרש אויף דעם פסוק „ויברך אלהים את יום השביעי" זאָגט דערויף ר' יוסי דאָס גאָט האָט איהם געבענשט מיט מטעמים, דאָס הייסט די שבת'דיגע מאכלים זאָלען זיין שמאַקהאַפטיג, וואָרום ווען מען זאָל האַלטען אין די וואָכענדיגע טעג אין אויבען א תבשיל איבער אַכטצעהן שעה ווערט דאָס איבערגעפירט און פערלירט איהר געשמאַק, און אָפט קען זי שאַדען, אָבער שבת ווייל עס רוהט אויף איהר די ברכה גאָטעס איזט זי זייער אַנגינעם און שמאַקהאַפטיג, און שאַדעט ניט, נור די וועלכע גלויבען אין גאָט און אין זיין הייליגע תורה, און דער פון איזט צו איבערצייגען ווי הייליג דער טאָג שבת איז.

סימן מג

דער מנהג איז יום הכפורים צו מנחה ענדיגט מען די ברכות ההפטורה נור ביי די ברכה מגן דוד און מער ניט?

וויל די היילינגע עבודה וועלכע עס האט געדארפט זיין דעם היילינגע טאג האט מען דאך שוין אפגיטאן, קען מען שוין ניט זאגען מעהר די ברכה „על התורה ועל העבודה" (רוקח).

סימן מד

דער מנהג ווען מען געהט אריין אין א הויז וועלכער יעמאנד עסט דאן זאגט מען „ברוכים היושבים" געבענשט זאל זיין די וואס זיצען דא, ווען אויך ער איזט נור איינער.

דער טעם איז, וויל עס שטעהט אין פסוק כי מלאכיו יצוה לך לשמרך, זיצט דאך דא מיט איהם איין מלאך (מטה משה). און דער שבלי הלקט ברייננגט, אז דאס איז גאר איין אלטער מנהג פון פארצייטען ווען דער פאָ־טער פונעם קינד ברייננגט דעם קינד מל צו זיין פלעגט מען דאן זאגען „ברוכים היושבים".

סימן מה

פאר וואס די תפלות פון ר"ה ויו"כ זאגט ניט דער קהל מיט'ן חזן גלייך ווי אין מחזור איז געדרוקט, צום ביישפיל ביי די תפלה „אתה הוא אלהינו בשמים ובארץ גבור ונערץ" זאגט דער חזן, און דער קהל ענטפערט „גבור ונערץ, דגול מרבבה הוא שח ויהי" און זא ווייטער, אויך אין פיוט „אדירי איומה יאדירו בקול" זאגט דער קהל: "ה' מלך ברואי ברק יברכו בקול" און דער חזן זאגט איבער: „ברואי ברק וגו', דער קהל זאגט: „ה' מלך גבורי גובה יגבירו בקול", און דאס זעלבע ביי די איבעריגע תפלות, און ווארום זאגט מען ניט כסדר ווי אין מחזור איז געדרוקט?

דער טעם איז, וויל די פייטנים וועלכע האבען פערפאסט די אלע פיוטים איז נאך דאן ניט גיוועזן קיין דרוקעריי, האבען זיי געשריבען זייערע פיוטים נור אויף פאפיער אדער פארגאמענט, און מען האט דאס אוועקגע־

שיקט צו אַלע אידען, זיי זאָלען עס זאָגען, און דער איבערש־ייבער האָט זיך דאַן נעלאָזט גוט באַצאָלען, האָט קיינער ניט געהאַט די מעגליכקייט צו האָבען עס אָט די אַלע תפלות ופיוטים, נור איינער אָדער צוויי מחזורים מיט די פיוטים און תפלות האָט זיך געקענט געפינען ביי איין קהלה, וועלכע דאָס איזט נור געוועזן פאַר'ן חזן זעלבסט, האָט דער חזן גיזאָגט און דער קהל האָט געשוויגען, און ווען דער חזן איז געקומען צו איין תפלה וועלכעס ענטהאַלט אַ שיר ושבח צו גאָט. האָט דער חזן גיזאָגט אין דער הויך, און דאָס פאָלק האָט נור גיענטפערט איניגע ווערטען. דעם אינהאַלט פונעם שיר, אָדער די ווערטען וועלכע זיי האָבען גיהערט פון חזן, אַזוי ווי די שירה וואָס אויפ'ן ים, האָט משה גיזאָגט: „אשירה לה' כי גאה גאה" און די אידען האָבען דאָס זעלבע איבערגעזאָגט. און דאַן אויך דער חזן האָט געזאָגט: „אתה הוא אלקינו בשמים ובארץ" האָט דער קהל גיענטפערט „בשמים ובארץ" און ווען דער חזן האָט גיזאָגט „גבור ונערץ דגול מרבבה", האָט דאַן דער קהל גיענטפערט „דגול מרבבה", און דאָס זעלבע ביי דעם פיוט „אדירי איומה". דער חזן האָט גיזאָגט „אדירי איומה יאדירו בקול ה' מלך", און דאָס קהל האָט גיענטפערט „ה' מלך" נור צוויי ווערטער, אויך ביי'ן פיוט האוחז ביד, האָט געזאָגט דער חזן „האוחז ביד מדת משפט" „וכל מאמינים שהוא אל אמונה", און דער קהל האָט נאָכהער געזאָגט „וכל מאמינים שהוא אל אמונה" ניט מעהר. נאָר ווען עס האָט זיך געפונען די דרוקעריי און מחזורים איז שאָן געוועזן לייכט צו בעקומען, האָט שוין יעדערער גיהאַט אַ מחזור פיר זיך זעלבסט, ער האָט שוין געקאָנט זאָגען די אַלע פיוטים גאַנץ אַליין ניט וואַרטענדיג אויפ'ן חזן, דער פאַר האָבען זיי אָנגעהויבען פריער פאַר'ן חזן דעם חרוז שטילערהייד, און נאָכהער ווען דער חזן האָט איבערגעזאָגט האָבען זיי שוין געזאָגט ווייטער „בקול רם", און אַזוי איז געוועזן ביי דעם פיוט „אדירי איומה", „מלך עליון", „האוחז", דער קהל האָט גיזאָגט דעם ערשטען חרוז וואָס גיהער צום חזן שטילערהייט און נאָכהער האָט דער חזן איבערגעזאָגט און דער קהל האָט שוין ווייטער געזאָגט יעדער חרוז פריהער און בקול רם, אָט דערפון איז דאָס פערבליבען דער מנהג אַז דער קהל זאָגט פאָרהער. און דאָס וואָס מען רופט עס „תפלות" איזט דאָס איין אירטהום, דאָס איז ניט קיין תפלות, נור „תהלות ותשבחות".

סימן מו

פאַר וואָס פערענדיגען מיר אין קריאת שמע „ה׳ אלהיכם אמת״?

ווייל די פרשה ציצית ענדיגט זיך מיט דעם פסוק „אני ה׳ אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מא״ץ מצרים״, דערפאַר זאָגען מיר „ה׳ אלהיכם אמת״, ווייל די וואַהרע גאָטהייט האָט מען אַרויסגעזעהן נור אין מצרים, דורך די גרויסע וואונדערטהאַטען וועלכע גאָט האָט דאַן געטהאָן מיט די אידען אין מצרים און די וואַהרע גאָטהייט איז פון דאַן אָן בעקאַנט אויף דער גאַנצער וועלט (ספר מוסר התורה והיהדות).

סימן מז

טעם ע״י התפלין שנחלקו בו רש״י ור״ת.

נשאלתי ע״ד התפלין שנחלקו רש״י ור״ת בענין הנחת הפרשיות, הלא היה להם לראות התפלין ברורם ופוק חזי כו׳, אכן באמת כי מצות תפלין היתה נהוגה בישראל בכל הזמנים וגם באלף הג׳ בזמן אריסטיאה נאמר כי אלעזר כ״ג הואיל לבאר לפני שלוחי תלמי המלך (230 לספה״נ) ענין תפלין ציצית ומזוזה (עי׳ מאור עינים בהדרת זקנים), וכתב הרמב״ם בפירושו על משניות מנחות פרק התכלת: ולא דברה המשנה בדיני הציצית והתפלין והמזוזה וענין מלאכתן והברכות שחייבים לברך עליהם וכל הענינים התלוים בהן, סבת זה בעיני לפי שהיו הדברים האלה מפירסמים בזמן חבור המשנה והיו ענינים ידועים ונהוגים ביד כל העם פרט וכלל, ואין ענין מהם נפלא משום אדם, וע״כ לא ראה לדבר בהם, כמו שלא הסדיר התפלה ר״ל הנוסחא איך יתנהג ש״ץ, לפי שהיה מפורסם וכו׳ עכ״ל. אמנם מצות תפלין היתה רפויה בזמנים שונים בכמה מקומות, ור״מ מקוצי בעל הסמ״ג היה דורש בגליות ישראל להוכיח על חיוב מצות תפלין, ובשנת תתקצ״ו (1236) היה בספרד והוכיחם ע״ז, ועשו תשובות גדולות וקבלו אלפים ורבבות מצות תפלין (סמ״ג עשין סי׳ ג) כי בין ההמון היתה רופפת המצוה הזאת, ולזאת אמרו: איזהו עם הארץ כל שאינו מניח תפלין (ברכות מ״ז), ובירושלמי ברכות מבאר הטעם מפני מה לא החזיקו במצות תפלין? מפני הרמאים כו׳ ר׳ שמעון בן אלעזר נותן טעם מדוע מצות תפלין מרופה בידם מפני שלא מסרו עצמן למיתה בימי הגזירות והרדיפות (שבת קל), הרפיון הזה בקיום המצוה היה גורם לחילוף

סדר פרשיות בבתי התפלין ונצמחה מזה מחלוקת רש״י ור״ת, וברור הוא שהחילוף הזה בא להם מרורות ראשונים ונתחדשה בזמנם של בעלי התוס׳ (עי׳ אוצ״י). *)

מנהגי בית הכנסת יודיש דייטש.

א) ראש השנה בײַ מעריב (ווען עס פֿאַלט דאָנערשטאָג מאַכט מען אַ ערוב תבשילין, און ווען עס פֿאַלט שבת זאָגט מען מזמור שיר ליום השבת, מגן אבות, המלך הקדוש אָהנע במה מדליקין), זאָגט מען תקעו, אין שמונה עשרה זאָגט מען זכרנו, מי כמוך, המלך הקדוש, וכתוב, בספר חיים · אין אַללע קדישים ביז יום כפור זאָגט מען לעילא ולעילא. קדוש מיט שהחיינו. בײַ שחרית אבינו מלכנו (ווען עס פֿאַלט שבת זאָגט מען ניט אבינו מלכנו), עס ווערדען צוויי ספרים אויסגעהאָבען צום ערשטען ·ווערדען פֿינף (און ווען שבת זיבען) פערזאָנען אויפֿגערופֿען, מען לייענט אין פ׳ וירא וה׳ פקד, און צום מפטיר ובחדש השביעי, הפטרה, ויהי איש אחד. פֿאַר מוסף תקיעת שופר זאָגט מען די ברכות לשמוע אונד שהחיינו, (שבת בלאָזט מען קײַן שיפר), מען דוכנט, נאָך מנחה ווירד תשליך געזאָגט.

ב) אַם צווייטען אָווענד עבענפֿאַלס קדוש מיט שהחיינו, מען לעגט אָבער דעם חזן איינע נײַע פֿרוכט פֿאַר. אַם צווייטען טאָג שחרית אבינו מלכנו, צוויי ספרים ווערדען אויסגעהאָבען צום ערסטען ווערדען פֿינף פערזאָנען אויפֿגערופֿען, מען לייענט אין פ׳ וירא ויהי אחר הדברים אים צווייטען כפטיר. הפטרה כה אמר ה׳ מצא חן, תקיעת שופר ווי אים

---

*) הערה. אולם בספר „פי חכם״ להרב הגאון כו׳ ר׳ יצחק מוואלאזען ז״ל והוא חדושים על ס׳ בראשית, שמות, נמצא בזה״ל: איש אחד שאל להרב הגאון ר״ח מוואלאזען ע״ד התפלין של ר״ת, והשיב לו ששאל את רבו הגר״א ז״ל ע״ז, ואמר לו א״כ צריך אתה להניח י״ח זוגות של תפלין, ובתחלה לא הבין הדבר עד שבא לביתו וחפש בספרים ומצא כדברי הגאון ז״ל, ואלו הם הי״ח זוגות: א׳ של רש״י, ב׳ של ר״ת, ג׳ לפי דעת הרמב״ם, ד׳ לפי דעת הראב״ד, ה׳ לפי דעת השמושא רבא, וגם בענין הקשר של תפלין יש ג״כ מחלוקת בין הפוסקים ופורט שם כל הי״ח זוגות של תפלין, וסיים הגר״ח כאשר ראית זאת הנהתי התפלין של ר״ת כמקום מוצנע על דעת שלא להניחם עוד, עכ״ל.

ערשטען טאג, נור ווירד דעם בעל תוקע צו שהחיינו איינע נייע פרוכט פאר־געלייגט, ביי מוסף ווירד גערוכנט.

ג) שבת שובה שחרית זאגט מען יוצר, (איז אים בית הכנסת איין ברית מילה זאגט מען אופן אונד גאולה פיר ברית מילה). מען לייענט האזינו הפטרה שובה ישראל. צו מנחה ווירד וזאת הברכה געלייענט, צדקתך צדק. צו מעריב אתה חוננתנו ויהי נועם, ואתה קדוש, ויתן לך, הבדלה מיט ליכט אונד בשמים. (ווען יו"כ אין וואכעדיגע טעג זאגט מען וי"נ וא"ק.

ד) צום גדליה זאגט מען סליחות. מען לייענט פריה אונד אווענד ויחל, אווענד אבער אויך הפטרה דרשו.

ה) ערב יום כפור זאגט מען לך ה' הצדקה בין שומע תפלה, צוויי סליחות, פזמון, זכיר ביז והארץ אזכיר די וידוי נור איינמאל, קיין תחנון בסליחות אונד אויך ניכט נאך שמונה עש"ה. ניכט מזמור לתודה אונד ניכט למנצח יענך, און ניט אבינו מלכנו. (אבער ווען יום כפור שבת פאלט זאגט מען יא אבינו מלכנו), צו מנחה זאגט מען נאך שמונה עשרה די וידוי אונד על חטא, אבער דער פארבעטער ווידער־האלט דיזעם ניכט.

ו) אבענד ציעהט מען די שוהע אוים, לעגט דעם טלית אן און בעזינגט כל נדרי פון איינטריט דער נאכט, זאגט שהחיינו, (ווען עס פאלט שבת זאגט מען מזמור שיר ליום השבת, נאך שמונה עשרה זאגט מען ויכלו, מגן אבות מיט המלך הקדוש, אבינו מלכנו ווירד ניכט געזאגט אויך ניכט צו שחרית).

ז) יום כפור: מען העבט צוויי ספרים אוים, צום ערסטען ספר רופט מען זעקס פערזאנען (שבת זיעבען) אויף, אונד לייענט אחרי מות, אים צווייטען ספר לייענט מען מפטיר, הפטרה: ואמר סולו סולו, אום שבת יקום פורקן, הזכרת נשמות, אב הרחמים (אים פאל איינע ברית מילה, פינדעט דיעזע נאך אשרי פאר דעם איינהעבען שטאטט). פאר מנחה לייענט מען אין אחרי מות פ' עריות, הפטרה פאן יונה, ויהי דבר ה', צו נעילה ווירד אבינו מלכנו מיט חתמנו שטאט כתבנו גע־זאגט, מעריב מיט אתה חוננתנו, קיין ויהי נועם וא"ק נור ויתן לך, הבדלה מיט ליכט אונד בשמים.

ח) פאן יום כפור ביז נאך סוכות ווירד קיין תחנון געזאגט אויך ניכט יהי רצון נאך קה"ת אבער אל ארך אפים אונד למנצח ווירד געזאגט.

ט) ערב סוכות (ווען עס פאלט דאנערשטאג יום טוב מאכט מען ערוב תבשילין), מען זאגט מעריבית קדוש מיט שהחיינו. צו שחרית יוצר, ווירד לולב געבענשט מיט שהחיינו, (שבת ווירד ניכט גיבענשט) גאנץ הלל. אין במוך, יי יי. מען העבט צוויי ספרים אוים רופט צום ערסטען פינף פערזאנען

(אום שבת זיעַבּעָן) אויף אונד לייעָנט שור או כשב, אים צווייטעָן מפטיר אין פ׳ פנחס ובחמשה עשר יום, הפטרה: הנה יום בא, צו כוסף ווירד געָדוּכֿנט, דאַן ווירד איין ספר תורה אויסגעָהאָבּעָן אונד הושענא למען אמתך (אום שבת אום נצורה) געָזאָגט.

י) אָם צווייטעָן אָווענד: מערבית לליל ב׳, קדוש מיט שהחיינו. אָם צווייטעָן טאָג סוכות זאָגט מאַן יוצר, מאַן בּעָנשט לולב אָהנעָ שהחיינו (ווען דער ערשטער טאָג איז שבת זאָגט מען יאָ שהחיינו). זאָגט גאַנץ הלל, אין כמוך, יי יי. מעָן נעָהמט צוויי ספרים אוים, און מעָן לייעָנט ווי אים ערסטעָן טאָג. הפטרה ויקהלו שלמה, בּיי מוסף ווירד געָדוּכֿנט. נאָך מוסף נעָהמט מעָן ווידער איין ספר תורה אוים אונד זאָגט הושענא אבן שתיה. (ווען דער ערשטער טאָג איז שבת זאָגט מעָן דאַן דעָם צווייטעָן טאָג למען אמתך).

יא) שבת חול המועד מעריב פֿאָן שבת. ויכלו, מגן אבות, במה מדליקין. שחרית יוצר פֿון שבת חוה״מ, גאַנץ הלל אָהנעָ לולב, קדיש התקבל, קהלת, קדיש יתום, אין כמוך. מעָן נעָמט אוים צוויי ספרים, צום ערשטעָן ספר ווערדען זיעָבּעָן פּעָרזאָנעָן אויפֿגעָרופֿעָ אונד מעָן לייעָנט אין פ׳ כי תשא ראה אתה אומר אלי, אים צווייטעָן מפטיר אין פ׳ פנחס, ווען ער איז דער ערשטער טאָג חול המועד לייעָנט מעָן וביום השני וביום השלישי, ווען ער איז דער דריטער טאָג חול המועד לייעָנט מעָן וביום הרביעי וביום החמישי. ווען ער איז דער פֿירטער טאָג חול המועד לייעָנט מעָן וביום החמישי וביום הששי. הפטרה ויהי ביום בא גוג, ברכה על יום השבת הזה ועל יום חג הסוכות הזה אונד מקדש השבת וישראל והזמנים. נאָך מוסף איזט נור פתיחת הארון, איין ספר ווירד ניכֿט אויסגעָהאָבּעָן. מעָן זאָגט די הושענא אום נצורה. צו מנחה ווערט וזאת הברכה געָלייעָנט. קיין צ״צ. מוצאי שבת זאָגט מעָן קיין ויהי נעם וא״ק נור ויתן לך. הבדלה מיט ליכֿט און בשמים.

יב) חול המועד ווערט טעָגליך גאַנץ הלל געָזאָגט נאָך ברכת לולב, די תפלין ווירד אָב געָלייגט פֿאַר הלל. מעָן נעָמט איין ספר תורה אוים און מעָן רופֿט פֿיער פּערזאָנעָן אויף איז פֿאָלגעָנדער אָרדנונג: דעָם ערשטעָן טאָג חול המועד, כהן וביום השני, לוי ביום השלישי, ישראל וביום הרביעי, רביעי וביום השני וביום השלישי. דעָם צווייטעָן טאָג חול המועד: כהן וביום השלישי. לוי וביום הרביעי, ישראל וביום החמישי, אונד רביעי וביום השלישי וביום הרביעי, דער דריטער טאָג חול המועד: כהן וביום הרביעי, לוי וביום החמישי, ישראל וביום הששי, און רביעי וביום הרביעי וביום החמישי. דער פֿירטער טאָג: כהן וביום החמישי, לוי וביום הששי, ישראל וביום השביעי, אונד רביעי וביום החמישי וביום הששי,

נאָך דעם לייענען זאָגט מען אשרי ובא לציון, חצי קדיש, מוסף פֿאַן יום טוב אָבער וואָכען קדושה. דאַן ווירד איין ספר תורה אויסגעהאָבען אונד הושענא געזאָגט נאָך אָרדנונג, ווי אָבען איזט ערקלערט. די תפילין לעגט מען אָב פֿאַר הלל.

יג) הושענא רבה בעט מען מיט ניגון פֿון ראש השנה אונד אים קיטעל, נאָך מזמור לתודה ווערדען די מזמורים פֿון יום טוב געזאָגט אָבער אָהנע נשמת כל חי, מען זאָגט על נטילת לולב, גאַנץ הלל, העבט איין ספר תורה אויס, זאָגט שמע ישראל, אחד, גדלו, על הכל, ויעזור ויגן. פֿיער פערזאָנען ווערדען אויפֿגערופֿען, פֿיר כהן לייענט מען וביום החמישי, לוי וביום הששי, ישראל וביום השביעי, אונד רביעי וביום הששי וביום השביעי, מוסף פֿון יום טוב קדושה נעריצך מיט אדיר אדירנו. עס ווערדען דאַן אַלע ספרי תורה אויס דעם אָרון הקודש הערויסגענומען און מען מאַכט זיבען הקפות אַרום די בימה מיט די אתרוגים אונד לולבים, אונד זאָגט די הושענות (אים פֿאַללע איין ברית מילה זאָגט מען זכור ברית אברהם פֿאַר אנא הבט לברית). אין כאלהינו, עלינו.

יד) שמיני עצרת (ווען עס פֿאַלט אום שבת מאַכט מען פֿאַר מעריב איין ערוב תבשילין) מעריבית, (אום שבת מזמור שיר ליום השבת, ויכולו, מגן אבות, קדוש מיט שהחיינו). צו שחרית יוצר, גאַנץ הלל. ק"ת, מען העבט צוויי ספרים אויס, צום ערשטען ווערדען פֿינף פערזאָנען אויפֿגערופֿען, (אום שבת זיבען), מען לייענט אין פ' ראה עשר תעשר, אין צווייטען ספר מפטיר ביום השמיני עצרת, הפטרה ויהי ככלות שלמה. מען איזט מזכיר נשמות, מען זאָגט אב הרחמים. פֿאַר מוסף רופֿט דער שמש „משיב הרוח" אויס, עס ווירד גשם געבענשט, נאַכהער געראָכנט.

טו) שמחת תורה אָבענדס זאָגט מען מעריבית, נאָך תפלת ערבית זאָגט מען אתה הראית לדעת, מען נעמט אַלע ספרי תורה אויס אונד מאַכט די הקפות. די ספרים ווערדען צוריקגעשטעלט, ביז נור איינע, דער חזן זאָגט שמע ישראל, אחד, גדלו אין דעם ספר ווירד אויפֿגעמישט וואָס מען שמחת תורה לייענען ווירד, מען זינגט על הכל, שישו ושמחו, אונד שטעלט די ספר תורה צוריק, מען זאָגט קדוש מיט שהחיינו. עלינו. ביי שחרית זאָגט מען פֿאַר נשמת דען פיוט נשמת מלומדי מורשה, ביי שחרית איזט דוכן אָבער אָהנע ותערב. נאָך שמונה עשרה גאַנץ הלל, מען מאַכט אַבערמאַלס די הקפות מיט אַלע ספרי תורה, זאָגט שמע ישראל, אחד, גדלו, על הכל, לייענט אין דריי ספרי תורה, אים ערסטען וזאת הברכה, און רופֿט אַלע אַנוועזענדען אויף, ביי מעונה אלהי קדם דען חתן תורה ביז סוף התורה, אים צווייטען ספר בראשית ביז לעשות חתן בראשית, צום דריטען ספר תורה דען מפטיר.

ביום השמיני עצרת, הפטרה ויהי אחרי מות משה. ביי מוסף איזט קיין דוכן. אין כאלהינו, עלינו, ווען שמחת תורה פאלט פרייטאג, זאגט מען נאך מנחה לכו נרננה, לכה דודי מיט ווענלאסינג פון התנערי. מעריב פון שבת, במה מדליקין ווירד ניכט געזאגט. שחרית זאגט מען יוצר (אים פאלע איינעם ברית מילה זאגט מען אופן, זולת אונד גאולה אן מילה). מען לייענט פ׳ בראשית בענשט ראש חדש, צו מנחה קיין צדקתך צדק, מען פאנגט אן ברכי נפשי צו זאגען. יום כפור קטן בלייבט וועג.

טז) יעדען ראש חדש זאגט מען שאן אבענד בעפאר קיין תחנון. יעלה ויבא, מארגענס זאגט מען האלב הלל. קדיש תתקבל. מען נעמט איין ספר תורה אוים, לייענט אין פ׳ פנחס דעם כהן צו את בני ישראל ביז עולת התמיד, לוי פון ואמרת ביז רביעית ההין. ישראל, עולת תמיד ביז ונסכה, רביעי. ובראשי ביז עשה ונסכו. חצי קדיש נאך דעם איינהייבען די תורה. אשרי, קיין למנצח יענך, ובא לציון, מען לעגט די תפילין אב. מוסף פון ראש חדש, שיר של יום, ברכי נפשי אנשטאט שיר מזמור לאסף. דאס איזט דער סדר פיר יעדען ראש חדש.

יז) ווען שבת איז אויך ראש חודש, יוצר, האלב הלל, קדיש תתקבל, אין כמוך, מען נעמט צוויי ספרי תורה אוים, אים ערסטען ספר תורה לייענט מען די וואך סדרה, אים צווייטען כפר תורה מפטיר וביום השבת ובראשי חדשיכם הפטרה: כה אמר ה׳ השמים כסאי, קיין אב הרחמים, מוסף פון שבת ראש חודש. צו מנחה קיין צ״צ.

יח) דעם שבת וואס כען בענשט שני וחמישי ושני אים פאללע איינעס ברית מילה לעסט מען דאס בה״ב בענשען פיר מנחה, מאנטאג דאנערשטאג אונד מאנטאג זאגט מען סליחות אונד לייענט צו מנחה ויחל אבער נור פאללס צעהן פאסטענדע אים בית הכנסת זינד. שבת פ׳ וירא, אהבה, שננו, לשונם.

יט) דעם פינף אונ צוואנציגטען טאג אין כסלו איז חנוכה, ערב חנוכה נאך מנחה צינדעט מען חנוכה ליכט אן נאכדעם מאן די ברכות להדליק נר, שעשה נסים אונד שהחיינו געזאגט האט. די ליכטער לאסט מען ברענגען ביז נאך מעריב און צינדעט זי ווידער פאר שחרית אן. גאנץ חנוכה זאגט מען ניכט תחנון למנצח און קיין יהי רצון נאך קה״ת, אבער שיר מזמור לאסף ווירד געזאגט, אין יעדע תפלת שמונה עשרה ווירד על הנסים געזאגט. אין שחרית אלע אכט טאגע גאנץ הלל. מען לייענט אין פ׳ נשא פיר דריי אויפגערופענע. אם ערסטען טאג לייענט מען כהן: ויהי כיום כלות משה ביז חנוכת המזבח, לוי, ויהי המקריב ביז מלאה קטורת, ישראל: ביז נחשון ב

עמינדב, און זאָ טענְליךְ איין נשיא פיר כהן אונד לוי, פיר ישראל דען נעכסטען נשיא.

כ) פרייטאג אבענד צינדעט מען צו הויזע ערסט חנוכה ליכט אונד דאן די שבת ליכטער אן, פ׳ מקץ שבת חנוכה, שחרית זאגט מען יוצר פון שבת חנוכה, גאנץ הלל, מען הויבט צוויי ספרים אויס, לייענט אים ערסטען פ׳ מקץ און אין צווייטען ספר תורה מפטיר אין פ׳ נשא, הפטרה רני ושמחי. צו מנחה קיין צדקתך צדק. מוצאי שבת צינדעט מען חנוכה ליכט נאך ויהי נעם ואתה קדוש, פאר ויתן לך אונד הבדלה. צו הויזע ערסט הבדלה דאן חנוכה ליכט. ראש חודש שבט ווירד צוויי ספרי תורה גענומען, אם ערסטען כהן, לוי און ישראל פון צו ביז יעשה ונסכו, אין צווייטען ספר דעם נשיא. זאת חנוכה כהן ולוי ביום השמיני, ישראל ביום החמישי ביז כן עשה את המנורה.

כא) עשרה בטבת תענית זאגט מען סליחות, דער חזן זאגט עננו, און מען לייענט ויחל, אבענד ווירד נאך ויחל ד׳ הפטרה דרשו געלייענט, שים שלום, ברכת כהנים.

כב) פ׳ בשלח שבת שירה, גאולה יום ליבשה. חמשה עשר בשבט קיין תחנון אויך צו מנחה פאראהער.

כג) שבת שקלים, יוצר, (אים פאללע איינער ברית מילה אן איינעם שבת דער ארבע פרשיות זאגט מען אופן אונד גאולה פון ברית מילה און די איבריגען פיוטים דעם בעטרעפענדען שבת). מען העבט צוויי ספרים אוים און לייענט אים ערשטען די וואך סדרה און אים צווייטען ספר מפטיר: כי תשא ביז לכפר על נפשותיכם. הפטרה בן שבע שנים.

כד) פ׳ זכור יוצר, מען העבט צוויי ספרים אוים, לייענט אים ערסטען די וואך סדרה אונד צווייטען מפטיר אין פ׳ כי תצא זכור את אשר עשה לך עמלק, הפטרה כה אמר ה׳ פקדתי.

כה) תענית אסתר, זאגט מען סליחות, דער פארבעטער זאגט עננו פאר רפאנו, מען לייענט ויחל, צו מנחה גיבט מען דריי מינצען אלס מחצית השקל, מען לייענט ווידער ויחל אבער מיט הפטרה דרשו יי בהמצאו, ברכת כהנים, שים שלום. אין מעריב געבעט זאגט מען על הנסים, דאן קדיש מיט תתקבל. דריי ברכות על מקרא מגילה, שעשה נסים, אונד שהחיינו, מען לייענט די מגילה, נאכהער הרב את ריבנו, אשר הניא, שושנת יעקב, ואתה קדוש, קדיש שלם אהנע תתקבל, עלינו. צו שחרית, מאורה, קרובץ, מען לייענט ויבא עמלק פאר דריי אויפגערופענע, נאך דעם איינהעבען זאגט דער קורא ווידער דריי ברכות אונד לייענט די מגילה. דאן הרב את ריבנו, שושנת יעקב, וואָ מען קיין קרובץ זאגט, ווירד אשר הניא געזאגט.

די תפילין ווערדען נאך דער מגילה אבגעלעגט. מען זאגט אשרי ובא לציון אהנע למנצח יענך. עלינו, שיר של יום אונד שיר מזמור לאסף. שושן פורים זאגט מען קיין תחנון. קיין למנצח יענך.

כו) פ׳ פרה, מען זאגט יוצר, צוויי ספרים ווערדען אויסגעהאבען, אים ערסטען לייענט מען די וואך סדרה אונד אים צווייטען לייענט מען כמפטיר פ׳ חקת פון אנפאנג ביז עד הערב. הפטרה ויהי דבר ה׳.

כז) פ׳ החדש מען העבט צוויי ספרים אויס אונד לייענט אים ערסטען די וואך סדרה, האלב קדיש, אים צווייטען מפטיר אין פ׳ בא החדש הזה, הפטרה כל העם.

כח) שבת הגדול, יוצר, נאך מנחה זאגט מען די הגדה פון עבדים היינו ביז לכפר על כל עונותינו. דען גאנצען מאנאט ניסן ווירד קיין תחנון געזאגט, אויך ניכט יהי רצון נאך קריאת התורה אונד שבת ניכט אב הרחמים, צדקתך צדק, אויך קיין שיר מזמור לאסף אבער אא״א און למנצח ווירד געזאגט.

כט) ערב פסח קיין מזמור לתודה קיין למנצח. די פאסטענדע בכורים זאגען אבענד אין מנחה עננו. (ווען פסח דאנערשטאג פרייטאג, צו מנחה מאכט מען איין ערוב תבשילין. און ווען שבת פאלט מען זאגט לכו נרננה לכה דודי, צו מעריב קיין מערבית זאנדערן ויכלו, קיין מגן אבות, קיין במה מדליקין, אין דען צוויי ערסטען פסח אבענדען ווירד אים טעמפעל קיין קדוש געמאכט. שחרית זאגט מען יוצר, גאנץ הלל, אין כמוך, העבט צוויי ספרים אויס, לייענט אים ערשטען פינף פערזאנען (ווען שבת זיבען) אויפגערופען אין פ׳ בא משכו וקחו ביז על צבאותיכם. אים צווייטען ספר תורה מפטיר ובחדש הראשון הפטרה: ויאמר יהושע (שבת יקום פורקן) אשרי, יהללו. ביי מוסף ווירד טל געבענשט, דוכן. (ווען שבת איזט, צו מנחה לייענט מען די פרשה פון די קאָמענדיגע וואך). דען צווייטען טאג פסח אבענד זאגט מען ווידער מערבית פאם צווייטען אבענד פסח אור יום הניף. מען בעגינט ספירה צו צעהלען, צו שחרית יוצר, גאנץ הלל, צוויי ספרים ווערדען אויבגעהאבען, אים ערשטען לייענט מען שור או כשב פינף פערזאנען ווערדען אויפגערופען אים צווייטען ספר תורה מפטיר ווי געסטערן, הפטרה וישלח המלך, מוסף דוכנן. מנחה פון יום טוב, מוצאי יום טוב, זאגט מען אתה חוננתנו מען זאגט ותן ברכה. הבדלה אהנע ליכט אונד אהנע בשמים.

ל) אלע פאלגענדע טאגע חוה״מ ווירד מזמור לתודה ניכט געזאגט, טעגליך האלב הלל, צוויי ספרים, דעם ערשטען טאג חוה״מ לייענט מען קדש לי כל בכור, דעם צווייטען טאג אם כסף תלוה, דעם דריטען טאג פסל לך, דעם פיערטען טאג וידבר (פסח שני), אים צווייטען ספר לייענט מען והקרבתם. די תפילין ווערדען אם ערסטען טאגע נאך דעם ערסטען ספר תורה אן דען

פאָלגענדען פאַר קריאת התורה אָבגעלייענט). (שבת חול המועד ווירד געלייענט שיר השירים, ראה אתה אומר אלי אין פ׳ משפטים, און מפטיר והקרבתם). שביעי של פסח (ווען שבת מאַכט מען צו מנחה פאָרהער איין ערוב תבשילין מען איזט מקבל שבת, קיין מעריבית, נור ויכולו, מגן אבות, קיין במה מדליקין) מעריבית, קדוש אָהנע שהחיינו, ספירת עומר, שחרית יוצר, האַלב הלל, אין כמוך, צוויי ספרי תורה ווערדען אויסגעהאָבען צום ערסטען ווערדען פינף פערזאָנען אויפגערופען (שבת זיבען), מען לייענט פ׳ בשלח ביז רופאך, אים צווייטען מפטיר והקרבתם, הפטרה וידבר דוד, צו מוסף דוכנן. צו מעריב אחרון של פסח (ווען שבת פאַלט איזט מען מקבל שבת קיין מעריבית, נור ויכולו, מגן אבות, קיין במה מדליקין) קדוש אָהנע שהחיינו, ספירת עומר, עלינו. צו שחרית יוצר, זאָגט האַלב הלל, (ווען שבת שיר השירים) צוויי ספרים ווערדען אויסגעהאָבען, אים ערשטען לייענט מען פאַר פינף פערזאָנען כל הבכור (שבת זיבען עשר תעשר), אונד אים צווייטען מפטיר והקרבתם, הפטרה: עוד היום בנוב. (ווען שבת יקום פורקן), מזכיר נשמות, אב הרחמים. צו מוסף קיין דוכן. (ווען שבת צו מנחה לייענט מען די פרשה פאָן קומענדע וואָך) מוצאי יו״ט אתה חוננתנו. ויהי נועם ואתה קדוש. ספירת עומר, ויתן לך, הבדלה אָהנע ליכט אָהנע בשמים, אסרו חג מען זאָגט למנצח. אָן דען שבתות צווישען פסח אונד שבועות ווירד יוצר געזאָגט. אב הרחמים.

לא) דעם ערסטען שבת נאָך פסח פאַנגט מען אָן זאָגען פרקי אבות און זאָגען ביז שבת פאַר ראש השנה.

לב) תענית חמישי ושני. סליחות איזט דער מנהג ווי אָבען נאָך סכות אָבגעגעבען.

לג) ל״ג בעומר זאָגט מען שוין צו מנחה פאָרהער קיין תחנון.

לד) פאָן ר״ח סיון ביז נאָך אסרו חג זאָגט מען קיין תחנון, קיין יה״ר נאָך קה״ת וואָהל אָבער אל ארך אפים אונד למנצח יענך.

לה) שבועות זאָגט מען מעריבית, קדוש, יין, זמן (ווען מוצאי שבת יין, קדוש, נר, הבדלה, זמן) צו שחרית יוצר, גאַנץ הלל, קדיש תתקבל, אין כמוך, מען העבט צוויי ספרים אוים, אונד זינגט אקדמות רופט פינף פערזאָנען אויף, לייענט אים ערשטען בחדש השלישי, אים צווייטען ספר תורה לייענט מען מפטיר וביום הבכורים, הפטרה ויהי בשלושים שנה. צו מוסף איזט דוכנן. אם צווייטען אָבענד זאָגט מען מעריבית קדוש מיט שהחיינו. צו שחרית יוצר, גאַנץ הלל, קדיש תתקבל, רות, קדיש יתום, אין כמוך. מען הייבט צוויי ספרים אוים, אים ערשטען רופט מען פינף פערזאָנען אויף

אונד לייענט כל הבכור, אונד אים צווייטער מפטיר ווי געסטערן, יציב פתגם, דפטרה תפלה לחבקוק, מען איזט מזכיר נשמות אונד מען זאגט אב הרחמים, צו מוסף דוכן.

לו) מוצאי יום טוב זאגט מען אתה חוננתנו, הבדלה אהנע ליכט אונד אהנע בשמים. אסרו חג זאגט מען קיין תחנון וואהל אבער למנצח יענך. פ׳ נשא יוצר אהבה אונד זולת, פרשת בהעלותך זאגט מען מאורה. פ׳ שלח לך זאגט מען אהבה, שש מאות.

לז) תענית שבעה עשר בתמוז זאגט מען סליחות. דער פארבעטער זאגט עננו צווישען גואל אונד רופא. מען לייענט ויחל מארגענס אונד אבענדס, צו מנחה ווירד נאך ויחל די הפטרה דרשו געזאגט. אין שמונה עשרה עננו. ברכת כהנים אונד שים שלום. מען זאגט אב דרחמים אין אלע דריי שבתות צווישען שבעה עשר בתמוז אונד תשעה באב.

לח) שבת חזון מען זאגט אב הרחמים. (ווען שבת תשעה באב צו מנחה ווירד פרק ניכט געזאגט). תשעה באב אבענד ענטפערנט מען דאס פרוכת פאם אה״ק, נאך ברכו ציהט די שוהע אוים, זאגט והוא רחום מיט אשטילע שטימע. אין שמונה עשרה (מוצאי ש״ק אתה חוננתנו) גאנץ קדיש. מען לייענט מגלת איכה אויף דער ערדע זיצענדיג. זאגט בליל זה יבכיון, שומרון קול תתן, תרחם ציון, ואתה קדוש, קדיש אהנע תתקבל. (מוצאי ש״ק קיין הבדלה זאנדערן ביים אנבליק איינעם ליכטעם זאגט מען בורא מאירי האש). עלינו. שחרית אהנע טלית אונד אהנע תפילין, דער חזן זאגט עננו צווישען גואל אונד רופא, קיין ברכת כהנים קיין תחנון, מען לייענט אין פ׳ ואתחנן כי תוליד בנים, הפטרה אסוף אסיפם, נאך דעם איינהעבען זאגט מען די קינות וציונים אויף די ערדע זיצענד. אשרי ובא לציון, דער פסוק „ואני זאת בריתי“ ווירד וועגגעלאסען. צו מנחה ציהט מען טלית אונד תפלין אן, זאגט שיר של יום, מזמור שיר חנוכת הבית, לייענט ויחל, הפטרה דרשו, דער שליח צבור זאגט עננו צווישען גואל ישראל אונד רפאנו, נחם. ברכת כהנים אונד שים שלום. (נאך מעריב מאכט מען הבדלה איבער וויין, אהנע ליכט און בשמים ווען תשעה באב זאנטאג). חמשה עשר באב, ווירד קיין תחנון געזאגט אויך אבענד פארהער.

לט) שבת נחמו. יוצר, הפטרה נחמו נחמו עמי. פרשה עקב, אהבה, דיד עליון.

מ) פונעם צווייטען טאג ראש חודש אלול ביז ערב ר״ה בלאזט מען טעגליך נאך שחרית שופר. מען זאגט לדוד ה׳ אורי וישעי ביז הושענא רבה.

מא) דעם שבת פאר ראש השנה מוצאי שבת קודש שטעהט מען פריה אויף צו סליחות. מוצאי שבת קודש קיין ויהי נועם ואתה קדוש.

מב) ערב ראש השנה זכור ברית, תחנון ווירד נור צו סליחות אָבער ניכט צו שחרית געזאָגט. מען זאָגט למנצח. בלאָזט ניט שופר. עס איזט געברייכ־ ליך זיך פאַר יום טוב טובל צו זיין. (ווען ראש השנה דאָנערשטאָג פאַלט מאַכט מען צו מנחה איין ערוב תבשילין).

אום ניכט צו לאזען לייידיגע פאפיער שרייב איך דיעזע ווערטער.

פיעלע פריינע פוסטע פילאָזאָפען פראַגען מיר: ווי זאָ האָבען זיך ער־ לויבט די חכמי התלמיד שווינדעל און בעטרוג צו מאַכען וועגען גאָטעס מצות, צב"ש: מכירת חמץ (חמץ פערקויפען), א היתר עסקא מען זאָל מעגען פראָצענט נעהמען, א פרוזבול (דאָקומענט פאַר דעם געריכט אום די שולדען איינצופאָדערן) וואָס הלל האָט מתקן געוועזן א. ז. ג. אָבער די אונ־ וויסענדע ווייסען ניט אַז מיר געפינען אין נביאים ראשונים (שופטים כא) ביי פילגש בגבעה אַז נאַכהער ווי די שבטים (שטאָמע) האָבען געשוואָרען ביי גאָט ניט צו געבען קיין פרויען פון זייערע טעכטער צו דעם שבט (שטאַם) בנימין, האָבען זיי נאָך דער שבועה חרטה (בערייעט) געהאַט, האָבען זיי דאַמאָלס געפונען א עצה א איינפאַל דערצו, דאָס ווען די טעכטער פון שילה וועלען אַרויסגעהן טאַנצען זאָל דער שבט בנימין חאַפען מיידלעך פאַר פרויען, זעהען מיר פון די געשיכטע אַז ניט די חכמי התלמוד האָבען אויס־ געטראַכט תחבולות און עצות אויסצוזוכען פיר דאָס פאָלק, און ווייל די האַלב געבאַקענע פילאָזאָפען פערשטייען ניט ריכטיג אונזער הייליגען רעלי־ גיאָן, געפינען זיי פראַגעס איבער פראַגעס, אונד זאָ בלייבען זיי אָהנע רעליגיאָן און אָן פילאָזאָפיע (עיי' רבינו סעדיה גאון בהקדמתו לס' האמונות והדעית) און ריכטיג האָט דער בעוואוסטער פילוסוף באַקאָ געזאָגט: נור איין זייכטער פילאָזאָף פעראַכטעט די רעליגיאָן; דער, דער טיעפער איינס הייליגטהום דער נאַטור דרינגט, פערעהרט זי.

לוח המולדות וראשי הדשים

כשמברכין חדש צריך כל אדם לדעת את המולד, ומחמת שאין בנמצא ביד כל אחד לוח מיוחד, לכן הצגנו פה לוח המולדות וראשי חדשים למשך ל"ו שנים.

הלוח הזה יחשב על שעות השעון ולא על שעות המעל"ע, ולמשל אם נכתב ג' בבקר 3. 4. 9. הפירוש הוא שהמולד יהיה ביום ג' בבקר 3 מינוט עם 4 חלקים על שעה 9 היינו קודם הצות היום. וכן אם נכתב בלילה ג"כ הפירוש על שעות השעון הלילה, וכן כולם.

תרע"ד (הכ"ז)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ג' אחצה"י.	13	8	4	ה ו
מרחשון ליל ח' אהצה"ל.	57	9	4	ו ז
כסלו יום ו' בערב.	41	10	5	א
טבת יום א' בשחר.	25	11	6	ב ג
שבט ליל ג' בערב.	9	12	7	ד
אדר יום ד' בבקר.	53	13	7	ה ו
ניסן ליל ו' בערב.	37	14	8	ז
אייר יום שבת קודש בבקר.	21	15	9	א ב
סיון ליל ב' בערב.	5	16	10	ג
תמוז יום ג' בבקר.	49	17	10	ד ה
אב ליל ד' בערב.	34	—	11	ו
אלול יום ו' עש"ק.	18	1	12	ז א

שאלה: ליל ה' ו' כסלו

תרע"ה (בח"ג)				
תשרי מוצש"ק אחצ"ל.	2	2	1	ב ג
מרחשון יום ב' אחר חצות היום.	46	3	1	ג ד
כסלו ליל ד' אחצה"ל.	30	4	2	ה
טבת יום ה' אחצה"י.	14	5	3	ו
שבט ליל שבת קדש אחצ"ל.	58	6	3	ז
אדר יום א' אחר חצות היום.	42	7	4	א ב
ניסן יום ג' בשחר.	37	8	5	ג
אייר יום ד' אחר חצות היום.	21	9	6	ד ה
סיון ו' עש"ק בשחר.	5	10	6	ו
תמוז יום שבת קדש בערב.	49	11	7	ז א
אב יום ב' בבקר.	34	12	8	ב
אלול ליל ד' בערב.	18	13	9	ג ד

שאלה: ליל מוצש"ק י"ז כסלו

תרע"ו (הש"ג)				
תשרי יום ה' בבקר.	50	14	9	ה ו
מרחשון ליל שבת קדש.	34	15	10	ו ז
כסלו יום א' בבוקר.	18	16	11	א ב
טבת ליל ג'.	2	17	12	ג ד
שבט יום ד' בצהרים.	47	—	12	ה
אדר א ליל ה' אחצה"ל.	31	1	1	ו ז
אדר ב שבת קדש אחצה"י.	45	2	2	א ב
ניסן ליל ב' אחר חצות הלילה.	59	3	2	ג
אייר יום ג' אחר חצות היום.	43	4	3	ד ה
סיון ליל ה' אחר חצות הלילה.	23	5	4	ו
תמוז יום ו' אחר חצות היום.	1	6	5	ז א
אב יום א' בשחר.	55	7	5	ב
אלול יום ב' אחר חצות היום.	39	8	6	ג ד

שאלה: ליל ב' כ"ט כסלו

תרע"ז (הכ"ז)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ד' בבקר.	23	9	7	ה ו
מרחשון ליל ו' בערב.	7	10	8	ו ז
כסלו יום ש"ק בבוקר.	51	11	8	א
טבת ליל ב' בערב.	35	12	9	ב ג
שבט יום ג' בבקר.	19	13	10	ד
אדר ליל ה'.	3	14	11	ה ו
ניסן יום ו' בבקר.	47	15	11	ז
אייר ליל א'.	31	16	12	א ב
סיון יום ב' אחר חצות היום.	15	17	1	ג
תמוז ליל ד' אחר חצות הלילה.	—	—	1	ד ה
אב יום ה' אחר חצות היום.	14	1	2	ו
אלול ליל ש"ק אחר חצות היום.	28	2	3	ז א

שאלה: ליל ג' י' כסלו

תרע"ח (בש"ה)				
תשרי יום א' אחצה"י.	12	3	4	ב ג
מרחשון ליל ג' אהצה"ל.	50	4	4	ג ד
כסלו יום ד' בערב.	40	5	5	ה ו
טבת יום ו' בשחר.	24	6	6	ז א
שבט ליל א' בערב.	8	7	6	ב
אדר יום ב' בבקר.	52	8	7	ג ד
ניסן ליל ד' בערב.	36	9	8	ה
אייר יום ה' בבקר.	20	10	9	ו ז
סיון ליל שבת קדש בערב	4	11	10	א
תמוז יום א' בבקר.	48	12	10	ב ג
אב ליל ג'.	32	13	11	ד
אלול יום ד' בצהרים.	16	14	12	ה ו

שאלה: ליל ד' כ' כסלו

תרע"ט (זה"ג)				
תשרי ליל ו' אחר חצות הלילה.	—	15	1	ז א
מרחשון יום שבת קודש אחצה"י.	44	16	1	א ב
כסלו ליל ב' אחר חצות הלילה.	28	17	2	ג
טבת יום ג' אחר חצות היום.	13	—	3	ד
שבט ליל ה' אחר חצות הלילה.	57	1	3	ה
אדר א יום ו' אחר חצות היום.	41	2	4	ו ז
אדר ב יום א' בשחר.	25	3	5	א ב
ניסן יום ב' בערב.	9	4	6	ג
אייר יום ד בשחר.	53	5	6	ד ה
סיון ליל ו' בערב.	37	6	7	ו
תמוז יום שבת קודש בבקר.	21	7	8	ז א
אב ליל ב' בערב.	5	8	9	ב
אלול יום ג' בבקר.	49	9	9	ג ד

שאלה: ליל ה' ב' טבת

תר"פ (הכ"ז)

	מינוטים	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי ליל ה׳.	33	10	10	ה ו
מרחשון ערב שבת קודש בבקר.	17	11	11	ו ז
כסלו ליל מוצש"ק.	1	12	12	א ב
טבת יום ב׳ קודם חצות היום.	45	13	12	ב ג
שבט ליל ד׳ אחצה"ל.	20	14	1	ד
אדר יום ה׳ אחצה"י.	13	15	2	ה ו
ניסן ליל ש"ק אחצה"ל.	57	16	2	ז
אייר יום א׳ אחר חצות היום.	41	17	3	א ב
סיון ליל ג׳ אחצה"י..	26	—	4	ג
תמוז יום ד׳ אחצה"י.	10	1	5	ד ה
אב יום ו׳ עש"ק בשחר.	54	2	5	ו
אלול יום ש"ק בערב.	38	3	6	ז א

שאלה: ליל מוצאי שבת קדש י"ד כסלו

תרפ"א (בש"ז)

תשרי יום ב׳ בבקר.	22	4	7	ב ג
מרחשון ליל ד׳ בערב.	6	5	8	ג ד
כסלו יום ה׳ בבוקר.	50	6	8	ה ו
טבת ליל שבת קדש.	34	7	9	ז א
שבט יום א׳ בבקר.	18	8	10	ב
אדר א ליל ג׳	2	9	11	ג ד
אדר ב יום ד׳ בבקר.	44	10	11	ה ו
ניסן ליל ו׳ ערב שבת קדש.	30	11	12	ז
אייר יום ש"ק אחר חצות היום.	14	12	1	א ב
סיון ליל ב׳ אחר חצות היום.	58	13	1	ג
תמוז יום ג׳ אחר חצות היום.	42	14	2	ד ה
אב ליל ה׳.	36	15	12	ו
אלול ו׳ עש"ק אחר חצות היום.	30	16	4	ז א

שאלה: ליל ב׳ כ"ד כסלו

תרפ"ב (בש"ה)

תשרי ליל מוצש"ק אחצה"ל.	54	17	4	ב ג
מרחשון יום ב׳ בערב.	30	—	5	ג ד
כסלו ליל ד׳ בשחר.	23	1	6	ה ו
טבת ליל ו׳ עש"ק.	7	2	7	ז א
שבט יום שבת קדש בבקר.	54	3	7	ב
אדר ליל ב׳ בערב.	35	4	8	ג ד
ניסן ליל ג׳.	9	5	11	ה
אייר ליל ה׳.	3	6	10	ו ז
סיון יום ו׳ עש"ק בבקר	47	7	10	א
תמוז ליל מוצאי שבת קדש.	31	8	11	ב ג
אב יום ב׳ בצהרים.	15	9	12	ד
אלול ליל ד׳.	49	10	12	ה ו

שאלה: ליל ג׳ ד׳ כסלו

תרפ"ג (זח"א)

	מינוטים	חלקים	שעות	ר"ח
תשרי יום ה׳ בצהרים.	43	11	1	ז א
מרחשון ליל ש"ק אחצה"ל.	27	12	2	א ב
כסלו יום א׳ אחצה"י.	11	13	3	ג
טבת ליל ג׳.	55	14	12	ד
שבט יום ד׳ אחצה"י.	39	15	4	ה
אדר ליל ו׳ ערב ש"ק בשחר.	23	16	5	ו ז
ניסן יום ש"ק אחצה"י.	7	17	6	א
אייר יום ב׳ בשחר.	52	—	6	ב ג
סיון יום ג׳ בערב.	36	1	7	ד
תמוז יום ה׳ בבקר.	20	2	8	ה ו
אב ליל ש"ק בערב.	4	3	9	ז
אלול יום א׳ בבקר.	48	4	9	א ב

שאלה: ליל ג׳ ט"ו כסלו

תרפ"ד (גכ"ז)

תשרי ליל ב׳ השייך ליום ג׳ בערב.	32	5	10	ג ד
מרחשון יום ד׳ בבקר.	16	6	11	ד ה
כסלו ליל ה׳ השייך ליום ו׳.	—	7	12	ו
טבת יום ש"ק בצהרים.	44	8	12	ז א
שבט ליל א׳ השייך ליום ב אחצ"ל.	48	9	1	ב
אדר א יום ג׳ אחר חצות היום.	12	10	2	ג ד
אדר ב ליל ד׳ השייך ליום ה׳ אח"ל	57	11	2	ה ו
ניסן יום ו׳ עש"ק אחצה"י	40	12	3	ז
אייר יום א בשחר.	24	13	4	א ב
סיון יום ב׳ אחצה"י.	8	14	5	ג
תמוז יום ד׳ בשחר.	52	15	5	ד ה
אב יום ה׳ אחצה"י.	36	16	6	ו
אלול יום ש"ק בבקר.	20	17	7	ז א

שאלה: ליל ה׳ כ"ח כסלו

תרפ"ה (בש"ה)

תשרי ליל א׳ השייך ליום ב׳ בערב.	5	—	8	ב ג
מרחשון יום ג׳ בשחר.	49	1	8	ג ד
כסלו יום ה׳ בשחר.	33	2	7	ה ו
טבת יום ו׳ עש"ק בבקר.	17	3	10	ז א
שבט ליל מוצש"ק.	1	4	11	ב
אדר יום ב׳ בבקר.	45	5	11	ג ד
ניסן ליל ד׳ קודם חצות.	29	6	12	ה
אייר יום ה׳ אחצה"י.	13	7	1	ו ז
סיון ליל ש"ק אחצה"ל.	8	8	1	א
תמוז יום א׳ אחצה"י..	41	9	2	ב ג
אב ליל ג׳ אחצה"ל.	25	10	3	ד
אלול יום ד׳ אחצה"י.	9	11	4	ה ו

שאלה: ליל ה׳ ח׳ כסלו

תרפ"ו (וש"ג)

	מינוטן	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ו' אחצה"ל.	53	12	4	ז א
מרחשון שבת קודש אחצה"י.	37	13	5	א ב
כסלו יום ב' בשחר.	21	14	8	ג ד
טבת ליל ד' בערב.	5	15	7	ה ו
שבט יום ה' בשחר.	49	16	7	ז
אדר ליל ש"ק.	33	17	8	א ב
ניסן יום א' בבקר.	18	—	9	ג
אייר יום ב' בערב.	2	1	10	ד ה
סיון יום ד' בבקר.	46	2	10	ו
תמוז יום ה' בערב.	30	3	11	ז א
אב יום ש"ק.	14	4	12	ב
אלול ליל ב'.	58	5	12	ג ד

שאלה: ליל מוצאי שבת קדש י"ד כסלו

תרפ"ז (הה"א)

	מינוטן	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ג' אחצה"י.	42	6	1	ה ו
מרחשון ליל ה' אחצה"ל.	26	7	2	ו ז
כסלו יום ו' עש"ק אחצה"י.	10	8	3	א
טבת מוצש"ק אחצה"ל.	54	9	3	ב
שבט יום ב' אחצה"י.	38	10	4	ג
אדר א ליל ד' אחצה"ל.	22	11	5	ד ה
אדר ב יום ה' אחצה"י.	6	12	6	ו ז
ניסן יום ש"ק בשחר.	50	13	6	א
אייר יום ב' בערב.	34	14	7	ב ג
סיון יום ג' בבקר.	18	15	8	ד
תמוז יום ד' בערב.	2	16	9	ה ו
אב יום ו' עש"ק בבקר.	46	17	9	ז
אלול ליל מוצש"ק.	31	10	10	א ב

שאלה: ליל א' כ"ט כסלו

תרפ"ח (גכ"ה)

	מינוטן	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ב' בבקר.	15	1	11	ג ד
מרחשון ליל ד'.	59	2	11	ד ה
כסלו יום ה'.	43	3	12	ו
טבת ליל ו' ש"ק אחצה"ל.	27	4	1	ז א
שבט יום א' אחצה"י.	11	5	2	ב
אדר ליל ג' אחצה"ל.	55	6	2	ג ד
ניסן יום ד' אחצה"י.	39	7	3	ה
אייר יום ו' עש"ק בשחר.	23	8	4	ו ז
סיון יום ש"ק אחצה"י.	7	9	5	א
תמוז יום ב' בשחר.	31	10	11	ב ג
אב יום ג' אחצה"י.	35	11	6	ד
אלול יום ה' בבקר.	19	12	7	ה ו

שאלה: ליל ג' י"ב כסלו

תרפ"ט (זש"ה)

	מינוטן	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל שבת קדש.	3	13	8	ז א
מרחשון יום א' בשחר.	47	14	8	א ב
כסלו ליל ג' בערב.	31	15	9	ג ד
טבת יום ד' בערב.	15	16	10	ה ו
שבט ליל ועש"ק בערב.	59	17	10	ז
אדר א יום ש"ק בבקר.	44	—	11	א ב
אדר ב ליל ב'.	28	1	12	ג ד
ניסן יום ג' אחצה"י.	12	2	1	ה
אייר ליל ה' אחצה"ל.	56	3	1	ו ז
סיון יום ו' עש"ק אחצה"י.	46	4	2	א
תמוז ליל מוצש"ק אחצה"ל.	24	5	3	ב ג
אב יום ב' אחצה"י.	8	6	4	ד
אלול יום ד' אחצה"ל.	52	7	4	ה ו

שאלה: ליל ד' ט"ו כסלו

תר"ץ (זח"א)

	מינוטן	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ה' אחצה"י.	36	8	5	ז א
מרחשון יום ש"ק בשחר.	20	9	6	א ב
כסלו ליל א' השייך ליום ב' בערב.	4	10	7	ג
טבת יום ג' בשחר.	48	11	7	ד
שבט ליל ה' בערב.	32	12	8	ה
אדר יום ו' עש"ק בבקר.	16	13	9	ו ז
ניסן ליל מוצש"ק.	—	14	10	א
אייר יום ב' בבקר.	44	15	10	ב ג
סיון ליל ד' בערב.	28	16	11	ד
תמוז יום ה' בצהרים.	12	17	12	ה ו
אב ליל ש"ק.	57	—	12	ז
אלול יום א' אחצה"י	41	1	1	א ב

שאלה: ליל ה' ג' כסלו

תרצ"א (גכ"ה)

	מינוטן	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ג' אחצה"ל.	25	2	2	ג ד
מרחשון יום ד' אחצה"י.	9	3	3	ד ה
כסלו ליל ו' אחצה"ל.	53	4	3	ו
טבת יום ש"ק בערב	37	5	4	ז א
שבט ליל ב' אחצה"ל.	21	6	5	ב
אדר יום ג' בערב.	5	7	6	ג ד
ניסן יום ה' בשחר.	49	8	6	ה
אייר יום ועש"ק בערב.	33	9	7	ו ז
סיון יום א' בבקר.	17	10	8	א
תמוז יום ב' בערב.	1	11	9	ב ג
אב יום ד' בבקר.	45	12	9	ד
אלול ליל ה' בערב.	29	13	10	ה ו

שאלה: ליל ו' ט"ו כסלו

תרצ"ב (זש"ה)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ש"ק בבקר.	13	14	11	ז א
מרחשון ליל ב'.	57	15	11	א ב
כסלו יום ג'.	41	16	12	ג ד
טבת ליל ו' אחצה"ל.	25	17	1	ה ו
שבט יום וע"ש"ק אחצה"י.	10	—	2	ז
אדר א ליל מוצש"ק אחצה"ל.	54	1	2	א ב
אדר ב יום ב' אחצה"י.	38	2	3	ג ד
ניסן יום ד' בשחר.	22	3	4	ה
אייר יום ה' אחצה"י.	6	4	5	ו ז
סיון יום ש"ק בשחר.	50	5	5	א
תמוז יום א' אחצה"י.	34	6	6	ב ג
אב יום ג' בבקר.	18	7	7	ד
אלול ליל ה'.	2	8	8	ה ו

שאלה: ליל מוצש"ק כ"ו כסלו

תרצ"ג (זש"ג)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ו' בבקר.	16	9	8	ז א
מרחשון ליל מוצש"ק.	30	10	9	א ב
כסלו יום ב' בבקר.	14	11	10	ג ד
טבת ליל ד'.	58	12	10	ה ו
שבט יום ה' בבקר.	42	13	11	ז
אדר ליל ש"ק.	26	14	12	א ב
ניסן יום א' אחצה"י.	10	15	1	ג
אייר ל ל ג' אחצה"ל.	54	16	1	ד ד
סיון יום ד' אחצה"י.	38	17	2	ו
תמוז ליל וע"ש"ק אחצה"ל.	23	—	3	ז א
אב יום ש"ק אחצה"י.	7	1	4	ב
אלול ליל ב' אחצה"ל.	51	2	4	ג ד

שאלה: ליל ב' ו' כסלו

תרצ"ד (הכ"ז)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ג' אחצה"י.	35	3	5	ה ו
מרחשון יום ה' בשחר.	19	4	6	ו ז
כסלו ליל ש"ק.	3	5	7	א
טבת יום א' בבקר.	47	6	7	ב ג
שבט ליל ג'.	31	7	8	ד
אדר יום ד' בבקר.	15	8	9	ה ו
ניסן ליל וע"ש"ק בערב.	59	9	9	ז
אייר יום ש"ק בבקר.	43	10	10	א ב
סיון ליל ב'.	27	11	11	ג
תמוז יום ג' בצהרים.	11	12	12	ד ז
אב ליל ה'.	55	13	12	ו
אלול יום וע"ש"ק אחצה"י.	39	14	1	ז

שאלה: ליל ג' י"ז בכלו

תרצ"ה (בח"ה)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל מוצש"ק אחצה"ל.	23	15	2	ב ג
מרחשון יום ב' אחצה"י.	7	16	3	ג ד
כסלו ליל ד' אחצה"ל.	51	17	3	ה
טבת יום ה' בערב.	36	—	4	ו
שבט ליל ש"ק אחצה"ל.	20	1	5	ז
אדר א יום א' אחצה"י.	4	2	6	א ב
אדר ב יום ג' בשחר.	48	3	6	ג ד
ניסן יום ד' בערב.	32	4	7	ה
אייר יום וע"ש"ק בבקר.	16	5	8	ו ז
סיון ליל מוצש"ק.	—	6	9	א
תמוז יום ב' בבקר.	44	7	9	ב ג
אב ליל ד'.	28	8	10	ד
אלול יום ה' בבקר.	12	9	11	ה ו

שאלה: ליל ד' כ"ח כסלו

תרצ"ו (זש"ג)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ש"ק.	56	10	11	ז א
מרחשון יום א'.	40	11	12	א ב
כסלו ליל ג' אחצה"ל.	24	12	1	ג ד
טבת יום ד' אחצה"י.	8	13	2	ה ו
שבט ליל וע"ש"ק אחצה"ל.	52	14	2	ז
אדר יום ש"ק אחצה"י.	36	15	3	א ב
ניסן ליל ב' בשחר.	20	16	4	ג
אייר יום ג' אחצה"י.	4	17	5	ד ה
סיון ליל ה' בשחר.	49	—	5	ו
תמוז יום וע"ש"ק אחצה"י.	33	1	6	ז א
אב יום א' בבקר.	17	2	7	ב
אלול ליל ג' בערב.	1	3	8	ג ד

שאלה: ליל וע"ש"ק י' כסלו

תרצ"ז (הכ"ז)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ד' בבקר.	45	4	8	ה ו
מרחשון ליל וע"ש"ק.	29	5	9	ו ז
כסלו יום ש"ק בבקר.	13	6	10	א
טבת ליל ב'.	57	7	10	ב ג
שבט יום ג' בבקר.	41	8	11	ד
אדר ליל ה'.	25	9	12	ה ו
ניסן יום וע"ש"ק אחצה"י.	9	10	1	ז
אייר ליל א' אחצה"ל.	53	11	1	א ב
סיון יום ב' אחצה"י.	37	12	2	ג
תמוז ליל ד' אחצה"ל.	21	13	3	ד ה
אב ם ה' אחצה"י.	5	14	4	ו
אלול ליל ש"ק אחצה"ל.	49	15	4	ז א

שאלה: ליל מוצאי ש"ק כ"א כסלו

תרצ"ח (בש"ז)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום א' בערב.	53	16	5	ב ג
מרחשון יום ג' בשחר.	17	17	6	ג ד
כסלו ליל ה' בערב.	2	—	7	ה ו
טבת יום ועש"ק בשחר.	46	1	7	ז א
שבט ליל מוצש"ק.	30	2	8	ב
אדר א יום ב' בבקר.	14	3	9	ג ד
אדר ב ליל ד' בערב.	58	4	9	ה ו
ניסן יום ה' בבקר.	42	5	10	ז
אייר ליל ש"ק.	26	6	11	א ב
סיון יום א' בצהרים.	10	7	12	ג
תמוז ליל ג'.	54	8	12	ד ה
אב יום ד' אחצה"י.	38	9	1	ו
אלול ליל ועש"ק אחצה"ל.	22	10	2	ז א

שאלה: ליל מוצאי ש"ק א' טבת

תרצ"ט (בח"ג)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ש"ק אחצה"י.	6	11	3	ב ג
מרחשון ליל ב' אחצה"ל.	50	12	3	ג ד
כסלו יום ג' בערב.	14	13	4	ה
טבת ליל ה' בשחר.	18	14	5	ו
שבט יום ועש"ק אחצה"י.	2	15	6	ז
אדר ליל מוצש"ק בשחר.	46	16	6	א ב
ניסן ליל ג' בערב.	30	17	7	ג
אייר יום ד' בבקר.	15	—	8	ד ה
סיון ליל ועש"ק בערב.	59	1	8	ו
תמוז יום ש"ק בבקר.	43	2	9	ז א
אב ליל ב'.	27	3	10	ב
אלול יום ג' בבקר.	11	4	11	ג ד

שאלה: ליל ב' י"ב כסלו

ת"ש (הש"ג)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ה'.	55	5	11	ה ו
מרחשון יום ועש"ק.	39	6	12	ו ז
כסלו ליל מוצש"ק אחצה"ל.	23	7	1	א ב
טבת יום ב' אחצה"י.	7	8	2	ג ד
שבט ליל ד' אחצה"ל.	51	9	2	ה
אדר א יום ה' אחצה"י.	35	10	3	ו ז
אדר ב ליל ש"ק אחצה"ל.	19	11	4	א ב
ניסן יום א' אחצה"י.	3	12	5	ג
אייר יום ג' בשחר.	47	13	5	ד ה
סיון יום ד' אחצה"י.	31	14	6	ו
תמוז יום ועש"ק בבקר.	15	15	7	ז א
אב יום ש"ק בערב.	59	16	7	ב
אלול יום ב' בבקר.	43	17	8	ג ד

שאלה: ליל ג' כ"ד כסלו

תש"א (הכ"ז)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ד'.	28	—	9	ה ו
מרחשון יום ה' בבקר.	12	1	10	ו ז
כסלו ליל ש"ק.	56	2	10	א
טבת יום א' בבקר.	40	3	11	ב ג
שבט ליל ג'.	24	4	12	ד
אדר יום ד' אחצה"י.	8	5	1	ה ו
ניסן ליל ועש"ק אחצה"ל.	52	6	1	ז
אייר יום ש"ק אחצה"י.	36	7	2	א ב
סיון ליל ב' אחצה"ל.	20	8	3	ג
תמוז יום ג' אחצה"י.	4	9	4	ד ה
אב ליל ה' אחצה"ל.	48	10	4	ו
אלול יום ועש"ק אחצה"י.	32	11	5	ז א

שאלה: ליל ה' ה' כסלו

תש"ב (בש"ה)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום א' בשחר.	16	12	6	ב ג
מרחשון ליל ג'.	—	13	7	ג ד
כסלו יום ד' בשחר.	44	14	7	ה ו
טבת ליל ועש"ק.	28	15	8	ז א
שבט יום ש"ק בבקר.	12	16	9	ב
אדר ליל ב'.	56	17	9	ג ד
ניסן יום ג' בבקר.	41	—	10	ה
אייר ליל ה'.	25	1	11	ו ז
סיון יום ועש"ק בצהרים.	9	2	12	א
תמוז ליל מוצש"ק.	53	3	12	ב ג
אב יום ב' אחצה"י.	37	4	1	ד
אלול ליל ד' אחצה"י.	21	5	2	ה ו

שאלה: ליל ועש"ק ט"ו כסלו

תש"ג (זח"ג)

	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ה' אחצה"י.	5	6	3	ז
מרחשון ליל ש"ק אחצה"ל.	49	7	3	א ב
כסלו יום א' אחצה"י.	33	8	4	ג
טבת ליל ג' אחצה"ל.	17	9	5	ד
שבט יום ד' אחצה"י.	1	10	6	ה
אדר א יום ועש"ק בשחר.	45	11	6	ו ז
אדר ב יום ש"ק אחצה"י.	29	12	7	א ב
ניסן יום ב' בבקר.	13	13	8	ג
אייר יום ג' אחצה"י	57	14	8	ד ה
סיון יום ה' בבקר.	41	15	9	ו
תמוז ליל ש"ק	25	16	10	ז א
אב ליל מוצש"ק	9	17	11	ב
אלול ליל ג'.	54	—	11	ג ד

שאלה: ליל מוצש"ק כ"ז כסלו

תש"ד (הכ"ז)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ד' בצהרים	38	1	12	ה ו
מרחשון ליל ועש"ק אחצה"ל.	22	2	1	ו ז
כסלו יום ש"ק אחצה"י.	6	3	2	א
טבת ליל ב' אחצה"ל .	50	4	3	ב ג
שבט יום ג' אחצה"י.	34	5	3	ד
אדר ליל ה' אהצה"ל.	18	6	4	ה ו
ניסן יום ועש"ק אחצה"י.	2	7	5	ז
אייר יום א' בשחר.	46	8	5	א ב
סיון יום ב' אחצה"י .	30	9	6	ג
תמוז יום ד' בבקר .	14	10	7	ד ה
אב יום ה' בערב.	58	11	7	ו
אלול יום ש"ק בבקר.	42	12	8	ז א

שאלה: ליל ב' ט' כסלו

תש"ה (בש"ה)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ב'.	26	13	9	ב ג
מרחשון יום ג' בבקר.	10	14	10	ג ד
כסלו ליל ה'.	54	15	10	ה ו
טבת יום ועש"ק.	38	16	11	ז א
שבט ליל מוצש"ק.	22	17	12	ב
אדר יום ב' אחצה"י.	7	—	1	ג ד
ניסן ליל ד' אחצה"ל.	51	1	1	ה
אייר יום ה' אחצה"י	35	2	2	ו ז
סיון ליל ש"ק אחצה"ל.	19	3	3	א
תמוז יום א' אחצה"י.	3	4	4	ב ג
אב ליל ג' אחצה"ל .	47	5	4	ד
אלול יום ד' אחצה"י.	31	6	5	ה ו

שאלה: ליל ג' י"ט כסלו

תש"ו (זח"ג)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ועש"ק בשחר .	15	7	6	ז א
מרחשון יום ש"ק אחצה"י.	59	8	6	א ב
כסלו יום ב' בבקר.	43	9	7	ג
טבת ליל ד' .	27	10	8	ד
שבט יום ה' בבקר.	11	11	9	ה
אדר א ליל ש"ק .	55	12	9	ו ז
אדר ב יום ב' בבקר.	39	13	10	א ב
ניסן ליל ג'.	23	14	11	ג
אייר יום ד' בצהרים,	7	15	12	ד ה
סיון ליל ועש"ק.	51	16	12	ו
תמוז יום ש"ק אחצה"י.	35	17	1	ז א
אב ליל ב' אחצה"ל.	20	—	2	ב
אלול יום ג' אחצה"י.	4	1	3	ג ד

שאלה: ליל ד' א' טבת

תש"ז (הכ"ז)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי ליל ה' אחצה"ל.	48	2	3	ה ו
מרחשון יום ועש"ק אחצה"י.	32	3	4	ו ז
כסלו יום א' בשחר.	16	4	5	א
טבת יום ב' אחצה"י.	—	5	5	ב ג
שבט ליל ד' בשחר.	44	6	6	.
אדר ליל ועש"ק .	28	7	7	ז.
ניסן יום ש"ק בבקר .	12	8	8	ז
אייר ליל ב'.	56	9	8	א ב
סיון יום ג' בבקר.	40	10	9	ג
תמוז ליל ה'.	24	11	10	ד ה
אב יום ועש"ק בבקר.	8	12	11	ו
אלול ליל מוצש"ק.	52	13	11	ז א

שאלה: ליל ה' י"ב כסלו

תש"ח (בש"ז)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום ב'.	36	14	12	ב ג
מרחשון ליל ד' אחצה"ל .	20	15	1	ג ד
כסלו יום ה' אחצה"י .	4	16	2	ה ו
טבת ליל ש"ק אחצה"ל.	48	17	2	א
שבט יום א' אחצה"י .	33	—	3	ב
אדר א ליל ג' אחצה"ל.	17	1	4	ג ד
אדר ב יום ד' אחצה"י.	1	2	5	ה ו
ניסן יום ועש"ק בשחר.	45	3	5	ז
אייר יום ש"ק אחצה"י.	29	4	6	א ב
סיון יום ב' בבקר .	13	5	7	ג
תמוז יום ג' אחצה"י.	57	6	7	ד ה
אב יום ה' בבקר.	41	7	8	ו
אלול ליל ש"ק.	25	8	9	ז א

שאלה: ליל מוצש"ק כ"ג כסלו

תש"ט (בש"ה)	מינוטים	חלקים	שעה	ר"ח
תשרי יום א' בבקר.	9	9	10	ב ג
מרחשון ליל ג'.	53	10	10	ג ד
כסלו יום ד' בבקר.	37	11	11	ה ו
טבת ליל ועש"ק .	21	12	12	ז א
שבט יום ש"ק אחצה"י.	5	13	1	ב
אדר ליל ב' אחצה"ל.	49	14	1	ג ד
ניסן יום ג' אחצה"י.	33	15	2	ה
אייר ליל ה' אחצה"ל .	17	16	3	ו ז
סיון יום ועש"ק אחצה"י.	1	17	4	א
תמוז ליל מוצש"ק אחצה"ל .	46	—	4	ב ג
אב יום ב' אחצה"י .	30	1	5	ד
אלול יום ד' בשחר .	14	2	6	ה ו

שאלה: ליל א' ג' כסלו